

Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Університет бізнесу та технологій, Грузія
Неаполітанський університет, Італія
Жешувський університет, Польща

ЕКОНОМІКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В ХХІ СТОЛІТТІ

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

(Київ, 16 травня 2024 року)

Київ 2024

**Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Університет бізнесу та технологій, Грузія
Неаполітанський університет, Італія
Жешувський університет, Польща**

ЕКОНОМІКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В ХХІ СТОЛІТТІ

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

(Київ, 16 травня 2024 року)

Київ 2024

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ
заборонено**

УДК 330.34:004"XX"

Е 45

Економіка в умовах цифрової трансформації:
Е 45 перспективи розвитку в XXI столітті [Електронний
ресурс] : тези доп. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.
(Київ, 16 трав. 2024 р.) / відп. ред. Ю. М. Уманців. – Київ :
Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. – 390 с. – Укр. та англ.
мовами.

ISBN 978-966-918-131-2

DOI: 10.31617/k.knute.2024-05-16

У тезах доповідей Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Економіка України в умовах цифрової трансформації: перспективи розвитку в XXI столітті» висвітлено концептуально-методологічні детермінанти становлення та розвитку нової економіки в умовах цифрової трансформації, розкрито економічні, етичні та організаційно-правові аспекти застосування штучного інтелекту, зроблено спробу окреслити концептуально-методологічний потенціал економічної футурології в умовах цифровізації суспільного розвитку. Зосереджено увагу на проблемах становлення нової дослідницької парадигми в економічній теорії XXI ст., глобальних соціально-економічних тенденціях XXI ст., теоретико-методологічних та практичних засадах формування й реалізації економічної політики держави в умовах повоєнного відновлення.

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.

УДК 330.34:004"XX"

Редакційна колегія: А. Г. Герасименко, д-р екон. наук, проф., проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків; Ю. М. Уманців (відп. ред.), д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри економічної теорії та конкурентної політики; О. І. Міняйло, канд. екон. наук, декан факультету менеджменту та психології.

Відповідальні за випуск: В. Є. Болгов канд. екон. наук, доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики; В. В. Хрустальова, канд. екон. наук, доцент кафедри економічної теорії та конкурентної політики.

ISBN 978-966-918-131-2

© Державний торговельно-економічний
університет, 2024

ЗМІСТ

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА «КОЛЬОРОВИХ» ЕКОНОМІК В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

<i>БАЖАЛ Юрій</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ	13
<i>БАВДІЙЧИК Ірина</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ	17
<i>ДИВАК Володимир, БАРИШЕВА Марія, ПОПОВА Марія</i> ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ XXI СТ.	20
<i>ЖУРБА Олександр</i> ВПЛИВ КРИПТОВАЛЮТ НА СУЧАСНУ ЕКОНОМІКУ	23
<i>КРАСНЯК Олена</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	27
<i>КУЗЬМІН Дмитро, САМУСЬ Ганна</i> ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ АСПЕКТІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НОВОЇ ЕКОНОМІКИ	30
<i>ЛИПОВ Володимир</i> ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД СУСПІЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	34
<i>ПРУШКІВСЬКА Емілія, БОРОДАЙ Данило</i> ОСНОВНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ КРИПТОВАЛЮТ У ГЛОБАЛЬНИЙ ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР.....	40

<i>РУДЕНКО Ігор</i> РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КОНТЕКСТІ UKRAINE FACILITY	43

<i>ТАРАСЕВИЧ Віктор</i> МЕГАТRENДИ ТА ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: НОУМЕНАЛЬНИЙ ВИМІР	46

<i>ТИТИШ Богдан</i> МЕРЕЖЕВІ ОЗНАКИ СУЧАСНИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ.....	49

<i>ХРУСТАЛЬОВА Вікторія, ПАРФЬОНОВА Олена</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	53

ЕКОНОМІЧНІ, ЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

<i>БІЛЯВСЬКА Юлія</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ	58

<i>БЛИЗНЮК Василь</i> ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ LINKEDIN ЯК ЦИФРОВОГО ІНСТРУМЕНТУ В УПРАВЛІННІ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ	61

<i>ГАНОВСЬКИЙ Василь</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ДРАЙВЕР ЗРОСТАННЯ ДОМІНУЮЧОГО СТАНОВИЩА ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ	65

<i>ГАРЬКАВА Вікторія</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ	70

<i>ДАНИЛОВИЧ-КРОПИВНИЦЬКА Марта, ВОЛКОВ Давид</i> РОЗВИТОК ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ МИСТЕЦТВА: ЕТИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ ПИТАННЯ	73

ДАНИЛОВИЧ-КРОПИВНИЦЬКА Марта, ФЛИСНИК Юрій
ЕКОНОМІЧНІ, ЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ
АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ.
ПРОГРАМІСТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ШІ..... 76

ЖУРАВЛЬОВ Олексій, САЛАХ Гасім
СПРИЙНЯТТЯ СТУДЕНТАМИ СНАТГРТ
В АКАДЕМІЧНИХ ЦІЛЯХ: МОЖЛИВОСТІ ЧИ ЗАГРОЗИ? 78

ІГНАТОВА Тетяна
ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ..... 84

КІНДЗЕРСЬКИЙ Юрій
РИЗИКИ ТА ЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОШИРЕННЯ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ СТРУКТУРНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА СТАЛОСТІ ЕКОНОМІКИ..... 87

КРАВЧУК Олексій
ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЩОДО
ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 93

ЛЕБЕДЕВА Лариса
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ В БІЗНЕСІ 97

МІЩЕНКО Володимир
ПРОБЛЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ 101

НГУЄН ВІНЬ ФІОНГ
РОЗВИТОК ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У В'ЄТНАМІ:
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 104

ОЖЕЛЕВСЬКА Тетяна, РИЖИК Вікторія
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ЕТИЧНІ АСПЕКТИ..... 108

ОЛІЙНИК Андрій, ЦЕЛУЙКО Анастасія
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ТЕХНОЛОГІЧНА РЕВОЛЮЦІЯ
НА РИНКУ ПРАЦІ..... 113

ПОНОМАРЬОВ Олександр
НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ..... 118

РОСКЛАДКА Андрій, ТАРАСЮК Антон
КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ГЕНЕРАТИВНОГО
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ЕКОНОМІКУ 123

СОРОКІНА Альона
ВИКОРИСТАННЯ ШІ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ
ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІКИ..... 126

SHVED Yuriy
CAPITAL CONCENTRATION IN THE CONTEXT
OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE
DEVELOPMENT 131

ЮРЧЕНКО Віктор, ЗАЙВА Яна
ЗАСТОСУВАННЯ ШІ У МАРКЕТИНГОВИХ ІННОВАЦІЯХ
ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ 135

**КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
ЕКОНОМІЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

БОЛГОВ Владислав
СУТНІСТЬ І НАПРЯМОК НОВОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО
ЦИКЛУ 138

БОНДАРЕНКО Роман
ПЕРЕДУМОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ:
АНАЛІЗ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ..... 142

БУТКО Богдан
УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ
ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ 147

ГОЛОВАЙ Надія
РОЛЬ І АДАПТАЦІЯ ПРОФЕСІЇ БУХГАЛТЕРА В ЕПОХУ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ 151

ЄРЕМЕНКО Денис, ЄРЕМЕНКО Лариса, КАЛІСТИЙ Руслан
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В ЕПОХУ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ:
СТРАТЕГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ..... 155

ЖУРБА Олександр, ЛИМАНСЬКИЙ Владислав
ЦИФРОВА ВАЛЮТА НБУ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 160

МІЗЮК Світлана, ОСТАПЕНКО Тетяна
ЕКОНОМІЧНА ФУТУРОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ
АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ 162

ПОЧЕРНІНА Наталія
РЕАЛІЇ УКРАЇНИ ЯК ПОЛЕ НАУКОВИХ РОЗВІДОК
ДЛЯ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ..... 167

ТЕОРІЯ КОНКУРЕНЦІЇ ТА КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА 4.0

ЛІЛЛЕМЯЄ Олена
МОНІТОРИНГ І КОНТРОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ
У КОНТЕКСТІ ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄС 172

МИХАЛЬЧИШИН Наталія
ІНФОРМАЦІЙНА КОНКУРЕНЦІЯ В СУСПІЛЬСТВІ 4.0 176

ОВЧАРЕНКО Леся
КОНКУРЕНЦІЯ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ: ВЗАЄМОДІЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПРАВОВОЇ СКЛАДОВИХ 179

РИСІН Марія, СУХ Ярослав
АНАЛІЗ ПРОЗОРОСТІ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ
ЗАКУПІВЕЛЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ 182

СЛОБОДЯНИК Олександр
ЦИФРОВИЙ БРЕНДИНГ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БРЕНДІВ В УМОВАХ
ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ 185

СТРАТІЙЧУК Вікторія, ЯЦЮК Інна
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ
СТАНОВЛЕННЯ ІНДУСТРІЇ 4.0 189

ТАБАЧУК Назарій
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР РЕГУЛЮВАННЯ
КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 193

ТРЕВОГО Олена, ГОШОВСЬКА Оксана
НОВІ ФОРМИ КОНКУРЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ
ТА МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
ЛАНДШАФТУ УКРАЇНИ..... 198

УМАНЦІВ Юрій
КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ
ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ..... 203

ЩЕРБАКОВА Таміла
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД АДВОКАТУВАННЯ
КОНКУРЕНЦІЇ..... 207

ЯСЬКО Юлія
КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ДРАЙВЕР
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ 213

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ
ФОРМУВАННЯ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

АХНОВСЬКА Інна, АХНОВСЬКИЙ Денис
СКЛАДОВІ СЕРЕДОВИЩА ПІДТРИМКИ РЕЛОКОВАНИХ
ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ 218

АХНОВСЬКА Інна, ПАНАСЮК Павло
ВІДНОВЛЮВАНА ЕНЕРГЕТИКА В УКРАЇНІ: ВТРАТИ
ВІД ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ 222

БІЛА Ірина, АКІМОВ Олексій
ПЕРСПЕКТИВИ ВИДОБУТКУ НЕТРАДИЦІЙНОГО
ПРИРОДНОГО ГАЗУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ 226

ВІРЧЕНКО Володимир, ВІРЧЕНКО Віра
ІННОВАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВІДНОВЛЕННЯ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 232

ЖАЛІЛО Ярослав ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОСТВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЛАНДШАФТУ УКРАЇНИ.....	237
ЗАЙВА Яна ОЦІНКА ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА ТУРИЗМУ	242
ІВАНОВ Андрій ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ТРК.....	244
КАНЦІР Ірина ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	248
КИРИЛЕНКО Володимир ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ	251
КУЗНЄЦОВА Наталія ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН У ПОВОЄННІ РОКИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИХ КРАЇН)	254
КУЛІШ Вікторія ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ	258
ОСЕЦЬКИЙ Валерій ІНДУСТРІАЛЬНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ І В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	262
ПЕТРОВ Кирило ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БУДІВНИЦТВА У СИСТЕМІ ПОВОЄННОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: МАКРО- ТА МІКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ	266

ТИЩЕНКО Олександр
УПРАВЛІННЯ РЕЗИЛЬЄНТНИМ РОЗВИТКОМ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ 270

ФЕДОРЮК Людмила
РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 274

ШКУРОПАДСЬКА Діана
КІБЕРСТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ
ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ..... 278

ЯВОРСЬКА Тетяна
ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ
В УМОВАХ ВІЙНИ..... 281

ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ХХІ СТ.

АРТЬОМОВА Тетяна
МІКРОЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ СУСПІЛЬНОГО
РОЗВИТКУ: ОРІЄНТИРИ ДЛЯ НОВИХ УМОВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ 285

БАЄВА Ольга
ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЛЮДСЬКОГО
КАПІТАЛУ У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ..... 291

БОЙКО Людмила
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ SMART-МІСТ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ..... 296

ГЛУШКО Олег
РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
У СПРИЯННІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ..... 299

ГОЛОВКО Лілія, ГОЛОВКО Таміла
РЕЗИЛІЄНТНІСТЬ У СФЕРІ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ..... 305

<i>ГРУЩИНСЬКА Наталія</i> ВИЗНАЧНИКИ ТЕХНОЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМІН У СВІТОВОМУ СОЦІУМІ.....	308
<i>ГУМЕНЮК Володимир, ДМИТРУК Віталій</i> ЦІННІСНО ЗОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	312
<i>ДИВАК Володимир, МАТУЗКА Аліса, ГОРШКОВА Анастасія</i> РОЛЬ ШІ У ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЯХ ХХІ СТ.	316
<i>ЄМЕЦЬ Вадим</i> ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ ЧИННИКІВ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО СТРАТЕГУВАННЯ.....	320
<i>МЕЛЬНИК Олексій</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ПОРОДЖЕНІ НЕЮ НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ ГРОШОВИХ ВІДНОСИН	324
<i>МЕЛЬНИЧЕНКО Олександр</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БРЕНД- МЕНЕДЖМЕНТУ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ.....	328
<i>НАМОНЮК Василь</i> БЛАКИТНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	332
<i>НІКОЛАЄЦЬ Катерина</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ МОНІТОРИНГУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	337
<i>ПИЛИПЕНКО Ганна, ГЕРАСИМЕНКО Тетяна, ФЕДОРОВА Наталія</i> ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗГОРТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГАХ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ	340
<i>ПІДВИСОЦЬКИЙ Ян</i> ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ У ХХІ СТОЛІТТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	345

САПАЧУК Юрій НЕОМЕРКАНТИЛІЗМ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИЧНА АКТУАЛЬНІСТЬ	348
СОСНОВСЬКА Ольга, ХАМУЛА Орест АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНИ	350
ТАРАСЕНКО Лев ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ТА ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	356
ХАНОВА Олена МОДЕЛЮВАННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ РОЗВИТКОМ РИНКУ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНИМ ЗРОСТАННЯМ ЄС В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	360
ХОХИЧ Дмитро АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ГРОШОВОЇ МАСИ В УКРАЇНІ	363
ЧАЛЮК Юлія СУЧАСНІ ТРЕНДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	367
ШТОГРІН Кирил УПРАВЛІННЯ КАТАСТРОФІЧНИМИ РИЗИКАМИ: ДОСВІД СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ	373
ШТУНДЕР Ірина, КОШЕЛЬ Родіон ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ	377
ЯЦЮК Дмитро, ТОКАРЬ Валерія ВИКОРИСТАННЯ ЧАТ-БОТІВ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ НА РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ МАЙДАНЧИКАХ	381
WYSOCKA Karolina, ZVONAR Viktor AGILE MANAGEMENT: DRIVING GLOBAL SOCIO- ECONOMIC TRENDS IN THE DIGITAL ERA	386

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ Й «КОЛЬОРОВИХ» ЕКОНОМІК В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ

БАЖАЛ Юрій,

*професор Національного університету
«Києво-Могилянська академія», Україна
orcid.org/0000-0001-5179-6297*

Сучасний період цивілізаційного розвитку характеризується безпрецедентним зростанням впливу науки і нових технологій на соціально-економічний розвиток всіх країн. Найбільш помітне місце у цих процесах посіли технології інформаційної революції, яка обумовила сприйняття постіндустріального суспільства як інформаційного, але не менш вражаючі успіхи мали також біотехнології, медицина, технології створення і поширення нових матеріалів, транспорту, космонавтики, зв'язку, фінансового посередництва, військового призначення, тощо. Нові технології докорінно і швидко змінили структуру світової економіки, що обумовило нові глобальні геополітичні проблеми. Проте, останнім часом парадигмальна категорія інформаційної революції все частіше піддається методологічній редукції галузевого представлення, що звужує її роль і значення для осмислення характеристик і трендів розвитку сучасної економічної теорії.

Зведення категорії інформаційної економіки до особливостей галузевих економік не дозволяє адекватно розуміти її як парадигмальне явище. Так, в Україні практично не ідентифікується парадигмальна природа Європейських стратегій соціально-економічного розвитку XXI століття: «Лісабонська стратегія» [1] та «Європа 2020» [2], які концептуально побудовані на базі неошумпетерівських теорій технологічної парадигми [3], де фактор інноваційних змін виконує системоутворюючу пріоритетну функцію. Звернемо увагу, що розвиток освіти та інновацій постульований у цих стратегіях як

перший пріоритет європейської політики, до якого також віднесена «цифровізація» як поточна технологічна парадигма теперішнього часу. В українських стратегічних документах економічної політики такий підхід не застосовується. Також і у міжнародній економічній науковій літературі, як і у практиці економічного управління зазначена парадигмальна природа цифрових трансформацій продовжує губитись в традиційних галузевих підходах, що обмежує адекватне економічне осмислення нових явищ.

Методологічна відмінність сучасних неошумпетерівських підходів від традиційних концептуальних уявлень, поширених в Україні, проявляється також в розумінні місця і ролі підприємницьких університетів у стимулюванні інноваційної моделі економічного розвитку через утворення не тільки дослідницьких, а й інноваційних, університетів. Неошумпетерівські підходи у центр загальної державної економічної політики ставлять стимулювання структурних змін у технологічній базі та галузевих пропорцій, що відбуваються під впливом постійного розвитку інноваційних технологій, які повинні утворювати сукупності економічно та технологічно пов'язаних інновацій, що складають нову технологічну парадигму, яка має радикальний вплив на всі важливі сторони функціонування суспільства. Обґрунтування важливості використання категорії технологічної парадигми як основи довгострокового циклічного розвитку економіки пов'язано з іменами К.Фрімена [4], Д.Досі [5], К.Перес [6] та інших.

Ілюстрацією недостатнього теоретичного осмислення неошумпетерівської концепції технологічної парадигми і обмеженого розуміння парадигмальної місії сучасної інформаційної технологічної парадигми може слугувати факт «живучості» неокласичного мейнстріму в економічній теорії, незважаючи на широку його критику та на закиди щодо неспроможності наукового пояснення сучасних економічних процесів. Незважаючи на сотні наукових публікацій з цієї тематики, наразі не утворилась загальновизнана дефініція категорій «інформаційна економіка» та «цифровізація економіки». Можна зустріти використання даних понять як синонімічного ряду: інформаційна інфраструктура, великі бази даних, електронна комерція, Industry 4.0, штучний інтелект, роботизація, інтернет речей тощо. У цьому річищі існують терміни «е-економіка», «нова економіка».

Такий підхід часто ототожнює інформаційну економіку та її цифровізацію з економікою обробки, передавання (отримання) і зберігання інформації чи інформаційних продуктів, залишаючи у затінку економіку процесів їх створення. Це звужує категорію

цифровізації економіки, робить її менш ефективною у ракурсі формування концепцій розвитку, бо акцентує увагу переважно на формах споживання інформаційних продуктів і технологій. Проте системоутворюючою ідеєю концепції інформаційної економіки і, відповідно, інформаційного суспільства є використання знаннєвої інформації для продукування конкурентноспроможного на світовому ринку нового продукту, не обов'язково інформаційного, але такого, який, маючи масовий збут, забезпечує економічне багатство і розвиток країн-продуцентів.

На цьому методологічному ґрунті при формуванні економічної політики на всіх рівнях управління дуже важливо підтримувати інноваційну діяльність, визнаючи її головним фактором динамічного економічного зростання. Таке ставлення зумовлює необхідність створення соціально-економічних вимог до побудови сильної інноваційної політики з динамічними структурними змінами в економіці. Сьогодні в цьому контексті особлива роль відводиться формуванню інноваційних екосистем для генерації базових інновацій. Головну місію в реалізації такої політики повинні виконувати інноваційні підприємницькі університети. Ґрунтовно такі підходи проаналізовано в аналітичній доповіді Національного наукового фонду США (NSF) «Science & Engineering Indicators 2022», де багато уваги приділено саме розвитку університетської науки як бази активізації інноваційних процесів, що забезпечують структурну трансформацію економіки з пріоритетом запровадження передових високих технологій [7]. Серед українських економістів, які плідно досліджують проблеми формування інноваційних екосистем дослідницьких університетів та забезпечення на цій інституційній базі прогресивних структурних змін в економіці, можна відзначити І. Ю. Єгорова [8], який має низку впливових публікацій англійською мовою. Видано декілька фундаментальних індивідуальних монографій: М. В. Ситницький [9], І. Е. Новікова [10] та інші.

Переконливим доказом важливості підтримки розвитку традиційних інституцій науки та вищої освіти стали рейтинги найбільш інноваційних університетів світу та Європи, які почали визначати інформаційне агентство «Рейтер» та агентство наукометричних рейтингів «Кларівейт Аналітікс» (Clarivate Analytics). Основними критеріальними індикаторами цих рейтингів виступають кількість цитувань патентів у інших патентах та цитування наукових публікацій у поданих патентах. Ще використовуються індикатори кількості публікацій, індексованих у The Web of Science Core Collection (WoS), їх частка із співавторами з комерційних структур, індекси цитування

наукових статей і патентів (імпаکت-фактор), частка тріадних патентів – які отримали підтвердження одночасно в американському (США), Європейському та Японському патентних офісах, частка підтверджених патентів, кількість базових патентів. Вважається, що ці критерії ідентифікують комерціалізацію проведених фундаментальних досліджень [11].

На думку авторів цього рейтингу, такі індикатори чітко демонструють зв'язок між університетськими фундаментальними дослідженнями та їхнім впливом на інноваційні технології. Застосований статистичний метод дозволив також створити показник для визначення нового типу патенту – базовий, який обумовив ефективну комерціалізацію всього інноваційного циклу. Серед кращих інноваційних університетів ми бачимо знамениті історичні університети, які накопичували свій освітній та науковий потенціал сотні років. Це підтверджує слушність забутих в Україні ідей про значущість і важливість підтримки в освітній та науковій політиці накопиченого кумулятивного людського капіталу. Практично усі топові інноваційні університети Європи мають більш як вікову історію. Тому при формуванні української інноваційної політики важливо у першу чергу розвивати і посилювати університети та наукові центри, що історично засвідчили наявність у них кумулятивного людського капіталу, незважаючи на поточний кризовий стан. Саме в ці установи треба вкладати ресурси та формувати на їхній базі новітні управлінські інституції регіональних інноваційних екосистем.

Список використаних джерел

1. The Lisbon Review 2010: Towards a More Competitive Europe. (2010). – World Economic Forum.
2. Europe 2020: A strategy for smart, sustainable, and inclusive growth. – Brussels. (2010). European Commission, 3.3.2010 COM (2010) 2020 final.
3. Elgar Companion to Neo-Schumpeterian Economics (Elgar original reference), Ed. H.Hanusch and A.Pyka. (2007). Ed. Elgar Pbl.
4. Freeman C. (1982). The Economics of industrial innovation.- The MIT Press. Cambridge (Massachusetts); Freeman C. (1987). Technology Policy and Economic Performance. Lessons from Japan. – N.Y.
5. Dosi, G. (1982). Technological paradigms and technological trajectories: A suggested interpretation of the determinants of technical change. Research Policy 11: 147–62; Dosi G. (1984). Technological change and industrial transformation. – Macmillan.

6. Perez, Carlota. (2002). Technological revolutions and Financial Capital. The Dynamics of Bubbles and Golden Ages. – Ed. Elgar Pbl.
7. National Science Board, National Science Foundation. (2022). Science and Engineering Indicators 2022: The State of U.S. Science and Engineering. <https://ncses.nsf.gov/pubs/nsb20221>
8. Yegorov, I. & Ryzhkova, Yu. (2018). Innovation Policy and Implementation of Smart Specialization in Ukraine. Економіка і прогнозування, 3, 48–64. <https://doi.org/10.15407/eip2018.03.048>
9. Ситницький, М. В. (2018). Стратегічне управління розвитком дослідницьких університетів: монографія. Видавництво Ліра-К.
10. Новікова, І. Е. (2019). Активізація технологічного трансферу в дослідницьких університетах: теорія та практика: монографія. Кам'янець Подільський.
11. Reuters Top 100: Europe's Most Innovative Universities 2019 announced / Reuters.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

ВАВДІЙЧИК Ірина,

*доцент Державного торговельно-економічного
університету, Україна
orcid.org/0000-0002-2787-0327*

Для сучасного економічного розвитку багатьох країн світу визначальним є фактор інформатизації, впровадження інноваційних технологій. Сучасне суспільне відтворення в розвинених країнах визначається як інноваційне відтворення. В сучасних умовах ведення господарської діяльності підприємствами торгівлі ускладнюється посиленням негативного впливу факторів зовнішнього середовища. Відтак, одним із способів збереження конкурентної позиції на ринку, забезпечення сталих темпів нарощування обсягів реалізації є використання підприємствами торгівлі сучасних інформаційних технологій.

На сьогоднішній день дослідженню проблем та тенденцій розвитку торговельного бізнесу, в тому числі засобів ринку е-комерції, присвячена велика кількість наукових робіт.

Сімахова А.О. [1] в своїй роботі обґрунтовує основні переваги цифрової економіки для розвитку економіки, а саме підвищення конкуренції та якості продукції й послуг; зменшення витрат на виробництво та ціни продукції; розширення асортименту товарів та

послуг; збільшення доступності товарів та послуг для пересічних громадян через застосування мережі Інтернет.

Дослідженню характерних тенденцій інноваційного розвитку підприємств торгівлі України, механізму інноваційного розвитку підприємств торгівлі присвячена монографія «Інноваційний розвиток підприємств сфери торгівлі: світові тенденції та практика в Україні [2].

Ганечко І. та Трубей О. присвятили свою роботу [3] аналізу найбільш ефективних практик адаптації ритейлу до нових кризових умов, поведінки і запитів споживачів, розгляду основних напрямів змін бізнес-моделі ритейлерів.

Використання інноваційних технологій ведення бізнесу, в тому числі форм, засобів і методів електронної комерції дозволило багатьом підприємствам торгівлі зберегти свої позиції на ринку, та в подальшому сприятиме нарощуванню обсягів реалізації.

Великі ритейлери застосовують e-commerce як ефективний інструмент для розширення свого бізнесу та залучення більшої кількості клієнтів. Найбільш розповсюдженими в Україні моделями використання e-commerce великими ритейлерами є онлайн-магазини. Великі ритейлери створюють власні онлайн-магазини, де клієнти можуть здійснювати покупки в зручний для них час. Вони пропонують широкий вибір товарів та послуг, враховують потреби онлайн-споживачів, надають зручні способи оплати та доставки, аби клієнти були задоволені. Великі ритейлери також можуть використовувати для продажу товарів маркетплейси. Це забезпечує більшу доступність споживачів до їх продуктів. Великі ритейлери також використовують омніканальні стратегії, поєднуючи традиційні та електронні канали продажу. Вони дозволяють клієнтам замовляти товари онлайн і забирати їх у магазині або навпаки. Це дає покупцям більше можливостей і розширює географію обслуговування [4].

Цифровізований бізнес має величезні темпи зростання. Звичайно, є певні бар'єри для входу на онлайн-ринок, проте переваги для підприємців і покупців все ж більш відчутні. Особливо актуальним застосування засобів e-commerce є в складних умовах повномасштабної військової агресії на території України. Вищеперераховані обставини дали можливість бізнесу який використовує цифрові технології бути більш конкурентоспроможним за рахунок середовища, яке є економічно вигідним і при взаємодії B2B, і при B2C, і при B2G.

Розподіл часток доходів від електронної комерції між компаніями в різних європейських країнах у 2022 році відкриває вікно в конкурентний ландшафт, позначений різним ступенем проникнення

на ринок. У той час як провідні європейські країни, такі як Норвегія, Великобританія, Німеччина або Нідерланди, вже мають рівень проникнення електронної комерції близько 80% і вище, в менших країнах на півдні та сході, таких як Греція, Португалія або Польща, існує великий потенціал, який ще належить реалізувати. Сфера електронної комерції в Європі демонструє високі темпи зростання. Доходи європейської електронної комерції зростають, і очікується, що до 2027 року вони перевищать 750 мільярдів доларів США, незважаючи на деякі коливання. Кількість європейських користувачів електронної комерції неухильно зростає, що свідчить про збільшення споживчої бази для онлайн-покупок [5].

Таким чином, основним напрямом подальшого розвитку торговельного бізнесу в Україні, зокрема, та у країнах Європи, є використання засобів e-commerce, оборот якої в країнах Європи неухильно зростає. Сфера електронної комерції в Європі демонструє високі темпи зростання впродовж останніх років і за прогнозами така тенденція збережеться і в майбутньому.

Інновації, до яких відноситься і електронна комерція, впроваджені сьогодні, сприяють комерційному успіхові підприємств у майбутньому. Проте, існує велика кількість бар'єрів, які можуть гальмувати позитивні зміни в процесі становлення е-комерції на вітчизняному ринку. Основними напрямками стимулювання розвитку е-комерції можна вважати узгодження правових норм, забезпечення правового захисту суб'єктів е-комерції, розбудова інфраструктури ринку електронної комерції. Електронна комерція в Україні розвивається досить стабільно, відповідно до ситуації в країні.

Список використаних джерел

1. Simakhova A. (2018). Social prospects for the development of science and digital economy in Ukraine. *Social economy*, 56, 216-221.
2. Інноваційний розвиток підприємств сфери торгівлі: світові тенденції та практика в Україні: монографія. Львів, 2016. 432 с.
3. Ганечко І., Трубей О. Бізнес-моделі ритейлу: адаптація до нових викликів. *SCIENTIA RUCTUOSA*. 2020. № 133(5). С. 77-88.
4. Розширення бізнесу завдяки e-commerce: підходи великого ритейлу (2023). <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/2/699655/>
5. ECDB. The starting point for your eCommerce analysis https://ecommercedb.com/pdf/Introducing_ECDB.pdf

ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ХХІ СТ.

ДИВАК Володимир,

*доцент Державного торговельно-економічного
університету, Україна*

orcid.org/0000-0001-8014-815X

БАРИШЕВА Марія,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми
«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»*

Державного торговельно-економічного університету, Україна

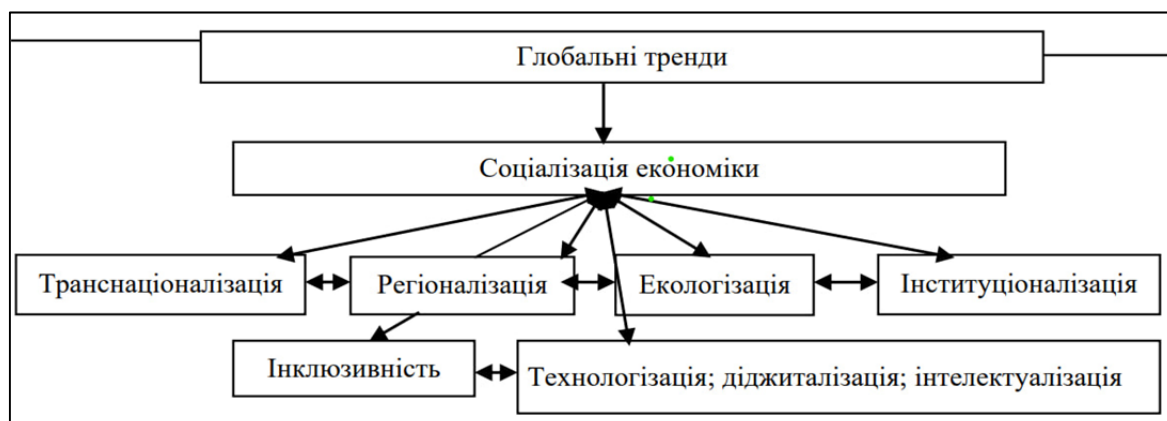
ПОПОВА Марія,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми
«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»*

Державного торговельно-економічного університету, Україна

Розвиток соціальної економіки набуває все більшого значення у глобальному просторі. 21 століття стало проривом в історії, де на глобальному рівні почав збільшуватись розвиток наступних тенденцій:

- Транснаціоналізація;
- Регіоналізація;
- Інституціоналізація;
- Екологізація;
- Діджиталізація,
- Інтелектуалізація;
- Технологізація;
- Інклюзивність.

*Рис. 1. Глобальні тренди розвитку соціальної економіки
Джерело: [1, с. 9]*

Транснаціоналізація соціальної економіки – це процес, який одночасно поєднує в собі значний ряд можливостей, так і ризиків. Вона сприяє збільшенню обсягів транскордонних потоків товарів та послуг, також до переваг можна віднести розширення експорту та налагодження відносин з іноземними партнерами, створення філій за межами країни походження. Це може стимулювати розвиток соціальної економіки, підвищити її конкурентоспроможність, збільшення доступу до міжнародних ринків.

Регіоналізація має як локальний, так і глобальний вплив на соціальну економіку. Її можна вважати інструментом для економічного зростання, покращення добробуту населення та вирішення всіляких соціальних проблем. Регіоналізація впливає на децентралізацію, формування спільної соціальної політики регіону, комунікацій між різними соціальними групами, регіональних соціальних цінностей й культури. Важливим є вплив цього глобального тренду й на інтеграцію країн, посилення соціальних зв'язків між різними групами людей, регіональних соціальних програм й проєктів, а також інноватизацію та інформатизацію суспільних відносин.¹

Інституціоналізація соціальної економіки – процес становлення системи правил та організацій, що підтримують та регулюють діяльність соціальних підприємств. Вона еволюціонує від неформальних практик до чіткої структури з законодавством, спеціалізованими інституціями та сприятливим соціальним середовищем. Керуючий процес беруть на себе глобальні інститути, забезпечуючи міжнародну співпрацю, зменшення ризиків проблем та викликів на глобальному рівні.

Екологізація є новітньою глобальною тенденцією, що проявляється у розвитку «зеленої» економіки та «зелених» технологій. Екоінновації відкривають нові можливості для бізнесу, створюють нові робочі місця, а екологічні практики допомагають боротися зі зміною клімату, мінімізувати забруднення, зберегти природні ресурси та зберегти довкілля для нових поколінь.

Інклюзивність соціальної економіки – це принцип, який ґрунтується на забезпеченні рівного доступу до можливостей та ресурсів для всіх людей, незалежно від їхнього походження, статусу чи особливостей. Це означає, що соціальна економіка має бути відкритою та доступною для всіх, хто прагне покращити своє життя та зробити свій внесок у розвиток суспільства.

Діджиталізація та технологізація є новими інструментами у становленні економічного розвитку. Для даного процесу важлива наявність точних даних, швидкості реагування і структуризації

процесу. Основною платформою є мережа Інтернет, що поглинула мільйони людей за короткий період часу. Широке інформаційне поле дозволяє полегшити складні соціально-економічні процеси, обробку даних, регулювання зростання попиту. Завдяки цим процесам підвищується продуктивність, з'являються нові робочі місця та відповідно покращуються економічні показники.

Поява штучного інтелекту стала проривом у сучасному суспільстві. Хоча ШІ не є досконалим, порівнюючи з людським, але він стає у нагоді при вирішенні багатьох проблем, виступає своєрідним помічником у майже всіх аспектах нашого життя: навчання, робота, саморозвиток; відповідно розширюючи спектр інтелектуальних можливостей.

Сучасна економіка стає все більш інтелектуальною, оскільки для забезпечення свого зростання і конкурентоздатності вона виробляє, поширює і використовує нові знання. Інтелектуалізація економіки прямо пов'язана з науковими дослідженнями, прикладними розробками та їх реалізацією, а також постійною генерацією та реалізацією інновацій.² Інтелектуалізація соціальної економіки – це не просто модний тренд, а необхідний крок до нового рівня розвитку, який дозволить соціальним підприємствам та кооперативам стати більш конкурентоспроможними, створювати нові продукти та послуги, а також мати значно більший вплив на вирішення соціальних проблем.

Світ не стоїть на місці і з кожним роком інноваційні тенденції зростають. Навіть не усвідомлюючи, суспільство підлаштовується під реалії сьогодення. Всі вище перераховані тренди є ключем до становлення економічно-розвинутого високоінтелектуального середовища. Наше майбутнє сповнене викликами та можливостями, до яких необхідно адаптуватися і працювати над покращенням стабільної ситуації в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Стукало Н., Сімахова А. Глобальні тренди розвитку соціальної економіки 10.03.2021 С. 9-10 (дата звернення: 08.04.2024).

2. Фоміна Є. Інтелектуалізація економіки: еволюція в контексті світового розвитку. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2016 С 113.

ВПЛИВ КРИПТОВАЛЮТ НА СУЧАСНУ ЕКОНОМІКУ

ЖУРБА Олександр,

старший викладач Державного торговельно-економічного

університету, Україна

orcid.org/0009-0008-3007-4314

Криптовалютна економіка бере свій початок з 2008 року, коли розробник під псевдонімом «Сатоші Накамото», особа якого залишається анонімною і в наш час, опублікував свою статтю «Біткойн: P2P електронні гроші». Це була перша робота, в якій розрізнені знання криптографії лягли в злагожену економічну систему обміну цінностями. У січні 2009 року було згенеровано перший блок у ланцюжку блокчейну, що складався з 50 біткойнів.

У 2023 році капіталізація світового ринку криптовалют становила 1,23 трлн. дол. США [1]. Цифровий валютою володіє понад 420 мільйонів людей. До країн з найбільшою кількістю користувачів відносяться США (46 млн.), Індія (115 млн.), Пакистан (26 млн.), Нігерія (22 млн.), В'єтнам (20 млн.) [2]. В Україні станом на 2021 рік було 5,5 млн. власників криптовалют, що у відсотковому значенні є абсолютним рекордом у світі – 12,73% (за даними платіжної платформи Triple A) [3]. Варто зазначити, нові статистичні дані відсутні, такі дослідження не проводяться. Враховуючи зростаючий криптовалютний тренд у світі, цілком ймовірно зробити припущення, що сьогодні в Україні вже понад 15% населення володіє криптовалютними активами.

Станом на лютий 2023 року в обігу перебуває понад 20 тисяч різних криптовалют, щодня відбувається 200 тис. операцій з біткойнами [4]. Експерти зазначають, що у 2026 році глобальна ринкова вартість цифрових валют досягне 67,4 млрд. дол. США., середньорічний темп зростання становитиме 68,4%, а кількість користувачів перевищить 994 мільйони [5].

До першої десятки валют за обсягом капіталізації входять: Bitcoin, Ethereum, Tether, BNB, USD Coin, XRP, Lido Staked ETH, Cardano, FantasyGold, Dogecoin із сукупною капіталізацією 1038 млрд. дол. США.

Наприкінці грудня 2021 року загальний обсяг ринкової капіталізації криптовалют становив 2,3 трлн. дол. США [1], що майже вдвічі перевищує обсяг глобального ринку «зелених» облігацій і співставний з обсягом ринкової капіталізації однієї з найбільших компаній у світі – Microsoft. Станом на 2021 рік сукупна ринкова

капіталізація криптовалют щодо обсягу глобальних фінансових активів становила близько 1%.

Восени 2021 року компанія Triple A проводила опитування для об'єктивної оцінки масштабів української криптовалютної економіки [2]. В результаті опитування були отримані такі висновки:

- Обсяг операцій фізичних осіб з криптовалютами може досягати 3 млрд. дол. США на рік.
- Основні інвестори – фізичні особи.
- Залучення юридичних осіб до інвестування криптовалютної економіки поки що не є значним.
- Українці однаково використовують усі способи придбання криптовалют: майнінг, придбання валют на спеціальних торгових майданчиках та у криптовалютних обмінниках.
- Серед цілей придбання ключовими є: альтернатива банківському рахунку; інвестиції; ухиляння від сплати податків; транскордонні перекази.
- Одним із висновків також є і те, що при купівлі криптовалюти, як правило, не використовуються позикові кошти.

Незважаючи на позитивну динаміку зростання капіталізації цифрових активів, криптовалютна економіка далека від інституалізації. Цьому процесу багато в чому заважають економічні ризики пов'язані з криптовалютама на відміну від класичних грошей, а також недовіра до них держави.

Їхня висока волатильність і переважаючий спекулятивний попит створюють для громадян високі ризики втрати грошових коштів за відсутності можливості держави їх мінімізувати та попередити.

Крім того, вливання в обіг великої кількості приватних грошей сприяє виведенню заощаджень за периметр традиційних фінансових інструментів та обмежує обсяги ліквідності.

Не менш значним є і те, що саме існування цифрових приватних грошей підриває монетарний суверенітет держав та послаблює весь без винятку механізми фінансового контролю. Сама архітектура криптовалюти виключає державний контроль, а разом з ним – і гарантії збереження заощаджень. Саме з цієї причини, фінансові регулятори більшості країн прагнуть взяти контроль над криптовалютним ринком, детально регламентуючи роботу бірж та постачальників криптовалютних послуг.

В такій ситуації, на авансцену виходять нові цифрові платіжні інструменти – стейблкойни та цифрові валюти центральних банків (Central Bank Digital Currency CBDC).

Згідно з дослідженням порталу News.Bitcoin.Com на 25 грудня 2021 року, торгівля стейблкоїнами займала приблизно половину всього криптовалютного обороту: 55,4 млрд. з 92,1 млрд. дол. США. Найбільш поширений серед стейблкоїнів – долар США. На другому та третьому місцях євро та швейцарський франк відповідно. Загальна вартість усіх стейблкоїнів становила \$167 млрд. Майже половина (46,52%) ринку тримала Tether (USDT) – \$77,7 млрд. За ним слідували USDC – \$42,4 млрд, і BUSD – \$14,8 млрд.

Про високу популярність стейблкоїнів говорить і статистика: за його допомогою проводиться понад 60% криптооперацій. Тільки за Tether (найпопулярніший стейблкоїн, прив'язаний до долара США) купують або продають 59,68% біткойнів (BTC) та 51,45% ефіріумів (ETH) [6].

Трендом останніх трьох років стала розробка національними фінансовими регуляторами цифрової валюти. банків (CBDC).

Вперше про можливість розширення концепції грошей за рахунок появи нового інструменту заговорили у 2017 році на піку зростання інтересу великих фінансових гравців до криптовалюти. Згідно з даними Bank for International Settlements (BIS), понад 60% центральних банків почали проявляти інтерес до цього інструменту. До 2020 року їх кількість збільшилася до 80% центральних банків з охопленням 90% світового населення.

В окремих державах обговорення концепції CBDC вже вийшла за рамки теорії і була впроваджена в тестовому режимі. Зокрема, Південна Корея, Багамські острови, Канада та Швеція проводять експерименти з новою цифровою валютою, а Китай уже запровадив цифровий юань як пілотний проект. Восени 2020 року про свою готовність розробляти CBDC заявив Європейський центральний банк. ФРС США анонсувала роботи з вивчення можливостей CBDC як альтернативи готівковій валюті.

Приводом для активізації дискусії стала поява принципово нових платіжних рішень, здатних скласти конкуренцію традиційній фінансовій системі. Насамперед, йдеться про анонсування цифрової валюти Фейсбука (Libra), яка поставила уряд різних країн перед загрозою появи нових грошей на нефінансовому ринку з великим охопленням потенційних споживачів та неможливістю забезпечення дотримання правил зовнішньоекономічної діяльності.

Другою загрозою стало зростання міжнародних торгових майданчиків та поява внутрішньої фінансової та правової системи цифрових екосистем. Зокрема, різке зростання платіжних платформ (Alipay та WeChat Pay) призвело до того, що на цифрові платформи

пішла значна кількість готівкових платежів. Це викликало стурбованість центральних банків багатьох країн.

Інтерес глобальних фінансових гравців до CBDC посилюється і внаслідок того, що у світі стрімко зростає кількість безготівкових розрахунків, а сам перехід до «дистанційної» економіки змусив регуляторів шукати принципово нові моделі взаєморозрахунків за одночасного збереження державного контролю за монетарною політикою та забезпечення безпеки розрахунків.

Світова фінансова еліта усвідомлює ризики розвитку альтернативних розрахункових механізмів як криптовалют і робить спроби уповільнити їх розвиток, у тому числі і через розробку більш керованих фінансових інструментів – цифрових валют центральних банків. Реалізація цих планів, однак, помітно ускладнюється відсутністю сильної мотивації у розвитку нових інструментів при високій економічній віддачі традиційних, а також відсутністю необхідного діалогу між потенційними учасниками розрахунків цифровими валютами центральних банків.

Таким чином, роль криптовалют як альтернативного платіжного засобу та інвестиційного інструменту має стійку тенденцію до зростання. Обсяги криптовалютних операцій збільшуються з кожним роком. Кількість населення, що стає власниками та користувачами криптовалют також зростає, при чому, Україна є в лідерах за цим показником. За таких обсягів абсолютних та відносних показників, очевидним є факт значного впливу криптовалютних операцій на економіку будь-якої країни. Така тенденція має як і позитивні сторони так і загрози для традиційних фінансових інституцій. Дане питання є особливо актуальним і потребує подальшого вивчення, оскільки дослідження в даній сфері майже не проводяться, що в свою чергу, може створити значні проблеми для національної економіки. Надважливо розуміти особливості функціонування даної сфери, адже перед будь-якою державою постане питання правильної інтеграції та взаємодії з криптовалютним ринком.

Список використаних джерел

1. Global Cryptocurrency Market Cap Charts. URL: www.coingecko.com/en/global-charts
2. Cryptocurrency Ownership Data. Learn about Cryptocurrency Adoption across the globe: Trends, Insights and Statistics. URL: <https://triple-a.io/crypto-ownership-data/>

3. <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/13/infografika/finansy/chastka-vlasnykiv-kryptovalyuty-ukrayini-najbilsha-sviti>
4. 30 striking cryptocurrency statistics [2023]: market value, bitcoin usage, and trends. URL: <https://www.zippia.com/advice/cryptocurrency-statistics/>
5. Cryptocurrencies – Worldwide. URL: <https://www.statista.com/outlook/dmo/fintech/digital-assets/cryptocurrencies/worldwide>
6. Stablecoin Economy Jumps 3.5% in 2 Weeks to \$167 Billion, Fiat-Pegged Tokens Command Over 60% of Crypto Trades. URL: <https://news.bitcoin.com/stablecoin-economy-jumps-3-5-in-2-weeks-to-167-billion-fiat-pegged-tokens-command-over-60-of-crypto-trades/>

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

КРАСНЯК Олена,

*доцент Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету, Україна
orcid.org/0000-0003-1645-1431*

Цифрова трансформація економіки України є важливою складовою економічного розвитку та стає інституційною основою розширеного зростання виробництва, підвищення конкурентоспроможності, якості життя населення, адже споживачами цифрових технологій є держава, бізнес, громадяни. Цифрова трансформація – впровадження цифрових технологій у суспільне надбання з метою покращення політичних, економічних та соціальних аспектів, спрямованих на інтеграцію в просторі, де важлива роль відведена державі та надає законодавчу форму цифровізації та відповідає за її впровадження. Це обумовлює доцільність ґрунтовного дослідження питань цифрової трансформації економіки країни з огляду системного підходу до соціально-економічних систем і всіх сфер суспільного життя.

Підтримка сталої цифрової трансформації виділені Європейською комісією у пропозиції Східного партнерства про довгострокові цілі після 2020 року, є однією з п'яти політичних пріоритетів для України [1]. Хоча, Україна не є світовим лідером у цифровізації своєї економіки, вона рухається у правильному напрямку, щоб збільшити свій цифровий потенціал. Останніми роками Україна досягла значного успіху в

розвитку цифрової економіки, про це вказує середній індекс трансформації.

За даними Міністерства цифрової трансформації України, середній індекс цифрової трансформації у 2023 році становив 0,632 балів, що на 0,2 бали менше порівняно з 2022 роком [2]. Значення індексу у період бойових дій не враховує області що знаходяться під окупацією. Проте, здатність економіки України швидко відновлюватися та створювати умови для післявоєнної відбудови відображена у підсумковому звіті про розвиток національної цифрової екосистеми у 2023 році та плані реалізації цифрової спроможності у 2024 році, де частка ІТ у ВВП країни зростає до 10%, що створить сприятливі умови для інвесторів, такі як відкриті ринки, прозорі податкові та митні системи, покращення пропозиції на ринку праці та інше[3].

Україна приєдналася до програми «Digital Europe» (2021-2027) у вересні 2022 року з метою наблизитись до Єдиного цифрового ринку ЄС та прискорити цифрову трансформацію [4]. Загальний бюджет програми розрахований на 7 років і становить загалом 7,5 млрд євро. Програма «Digital Europe» підтримує та прискорює впровадження цифрових технологій та інновацій, забезпечує доступ до цифрової інфраструктури та послуг, підвищує конкурентоспроможність на цифрових ринках, сприяє розвитку цифрового бізнесу та цифрових стратегій а також спрямована на покращення кібербезпеки (недоступна в Україні, застосовується лише для країн-членів ЄС). Україна може отримати фінансування за цією програмою у чотирьох доступних напрямках (високопродуктивний комп'ютинг; штучного інтелекту, хмарні послуги; цифрові навички; використання цифрових технологій в економіці та суспільстві) на суму близько 6 млрд євро. Україна продемонструвала свою стійкість і технологічні можливості під час повномасштабної агресії, у тому числі і у цифровому просторі.

На нашу думку, Міністерство цифрової трансформації України та уряд не ігнорує цифровізацію економічної діяльності, що підтверджується, по-перше, останніми ініціативами керівництва країни, яке заявило про необхідність виходу країни на передовий рівень інформатизації та цифровізації, по-друге – реальними та ефективними змінами, які вже відбулись та активно розвиваються у вітчизняній цифровій економіці.

О. Гетманець зазначив, що цифрова трансформація української економіки є сучасною реальністю, і її розвиток базується на низці чинників, а саме: впровадження чинного закону про підприємницьку діяльність у національне законодавство ЄС та впровадження національних ІТ-систем, це адаптація Global One Ecosystem, усунення факторів

ризик (один із головних – війна), створення інституційного та правового середовища, сприятливого для технологізації суспільства [5].

З точки зору євроінтеграції, Україна переходить у цифровий простір визначивши цифрову трансформацію як пріоритетним напрямком. Воєнні дії, які досі тривають в країні не завадять призупинити та оновлювати цифрову трансформацію та розвивати цифрову економіку.

Наразі 95% усіх взаємодій з державою не потребують прямого контакту громадян із чиновниками, і цей процес автоматизований. У майбутньому рішення прийматиме штучний інтелект на основі Big Data, виключаючи людський фактор [6].

Згідно з пропозицією Європейської комісії щодо нових політичних пріоритетів Східного Партнерства, сильна цифрова присутність у сусідніх з ЄС країнах сприятиме зростанню та стимулюватиме сталий розвиток. ЄС продовжуватиме інвестувати в цифрову трансформацію своїх країн-партнерів згідно до законодавства та найкращих практик.

Цифровізація національної економіки є одним із головних драйверів глобального економічного зростання, основою економічного розвитку більшості країн європейського світу і стає інституційною складовою сталого зростання виробництва, підвищення конкурентоспроможності та життя населення.

Таким чином, в Україні існує великий потенціал для економічного зростання, якщо цифрова трансформація буде виступати інструментом для досягнення цілей сталого розвитку економіки країни враховуючи вплив внутрішніх та зовнішніх факторів сьогодення.

Список використаних джерел

1. An official website of the European Union. Joint Communication: Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all URL: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/76166/jointcommunication-eastern-partnership-policy-beyond-2020-reinforcing-resilience> (дата звернення: 25.04.2024)

2. Міністерство цифрової трансформації України. Індекс цифрової трансформації регіонів України. Підсумки 2023 року. URL: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/reports/> (дата звернення: 25.04.2024)

3. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Січень 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari->

ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viynu-sichen-2024 (дата звернення 25.04.2024)

4. Європейські програми підтримки. Програма ЄС «Цифрова Європа» (2021-2027). URL: <https://business.diia.gov.ua/evropejski-programi-pidtrimki> (дата звернення: 25.04.2024)

5. Гетманець О.П. (2022). Цифрова трансформація економіки України: фактори та передумови розвитку. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8e24dac8-74d2-4852-b9b9-782415106d83/content> (дата звернення: 25.04.2024)

6. Андрощук Г.О. Аналіз цифрової трансформації Європейської економіки: стан та місце України. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/59690/1/> (дата звернення: 26.04.2024)

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ АСПЕКТІВ НА СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НОВОЇ ЕКОНОМІКИ

КУЗЬМІН Дмитро,

старший викладач Відокремленого підрозділу «Ніжинський агротехнічний інститут Національного університету біоресурсів і природокористування України», Україна
orcid.org/0000-0003-3756-2480

САМУСЬ Анна,

викладач Відокремленого структурного підрозділу «Класичний фаховий коледж Сумського державного університету», Україна
orcid.org/0000-0002-6962-5450

На особливості розвитку сучасних соціально-економічних відносин впливає постійно зростаючий інтерес до нових інноваційних підходів у реалізації господарської діяльності суб'єктів підприємництва. Слід зазначити, що перед сучасним глобалізованим суспільством з'являються нові можливості та рішення, які передбачають вироблення та ефективну реалізацію нових концепцій та стратегій розвитку людства. На нашу думку, одним із пріоритетних напрямків подальшого розвитку соціальних відносин є концепція нової економіки [1, с.25], особливо враховуючи ту вагому роль, яку відіграє у останні роки цифрова трансформація суспільства. Враховуючи вищезазначене, відмітимо, що на нашу думку, є актуальним аналіз впливу соціальних аспектів на розвиток нової економіки.

У сучасному світі під впливом трансформаційних цифрових процесів відбуваються глобальні зміни, які також впливають на розвиток сучасного бізнесового середовища. Сучасні соціально-економічні процеси часто пов'язані з функціонуванням суспільства в умовах глобалізації та безбар'єрного доступу до цифрової інформації та програмних продуктів, що вимагає нових концептуальних підходів та стратегій розвитку людства. Серед нових пріоритетних напрямків подальшого розвитку є концепція нової економіки, яка базується на процесах цифровізації. Ця концепція передбачає перегляд умов, ролі та методів виробництва, маркетингу та споживання, а також взаємодії із кінцевим покупцем.

Загалом, процеси становлення нових підходів до функціональних можливостей нової економіки, неможливо розглядати у відриві від соціальних аспектів. Саме вони є ключовими драйверами становлення нових виробничих, технологічних, технічних, інформаційних та інфраструктурних процесів в рамках створення нових інноваційних об'єктів, які з часом стають основою подальшого економічного зростання. Тому пропонуємо виділити ключові аспекти, які впливають на становлення та розвиток нової економіки.

По-перше, це безпосередньо вплив культурних аспектів на становлення нової економіки. Будь-які інноваційні зміни на ринку виникають в наслідок соціальних потреб суспільства. Саме вони є ключовим індикатором ефективності впровадження інновацій, їх соціальної значущості для кінцевого споживача товарів та послуг, враховуючи виробничі, логістичні, маркетингові та інші операції, спрямовані на формування впливу на свідомість споживача. Кінцевий комерційний успіх в умовах розвитку нової економіки залежить не тільки від загальнодоступного інформаційно-рекламного впливу. Вагомим у даному аспекті є культурні норми та соціальні цінності. Основи даного фактору формуються у свідомості людства як довготривалий (та довгодіючий) елемент соціальної свідомості. Культурні норми та соціальні цінності формуються як довготривалий історичний процес, який включає традиції, звичаї та правила взаємодії у тому чи іншому суспільному середовищі. Їх вплив може бути настільки серйозним, що навіть технологічний процес, який швидко розвивається, не завжди змінює традиційну практику життя людей. Саме тому, у рекламі навіть інноваційних продуктів з використанням сучасних технологій, можна побачити маркетингову стратегію акцентування уваги споживача на певних особливостях національної традиційної культури, споживчих традиціях та прямому зверненні уваги споживача до ностальгічних моментів у рекламі продукції.

Сюди також потрібно віднести і спроби виробників продукції апелювати до того, що їх бренд є надійним та визнаним товаровиробником чи продавцем.

Тому важливим є адаптаційний момент до культурних аспектів членів суспільства під час просування на регіональних ринках своїх товарів та послуг. Подібний підхід, де інноваційний підхід враховує культурні особливості, буде більш відповідати потребам та очікуванням суспільства та матиме шанс на комерційний успіх. Як приклад, можна спостерігати успіх програмних продуктів, які задовольняють потреби людей у комунікаціях. Фактично ми спостерігаємо загальну потребу для всіх людей у комунікації. Вона стала еволюційною соціально-орієнтованою перевагою, без якої уявити сучасну цивілізацію неможливо. На сучасному технологічному рівні спостерігається переосмислення методів забезпечення реалізації потреби людей у комунікації та на цій основі здійснюються організаційні процеси. Так від вербальної комунікації у сучасному бізнес-середовищі все більше можна спостерігати використання дистанційних форм організації управління, звітності, договірних, консультативних та інших процесів. Тобто, традиційні потреби людей та їх культурні особливості та потреби, часто виступають як основа, на якій формуються нові інноваційні та комерційно успішні товари та послуги.

По-друге, у становленні нової економіки важливу роль відіграє освіта як основа розвитку людського капіталу та відкритість різних суспільних груп до діалогу. Освіта є основою становлення нової економіки. На її основі люди отримують знання, навички та кваліфікацію, які у подальшому дозволять сформуванню нових ідей та моделей інновацій і сформуванню споживацького інтересу у покупців, які будуть здатні до усвідомлення необхідності використання інновацій.

Освіта стає фундаментом розвитку потенціалу людського капіталу [2, с.9] на основі знань, вмінь та людських здібностей, що автоматично робить його основним ресурсом нової економіки. Основою даної тенденції є перспективні ідеї інвестування у розвиток людського капіталу [3, с.50], що з одного боку надає сучасним технологічним компаніям необхідних (інколи штучних) спеціалістів, а з іншого боку дозволяє людям ефективно реалізовувати свої індивідуальні кар'єрні амбіції. У цілому, інвестиції у розвиток людського капіталу стають причиною появи нових технологічних підходів, підвищують продуктивність праці та готовність суспільства до інновацій.

Більше того, взаємопов'язані освітні процеси та процеси цифровізації сформували горизонти нового глобального відкритого

суспільства [4, с.13], де основою став вільний доступ до споживання інформації, трансформуючи тим самим як соціальні відносини, так і економічні та політичні. Сучасне відкрите суспільство, де інформацією вільно обмінюються, важко обмежити навіть на рівні держави, навіть на законодавчому та технічному рівнях. Інформація та бізнес-процеси, які на ній гуртуються, стали основою нової економіки. Сьогодні важко уявити компанію, яка не використовуватиме сучасні цифрові технології, адже її участь буде очевидною, і вона не буде конкурентоздатною. Фактично, вільний доступ до інформації став основою для інноваційного розвитку суспільства, створивши нові галузі у сфері господарювання та забезпечивши основу для зв'язків між різними секторами економіки. Ці фактори спільно сприяють формуванню та розвитку нової економіки, забезпечуючи необхідну базу знань, навичок та інноваційної активності для створення стійких та конкурентоспроможних економічних систем.

По-третє, стратегії включення та розвитку різних соціальних груп у нові економічні процеси є важливими для забезпечення сталого розвитку [5, с.31] суспільства. Тут можна виділити цілий ряд ключових підходів, зокрема створення рівних можливостей для всіх, як основу побудови сучасного державного будівництва та важливого принципу соціального розвитку суспільства. У даному контексті сучасні технології створюють для людей з різних соціальних груп, де присутня майнова диференціація, більш доступними освітні, медичні, фінансові та інші послуги, що дозволяє включати різних людей до нових інноваційних процесів, що виникають у зв'язку зі становленням нової економіки. Також варто виділити можливість включення малозабезпечених груп у бізнес, формування відкритого діалогу та партнерства, а також стимулювання соціально відповідального бізнесу [6, с.49], як перспективної моделі подальшого розвитку суспільства.

Отже, становлення та розвиток нової економіки є складним процесом, який потребує уваги до соціальних аспектів та включення різних соціальних груп у економічні процеси. Соціальні чинники, такі як освіта, розвиток людського капіталу та відкритість суспільства, виявляють значний вплив на конкурентоспроможність та сталість нової економіки. Врахування соціальних аспектів у формуванні та розвитку нової економіки є важливим кроком для створення справедливого, стійкого та процвітаючого суспільства. Розуміння впливу соціальних чинників дозволить розробити ефективні політики та стратегії, спрямовані на забезпечення успішного переходу до нової економіки, яка враховує потреби всіх його учасників.

Список використаних джерел

1. Яремко Л. А. Нова економіка та інноваційний розвиток. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011, № 3, Т. 1, С. 25-30.
2. Мельник, Л., Карінцева, О., Кубатко, О., Сотник, І., Завдов'єва, Ю. Цифровізація економічних систем та людський капітал : підприємство, регіон, народне господарство. Mechanism of an Economic Regulation, 2022, №2 (88), С.9-28. <https://doi.org/10.21272/mer.2020.88.01>
3. Сахненко О. І., Сахно І. В. Інвестування у розвиток людини як пріоритетний напрям формування та управління людським капіталом. Інвестиції: практика та досвід. 2019, № 11. С. 50–55. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.11.50>
4. Абдула, Андрій. Відкрите суспільство, критичне мислення та раціональність. Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2018, № 18, С. 13-20.
5. Трегобчук, В. Концепція сталого розвитку для України. Вісник національної академії наук України. 2002, № 2, С. 31-40.
6. Костирко Р. О. Інтегрована звітність—інструмент соціально відповідального бізнесу. Часопис економічних реформ. 2014, № 1, С. 49-54.

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД СУСПІЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

ЛИПОВ Володимир,

*провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Україна
orcid.org/0000-0003-3215-0612*

Активний розвиток цифрових технологій на стику тисячоліть кардинальним чином змінює інституційний ландшафт економічного устрою сучасних суспільств. Таблиця 1 яскраво ілюструє лише зовнішнє представлення, найбільш яскравий вираз змін, що відбуваються.

На 01.04. 2024 року серед десяти найбільших за ринковою капіталізацією корпорацій світу чотири є глобальним лідерами у створенні цифрових технологій, а ще дві (Amazon та Meta Platform) – були створені і досягли успіху саме завдяки опорі на інноваційні можливості у трансформації традиційних інститутів взаємодії суб'єктів господарювання, що відкривають цифрові технології. Якщо

успіх першої групи засвідчує затребуваність цифрових технологій як справжнього двигуна розвитку економіки, то Amazon і Meta Platform демонструють їх руйнівний потенціал для традиційних методів ведення бізнесу. В історію пішов глобальний успіх Walmart Inc. як багатонаціональної корпорації роздрібною торгівлі. Соціальні мережі долають фінансові, просторові і часові бар'єри спілкування, трансляції, обміну власними ідеями. Вони перемагають у конкурентній боротьбі традиційні засоби інформації. В обох випадках на висококонкурентних ринках з'являється новий гравець, який саме завдяки інновації в інституційній організації, виявляється здатним не просто конкурувати з традиційними учасниками, а докорінно змінити їх організаційний устрій.

Таблиця 1

Найбільші компанії за ринковою капіталізацією (млрд. дол.)

№№ / пп	Компанія	Ринкова капіталізація	Дохід	Загальний прибуток	Річний прибуток (5 років, %)	Сектор	Рік заснування
1	Microsoft	3 130	227.58	158.74	28.95	Технології	1975
2	Apple	2 650	385.71	173.67	29.26	Технології	1976
3	Nvida	2 260	60.92	44.3	82.23	Технології	1993
4	Saudi Arabian Oil	1 980	494.41	278.96	-	Енергетика Хімія	1933
5	Alphabet (Google)	1 890	307.16	174.30	21.00	Технології	1998 (Google) 2015 (Alphabet)
6	Amazon	1 870	574.79	270.05	15.16	Послуги	1994
7	Meta Platform (до 2021 Facebook)	1 240	134.90	108.90	23.83	Послуги	2004
8	Berkshire Hathaway	912	364.48	70.95	16.06	Страхування Інвестиції	1839
9	Eli Lilly	739.66	34.12	27.04	43.05	Фармація	1876
	Taiwan Semiconductor Manufacturing	7-5.69	69.27	36.61	27.12	Технології	1987

Джерело: 1

Такою інституційною інновацією є цифрові платформи (ЦП). Джерелом конкурентних переваг ЦП є поєднання елементів ієрархічної, характерної для традиційної фірми [1] та мережевої [2] моделей організації бізнесу. У межах єдиної організаційної форми – ЦП, взаємодіють юридично незалежні учасники. Однак така «незалежність» зовсім не означає відсутність контролю за їх діяльністю зі

сторони ядра ЦП. Більше того, використання цифрових технологій забезпечує здатність постійного відстеження інформації про виконання останніми своїх зобов'язань відносно інших учасників екосистеми.

Дані про технологічний процес створення товару або надання послуги, його стан, учасників перетворюються на ключовий чинник виробництва. Створення можливостей для автоматизації виробничих операцій (будь то створення матеріального об'єкту або надання послуги), алгоритмізація управління, вдосконалення технологій обміну даними, формування цифрових двійників, швидкий розвиток і впровадження технологій штучного інтелекту перетворюють ЦП на справжній двигун економічного розвитку.

Зміни, що провокуються появою ЦП, як організаційної форми координації та управління трансакційними витратами, стосуються усіх елементів інституційної архітекtonіки [3]. **На мегаекономічному рівні** вони провокують суттєві перетворення механізмів інституційного облаштування соціально-економічних моделей країн світу, інтеграційних союзів, глобального господарства в цілому. **На макро-економічному рівні** відбуваються трансформації соціальних систем виробництва, режимів накопичення та способів розвитку, соціально-економічних систем. **На мезоекономічному рівні** відбувається корекція базових інституцій соціальних сфер та механізмів забезпечення злагодженого функціонування інституційних блоків в рамках кожної з соціальних сфер. **На мікроекономічному рівні** ЦП стають основою появи нового елемента інституційної архітекtonіки – інституційних екосистем («інституційних рифів» в термінології постінституціоналізму). Суттєві зміни відбуваються в організації механізмів виникнення та функціонування традиційних інституцій, інституційних органів та інституційних конвенцій. **На наноекономічному рівні** забезпечується можливість докорінної трансформації засад забезпечення виконання інституційних функцій та інструментарію втілення інституційних форм. Впровадження цифрових технологій, опора на ЦП, докорінним чином змінює місце, роль, значення, динаміку вливу на функціонування інституцій та інституційних систем у цілому індивідуальних знань, вмінь, навичок та організаційних рутин як будівельних блоків інституцій. В решті решт, зміни, що відбуваються в економіці провокують трансформацію ціннісного підґрунтя формування інституційних систем.

Обмежені рамки роботи дозволяють лише коротко окреслити зміни, що відбуваються на кожному з вказаних рівнів інституційної архітекtonіки. На мегаекономічному рівні дані – ключовий чинник забезпечення виробничого процесу на ЦП, становлять базовий

фундамент глокалізації. Віртуальні дані, як основа подолання просторових обмежень підтримки єдності виробничого процесу на глобальному рівні, поєднуються з локалізацією матеріальних чинників виробництва на регіональному рівні. Традиційні ланцюжки створення цінності перетворюються на мережі, в яких завдяки використанню цифрових технологій, локалізуються та дублюються окремі етапи виробничого процесу за збереження його глобальної єдності. Реальна глокалізація забезпечується можливістю поєднання глобалізації віртуальних і локалізацією матеріальних складових виробничого процесу. Можливості поєднання та диференціації на базі ЦП віртуальної і матеріальної складових єдиного процесу у будь якій сфері життя суспільства перетворюють їх на інструмент гнучкої інтеграції.

Цифрові технології отримують значення нового і досить важливого чинника, що суттєво впливає на формування відмінностей розвитку окремих груп країн в залежності від їх потенціалу та досягнень у впровадженні цифровізації у процес суспільного відтворення. Своє практичне втілення воно знаходить у корекції режимів накопичення й способів регуляції, як конфігурації соціальних відносин, що забезпечують відтворення суспільства й стабілізацію процесів накопичення та формують способи розвитку – моделі стійкого зростання. Суттєвих змін зазнають соціальні системи виробництва – специфічні порядки організації комплементарних відносин між основними інституційними блоками в конкретних СЕС, що забезпечують стабільність процесів відтворення в рамках національної економіки.

Вдосконалення інституційного забезпечення суспільної взаємодії на основі впровадження ЦП докорінним чином змінює організаційні засади діяльності інституційних блоків – відносно стійких об'єднань інститутів, що функціонують в певних функціональних сферах суспільного відтворення, зокрема фінансового сектору економіки, корпоративного управління, виробничих відносин, організації процесу виробництва товарів та послуг, навчання та підготовки персоналу, міжнародної взаємодії. Сектор державного управління отримує потужний інструмент збору, накопичення, аналізу даних про функціонування економіки, прийняття більш кваліфікованих управлінських рішень та відстежування їх виконання. Виклики, що постають перед соціальною сферою в результаті швидкої платформізації практично всіх сфер економіки цілком співставні з тими, які були породжені першою промисловою революцією.

В межах ринкової інституційної матриці кардинальним чином змінюються інструменти, напрями, механізми, структура, перелік

активних учасників взаємодії в сферах відносин власності, найманої праці, підприємницької діяльності, грошових систем (особливо в контексті їх приватизації), конкурентної боротьби.

Показовими у цьому контексті є зміни в сфері конкурентної боротьби [4]. Конкуренція між традиційно облаштованими ієрархічними фірмами і ЦП доповнюється конкуренцією між самими ЦП, конкуренцією на ЦП між виробниками за споживачів та між споживачами за виробників. Відкриваються можливості переходу від ланцюгової до мережевої моделі організації виробничого процесу, дублювання окремих складових створення цінності, оперативної їх корекції у відповідь на зміни поведінки споживачів, технологічних, ресурсних можливостей, особливостей пропозиції альтернативних його учасників. Суттєво зростають можливості міжгалузевої конкуренції. Прикладами можуть слугувати конкуренція між традиційними (телебачення, друковані книги, газети, журнали) та електронними засобами інформації, між виробниками смартфонів і апаратів фото-, відеофіксації, диктофонів, перекладачів, сканерів. Принципово новий напрямок конкуренції виникає внаслідок формування глобальних ЦП – системних інтеграторів, що забезпечують програмні засоби, інформаційну базу, віртуальний простір для взаємодії інших ЦП. Серед них, перш за все можна виділити такі, як Microsoft, Google, Facebook. Суттєво полегшуються можливості пошуку та аналізу альтернативних варіантів пропозиції товару або послуги. Традиційні цінова конкуренція та конкуренція за якістю доповнюються на ЦП широким спектром інструментарію конкурентної боротьби шляхом опосередкованого впливу на свідомість та вибір потенційного споживача, формованого «економікою вражень».

Мінімізація трансакційних витрат та можливість у безперервному режимі контролювати на ЦП використання об'єктів власності зумовлює кардинальні зміни у сфері відносин власності. За твердженням Дж. Шульца та Ф. Перзановського [5] цифровізація економіки зумовлює закінчення епохи власності. Увагу М. Мангера [6] зосереджено на скороченні трансакційних витрат як інструменті формування економіки спільного споживання, що перетворюється на альтернативу економіці, заснованій на приватній власності. Віртуалізація об'єкта власності, формування мережі, як середовища її існування та розосередження елементів кошика прав власності призводять до суттєвого послаблення традиційних правових форм її підтримки. Доступність запозичення, на основі використання ЦП, певних речей саме тоді, коли виникає потреба у них, виключає необхідність володіння ними на постійній основі. Це дозволяє урізноманітнити

варіанти споживання, більш ефективного використання потенційно доступних ресурсів, сприяє розвитку суспільної довіри. Інтенсифікація використання об'єктів власності, забезпечує зростання суспільної ефективності, скорочення екологічного навантаження на природу. Можливість аутсорсингу операцій, пов'язаних з використанням виробничого устаткування, перетворюють володіння технологіями виробництва на передумову успішної підприємницької діяльності. ЦП забезпечують постійний контроль виробничого процесу незалежно від форм власності на засоби праці та їх географічного розташування.

Зворотнім наслідком є формування залежності користувача і власника від ЦП, що опосередковує їх взаємодію. Зростає її роль як посередника, що управляє використанням власності інших суб'єктів на основі інтересів, що не завжди співпадають з інтересами власника. Втрачають актуальність і вимагають перегляду своєї ролі у якості критерію визначення результатів взаємодії між продавцем і покупцем доктрина першої покупки, принцип вичерпання прав власності. Невідчужуваність спеціальних знань та навичок, отриманих найманим працівником у процесі виробничої діяльності, перетворюється на проблему для власника відповідної технології. ***Загострюється асиметрія між наявністю відповідних знань, правом власності на них та можливістю їх подальшого використання.***

Неоднозначними виглядають пропозиції щодо забезпечуваного платформізацією переходу від підтримки свободи в суспільному житті на основі принципу «дозволено все, що не є забороненим» до принципу «дозволено все, що є зафіксованим». Втіленням останнього представляється китайська система соціального кредиту як засобу оцінки окремих громадян або організацій за широким комплексом параметрів, значення яких встановлюється за допомогою масового цифрового спостереження і використання технології аналізу великих даних.

Список використаних джерел

1. The Largest Companies by Market Cap in 2024. Дата оновлення: 01. 04. 2024. URL: <https://www.fool.com/research/largest-companies-by-market-cap>
2. Coase R. (1937). The Nature of the Firm. Economics, Vol. 4. P. 386–405.
3. Гриценко А. 1.1. Соотношение иерархии и сети как основная структурно-организационная проблема современного общества.

Иерархия и сети в институциональной архитектонике экономических систем. К.: ИЭП НАН Украины, 2013. С. 11–22.

4. Липов В. Институциональная комплементарность социально–экономических систем. Х.: Изд–во ХНУ имени В. Н. Каразина, 2011. 484 с.

5. Липов В. Вплив платформізації на трансформацію соціально–економічних зв'язків: конкурентна складова. Економічний вісник Донбасу. 2021. № 3 (65). С. 222 – 233.

6. Perzanowski F., Schultz J. (2016). The End of Ownership. Personal Property in the Digital Economy. Cambridge: The MIT Press. 250 p.

7. Munger M. (2018). Tomorrow 3.0. Transaction Costs and Sharing Economy. Cambridge: Cambridge University Press. 188 p.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ КРИПТОВАЛЮТ У ГЛОБАЛЬНИЙ ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР

ПРУШКІВСЬКА Емілія,

*професор Національного університету біоресурсів
і природокористування України, Україна
orcid.org/0000-0002-4227-8305*

БОРОДАЙ Данило,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми
«Міжнародний бізнес» Національного університету
«Запорізька політехніка», Україна
orcid.org/0009-0009-0317-6312*

З появою криптовалют у світі фінансів започаткувалася нова ера цифрового фінансового простору. Ці валюти, базовані на технології блокчейну, стали не лише альтернативою традиційним фіатним грошам, а й важливим інструментом для трансформації світової економіки та фінансової системи. Процес інтеграції криптовалют у глобальний цифровий простір відображає важливі тенденції і виклики, що впливають на майбутнє фінансових технологій та міжнародних валютних відносин.

У цьому контексті важливо розглянути як технологічні, так і регуляторні аспекти інтеграції криптовалют. Блокчейн та криптовалюти виявляють значний потенціал для забезпечення безпеки, прозорості та децентралізації у фінансовій сфері, але вони також стикаються з питаннями щодо регулювання, безпеки та стабільності.

Передові технології розвинутого блокчейну відкривають нові можливості для міжнародного обміну та співпраці, проте виникає потреба у відповідних нормативних рамках та механізмах контролю. Актуалізуються питання такі як, захист прав споживачів, запобігання фінансовій злочинності та забезпечення фінансової стабільності. Інтеграція криптовалют у глобальний цифровий простір вимагає балансу між інноваціями та ризиками, а також активної співпраці між урядовими органами, фінансовими інституціями та технологічними компаніями.

За експертними оцінками капіталізація крипторинку в червні 2023 року становила \$1,2 трлн. Крипторинку, який сформувався за останні 10 років, зріс до 3,2% від фондового ринку США (S&P500) і містить \$37,2 трлн. [1]. До першого півріччя 2023 року щороку баланс припливу був позитивним для крипторинку. Рекордним став 2021 рік, коли обсяги емісії у світових економіках призвели до акумуляції \$216,6 млрд коштів на крипторинку за загальної капіталізації в \$2,2 трлн. [2]. Зазначимо, що світовий ринок включає також програмне забезпечення як для майнінгу так і для зберігання криптовалют, а також обладнання для майнінгу.

Основним чинником зростання ринку є розвиток технології блокчейну та зростання цифрових технологій інвестиції у венчурний капітал. Країни, що розвиваються активно почали використовувати цифрову валюту у фінансових операціях в інтернеті. Зростаюча популярність цифрових активів, таких як Bitcoin і Litecoin, ймовірно, сприятиме зростанню ринку найближчі роки. Крім того, цифрова валюта також часто використовується з інтеграцією технології блокчейн, задля досягнення децентралізації та контрольованих ефективних транзакцій. Технологія блокчейн пропонує децентралізовані, швидкі, прозорі, безпечні та надійні транзакції. З цими перевагами блокчейну та цифрової валюти компанії інвестують у криптовалюту та співпрацюють з іншими компаніями, які розвиваються у цьому напрямку щоб надавати ефективні та якісні послуги користувачам.

Успішним був 2023 рік для криптовалютних трейдерів. Після неабиякої криптозими, що тривала понад рік, ситуація стабілізувалась і біткоїн виріс майже вдвічі. До середини лютого 2023 року курс біткоіна сягнув позначки у 25 тисяч доларів в основному завдяки поверненню інтересу інвесторів. На кінець року курс біткоіна склав 40-45 тисяч доларів [3]. У квітні 2024 року курс біткоіна в середньому коливається в межах 60 тисяч доларів. Експерти сходяться на думці, що біткоїн залишиться провідною криптовалютою у світі. Навіть другій за капіталізацією криптовалютою, Ethereum (ETH), не вдасться

змістити його через відмінності в призначенні. Більшість криптовалют повторюватимуть зміни курсу біткоїна.

Зростаюче впровадження цифрових валют матиме глибокий вплив на ринок. Очікується, що популярність віртуальних цифрових валют, таких як біткоїни, лайткоїни, ефіріум та багато інших, сприятимуть розвитку ринку в найближчі роки. В розвинених країнах, швидше за все, приймуть легкий і гнучкий транзакційний метод, запропонований цифровою валютою. Популярність віртуальної валюти як засобу обміну збільшується кожен день. Центральні банки запатентували діяльність у сфері цифрової валюти центрального банку (CBDC). Слід зазначити, що процес впровадження цифрової валюти в багатьох країнах відрізняється. Наприклад, Банк Thailand і Центральний банк Уругваю застосовує набір інструментів до процесу оцінки CBDC; Східно-Карибський центральний банк і Народний банк Китаю також підтримують CBDC для впровадження цифрової валюти як засобу обміну.

Інтеграція криптовалют у глобальний цифровий простір представляє собою складний та багатогранний процес, який відображає різноманітні аспекти сучасних фінансових та технологічних реалій. Незважаючи на потужний потенціал блокчейну та криптовалют для створення ефективних та інноваційних фінансових рішень, цей процес також супроводжується важливими викликами, серед яких регуляторна неоднорідність, безпека та стабільність.

Основними висновками дослідження є необхідність активної співпраці між галузями технологій, урядовими регуляторами та фінансовими установами для створення ефективної та збалансованої системи, яка сприятиме подальшій інтеграції криптовалют у глобальну економіку. Також важливо звернути увагу на необхідність постійного оновлення та удосконалення регуляторних рамок, з метою забезпечення високого рівня безпеки та довіри у цифровому фінансовому просторі.

Список використаних джерел

1. Історія світового ринку криптовалют 2016-2023 та сценарій її впровадження в Україні. 08.11.2023. URL: <https://www.ukraine-economic-outlook.com/uk/post/crypto-history-2016-2023> (дата звернення: 08.03.2024)

2. Аналітика крипторинку від «Polaris» // 01.05.2023. URL: <https://www.polarismarketresearch.com/industry-analysis/cryptocurrency-market> (дата звернення: 08.03.2024)

3. Ринок криптовалют у 2023 році: очікування та прогнози аналітиків // 18.04.2023. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/227175-Rynok-kryptovaliut-u-2023-rotsi-ochikuvannia-ta-prohnozy-analytykiv> (дата звернення: 08.03.2024)

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В КОНТЕКСТІ UKRAINE FACILITY

РУДЕНКО Ігор,

аспірант Державного торговельно-економічного університету, Україна
orcid.org/0000-0003-0781-9222

Прогрес науки та технологій є суттєвим драйвером для сприяння сталому економічному зростанню. У той же час інвестиції в технологічний прогрес, а також розвиток національного ринку інформаційних технологій є одним із ключових факторів, які впливають на зростання економіки в цілому.

Розвиток ринку інформаційних технологій є ключовим у формуванні зеленої, цифрової та інклюзивної економіки в Україні, інтеграція цифрових рішень зі стандартами ЄС сприятиме сталому розвитку, практикам циркулярної економіки та економічному зростанню, сприяючи при цьому інклюзивності та рівному доступу до цифрових можливостей [1, с. 314].

Ринок інформаційних технологій усе більше стає важливим економічним драйвером України та вже виступає економічно опорою держави (частка в загальному експорті послуг перевищує 44%, а в структурі ВВП майже 5% [2, 3]), а в умовах повоєнного відновлення має стати одним із фундаментів відновлення та процвітання України. Адже, розширення ринку інформаційних технологій також сприяє диверсифікації економіки, зменшує залежність від традиційних галузей та стимулює інноваційність у всіх сферах економічної діяльності, створюючи нові робочі місця та залучаючи капітал для розвитку інноваційних проєктів.

В рамках програми фінансової підтримки України від Європейського союзу Ukraine Facility, Україна вбачає такі пріоритетні сфери щодо подальшого стимулювання та розвитку ринку інформаційних технологій [1]:

- підвищення обізнаності та застосуванню інформаційних технологій та ноу-хау для допомоги вітчизняним підприємствам стати більш конкурентоспроможними та вдосконалити свої бізнес-моделі завдяки використанню нових інформаційних технологій, що в свою чергу буде підвищувати попит на послуги та продукцію ринку інформаційних технологій;

- подальше відновлення та розвиток стійкості цифрової інфраструктури для забезпечення безперебійності функціонування ринку інформаційних технологій;

- створення та розвиток технопарків та інноваційних кластерів для стимулювання НДДКР на ринку інформаційних технологій, оскільки наразі спостерігається низький рівень фінансування складних та наукоємних розробок [4] (рис. 1):

- розвиток екосистем стартапів за відсутності юридичних та адміністративних перешкод;
- створення сприятливих екосистем, які об'єднують підприємства, університети, дослідницькі центри та урядові органи для сприяння співпраці, трансферу технологій, обміну знаннями та ресурсами;
- інвестиції у створення та модернізацію інфраструктури технопарків, кластерів та хабів, створення лабораторій робототехніки, центрів дослідження штучного інтелекту та аналізу великих даних, кластерів з виробництва мікročіпів, впровадження хмарних технологій тощо;
- всебічна грантова підтримка для найбільш перспективних інноваційних проєктів, співфінансування НДДКР проєктів, забезпечення доступу до технічних та наукових ресурсів.

- збільшення та стимулювання обсягу інвестицій через створення різноманітних інвестиційних фондів та інших програм й рішень;

- інвестиції в освітні проєкти з метою збільшення кількості фахівців на ринку інформаційних технологій та покращення рівня їх знань.

Слід додати, що вищезазначений документ також має на меті бути співставним із світовими трендами ринку інформаційних технологій. Оскільки, світові тренди розвитку інформаційних технологій значно впливають та формують специфіку порядку денного у функціонуванні ринку інформаційних технологій на національному рівні. Таким чином, існує тісна кореляція між тенденціями розвитку світового та національного ринку інформаційних технологій.

Рис. 1. Динаміка інвестицій в НДДКР в Україні та обраних країнах ЄС протягом 2012-2021 рр., % від ВВП
Джерело: складено автором на основі [5].

Зокрема, за даними консалтингової компанії McKinsey [6], в наступні роки все більше зростатиме увага до таких технологічних продуктів та сервісів як хмарні технології, штучний інтелект, кібербезпека, нові типи комунікації (наприклад 5G) тощо. Аналізуючи План України, який передбачає конкретні реформи та інвестиційні програми в рамках Ukraine Facility, можна зазначити, що Україна намагається дотримуватись вищезазначених світових тенденцій та всіляко сприятиме стимулюванню та розвитку хмарних технологій, зміцненню кібербезпеки та створення безперебійного й всебічного зв'язку:

- створення міцних дата-центрів для безпечного зберігання, обробки та отримання критичної інформації з метою стратегічного планування для суб'єктів економіки;
- інвестування в хмарні технології та подальшим розвиток й масштабування хмарної інфраструктури з метою захисту чутливих даних та забезпечення надійного зв'язку та резервного копіювання;
- створення конфіденційних інтернет з'єднання, яке буде більш захищеним та стійким від кібератак;
- розвиток транскордонних коридорів 5G, а також розгортання високошвидкісного інтернету та стабільного підключення до мережі.

Таким чином, Україна ставить собі за мету в наступні роки значно сприяти зростанню національного ринку інформаційних технологій як прямими, так й непрямим методами з метою збільшення не тільки конкурентоспроможності його суб'єктів господарювання, але й всієї національної економіки.

Список використаних джерел

1. План України для Ukraine Facility 2024-2027. <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>.
2. Львівський ІТ кластер. Динаміка ІТ-індустрії під час війни: результати IT Research Ukraine 2023. <https://itcluster.lviv.ua/dynamika-it-industriyi-pid-chas-vijny-rezultaty-it-research-ukraine-2023/>.
3. Офіційний сайт Національного банку України. Статистика зовнішнього сектору. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.
4. Руденко І. В. Ринок інформаційних технологій як драйвер повоєнного відновлення. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2023. №3. С. 67-82. DOI: 10.31617/3.2023(128)06.
5. World Bank Database. Research and development expenditure. <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS>.
6. Fink, T., Furlani, L., Niwaz, N., Sauer-Sidor, K. Technology and telecommunications B2B customer buying trends: Bright horizons with some warning signs. McKinsey. 2024. <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-top-trends-in-tech#tech-trends-2023>.

МЕГАТРЕНДИ ТА ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: НОУМЕНАЛЬНИЙ ВИМІР

ТАРАСЕВИЧ Віктор,

*професор Українського державного університету
науки і технологій, Україна
orcid.org/0000-0002-6997-0166*

Відповідно до інтегративних, діяльнісно-синергетичних підходів саме людська діяльність є субстанціональною основою, умовою існування і прогресу людського суспільства, а тому її будова і структура неминує *відтворюються* у відповідній будові і структурі суспільства як надскладної людинорозмірної суперсистеми універсального типу. В ноуменальному відношенні ця *суперсистема* складається з двох основних субстанціональних *систем* – (1) опредмечування і (2) олюднення. Результатом їх суперечливої взаємодії є *підсистеми*: (1.1) опредмечування в опредмечуванні (безпосереднього опредмечування), (1.2) олюднення в опредмечуванні (опосередко-

ваного олюднення), (2.1) олюднення в олюдненні (безпосереднього олюднення) і (2.2) опредмечування в олюдненні (опосередкованого опредмечування). У підсистемах (1.1) і (2.2) взаємодіють підсистеми природного і штучного опредмечування, а в підсистемах (1.2) і (2.1) – біо- і власне олюднення. Оскільки зазначена суперсистема в її сучасному стані є результатом історичних *еволюційно-революційних процесів*, оскільки її еволюційно-революційний розвиток може бути представлено як *коеволюцію і кореволюцію* її систем і підсистем, *революційну зміну їх конкретно-історичного домінування*.

З урахуванням вище викладеного, а також фундаментальних історичних подій і фактів допустиме ретроспективно-абстрактне виділення наступних великих *ер та епох* (етапів) еволюційно-революційного розвитку (мегатрендів) суспільства. *Ера опредмечування* в сучасних умовах продовжує домінувати, але за масштабами і швидкістю *експансії* починає поволі поступатися майбутній *ері олюднення*. *Історія ери опредмечування* охоплює взаємодію двох основних епох: 1) епохи домінування природного опредмечування і 2) епохи домінування штучного опредмечування. Для *першої епохи*, що зазвичай іменується традиційною або аграрною, характерна практично повна залежність людини від природи, підпорядкування опредмечування забезпеченню, передусім, фізичного виживання і експансії людини як виду. Головна роль носія зв'язків між людьми належить синкретичній, ще не розділеній діяльності, а місце людини в тому чи іншому соціальному кластері визначається фактом її фізичного походження. Домінування *другої епохи*, що зазвичай іменується індустріальною, передбачає створення такої штучної природи, яка б за потужністю і впливом не поступалася природному середовищу, принаймні в окремих частинах Земної кулі. Такому створенню підпорядковані і природне опредмечування, і опосередковане олюднення в рамках опредмечування, і безпосереднє олюднення в рамках олюднення. Речі панують над людьми, а головним носієм зв'язків між ними виступає безпосередньо абстрактне опредмечування. Опосередковане абстрактне олюднення відіграє другорядну роль, хоча його значущість поступово зростає.

Промисловий переворот XVIII – початку XIX століть є *епохальною* промисловою або індустріальною революцією, оскільки забезпечив зміну домінування епох: епоха природного опредмечування поступається історичним лідерством епосі штучного опредмечування, а аграрні відносини – індустріальним. *Функції багатьох своїх фізично-механічних СЛС людина передає машинам*, які в кінці перевороту виробляються машинами. Перехід від другого до третього

і від третього до четвертого техніко-економічного укладу ініціюється *локальними* промисловими революціями – кардинальними змінами елементів машин, техніки, технологій і енергетичних джерел (наприклад, паровий двигун передає естафету піонерній інновативності електродвигуна, а останній зі свого боку – двигуну внутрішнього згоряння).

Сучасні пріоритети *постіндустріалізації*, домінування третинного сектора глобальної економіки над первинним і вторинним секторами, перевищення вартісної оцінки людських СЛС такої фізичного капіталу в економічно розвинутих країнах свідчать про початок *зміни домінування ер*. Вона безпосередньо пов'язана з першими кроками *глобальної* (еріальної) власне *людської революції* і виражається в народженні епохи домінування *опосередкованого олюднення над опредмечуванням*. Йдеться про пріоритетний розвиток олюднення в порівнянні з опредмечуванням не тільки у сфері олюднення, а й у сфері опредмечування. Не стільки техніко-технологічні процеси опредмечування задають потрібний склад і якість СЛС, скільки наявні і потрібні СЛС визначають найбільш прийнятні знаряддя і техніко-технологічні процеси опредмечування і олюднення. Таким є основний зміст *епохальної олюднюючої або постіндустріальної революції* як неминучого початкового етапу згаданої глобальної революції.

Олюднююча революція розгортається у взаємозв'язках і взаємодії багатьох процесів. І в опредмечуванні, і в олюдненні людина делегує машинам зростаючу кількість функцій своїх власне людських СЛС – *духовно-інтелектуальних*, в тому числі пізнавальних, активно використовуючи успіхи локальних промислових революцій, що визначають ядро V і VI техніко-економічних укладів. Намагаючись створювати машини за своїм образом і подобою, людина діє в напрямку неминучого доповнення спорудженої нею штучної природи штучною людиною. У безпосередньому опредмечуванні зростає частка виробництва індивідуалізованої продукції, спрямованої на задоволення особливих потреб конкретних людей, а опосередковане олюднення поступово освоює якості безпосереднього, вільного від інших впливів, крім власного. Опосередковане опредмечування у сфері олюднення поступається домінуванню безпосередньому олюдненню, але останнє, так само як і опосередковане олюднення, все ще несе на собі печатку першочергового врахування біологічних (вітальних) потреб людини. Головну роль носіїв зв'язків між людьми поділяють між собою конкретно-опредмечуюча і конкретно-олюднююча діяльність. Перша все більш витісняє «за лаштунки

історичної сцени» безпосереднє абстрактне опредмечування, а друга – опосередковане абстрактне олюднення. Саме на цих основах і в рамках епохальної олюднюючої революції розгортається *сучасна кореволуція*: взаємопов’язані і взаємодіючі революції – ведуча *знаннєво-інформаційно-цифрова* (ЗІЦР) і ведена *новітня промислова* (НПР), а також відповідні і співмірні їм суспільно-економічні процеси.

Майбутня *епоха безпосереднього олюднення* – вільної індивідуальності, людини-особистості, абсолютного домінування власне олюднюючого олюднення не тільки над будь-яким опредмечуванням, а й над біоолюдненням і штучним олюдненням – є переважно мислимою і недосяжною в сучасних умовах. Але «майбутнє настає не раптово» (Цицерон), і тому розробка гіпотез про нього не може вважатися ненауковою справою.

Отже, з огляду на позначені вище мегатренди, новітня знаннєво-інформаційно-цифрова революція разом з відповідними її етапам *локальними* промисловими революціями як етапами НПР є невід’ємною *складовою епохальної* постіндустріальної або олюднюючої *революції*.

МЕРЕЖЕВІ ОЗНАКИ СУЧАСНИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

ТИТИШ Богдан,

аспірант Державного торговельно-економічного

університету, Україна

orcid.org/ 0000-0001-5041-4752

Цифровізація стала потужним поштовхом для розвитку економічної активності та глобалізаційних процесів. Такі зміни відбулись завдяки різним проявам ефектів цифровізації. З одного боку, знизились пороги входження завдяки поширенню платформ та цифрової комерції. Більше ринкових агентів отримали змогу популяризувати та реалізувати свої продукти без потреби в значних вкладеннях. Цифрові канали реклами спричинили революцію в стимулюванні продажів – вперше з’явилась можливість витратити рекламні бюджети на конкретного глядача, який за своїми ознаками підпадає під критерії цільової аудиторії, а не на випадкових читачів чи перехожих.

З іншого боку, цифровізація та її поглиблення стали причиною для побоювань щодо питань конфіденційності персональних даних, загроз конкуренції через формування монополій та постійного

поглинання конкурентів домінуючими учасниками ринку. Однією з причин концентрації на ринках під впливом цифровізації стало поширення мережевих структур і мережевих ефектів та їх посилення завдяки інформаційній сутності нових продуктів та послуг, які породила цифровізація [1, с.260].

Мережеві ефекти – це явище, яке характеризується зростанням цінності блага зі зростанням кількості користувачів, які одночасно користуються тим самим благом. Цей ефект прямо вступає у протиріччя з одним із законів, за яким благо має цінність за умови ексклюзивності доступу до нього. Втім, поширення цифровізації та віртуальних цифрових продуктів стали сприятливим ґрунтом для розвитку соціально орієнтованих рішень. В питанні дослідження історії мережевих ефектів можна привести підприємства, що виникли поза минулого століття: телеграфних операторів та залізниці. Втім, визначення цих економічних агентів хоч і має спільні риси з сучасними організаціями, що послуговуються мережевими ефектами, все ж мали певні відмінності. Часто такі компанії мали об'єднуватись задля забезпечення максимального покриття в умовах обмеженості ресурсів. Відповідно, мережевий ефект проявлявся ще тоді у більш складній своїй формі, оскільки він виникав як на рівні окремих підприємств, так і на рівні галузі в цілому, коли розширення мережі одного гравця сприяло підвищенню мережевих ефектів і його партнерам.

Набувши прискорення в позаминулому та минулому столітті, мережевий ефект як соціо-економічне явище зайняв особливе місце в сучасній економіці. Роль цифровізації та цифрових послуг постійно зростає, а з ними зростає і роль мережевих ефектів. Згідно дослідження, яке було проведено венчурним фондом NFX на базі даних, зібраних у період 2017-2022 років, роль мережевих ефектів у формуванні ринкової вартості компаній є суттєвою. Дослідники фонду провели класифікацію американських технологічних компаній, де компанії було поділено на три групи: ті, що здебільшого не використовують мережеві ефекти у своїй бізнес-моделі; ті, що частково використовують мережеві ефекти для досягнення своїх бізнес-цілей; та ті, чия бізнес-модель здебільшого заснована на використанні тих чи інших мережевих ефектів. За результатами цієї класифікації було виявлено, що повністю чи частково мережеві ефекти використовують лише 35% технологічних компаній, які було проаналізовано. Однак, їх ринкова вартість становила понад 70% від усіх компаній, які було взято до уваги в рамках дослідження [2].

Нині мережеві ефекти проявляються по-різному. По-перше, мережеві ефекти лягли в основу одразу кількох бізнес-моделей. Вже

класичним проявом є соціальні мережі, які вже встигли стати частиною повсякдення для значної частини населення планети. Цінність соціальної мережі зростає разом з тим, як зростає кількість користувачів, які цікаві кожному окремому споживачу цього продукту. Тобто зі зростанням кількості друзів, що послуговуються соцмережею, зростає і цінність для окремої людини [3, с.2]. Це важливе зауваження, оскільки зростання кількості користувачів як таке може не чинити жодного впливу на цінність для користувача: якщо соціальна мережа популярна в Азії і можна встановити контакт з кожним третім жителем регіону, це не принесе жодної цінності для жителя Африки, який хоче поспілкуватись з родичем із сусідньої провінції.

Другим масштабним проявом мережевого ефекту в бізнес-моделях є формування цифрових платформ, які дозволяють об'єднувати покупців та продавців у рамках одного інфраструктурного рішення. Uber, DoorDash, Airbnb, Ebay, Etsy – всі ці компанії виконують функцію посередника, створюючи умови для того, аби надавач послуги чи продавець могли встановити контакт зі своїм покупцем. Цінність для обох сторін зростає, коли зростає кількість користувачів з іншого боку. Чим більше людей купує за допомогою певного сайту, тим більшим буде інтерес для продавця створити аккаунт саме на цьому сайті, аби продавати там.

Третім проявом є технологічні екосистеми, які формують мережу із різних рішень. Специфікою мережевого ефекту в цьому випадку є концентрація на формуванні мережі послуг чи продуктів, які здатні кумулятивно приносити вищу користь своєму користувачу. Втім, мережеві характеристики не обмежуються продуктовою чи сервісною частиною, а можуть доповнювати і мережевими ефектами соціального характеру. Як приклад – екосистема продуктів від Apple, де користувач може отримувати сповіщення та можливість до управління своїми профілями з різних пристроїв та у різній комбінації. На додаток, пристрої компанії використовують попередньо встановлені програми власної розробки. Часто ці програми містять обмеження, які стимулюють взаємодію всередині мережі, але псують доступ стороннім рішенням. Як приклад – сервіс обміну повідомленнями. В програмному забезпеченні Apple використовуються технології, відмінні від тих, які забезпечують роботу пристроїв наприклад на Android [4].

Виходячи з приведенного вище, мережеві ефекти є багатостороннім і складним явищем. З огляду на цю його характеристику, приведемо кілька підходів до класифікації мережевих ефектів. По-

перше, мережеві ефекти бувають прямими, непрямими та комплементарними. Прямі мережеві ефекти було описано раніше та проявляються вони у зростанні цінності продукту чи послуги, якщо нею користується багато людей, які цікаві споживачеві блага. Непрямі ж ефекти проявляються в тому, що зі зростанням мережі та покращенням ринкових позицій компанія може залучати більш кваліфікованих співробітників та більших партнерів, від чого можливості росту прямих ефектів зростають. Також можна виділити комплементарні мережеві ефекти, чия сутність полягає в тому, що одна мережа може бути частиною іншої, більшої мережі. Як наслідок, зі зростанням материнської мережі, ефекти для дочірньої мережі зростатимуть також.

Крім того, мережеві ефекти можна прокласифікувати за об'єктною орієнтованістю, тобто за тим, зростання якої мережі веде до зростання корисності в цілому. Тут можна виділити сервісний, апаратний та системний мережеві ефекти. Сервісний відображає реалізацію мережевого ефекту у тому випадку, коли зростає кількість цільової аудиторії для кожного окремого споживача. Апаратний мережевий ефект відображає зростання цінності при розширенні технічної потужності всієї мережі. Прикладом такого ефекту є блокчейн-системи, коли додаткова розрахункова потужність забезпечує більшу швидкість для системи в цілому, а отже підвищує її ефективність та нарощує цінність для користувачів такої системи. Зрештою, системний мережевий ефект проявляється у тому, що зі зростанням складових системи зростає цінність системи в цілому. Цей вид є прямим відображенням того, як зростає цінність від нових продуктів при побудові екосистем на кшталт описаної раніше. Ця класифікація дозволяє отримати принаймні загальне розуміння того, наскільки складним та багатонаправленим явищем є мережеві ефекти. Втім, вона не є повною та може бути розширена додатковими ознаками та характеристиками таких мереж.

Підсумовуючи, можемо привести констатувати, що мережеві ефекти є явищем, яке було властивим господарській діяльності людини упродовж досить тривалого часу. З різним ступенем гнучкості до визначення мережевих ефектів їх історію можна простежувати на століття назад. Втім, мережеві ефекти набули особливого розвитку в ХХІ столітті із поширенням цифрових технологій. Доступність гаджетів та інтернету у світі сприяло тому, що комунікація та взаємодія між людьми змогла поширитись на нові цифрові канали. Це, у свою чергу, призвело до того, що люди почали формувати нові соціальні мережі, а компанії виробники почали

допомагати цьому об'єднанню та формувати свої мережі з благ, які вони виготовляють. Мережеві ефекти є потужним явищем, що має суттєве відображення в економічних результатах, а їх розвиток на тлі подальшої інтенсифікації глобалізаційних процесів та процесів цифровізації дозволяє досліджувати та аналізувати це явище в рамках подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел

1. Уманців Ю. М. Національна конкурентоспроможність у глобальному макроекономічному вимірі. The formation and peculiarities of the implementation of the European Union's Eastern policy: scientific monograph. Рига: Baltija Publishing, 2022. С. 258–273.
2. Understanding The Value Of Network Effects In Tech: An NFX Deep Dive. NFX. 2022. URL: <https://www.nfx.com/post/understanding-the-value-of-network-effects-2022> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Y. Bramoullé. Identification of Peer Effects through Social Networks. Leibniz Information Centre for Economics. Bonn, 2007. С.1-44.
4. N. Nguyen. The Fight Over Apple's iMessage and Those Green Bubbles. The Wall Street Journal. 2023. URL: <https://www.wsj.com/tech/personal-tech/the-fight-over-apples-imessage-and-those-green-bubbles-0ad95088> (дата звернення: 20.04.2024).

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ХРУСТАЛЬОВА Вікторія,

*доцент Державного торговельно-економічного
університету, Україна*

orcid.org/0000-0001-8522-8810

ПАРФЬОНОВА Олена,

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

освітньої програми «Економіка галузевих ринків»

Державного торговельно-економічного університету, Україна

Цифровий світ розвивається в останнє десятиліття з величезною швидкістю. Розвиток Інтернету, мобільних комунікацій, он-лайн сервісів, штучного інтелекту виступає базовим інструментом формування цифрової економіки. Цифрова економіка – це економіка

заснована на нових методах генерування, обробки, збереженні, передачі даних, а також цифрових комп'ютерних технологій. Цифрова економіка як новий тип економіки виникає внаслідок цифровій революції, що рухає світ від третьої промислової революції (автоматизації та комп'ютеризації виробництва) до четвертої промислової революції (перехід до орієнтованого на споживача виробництва на основі кіберфізичних систем) [1].

Цифровізація суспільства створює умови для подальшого поширення технологій цифрових платформ, інтернету речей, обробки великих обсягів даних, штучного інтелекту, розподіленого реєстру, віртуальної і доповненої реальностей, компонентів робототехніки та сенсорики [2].

Однією з основних складових цифрової економіки є інформаційні технології та інтернет-технології, які дозволяють автоматизувати та оптимізувати бізнес-процеси, підвищувати ефективність виробництва, забезпечувати якість послуг та підвищувати рівень конкурентоспроможності.

Країни, які раніше приступили до розвитку інформаційного суспільства, отримали колосальні конкурентні переваги. Багато розвинених країн почали процес інформатизації набагато раніше до того, як інформатизація стала глобальною тенденцією. Країни, які є зараз технологічними лідерами, створювали свої інноваційні передумови на протязі десятиліть. Японія приступила до інформатизації в 1971 р., США у 1980 р., а Південна Корея у 1987 р. [3]

У сучасному світі втілення інноваційних рішень дуже часто пов'язане з цифровізацією економіки через участь у різних заходах та програмах. Наприклад, міжнародна ініціатива «Цифрова Європа» була запущена в 2021 році (після тривалого періоду COVID-19), спрямована на прискорення економічного відновлення та цифрової трансформації країн Європи.

Доцільно відзначити, що у вересні 2022 року між Україною та ЄС підписано Угоду про участь України в програмі ЄС «Цифрова Європа» (2021–2027). Ця програма сприяє цифровізації європейських у різних напрямках. Для участі в програмі країна повинна зробити пожертву. Однак ЄС відмовився від виплат Україні на 2022 рік та надав 95% знижку на внески на 2023–2027 роки [4].

Слід зазначити, що до початку повномасштабного вторгнення відбувався активний процес розвитку цифровізації економіки та на початку війни вся ІТ-спільнота активізувала свої сили на продовження своєї роботи.

Згідно даних Міністерства цифрової трансформації України, середній показник Індексу цифрової трансформації у 2023 році склав 0,632 бали, а найвищі його значення зафіксовано у Дніпропетровській (0,908), Львівській (0,891) та Полтавській (0,833) областях і деякі регіони демонструють позитивну динаміку щодо даного показника [5]. В умовах війни діджиталізація є дієвим засобом боротьби з корупцією, яка здійснюється, зокрема, шляхом цифровізації державних послуг, що сприяє послабленню впливу людського фактору. За даними Кабінету Міністрів України станом на вересень 2023 р. антикорупційний ефект від цифровізації склав понад 16 млрд грн. [6]. У якості антикорупційних особливо зарекомендували себе такі можливості для бізнесу, як програма «Підприємець» та податково-юридичний простір «Дія. Сіті». ІТ галузь також виявилась достатньо стійкою під час війни завдяки своїй здатності забезпечити працівникам можливість дистанційної роботи та швидко адаптуватись до викликів сьогодення.

Пріоритетним напрямком розвитку цифрової економіки в Україні в умовах війни є сфера військових технологій (military-tech), що охоплюють розробку безпілотних літальних апаратів (БПЛА), винаходи у галузі навігаційних систем, розвідки, засобів ураження, логістики та забезпечення армії тощо. В рамках Плану відновлення країни, представленого в Лугано, передбачено переозброєння оборонних сил та подальший розвиток оборонно-промислового комплексу. Планується створення Оборонної технологічної агенції та Оборонного акселератора Diia Tech and Defense для розробки та виробництва сучасних видів озброєння [7].

Такі цифрові технології, як штучний інтелект, робототехніка, кіберсистеми, хмарні технології тощо стають надзвичайно актуальними для військової сфери, що потребує здійснення інноваційних військових розробок у стислі терміни [8]. За період повномасштабної війни в Україні було впроваджено близько 70 цифрових сервісів, а також ряд цифрових інструментів у проекті «Дія», користувачами якого на сьогодні є близько 20 млн. громадян України. Зазначені інструменти спрощують доступ до актуальних на сьогодні послуг, зокрема, таких як:

- реєстрація бізнесу та внесення змін щодо діяльності фізичних осіб підприємців;
- перереєстрація автотранспортних засобів в онлайн-режимі; – використання «мап незламності» на яких позначено укриття та пункти незламності;

- купівля державних облігацій, що є елементом підтримки економіки України;
- набуття або удосконалення цифрових навичок, зміна професії та пошук роботи у випадку її втрати під час війни через Проект «Дія. Освіта»;
- придбання житла на пільгових умовах громадянам, які втратили його через військові дії тощо.

За даними Кабінету Міністрів України станом на грудень 2023 р., були реалізовані програми: «єПідтримка», «єОселя», «є-Відновлення», «єРобота». Завдяки програмам: «єПідтримка» на початку повномасштабної війни 4,7 млн осіб отримали виплати на 6,5 тис. грн., 5,7 тис. сімей взяли кредити на придбання житла на загальну суму 8,4 млрд грн. за програмою «єОселя». Через програму «є-Відновлення» було подано більше 8 тис. заяв про зруйноване житло, 64,7 тис. заяв про отримання допомоги за пошкоджене майно та заброньовано понад 500 житлових сертифікатів та 2,2 млрд грн. було виплачено державою 28 тис. українських сімей. Крім того, в Україні запроваджена урядова програма грантів на започаткування і розвиток власної справи «єРобота», за якою можна безповоротно отримати від 250 тис. грн. [8].

Цифрові технології мають значний потенціал для відновлення національної економіки та прискорення економічного розвитку. Навіть в умовах воєнного стану та втрат до 40% ВВП, українська ІТ-галузь залишається однією з найбільш платоспроможних. Представники цієї галузі вчасно та в повному обсязі сплачують податки. Крім того, ІТ-індустрія залишається однією з небагатьох галузей, які, навіть у складних умовах, продовжують заповнювати держбюджет валютою. Так, за результатами 2022 року українська ІТ-індустрія, не зважаючи на воєнний стан та релокацію бізнесу, забезпечила рекордні 7,34 млрд доларів (при цьому частка ІТ у експорті послуг становить майже половину – 46%) [9].

Цифровізація економіки України через впровадження цифрових технологій має стати драйвером післявоєнного відновлення національної економіки. Це складний і багатоаспектний процес, який охоплює як економічну, так і соціальну сфери життя країни. Оскільки, цифровізація буде сприяти відновленню та підвищенню ефективності розвитку галузевих ринків; створення цифрових платформ робить процес відбудови більш прозорим, ефективним та полегшує моніторинг економічних та соціальних процесів як урядом, так і громадськістю; розвиток military-tech-індустрії та використання інновацій-

них рішень у цій сфері стають важливим кроком у забезпеченні безпеки країни. Таким чином, впровадження цифрових інструментів є ключовим фактором відновлення економіки України, сприяє підвищенню її конкурентоспроможності, інтеграції у світовий економічний простір.

Список використаних джерел

1. Вишневський В.П., Вієцька О.В., Гаркушенко О.М., Князєв С.І., Лях О.В., Чекіна В.Д., Череватський Д.Ю. (2018). Смарт-промисловість в епоху цифрової економіки: перспективи, напрями і механізми розвитку. Інститут економіки промисловості НАН України (Київ)
2. Македон В. В. Чабаненко А. В. Факторні складові цифровізації глобальної економіки та макроекономічних систем країн світу. Ефективна економіка. 2022. № 1. Doi: 10.32702/2307-21052022.1.11
3. OECD Digital Economy Papers. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecddigital-economy-papers_20716826 (дата звернення 16.12.2021).
4. Як взяти участь у Програмі «Цифрова Європа»: приклади проєктів, відкриті конкурси, підготовка проєктної заявки. <https://u-lead.org.ua/news/112>
5. Міністерство цифрової трансформації України. Результати цифрової трансформації в регіонах України за 2023 рік. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/rezultati-tsifrovoi-transformatsii-v-regionakh-ukraini-za-2023>
6. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. План відновлення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>
7. Пічкурова З.В. Розвиток цифрової економіки України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. Випуск № 58 / 2023.
8. Урядовий портал. Денис Шмигаль: Від початку повномасштабної війни в Україні запущено 70 цифрових сервісів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-vid-pochatku-povnomasshtabnoi-viiny-vukraini-zapushcheno-70-tsyfrovykh-servisiv>
9. Некрасов В. ІТ-галузь допоможе Україні вистояти у війні: опитування найбільших гравців. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/18/684265/>

ЕКОНОМІЧНІ, ЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕНДЕНЦІЙ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

БЛЯВСЬКА Юлія,

*доцент Державного торговельно-економічного
університету, Україна
orcid.org/0000-0002-8183-4036*

Розвиток штучного інтелекту став справжнім викликом для ринку праці, спричинивши фурор серед підприємств та працівників. Існує певне хвилювання серед людей, пов'язане зі страхом втрати робочих місць через автоматизацію та розвиток програмного забезпечення.

Дедалі частіше виконання робочих завдань стає автоматизованим, робочі місця людей займають роботи. Також постійно спостерігаємо за змінами, які очікує бізнес від співробітників, а перед HR-службою стоять організаційні виклики, які потребують пошуку талантів, вміння працювати за умов соціальних потрясінь, дестабілізації та безпрецедентних ризиків. Жорсткість конкуренції в боротьбі за «таланти» зростає, оскільки все більше уваги приділяється м'яким навичкам управління, змінюються парадигми, організаційні моделі, структура та практика управління [1, с. 36].

Технологічний прогрес, яким представлений ChatGPT, здатний відповідати на запитання та генерувати звіт, вже призвів до переосмислення робочих процесів у діяльності багатьох компаній.

Будь-які розмови про автоматизацію та впровадження технологій штучного інтелекту супроводжуються прогнозами про скорочення робочих місць. Але експерти запевняють: є безліч галузей, де штучний інтелект не зможе виконати трудові функції краще, швидше й ефективніше за людину. Спеціалізація в них підвищить шанс залишитися з роботою в майбутньому.

Варто зазначити, що штучний інтелект допоміг звільнитися від стомлюючої повторюваної роботи і видозмінив професії, які можна алгоритмізувати або замінити машинною аналітикою. Процес набув настільки тотального характеру, що багато хто став побоюватися

масових звільнень. Вже давно на підприємствах безліч завдань виконуються за допомогою комп'ютера – від організації робочих процесів на виробництві до спілкування з клієнтами та підбору аргументів для ухвалення рішень. Це дає непогані результати й економічно вигідно. Але деякі речі штучному розуму поки що не доступні. Йдеться про жорсткі та м'які навички особистості, якими не може володіти комп'ютерна програма.

У найближчому майбутньому штучний інтелект не спроможний замінити професії де потрібно творче мислення, інтуїція, емпатія, соціальні навички та багато інших унікальних людських якостей.

Штучному інтелекту навряд чи вдасться потіснити людину не тільки в більшості гуманітарних сфер, а й у деяких виробничо-технічних. Розглянемо детальніше можливості та неспроможності штучного інтелекту за різними галузями.

Медицина. Хоча штучний інтелект вже допомагає проводити точнішу діагностику і складніші операції, замінити медичний персонал (кваліфікований хірург, медсестра, доглядальниця) він не зможе. Крім особливих знань, у їхній роботі потрібні навички професійного спілкування: біля ліжка хворого – уміння доглядати та спілкуватися. Але головне – у лікарській практиці кожен випадок унікальний і вимагає виробленого роками клінічного мислення, якого немає навіть у найпередовіших технологій. Водночас симбіотичні відносини між штучним інтелектом і людьми сприятимуть зниженню вартості лікування.

Мистецтво і творчість. З появою ChatGPT багато фахівців креативних професій замислилися про ризики. Однак найкращі книги, картини і музику, як і раніше, писатимуть люди – письменники, художники, композитори. Створювати щось чат-бот і подібні технології може лише на основі завантажених зображень, мелодій і текстів. Його творіння позбавлені індивідуального вираження та емоційного зв'язку з глядачем, читачем, слухачем. Відтворити справді творчу роботу, основу якої становить інноваційність, емоційна взаємодія, унікальне бачення світу, за допомогою алгоритмів важко.

Наука. Штучний інтелект беззаперечно допомагає у розвитку науки: відкривають нові хімічні сполуки, тестують ліки, досліджують еволюцію галактик і моделюють клімат. Штучний інтелект значно прискорює дослідницький процес, але наука, як відомо, найвище вираження творчості людини. Сьогодні штучний інтелект в науці не створює нічого нового, а тільки оптимізує задані людиною цілі.

Управління. На керівній посаді потрібно багато працювати зі співробітниками – мотивувати, наставляти, розв'язувати конфлікти,

адаптувати роботу до обставин, загалом, проявляти різні навички лідерства. А також враховувати економічну та політичну ситуацію. Поки що на це спроможні тільки особи з вираженими лідерськими задатками.

Державна служба і політика. Просування та захист інтересів держави справа складна та відповідальна. Держслужбовці та політики щодня стикаються з непередбачуваними обставинами. Розв'язання державних проблем, що виникають, вимагає стратегічного мислення, здатності переконувати і вести діалог, а інколи і на міжнародному рівні. Штучний інтелект не впорається із такими завданнями.

Юриспруденція та правопорядок. Програмне забезпечення на базі штучного інтелекту допомагає юристам складати позовні заяви та інші документи. Але робот не може замінити юриста та представляти інтереси особи у суді. Штучний інтелект можна навчити законів, але критично мислити, щоб знайти правильний аргумент і використувати закон на користь підзахисного або для обвинувачення підозрюваного, він не зможе. У штучного інтелекту відсутній емоційний інтелект, який здатний міркувати, сперечатися і переконувати так, щоб вразити опонентів. Загалом, штучний інтелект навряд чи зможе замінити прокурорів, суддів, слідчих, адвокатів, нотаріусів та фахівців юриспруденції.

Освіта. Штучний інтелект сьогодні помічник у шкільній освіті. Йому довіряють перевірку домашніх завдань, контрольних робіт. Спеціальне ПЗ, яке працює на кшталт нейронної мережі, опрацьовує результати тестових завдань. Завдяки штучному інтелекту можна створювати добірки матеріалів з урахуванням потреб і успішності кожного учня, проводити захопливі досліди, що покращують розуміння і запам'ятовування. Але й за таких можливостей віртуальна реальність не впорається з тими функціями, які виконує викладач. Авторитет викладача, його небайдуже ставлення до успіхів учнів, уміння розв'язати конфліктну ситуацію мають величезне значення в освоєнні знань. Усе це не вкладається в алгоритми. Важлива перевага штучного інтелекту в освіті це опрацювання документів.

Кулінарія. За останнє десятиліття роботизований персонал з'явився в багатьох ресторанах швидкого харчування. Посмажити страву, приготувати і подати гостям замовлення для автоматизованого кулінара не проблема. Однак усі ці страви не замінять страви, приготовані рукою майстра. Як і раніше, найкращі страви, які можна назвати витвором мистецтва, з'являтимуться на світ завдяки людині. Робот-кулінар готує за закладеними в програму рецептами в заданій послідовності. По суті, він тільки виконавець рецептів. На відміну від

нього, живий шеф-кухар створює нові страви – комбінує різні смаки, аромати, текстури. Загалом, експериментує, використовуючи свій досвід, інтуїцію, уяву. Це справжній творець, захоплений своєю професією майстер.

Отже, штучному інтелекту не підвладні багато людських якостей та вмій, а також професій, у яких особистість людини надзвичайно важлива. Залишаються затребуваними здатність формувати стратегії, займатися творчістю, проявляти емпатію, керувати людьми. Будь-яку роботу, де використовуються ці якості, яких немає у комп'ютера, краще виконувати людині.

Але це все не означає, що не потрібно вчитися і змінюватися. З'являються нові технології, обладнання, і потрібно вміти цим користуватися. Різні інструменти штучного інтелекту полегшують повсякденну роботу. Багато роботодавців вимагають від працівників якогось професійного розвитку. Навички використання штучного інтелекту допоможуть представити себе як більш ефективного кандидата в співробітники.

Список використаних джерел

1. Білявська Ю., Варава В. Фахівець епохи інновацій: сценарії розвитку ринку праці. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2022. № 3. С. 35–50. DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022\(122\)03](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2022(122)03)

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ LINKEDIN ЯК ЦИФРОВОГО ІНСТРУМЕНТУ В УПРАВЛІННІ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ

БЛИЗНЮК Василь,

аспірант Маріупольського державного університету, Україна
orcid.org/0000-0002-8451-2374

Сучасний етап цивілізаційного розвитку характеризується масштабним поширенням використання цифрових технологій практично у кожній сфері людської діяльності. Деякі технології цифрового світу, їх поєднання або сполучення дає абсолютно нові якісні можливості для досягнення цілей організацій, окремих компаній або держави. В контексті впровадження технологій Штучного Інтелекту (ШІ),

людство зіштовхується з новими викликами, що пов'язані з прискоренням процесів та ще більшою персоналізацією інформації.

Вітчизняні науковці в своїх роботах досліджували зміни, які приносить ШІ. Зокрема, Н. В. Ушенко зазначала про трансформаційні переходи формування нових виробничих стосунків [8]. Окремі розробки Германа Агініса стосуються застосування ШІ. Як, наприклад, підготовка стратегії підказок-команд для AI з ефективного підбору кадрів [7].

Цікавим є спостереження як один із цифрових інструментів, до якого відносимо соціальну платформу LinkedIn – став вагомим прикладним інструментом в процесі управління людським капіталом, зокрема, в аспекті набору та вибору персоналу. Цей аспект включає процес залучення, відбору та найму потенційних працівників підприємств та організацій.

Спочатку треба зважити на те, наскільки LinkedIn відповідає статусу мережі для професіоналів та оцінити об'єм трафіку цієї соціальної мережі. Так, за даними самого LinkedIn – 61 млн людей кожного тижня шукають роботу через LinkedIn [1]. Враховуючи кількість активних користувачів цієї соціальної мережі – 922.3 млн користувачів [2]. Отже, потенційні роботодавці мають справу з базою, де в середньому на місяць 26,5% користувачів так чи інакше: шукають роботу, готові до зміни роботи або знаходяться в пасивному очікуванні. Це може свідчити про достатню динаміку цієї соціальної мережі та наявність активної платформи для взаємодії з потенційними працівниками компаній та організацій. Диференціація за уміннями (англ. skills) користувачів наразі оцінюється у 41000 пунктів [3], що включає в себе всі сфери діяльності людини, які відомі наразі та є актуальними.

Проаналізуємо найпопулярніші уміння та навички, які потребують роботодавці, що дасть нам розуміння сфер релевантності управління людським капіталом за рахунок соціальної мережі LinkedIn:

- Топ-10 технічних умінь (hard skills): розробка додатків, штучний інтелект, базове кодування, блокчейн, хмарні обчислення, цифровий маркетинг, Google Analytics машинне навчання, управління проектами, SQL;

- Топ-10 соціально-комунікативних навичок (soft skills): цифрова грамотність, критичне мислення, лідерство, командна робота, проактивність, адаптивність спілкування, управління часом, ініціативність [4].

Аналізуючи ці 2 групи вмінь можемо зробити висновок, що більшість вакансій та більшість компаній, які представлені на ресурсі, представляють так звану ІТ-сферу або сфери цифрової економіки.

Для управління людським капіталом, безперечно, LinkedIn як інструмент та середовище, представляє інтерес для компаній. Останні оновлення програмних можливостей LinkedIn представляє собою інтеграцію інструментів штучного інтелекту (ШІ), що допомагають оптимізувати роботу з людським капіталом. Зазначимо декілька з них та дамо опис цим оновленням. Наразі технології ШІ використовуються у таких циклах автоматизації управління інформації для роботи з людським капіталом (табл. 1).

Таблиця 1

Технології ШІ, які використовують платформою LinkedIn

Назва інструменту	Короткий опис	Рік інтеграції	Практичне значення
Повідомлення від рекрутера компанії	Створює персоналізовані повідомлення InMail для потенційних кандидатів на основі даних у їхніх профілях LinkedIn.	2023	Прискорює взаємодію між рекрутерами та відповідними кандидатами, роблячи охоплення більш індивідуальним.
Посадові описи (інструкції) удосконалені ШІ	LinkedIn використав штучний інтелект, щоб допомогти у створенні посадових інструкцій. Надаючи базову інформацію, рекрутери можуть створити настроюваний опис роботи.	2023	Інструмент із підтримкою штучного інтелекту служить корисною основою для рекрутерів і менеджерів з найму, даючи їм більше часу, щоб зосередитися на формулюванні конкретних вимог до ролі.
Побудова профілю за допомогою ШІ	Пропонує персоналізовані пропозиції щодо написання. Ця функція визначає ключові навички та досвід і рекомендує способи їх представлення в розділах «Про програму» та «Заголовок», поважаючи унікальний стиль написання кожного користувача.	2023	Зменшує зусилля, необхідні для створення профілю, забезпечуючи більш зручну роботу.

Назва інструменту	Короткий опис	Рік інтеграції	Практичне значення
«Спільні статті» LinkedIn	Застосування ШІ для сприяння обміну знаннями та професійного розвитку. Ці статті, розроблені штучним інтелектом і редакційною командою LinkedIn, зіставляють ідеї спільноти LinkedIn, створюючи інтерактивну платформу для навчання	2023	Порівнюючи ці статті з експертами-членами через LinkedIn Skills Graph, платформа сприяє проникливому дискурсу та спільному навчанню.

Джерело: складено автором на основі [5; 6].

Отже, технології ШІ не лише спрощують рутинні завдання у рекрутингу та створенні профілю, а й сприяють покращенню якості взаємодії між користувачами, що робить платформу LinkedIn ще більш ефективною та цінною для професійного співтовариства. Додаткове покращення персоналізованих повідомлень, описів, визначення атрибутів професіоналів – суттєво пришвидшують процеси в аспекті набору та вибору персоналу для підприємств, і платформа LinkedIn наразі є дієвим інструментом управління людським капіталом.

Список використаних джерел

1. Аналіз трафіку ресурсу LinkedIn // LinkedIn : вебсайт. URL: <https://news.linkedin.com/about-us#Statistics> (дата звернення: 01.04.24).
2. Кількість користувачів LinkedIn // Datareportal : вебсайт. URL: <https://datareportal.com/essential-linkedin-stats> (дата звернення: 01.04.24).
3. Кількість умінь на LinkedIn // LinkedIn : вебсайт. URL: <https://news.linkedin.com/about-us#Statistics> (дата звернення: 01.04.24).
4. Рейтинг умінь за популярністю на платформі LinkedIn // LinkedIn : вебсайт. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/important-linkedin-statistics-data-trends-oleksii-bondar-pqli/> (дата звернення: 01.04.24).
5. LinkedIn Statistics You Need to Know in 2024 // LinkedIn : вебсайт. URL: <https://blog.hootsuite.com/linkedin-statistics-business/> (дата звернення: 01.04.24)
6. LinkedIn's New AI Features // LinkedIn : вебсайт. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/linkedins-new-ai-features-ventsi-tsachev/> (дата звернення: 01.04.24).

7. Aguinis, Herman, Jose R. Beltran, and Amando Cope. «How to use generative AI as a human resource management assistant.» *Organizational Dynamics* (2024): 101029.

8. Ушенко Н.В., Налбандян М.А. Вплив цифрової економіки на трансформацію людського капіталу. Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління, матеріали I Міжнародного економічного форуму / За заг. ред. Проф. А.І. Ігнатюк: – К., 2019. – Вип. I. Частина I. – С.64. – Режим доступу: <https://efbm.org/wp-content/uploads/2019/05-1.pdf> (дата звернення: 01.04.24).

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ДРАЙВЕР ЗРОСТАННЯ ДОМІНУЮЧОГО СТАНОВИЩА ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ

ГАНОВСЬКИЙ Василь,
*аспірант Державного торговельно-економічного
університету, Україна
orcid.org/ 0000-0002-9897-7754*

Штучний інтелект (ШІ) став рушійною силою в еволюції цифрових платформ, сприяючи їхньому зростанню та посиленню домінуючого становища. Інтеграція ШІ у технологічні процеси дозволяє платформам персоналізувати досвід користувачів, оптимізувати операції, підвищувати ефективність і покращувати взаємодію з клієнтами. Вплив ШІ виявляється в різних аспектах, від рекомендаційних систем до розпізнавання образів і обробки природної мови, що допомагає цифровим платформам адаптуватися до швидкозмінних ринків і краще задовольняти потреби користувачів.

Великі цифрові гравці, такі як Google, Amazon, Meta, Apple та інші, активно використовують ШІ для отримання конкурентних переваг, надаючи інноваційні послуги та покращуючи взаємодію з клієнтами. Використовуючи алгоритми машинного навчання, ці платформи можуть аналізувати величезні обсяги даних, що дозволяє їм швидко реагувати на зміни в поведінці користувачів та ринкових тенденціях.

Завдяки таким можливостям, цифрові платформи зосереджуються на створенні більш інтелектуальних, персоналізованих та ефективних сервісів, що сприяє їхньому домінуванню та подальшому зростанню. ШІ стає ключовим фактором успіху для платформ,

забезпечуючи їм гнучкість і здатність до інновацій, що в свою чергу встановлює нові стандарти для індустрії.

Реалії сьогодення вказують на те, що ШІ стане полем битви для технологічних гігантів на наступні кілька років, проте точно можна констатувати, що значні вигоди від його використання платформи мають уже сьогодні. Зокрема, Amazon, Meta, Apple і AMD у своїх квартальних звітах про прибутки за 2023 рік повідомили про значний прогрес у розвитку можливостей і застосувань штучного інтелекту. Чистий прибуток Amazon у другому кварталі 2023 року склав \$6,7 млрд, що стало найкращим показником з 2020 року [1]. Такий результат компанія пов'язує саме зі значним розвитком застосування ШІ у всіх напрямках бізнесу корпорації, особливо у сфері хмарних обчислень AWS та розвитку голосового помічника Alexa. І якщо AWS є беззаперечним лідером в секторі хмарних обчислень уже не перший рік, то Alexa демонструє значний приріст у використанні збільшуючи свою частку в порівнянні із головним конкурентом GoogleHome, який з 2021 року значно послабив лідерство Alexa у сфері голосових помічників, особливо на території США [2]. Причиною цього успіху стало створення цілої екосистеми продуктів Amazon Echo з широким застосуванням ШІ, яка вийшла за рамки звичайного голосового помічника та перетворилась на ключовий елемент системи розумного будинку. Подібна практика зв'язування користувачів через створення екосистеми продуктів не є новою (компанія Apple є найкращим прикладом такого підходу, яка з 2007 року побудувала найбільш закриту екосистему власних продуктів, кожен з яких не може повноцінно функціонувати без інших продуктів), проте це яскравий приклад створення подібної екосистеми на основі голосового помічника із застосуванням ШІ.

Компанія Meta, намагається не відставати від Amazon і значно наростила використання штучного інтелекту у своїх продуктах. Про це свідчить ріст прогнозу річних витрат з 30 млрд. дол., який був встановлений у 2023 році до 40 млрд. на 2024 рік. Цей крок був зумовлений значними інвестиціями в інфраструктуру штучного інтелекту, включаючи центри обробки даних, створення мікросхем, а також дослідження і розробки [3]. Зокрема Meta значно наростила обсяги закупок чипів від компанії Nvidia, яка є монополістом на ринку чипів для ШІ з часткою ринку понад 90% [4].

Meta тісно співпрацює з Microsoft, над відкриттям вихідного коду Llama 2, останньої версії їхньої великої мовної моделі, і планує зробити її доступною як для дослідницького, так і для комерційного використання. Це натякає на потенційні плани, згідно з якими Meta

може незабаром випустити комерційну версію своєї моделі природної мови LLaMA для зовнішніх розробників. Це свідчить ні про що інше, як про те, що Meta хоче значно поширити свій вплив на суміжний ринок розробки додатків та доповнень. В той же час акції Microsoft зростали протягом усього 2023 року, що свідчить про те, що ніхто на скільки добре не скористався перевагами ШІ як вони. Компанія уклала стратегічне партнерство з OpenAI, що дає їй хороший шматок доходу, який отримує найбільший у світі приватний LLM, а пізніше уклала вищезгадане партнерство з Meta, щоб отримати прибуток від найбільшого у світі LLM з відкритим вихідним кодом. Компанія повідомила про дохід у 56,2 мільярда доларів, що на 8 відсотків більше, ніж у минулому році, і значною мірою завдяки штучному інтелекту [5].

Загалом, використання ШІ дозволяє цифровим платформам не тільки покращувати свої продукти та послуги, але й зміцнювати стратегічні позиції на ринку, залишаючись на крок попереду конкурентів. Штучний інтелект істотно впливає на зміцнення домінуючих позицій цифрових платформ, забезпечуючи їм переваги в надзвичайно конкурентному технологічному середовищі. Серед основних напрямків сприяння ШІ в домінуванні цифрових платформ можна виділити наступні:

персоналізація досвіду користувачів: ШІ аналізує дані про поведінку користувачів, щоб надавати індивідуалізований контент, рекомендації продуктів чи послуг, збільшуючи тим самим задоволеність і лояльність користувачів;

ефективність пошукових систем: завдяки алгоритмам машинного навчання, пошукові системи стають здатними надавати більш точні і релевантні відповіді, підвищуючи корисність і зручність для користувачів;

автоматизація обслуговування клієнтів: чат-боти та віртуальні асистенти, керовані ШІ, дозволяють автоматизувати відповіді на запитання користувачів, знижуючи витрати та покращуючи якість обслуговування;

оптимізація ланцюгів постачання та логістики: ШІ допомагає у прогнозуванні попиту, оптимізації управління запасами та плануванні доставок, що знижує витрати та підвищує ефективність операцій;

забезпечення безпеки: алгоритми ШІ активно використовуються для забезпечення кібербезпеки, виявлення шахрайства та захисту даних, зміцнюючи довіру користувачів;

аналіз великих даних: ШІ здатен аналізувати великі обсяги даних, виявляючи тенденції та взаємозв'язки, які не завжди очевидні для аналітиків, що допомагає приймати обґрунтовані стратегічні рішення.

Саме досягнення в аналізі та обробці великих масивів даних є основним драйвером подальшого зміцнення позицій технологічних гігантів на цифрових ринках. За рахунок мережевих ефектів такі компанії як, Google, Amazon, Meta та ін. мають майже невичерпний доступ до користувачів і величезного масиву даних що вони продукують. На основі машинного навчання ці дані постійно оброблюються і створюють дані на основі отриманих даних. Такий цикл постійної обробки забезпечує платформи ексклюзивною інформацією, яка є невідтворювальною для конкурентів. В той же час фактична відсутність будь-якого дієвого регуляторного інструментарію в цьому напрямку підштовхує платформи до антиконкурентних практик по відношенню до невеликих компаній та стартапів. В ситуації коли технологічні гіганти вкладають велику кількість коштів у ШІ, який в свою чергу збільшує кількість та швидкість обробки даних, такі практики будуть лише зростати. На підтверження цьому, в Комюніке з питань цифрової конкуренції, опублікованому анти-монополюними органами країн «Великої сімки» в листопаді 2023 року (Комюніке G7), зазначається, що оскільки для досягнення успіху моделі генеративного ШІ покладаються на те, що учасники ринку мають доступ до багатьох ключових факторів виробництва, контроль над цими факторами може бути використаний для завдання шкоди конкуренції. Зокрема, контроль над одним або кількома ресурсами може уможливити поведінку, яка підвищує бар'єри для входу на ринок, зменшує інновації або створює можливості для іншої односторонньої антиконкурентної поведінки [6].

Ще одна істотна проблема полягає у тому, що обчислювальна потужність, необхідна для навчання і розгортання моделей генеративного ШІ, залежить від доступу до спеціалізованих процесорів, які виробляє лише невелика кількість компаній. Оскільки попит на ці процесори значно перевищує пропозицію (навіть до появи генеративного ШІ у 2023 році), їхня висока вартість створює бар'єри для входу на ринок, які можуть подолати лише великі технологічні компанії. Тому нові учасники зазвичай отримують обчислювальні потужності через хмарні сервіси, які пропонують обчислювальні ресурси на вимогу [7]. Однак ФТК США висловила занепокоєння тим, що типи хмарних сервісів, здатних забезпечити достатню обчислювальну потужність, надаються лише невеликою кількістю

фірм (зокрема вищезгаданим Amazon). АССС зауважив, що багато з цих фірм мають власні запатентовані генеруючі програми ШІ, а отже, будуть конкурентами нових учасників, які прагнуть отримати їхні обчислювальні потужності [7]. Таким чином, платформи, що володіють потужними хмарними сервісами стають операторами ключового ресурсу в сегменті обчислювальних ресурсів ШІ і відповідно можуть визначати «правила гри», що аж ніяк не може позитивно відобразитись на конкурентному середовищі.

Вертикально інтегровані компанії, які пропонують додатки зі штучним інтелектом як частину ширшої екосистеми технологічних продуктів і послуг, можуть мати стимули для дискримінаційної поведінки. Виявлене занепокоєння полягає в тому, що цифрові платформи, які мають комерційну зацікавленість у моделях генеративного ШІ, можуть обмежувати доступ своїх клієнтів до даних для розробки конкуруючих моделей генеративного ШІ. Аналогічно, діючі фірми, які пропонують як продукти генеративного ШІ, так і послуги хмарних обчислень, можуть надавати обчислювальні послуги новим учасникам на дискримінаційних умовах, наприклад, підвищуючи ціну або знижуючи якість. Також фірми, які працюють на суміжних ринках послуг цифрових платформ, можуть пов'язати доступність послуг генеративного ШІ з використанням інших своїх продуктів (наприклад, пошукових систем, веб-браузерів або іншого програмного забезпечення чи операційних систем). Крім того, додатки зі штучним інтелектом можуть використовуватися такими компаніями для надання переваг продуктам або послугам у власній екосистемі.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що на найближчі кілька років інтеграція штучного інтелекту у всі бізнес-процеси стане основною ареною для перегонів у цифровому секторі, особливо серед технологічних гігантів. Значні переваги від використання ШІ, вже помітні зараз як для бізнесу так і для користувачів у багатьох сферах від складних виробничих процесів до звичайних запитів до голосових помічників. Саме зручність та комфорт стали основними атрибутами для широкого застосування ШІ. Проте, вже сьогодні помітні ознаки того, що в цих перегонах однозначну перевагу мають потужні цифрові платформи, для яких ШІ стає ще одним полем, де вони можуть підтвердити та зміцнити своє домінуюче становище у цифровому секторі. Саме тому, вже в найближчому майбутньому антимонопольні органи та уряди країн мусять встановлювати адекватні обмеження щодо застосування ШІ та створити умови для забезпечення справедливої конкуренції в цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. What Meta, Amazon, Google, Apple and AMD Are Saying About AI. URL: <https://decrypt.co/151463/ai-apple-google-meta-amazon-amd-artificial-intelligence-strategy> (дата звернення 06.04.2024).
2. How big is the voice assistant market? URL: <https://www.emarketer.com/content/how-big-voice-assistant-market> (дата звернення 06.04.2024)
3. Meta's AI Spending Spree Is Boosting Chip, Networking, Server Stocks. URL: <https://www.barrons.com/articles/meta-ai-spending-stocks-buy-470ef76b> (дата звернення 06.04.2024)
4. Nvidia Is Making a Lot of Money Selling Artificial Intelligence (AI) Chips, but You May Be Surprised About How Much It Could Make From This Traditional Market. URL: <https://www.nasdaq.com/articles/nvidia-is-making-a-lot-of-money-selling-artificial-intelligence-ai-chips-but-you-may-be> (дата звернення 06.04.2024).
5. Why Microsoft Stock Rallied 57% in 2023. URL: <https://www.fool.com/investing/2024/01/09/why-microsoft-stock-rallied-57-in-2023/> (дата звернення 06.04.2024)
6. Prepared by the OECD Competition Division for the 2023 G7 Joint Competition Policy Makers and Enforcers Summit. URL: <https://www.oecd.org/competition/g7-inventory-of-new-rules-for-digital-markets-2023.pdf> (дата звернення 15.04.2024)
7. Federal Trade Commission, Generative AI raises competition concerns. URL: <https://www.ftc.gov/policy/advocacy-research/tech-at-ftc/2023/06/generative-ai-raises-competition-concerns> (дата звернення 15.04.2024)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ

ГАРЬКАВА Вікторія,
*професор Міжнародного класичного університету
імені Пуліпа Орлика, Україна
orcid.org/0000-0003-3033-8515*

Однією з найголовніших тенденцій у сучасному бізнесі є стрімкий розвиток штучного інтелекту. Штучний інтелект не лише

надає підприємствам віртуальних помічників, але й змінює звичайний підхід до маркетингу. Сьогодні цифровим маркетологам допомагає зростаюча кількість інформації, яка зводиться з передових засобів аналізу даних, що дає глибше розуміння споживачів та допомагає зрозуміти, що і кому продавати. Використання штучного інтелекту у світі маркетингу сприятиме проведенню рекламних кампаній, що ґрунтуються на реальних даних, де штучний інтелект буде генерувати більш релевантні дані та включати їх у кожен рекламну кампанію.

Штучний інтелект дозволяє спростити персоналізацію для маркетологів, що сприяє перетворенню маркетингового бюджету на збільшення продажів і в цілому покращення обслуговування клієнтів. Використання штучного інтелекту, який обробляє дані в реальному часі та може пересувати клієнтів міжсегментно, оскільки їх поведінка змінюється з часом, дозволяє маркетологам бути впевненими, що їхні клієнти отримують найбільш релевантні та персоналізовані повідомлення.

Розглянемо інструменти штучного інтелекту, які використовуються підприємствами для глибшого розуміння споживачів:

1. Машинне навчання: платформи машинного навчання допомагають виявляти тенденції, передбачати події і оптимізувати рекламні кампанії, спрямовані на конкретних споживачів.

2. Аналіз даних: Bigdata дозволяє агрегувати та сегментувати великі набори даних для ефективного використання маркетологами. Це допомагає встановити, яке повідомлення підійде конкретному користувачеві в потрібний момент.

3. Бізнес-прогнозування: маркетологи використовують складні алгоритми машинного навчання для передбачення майбутніх тенденцій і результатів на ринку.

4. Динамічне ціноутворення: стратегія використовується для встановлення цін залежно від попиту та характеристик клієнтів.

5. Пошук: штучний інтелект допомагає аналізувати шаблони пошуку споживачів для кращого орієнтування маркетингових дій.

6. Генерація контенту: з використанням штучного інтелекту маркетологи можуть автоматизувати створення контенту, що зекономить час і зусилля.

7. Рекомендації / відстеження: штучний інтелект допомагає аналізувати дії споживачів та рекомендувати їм продукти або контент для досягнення кращих результатів у конверсії та збільшенні відвідуваності сайтів.

Ці інструменти штучного інтелекту відкривають нові можливості для підприємств у покращенні маркетингових стратегій і підвищенні ефективності комунікації зі споживачами.

Відстеження контенту за допомогою штучного інтелекту допомагає покращити взаємодію з відвідувачами на сайтах та показувати їм більш релевантний матеріал. Ця технологія часто використовується для надання персоналізованих рекомендацій на основі інтересів користувача, наприклад, типу «люди, які купують X, також купують Y».

Бренди використовують можливості штучного інтелекту для персоналізації маркетингових кампаній через електронну пошту, враховуючи вподобання та поведінку користувачів. Машинне навчання аналізує великі обсяги даних про споживачів, щоб визначити оптимальний час та день тижня для взаємодії з ними, рекомендовану частоту, привабливий контент та ефективні заголовки електронних листів.

Орієнтування рекламних кампаній покращується завдяки новим можливостям штучного інтелекту, який аналізує ключові слова, соціальні профілі та інші онлайн-дані для досягнення результатів на рівні людини. Наприклад, платформи реклами, такі як Facebook і Google, використовують машинне навчання та штучний інтелект для знаходження цільової аудиторії, яка більш схильна до виконання певних дій. Чат-боти, засновані на штучному інтелекті, спрощують і автоматизують відповіді на запитання потенційних клієнтів та дозволяють їм швидше знаходити потрібну інформацію.

Завдяки обробці великих обсягів даних (Bigdata) та використанню інструментів штучного інтелекту, маркетологи можуть значно підвищити результативність своїх кампаній та рентабельність інвестицій, мінімізуючи зусилля зі свого боку. Використання штучного інтелекту дозволяє забезпечити споживачів актуальним, цінним та персоналізованим контентом, що забезпечує підприємствам збільшення рентабельності.

Список використаних джерел

1. J. P. Kietzmann, & J. T. (Emily, 2018). Artificial Intelligence in Advertising: How Marketers Can Leverage Artificial Intelligence Along the Consumer Journey. *Journal of Advertising Research*. 58. 263-267. [Online]. Available: <https://doi.org/10.2501/JAR-2018-035>.

2. N. Wirth, (2018). Hello marketing, what can artificial intelligence help you with? *International Journal of Market Research*. 60(5). 435-438. [Online]. Available: <https://doi.org/10.1177/1470785318776841>.

3. M. Rekha, S. Asharaf, (2016). Artificial Intelligence Marketing: An application of a novel Lightly Trained Support Vector Data Description.

Journal of Information and Optimization Sciences. 37(5). 681-691. [Online]. Available: <https://doi.org/10.1080/02522667.2016.1191186>.

4. L. Tjepkema, (2017). What Is Artificial Intelligence Marketing & Why Is It So Powerful? URL: [Online]. Available: <https://www.emarsys.com/en/resources/blog/artificial-intelligence-marketing-solutions/>

РОЗВИТОК ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ МИСТЕЦТВА: ЕТИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ ПИТАННЯ

ДАНИЛОВИЧ-КРОПИВНИЦЬКА Марта,

доцент Національного університету

«Львівська політехніка», Україна

orcid.org/0000-0003-3963-5524

ВОЛКОВ Давид,

здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми

«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»

Національного університету «Львівська політехніка», Україна

Прискорений розвиток штучного інтелекту не можливо не помітити, його вплив зараз можна побачити у будь-якій галузі. Такий поступ у технологіях можна прирівняти до винаходів за часів промислової революції, реакція суспільства є аналогічною. Проте такий неконтрольований прогрес має й свій негативний вплив – не адаптованість світової спільноти до нього.

Багато людей мають побоювання стосовно витіснення переважної більшості професій з ринку через подальші можливості штучного інтелекту, проте вони не є повністю обґрунтованими. Аналогічно з будь-яким технологічним прогресом, даний породжує наступні варіанти розвитку людини як спеціаліста: адаптація до нових умов із використанням сучасних технологій або ж знецінювання спеціаліста як такого й перехід його до структурного безробіття. Проте глобальних причин, спричинених розвитком штучного інтелекту, що призвели би до кардинального погіршення ситуації на ринку праці, не має. [1]

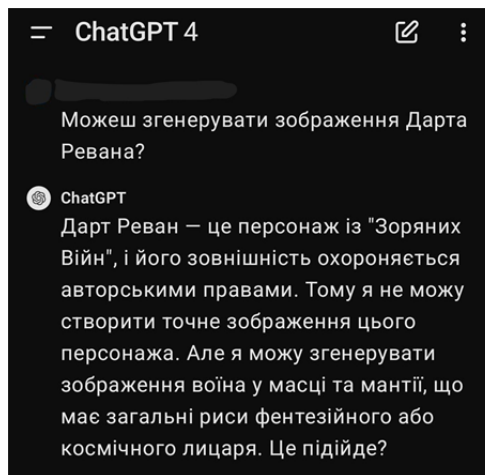
Однією з найбільш вразливих категорій працівників є митці, зокрема художники, котрі заробляли й заробляють на життя своїм хистом та роботами на замовлення. Мистецтво потерпає хіба не найбільше від штучного інтелекту, причиною є згенеровані штучним інтелектом зображення. Привабливість такого варіанту для споживача

легко пояснити його можливостями: моментальний результат, легке корегування, доступність, дешева ціна, варіативність стилів, тощо. Конкурувати з таким супротивником дійсно важко, враховуючи ще й людський фактор, проте майбутнє не є таким безнадійним.

Через те, що художник як професія вимагає саме креативності та творчого бачення, то його не можливо буде замінити ніколи. Картини передають певне бачення, емоції та думки автора, які штучний інтелект на даному етапі й у найближчі роки забезпечити не зможе. Ще одним недоліком штучного інтелекту в даній царині є не ліквідність його робіт на відміну від людських, а оскільки мистецтво є популярним варіантом заощаджень, то це суттєво обмежує конкурентоспроможність згенерованих зображень. Тому загроза від штучного інтелекту існує лише для художників-початківців, хоча вони можуть навпаки використати дані інструменти для заробітку та старту кар'єри, підправляючи згенеровані зображення своєю рукою митця. [2]

Проте тут варто перейти до найбільшої проблеми, що стосується штучного інтелекту для всіх галузей – нерегульованість чинним законодавством як в Україні, так і у світі загалом. Проблематика постає від способу генерування зображень та інших функцій штучного інтелекту, оскільки побудовані та натреновані вони за рахунок аналізування робіт людей, що вже існували на момент розробки або з'являються зараз під час модернізації. Проблема полягає в наступному: забезпечення митців компенсацією за використання їх робіт для тренування програми без їх дозволу. Вирішити її можна, створивши відповідне законодавство, але спершу потрібно надати можливість художникам реєструвати авторське право на свої зображення, а розробникам штучного інтелекту використовувати їх для тренування, при цьому сплачуючи певну суму компенсації авторам.

Процес ще не є запущеним та не набув достатнього розголосу, проте компанії вже вводять превентивні міри, щоб протистояти потенційним судовим позовам. Приклад такої превентивної дій наведено на рисунку 1, з якого видно, що розробник одного з провідних чат-ботів подбав про авторське право зображень, на основі яких генеруються нові. Проте це є вимушеним кроком, адже ні одна з подібних компаній не має на меті захищатися від судових позовів, що стосуються авторського права. Поки подібних вимог у законодавстві немає, що робить компаній-розробників незахищеними та вразливими в юридичному полі. [3]

*Рис. 1. Превентивний захід у штучному інтелекті ChatGPT 4
Джерело: особистий архів студента*

Варто уточнити, що подібний законопроект має забезпечити:

- Можливість компаніям генерувати зображення на основі захищених авторським правом рисунків з відповідною компенсацією автором.
- Забезпечити державні важелі впливу задля вирішення потенційних кризових питань у даній сфері.
- Розробити юридичну базу для стабільного функціонування компаній-розробників штучного інтелекту.

З прийняттям відповідного закону, розробники зможуть вводити нові функції у свої проекти, що забезпечить можливості для стабільного розвитку даної галузі послуг.

Крім того існує низка етичних проблем, котрі можуть постати при швидкому розвитку штучного інтелекту. Найбільшою проблемою є потенційне безробіття, спричинене розвитком технології штучного інтелекту. Однак, поки ціна робочої сили в галузі послуг є недорогою, використовувати її дешевше, аніж імплементація нових технологій. Також багатьох хвилює небезпека надання повноважень штучному інтелекту в сферах, де життя людей може бути в небезпеці, тобто, в медицині, атомній енергетиці, банківській справі тощо. Проте дане питання знову ж таки залежить від розробленого законодавства або ж довіри клієнтів.

Отже, штучний інтелект є перспективною технологією, котра може принести велику користь людству, однак, щоб забезпечити надійність етичних та юридичних аспектів потрібно розробляти законодавчі зміни, що враховуватиме всі ці питання та забезпечать потрібний рівень регулювання.

Список використаних джерел

1. Artificial intelligence and unemployment in high-tech developed countries: New insights from dynamic panel data model <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590051X23000308#s0035>
2. How AI Is Changing the Art Market <https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-ai-changing-art-market>
3. How Companies Can Contribute to the Development of International Law Frameworks for AI Regulation <https://www.linkedin.com/pulse/how-companies-can-contribute-development-law-ai-stefan-holitschke/>

ЕКОНОМІЧНІ, ЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ. ПРОГРАМІСТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ШІ

ДАНИЛОВИЧ-КРОПИВНИЦЬКА Марта,

доцент Національного університету

«Львівська політехніка», Україна

orcid.org/0000-0003-3963-5524

ФЛИСНИК Юрій,

здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми

«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»

Національного університету «Львівська політехніка», Україна

Швидкі темпи розвитку науково-технічного прогресу та шалений розвиток ІТ-сектора в Україні та світі привели до появи нової технології – штучного інтелекту (AI), активний розвиток якої вказує на зростання зацікавленості різних галузей економіки у її використанні для власного розвитку. Дослідження консалтингової компанії McKinsey [1] показує, що генеративні системи штучного інтелекту, такі як ChatGPT, можуть щорічно приносити додатковий внесок у світовий ВВП у розмірі 2,6-4,4 трлн доларів. Для порівняння, згідно з даними на 2022 рік, світова економіка зростала на 3,6 трлн доларів протягом цього року.

Вплив штучного інтелекту на глобальну економіку відображається у зміцненні внутрішніх ринків. Пандемія та конфлікт на сході Європи спричинили коливання економічної стабільності у багатьох країнах, тож нові технології можуть стати основною рушійною силою

для розвитку світових економік. Tortoise Media [2] четвертий рік поспіль проводить аналіз розвитку штучного інтелекту в різних країнах світу, використовуючи такі маркери як інвестиції, інновації та впровадження, що базуються на 111 показниках. Останнє дослідження вказує на те, що США залишаються провідними у розвитку штучного інтелекту, зокрема в сфері комерційних інвестицій, друге місце із значним відставанням належить Китаю.

Вже сьогодні великий та малий бізнеси можуть використовувати потенціал ШІ задля максимізації економічної діяльності компаній, оскільки запропоновані ним інструменти є інноваційними та швидко дійними у порівнянні із можливостями людей. Прорахування наслідків певних дій, обчислення великого потоку інформації, спрощення прийняття важливих рішень, екстраполяція трендів – ось сфери, де можна використовувати ШІ як додатковий інструмент введення бізнесу. Незважаючи ще не на повну самостійність ШІ, його не варто недооцінювати, оскільки потенціал в нього безмежний.

Штучний інтелект (ШІ) відомий своєю потужністю самостійного створення та виконання завдань, проте часто виникає страх серед програмістів, що ШІ може замінити їхні робочі місця. Однак насправді, роль програмістів в контексті ШІ розширюється та стає більш стратегічною, ніж коли-небудь раніше.

По-перше, важливо розуміти, що ШІ не витісняє програмістів, а перетворює їхню роль. Традиційні рутинні завдання, які колись вимагали значних зусиль програмістів, тепер можуть бути виконані автоматизовано за допомогою інструментів штучного інтелекту. Це дозволяє програмістам звільнити час із рутинних завдань та сконцентруватися на більш складних, творчих аспектах розробки.

Другим ключовим аспектом є те, що програмісти виступають як керуючі сили у розвитку ШІ. Вони визначають стратегічні напрямки розвитку ШІ та забезпечують відповідність етичним і технічним стандартам. Така роль вимагає від програмістів не лише технічної експертизи, але й глибокого розуміння етичних аспектів використання штучного інтелекту.

Запропонована перспектива підкреслює важливість співробітництва між ШІ та програмістами. Така взаємодія стимулює інновації та сприяє створенню нових технологій, які забезпечують підвищення ефективності та покращення якості життя та ведення бізнесу, оскільки інструментарій, розроблений ШІ, дозволяє максимізувати потенціал підприємства за рахунок використання автоматизованих технологій.

У підсумку, замість того, щоб вбачати ШІ як загрозу для своєї професійної діяльності, програмісти повинні розглядати його як

додатковий інструмент для досягнення нових вершин у своєму розвитку. Справжнім ключем до успіху є не конкуренція з ШІ, а співпраця з ним для досягнення спільних цілей у сфері науково-технічного прогресу.

Крім позитивних ефектів від використання штучного інтелекту в економічній галузі, існують і проблеми, зокрема, унікальності та інтелектуальної власності. Штучний інтелект навчається та створює свої рішення на основі даних, які черпає з відкритих джерел, що і викликає основну проблему функціонування ШІ – унікальність. Для подальшого використання технології ШІ у нововведеннях та наукових проривах, необхідно ввести регулюючі інструменти його функціонування та розвитку, якими можуть стати програмісти. Саме вони зможуть урегулювати функціонування ШІ та після виходу з стадії «навчання», скерувати його розвиток у напрямку створення унікальних та інноваційних інструментів. У довгостроковій перспективі штучний інтелект зможе стати самостійною одиницею, з власними ідеями, проєктами, нововведеннями, але наразі він тільки проходить стадію навчання, основними вчителями якого виступають люди та результати їх інтелектуальної діяльності.

Список використаних джерел

1. The economic potential of generative AI: The next productivity frontier. <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-economic-potential-of-generative-AI-the-next-productivity-frontier#introduction>
2. The Global AI Index. <https://www.tortoisemedia.com/intelligence/global-ai/>

СПРИЙНЯТТЯ СТУДЕНТАМИ CHATGPT В АКАДЕМІЧНИХ ЦІЛЯХ: МОЖЛИВОСТІ ЧИ ЗАГРОЗИ?

ЖУРАВЛЬОВ Олексій,
доцент Університету Хільдесхайм, Німеччина
САЛАХ Гасім,
професор Університету Ібн-Зохран, Марокко

Швидкий розвиток інструментів штучного інтелекту (AI), зокрема таких генеративних моделей, як ChatGPT, викликав значні зміни в різних секторах, включаючи освіту. Оскільки ці інструменти

стають все більш інтегрованими в повсякденні справи, надзвичайно важливо розуміти їхній вплив на академічну практику. У цій статті досліджується сприйняття та використання ChatGPT серед 148 студентів із чотирьох різних університетів Німеччини, Марокко, Польщі та України. Він має на меті оцінити рівень прийняття та етичні міркування, які студенти пов'язують із використанням ШІ у своїй навчальній роботі. Цей вступ закладає основу для глибшого аналізу зібраних даних опитування, надаючи розуміння ставлення студентів до таких інструментів ШІ, як ChatGPT, і їхнього впливу на академічну доброчесність.

Це дослідження було розроблено для оцінки ставлення та використання ChatGPT серед студентів чотирьох університетів Німеччини, Марокко, Польщі та України. Всього в опитуванні взяли участь 147 студентів, які проводилися онлайн за допомогою структурованої анкети. Опитування було розповсюджено через академічні мережі та соціальні медіа-платформи, пов'язані з кожним університетом, забезпечуючи різноманітний демографічний розподіл за віком, статтю та напрямком навчання.

Анкета включала запитання з вибором відповідей, запитання за шкалою Лайкерта для вимірювання ставлення та відкриті запитання для отримання детального відгуку щодо конкретних питань. Опитування збило дані про обізнаність студентів із ChatGPT, їхні моделі використання, ставлення до інструменту ШІ в академічному контексті та їхні погляди на етичні міркування щодо його використання. Аналіз даних проводився з використанням кількісних методів для структурованих відповідей і тематичного аналізу для якісних даних для виявлення поширених закономірностей і ідей.

Gender:
147 responses

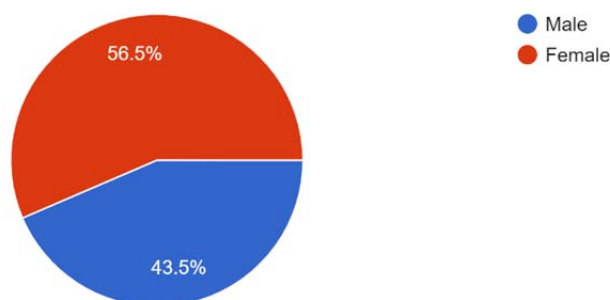

Рис. 1. Розподіл респондентів за статтю

Гендерний аналіз. Оскільки 56,5% респондентів – жінки, ця демографічна група може виявити цікаві закономірності у ставленні до використання інструментів ШІ, таких як ChatGPT. Наприклад, попередні дослідження показали, що стать може впливати на сприйняття технологій та етичні міркування (García-González, J., Forcén, P., & Jimenez-Sanchez, M. (2019)).

Враховуючи, що понад 76% респондентів були студентами, це свідчить про те, що ChatGPT є особливо актуальним для цієї групи, можливо, через характер їхньої курсової роботи, яка може включати більш загальні дослідження та письмові завдання, де ChatGPT можна ефективно використовувати.

Current level of study:
148 responses

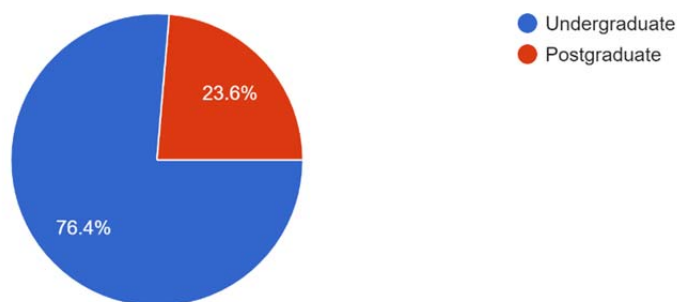

Рис. 2. Розподіл респондентів за освітнім рівнем

Сфера навчання. Більшість студентів мають спеціальність «Інженерія та технології» або «Бізнес та менеджмент».

Знайомство та використання. Опитування показало, що значна більшість респондентів (96,6%) були знайомі з ChatGPT, з різним рівнем використання в своїх навчальних заняттях. Серед тих, хто знайомий, 92,6% повідомили, що використовують ChatGPT принаймні час від часу для таких завдань, як допомога в написанні, дослідження та генерування ідей для своїх курсових робіт. Постійні користувачі, які регулярно використовували ChatGPT для навчання, склали близько 37,8% знайомих. Інструмент в основному використовувався для допомоги в написанні есе, підготовки презентацій і як допоміжний інструмент для вивчення складних тем.

Ставлення до ChatGPT серед студентів значно відрізнялося. Приблизно 14,2% респондентів висловили дуже позитивне ставлення, високо оцінивши здатність ChatGPT допомагати в академічних

завданнях і сприяти ефективному навчанню. Ще 38,5% дотримувалися помірно позитивних поглядів, визнаючи як переваги, так і потенційні недоліки використання ШІ в освіті. Однак 45,3% студентів висловили занепокоєння, головним чином зосереджене навколо питань академічної доброчесності та можливості ChatGPT зменшити цінність індивідуальних зусиль і творчості під час виконання академічної роботи.

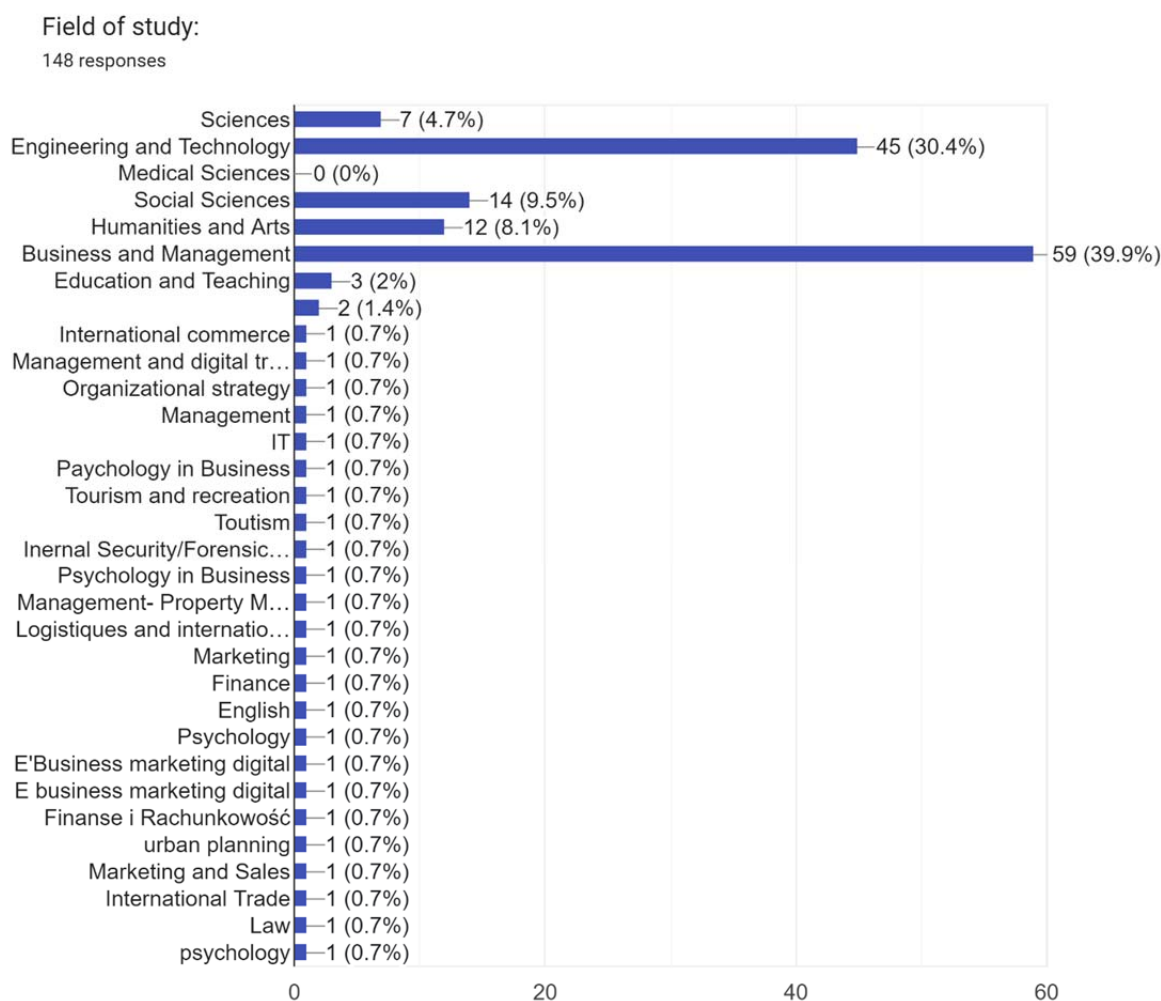

Рис. 3. Розподіл респондентів за спеціальностями

Етичні міркування щодо використання ChatGPT в академічних умовах були складними. Близько 52,7% студентів вважають, що використання ChatGPT іноді можна вважати плагіатом, залежно від того, як він використовується, що свідчить про необхідність більш чітких інструкцій щодо прийняттого використання. Лише 15%

вважали, що це ніколи не слід вважати плагіатом, тоді як 40% вважали, що його використання завжди або часто становить академічну нечесність. Ці занепокоєння також відображали ширші питання справедливості, коли студентів хвилювали нерівні умови під час оцінювання, якщо одні учні використовували інструменти ШІ, а інші ні. Більшість стверджує, що університети повинні розробити чітку політику та вказівки для керування використанням інструментів штучного інтелекту, таких як ChatGPT, забезпечуючи справедливість і підтримуючи академічну доброчесність.

Недавні дослідження висвітлюють складну картину сприйняття студентами використання інструментів ШІ, таких як ChatGPT, в академічних умовах. Незважаючи на те, що ці інструменти цінуються за їхню здатність покращувати навчання та оптимізувати освітні завдання, існує серйозне занепокоєння щодо їхнього впливу на академічну чесність і справедливість. Наприклад, дослідження Бейлі та ін. (2021) та інше Gayed et al. (2022) виявили, що хоча інструменти штучного інтелекту значно допомагають у вивченні мови та написанні, вони викликають етичні занепокоєння щодо оригінальності та цілісності створеної роботи. Подібним чином дослідження, проведене в Університеті Аалто, дослідило, як інтеграція таких інструментів ШІ, як ChatGPT, в академічне середовище розглядається під призму академічної нечесності, виявивши, що студенти критично усвідомлюють потенціал цих інструментів для сприяння неетичній поведінці (Repo & Bergström, 2023).

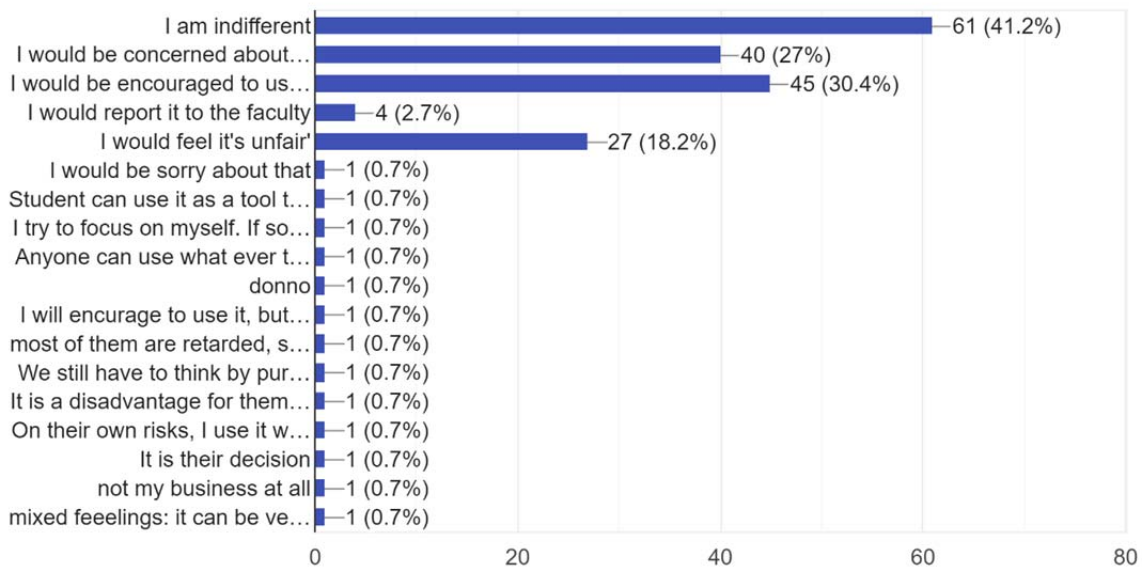
Більше того, у міру того, як технології штучного інтелекту все більше впроваджуються в академічну практику, лунають заклики до навчальних закладів розглянути більш автентичні методи оцінювання, які можуть ефективно оцінювати розуміння учнями без шкоди для етичних стандартів (White, 2023). Такі оцінки віддають пріоритет складним завданням, які вимагають критичного мислення та особистого внеску, областей, де інструментам ШІ може бути важко відтворити людські нюанси.

Результати опитування виявили різноманітність ставлень:

- Байдужість була найпоширенішою реакцією: 41,2% респондентів не висловили сильних почуттів щодо своїх однолітків, які використовують ШІ в академічних цілях.
- Заохочення до використання ChatGPT також відзначили 30,4% респондентів, що свідчить про те, що деякі студенти вважають використання ШІ нормативною частиною академічного життя.

What is your reaction to knowing that your peers use ChatGPT for their assignments?

148 responses

Рис. 4. Ставлення респондентів до використання ChatGPT іншими студентами

- Занепокоєння з приводу академічної доброчесності висловили 27%, що відображає побоювання щодо потенціалу ШІ сприяти академічній нечесності.

- Почуття несправедливості висловили 18,2%, що вказує на занепокоєння щодо справедливості та рівних умов гри в академічних оцінках.

Дослідження прийшло до висновку, що студенти чотирьох університетів мають високий рівень обізнаності та використання ChatGPT. Хоча існує ентузіазм щодо потенційних переваг ChatGPT у допомозі в навчальній роботі, занепокоєння щодо справедливості та доброчесності підкреслюють необхідність чітких вказівок і політики. У документі пропонується, щоб університети вжили активних заходів для інтеграції етичного використання штучного інтелекту в свої навчальні програми та запровадили комплексну політику, яка б враховувала мінливий ландшафт інструментів штучного інтелекту в освіті.

Список використаних джерел

1. Гарсія-Гонсалес, Дж., Форсен, П., і Хіменес-Санчес, М. (2019). Чоловіки та жінки по-різному сприймають гендерні упередження в дослідницьких установах. ПЛОС ОДИН. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0225763>
2. Бейлі Т., Сумакул Т. та Гейєд Н. (2021). Покращення вивчення мови за допомогою інструментів ШІ: міжкультурний аналіз. *Journal of Language Acquisition and Technology*, 34(2), 159-176.
3. Репо, В., Бергстрем, Дж. (2023). Штучний інтелект і академічна доброчесність: опитування сприйняття та поведінки студентів, кейс ChatGPT. Магістерська робота, Школа бізнесу університету Аалто. Доступно за адресою <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/10462>
4. Білий, Дж. Д. (2023). Академічна доброчесність в епоху ШІ. Огляд EDUCAUSE. Отримано з <https://er.educause.edu/articles/2023/3/academic-integrity-in-the-age-of-ai>

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ

ІГНАТОВА Тетяна,

*доцент Міжнародного класичного університету
імені Пуліпа Орлика», Україна
orcid.org/0000-0002-7229-6715*

На сьогоднішній день відношення людей до застосування штучного інтелекту (ШІ) у сфері охорони здоров'я характеризуються різноманітним поглядом. З одного боку, значна кількість інвестицій вкладається у розробку програмних продуктів для цієї галузі. Експертами було зафіксовано, що в 2019 році значна частка інвестицій у всьому світі припадала на розробників ШІ у галузі охорони здоров'я. Сума цих інвестицій, за приблизними оцінками, становила 4 мільярди доларів, що свідчить про зацікавленість інвестиційних компаній та великих корпорацій у подальшому впровадженні ШІ в галузь охорони здоров'я.

З іншого боку, значна частка населення почуває недовіру до використання ШІ в медицині і вважає, що такі системи не можуть замінити висококваліфікованих фахівців в цій галузі. Це висновок може бути зроблений на основі результатів досліджень, проведених у

Великобританії та Німеччині. Непевність у поглядах також спостерігається серед міністерств охорони здоров'я. Так, відповідаючи на питання про перспективи використання ШІ, керівники організацій охорони здоров'я США вважають, що воно покращить сучасний стан медицини, але близько половини з них також відзначають, що воно може призвести до фатальних помилок і не відповідати очікуванням.

Незважаючи на суперечливість поглядів у суспільстві, вже сьогодні ШІ успішно справляється з простими завданнями. Наприклад, воно може виявляти наявність інородного тіла або патології за рентгенівськими знімками, а також визначати наявність ракових клітин у людини.

У 2018 році був розроблений алгоритм передбачення аномального падіння тиску під час хірургічного втручання. Для його створення було використано технологію машинного навчання – штучний інтелект проаналізував дані 1334 пацієнтів, в яких вимірювався артеріальний тиск під час операції. Алгоритм був перевірений на наборі даних ще 204 пацієнтів. ШІ зміг правильно передбачити раптове падіння артеріального тиску в 84% випадків за 15 хвилин до події, в 84% випадків за 10 хвилин і в 87% випадків за 5 хвилин.

21 січня 2021 року компанія Lightpoint Medical, що спеціалізується на розробці хірургічних інструментів для виявлення раку під час операцій, отримала сертифікат CE на свій роботизований гамма-зонд SENSEI, що дозволяє їй реалізовувати цей продукт в Європейському Союзі. Це важливе досягнення, яке свідчить про високу ефективність цієї розробки. За словами розробників, гамма-зонд SENSEI дозволяє виявляти ракові ураження лімфовузлів у режимі реального часу під час роботизованих хірургічних втручань та уникнути поширення раку через лімфатичну систему під час операцій.

Проект IBM Watson for Oncology, що базується на суперкомп'ютері з системою штучного інтелекту від IBM, запущено у 2013 році з метою допомогти в управлінні прийняттям рішень під час лікування пацієнтів з раком легенів. Для навчання програми було використано сотні тисяч медичних документів, включаючи історії хвороб, журнали та підручники. У липні 2016 року Manipal Hospitals почали використовувати IBM Watson for Oncology для надання допомоги лікарям та пацієнтам у розробці персоналізованих методик боротьби з раком.

Сьогодні відбуваються процеси інтеграції штучного інтелекту в різні аспекти людського життя, включаючи галузь охорони здоров'я. Проте нормативне регулювання ще не визначило чітких стандартів для подальшої інтеграції штучного інтелекту і регулювання його

функціонування, зокрема з питань захисту персональних даних, цивільної та кримінальної відповідальності та уникнення дискримінації. Проте вже проводяться роботи в цьому напрямку, зокрема Комітет Ради Європи з питань штучного інтелекту у вересні 2020 року представив проміжний звіт, де вказані кроки для створення правових інструментів Європейської Ради з питань ШІ на основі прав людини та демократії.

В Україні 17 січня 2020 року був створений комітет з питань штучного інтелекту з акцентом на кібербезпеку та оборону. Проте для подальшого розвитку штучного інтелекту в Україні потрібне правове регулювання. Розглядаючи ситуацію в галузі охорони здоров'я, можна зробити висновок, що штучний інтелект має потенціал серйозно вплинути на цю галузь. Однак для його успішної інтеграції необхідне належне нормативне регулювання, яке зменшило б недовіру суспільства до цієї технології. Розв'язання цієї проблеми сприятиме подальшому розвитку штучного інтелекту в охороні здоров'я та використанню його результатів у медичній практиці, покращуючи якість медичних послуг та знижуючи опір громадськості. Також слід відзначити, що штучний інтелект вже досяг значних успіхів у виявленні патологій та може стати корисним інструментом для медичних фахівців у майбутньому, сприяючи оптимізації їх роботи та підвищенню ефективності лікування.

Список використаних джерел

1. Johnson K. CB Insights: AI startup funding hit new high of \$26.6 billion in 2019.-[Електронний ресурс]/ Режим доступу: <https://venturebeat.com/2020/01/22/cb-insights-ai-startup-funding-hit-new-high-of-26-6-billion-in-2019>

2. Fenech M, Strukelj N, Buston O. Ethical, social and political challenges of artificial intelligence in health. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://futureadvocacy.com/wp-content/uploads/2018/04/1804_26_FA_ETHICS_08-DIGITAL.pdf.

3. Pinto dos Santos D, Giese D, Brodehl S, Chon SH, Staab W et al. Medical students' attitude towards artificial intelligence: a multicentre survey. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs00330-018-5601-1>.

4. Intel Corporation. Overcoming barriers in AI adoption in healthcare. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://newsroom.intel.com/wp-content/uploads/sites/11/2018/07/healthcare-iot-infographic.pdf>.

5. TAdviser. Искусственный интеллект в медицине. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://dialog-e.ru/market-news/763>.

6. Robotic gamma probe for intra-operative cancer detection gains CE mark. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.medtechnews.com/news/Medtech-Regulatory-News/robotic-gamma-probe-for-intra-operative-cancer-detection-gai>.

7. Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI) – Draft progress report. – [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809ed062

РИЗИКИ ТА ЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОШИРЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНТЕКСТІ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТА СТАЛОСТІ ЕКОНОМІКИ

КІНДЗЕРСЬКИЙ Юрій,

*провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Україна
orcid.org/0000-0002-4432-6526*

Світова економіка динамічно змінюється і розвивається внаслідок поширення технологій Четвертої промислової революції, серед яких особливе місце посідає штучний інтелект – інформаційна технологія, заснована на машинних алгоритмах, що уподібнюється (принаймні за постановкою завдання, а не за кінцевим результатом) до людського мислення і логіки в ухваленні різноманітних рішень, що стосуються організації і ведення господарської діяльності і життя суспільства загалом та окремої людини зокрема. Як і будь яка технологія, штучний інтелект прямо чи опосередковано змінює структуру економіки, причому не лише у вузькому виробничому сенсі, – через зміну співвідношення між видами економічної діяльності у процесі створення суспільного продукту і характер взаємодії і взаємозв'язку між видами діяльності, – але і у більш широкому сенсі – радикально впливаючи на структуру і організацію життя самого суспільства, формування його світогляду, моделі поведінки як окремого індивіда так і групової, індивідуальних і суспільних уподобань, смаків і життєвих пріоритетів.

Поширення і використання штучного інтелекту, так само як і будь-яких інших технологій, має як позитивні, такі і негативні

наслідки для людини і природи. Позитивні наслідки, як правило, очікувані і закладаються розробниками у результат його створення. Не вдаючись до детального висвітлення усіх переваг ШІ, оскільки це зроблено в численних працях (див., напр. [1]), лише зазначимо, що його використання спрямоване на суттєве, часто радикальне, підвищення продуктивності праці і відповідної дохідності суб'єктів за рахунок автоматизації, інтелектуалізації, прискорення і оптимізації процесів ухвалення рішень у сферах державного та корпоративного управління, виробництва, торгівлі, освіти, науки, охорони здоров'я, фінансових та соціальних послуг, оборони. Він створює нові конкурентні переваги для суб'єктів, що його застосовують, підвищуючи їх стійкість і адаптивність до мінливої ситуації на ринку, усуває людину від безпосереднього залучення у шкідливі виробничі процеси, допомагає їй проникнути у ті сфери, середовища і об'єкти, куди традиційними засобами вона потрапити не може.

Водночас, негативні наслідки поширення застосування ШІ виявились мало очікуваними або ж зовсім не очікуваними і досить загрозливим для суспільства з точки зору його стабільності і безконфліктності існування. Ці наслідки лише загострили існуючі суперечності і проблеми людства, по суті виявились тригерами їх подальшого розгортання і водночас екстерналіями, що негативно проявились в господарській діяльності, суспільному житті, соціальній і безпековій сферах. Про них почали говорити лише після запуску ШІ в практику, коли невизначеність щодо усіх можливих результатів на етапі його розробки знизилась і непередбачувані результати проявились. Вони викликали чималу тривогу серед науковців, політиків і бізнесменів.

Зокрема, наприклад, у 2023 р. велика група учених і підприємців з усього світу (близько 30 тис. осіб), найвідомішими серед яких зокрема були Ілон Маск, Стів Возняк, Ювал Ной Харарі, звернулися з відкритим листом до урядів країн і розробників із закликом обмежити експерименти зі штучним інтелектом. Вони наголошували, що системи ШІ можуть становити серйозні ризики для суспільства, провокувати глибокі деструктивні зміни в житті, а тому мають ретельно плануватись та керуватись [2]. На жаль, як звернули увагу автори листа, такого рівня планування та управління сьогодні не існує, водночас розробники штучного інтелекту фактично вийшли з-під контролю і розгортають дедалі більш потужні системи, яких ніхто, навіть їхні творці, не можуть зрозуміти, спрогнозувати їх наслідки і надійно контролювати. Вони (системи ШІ) стають конкурентами людей у виконанні загальних завдань, а тому автори

звернення ставлять ряд гострих запитань, відповідей на які сьогодні немає. Зокрема, чи варто дозволити машинам заповнювати інформаційні канали пропагандою та неправдою? Чи слід автоматизувати всі роботи, включно з тими, які виконують завдання? Чи слід розвивати нелюдський машинний розум, який з часом може перевершити, перехитрити та замінити людину? Чи варто ризикувати втратою контролю над людською цивілізацією? Підписанти наголошують, що такі рішення не можна делегувати вузьким технічним керівникам, а потужні системи штучного інтелекту слід розробляти лише тоді, коли ми будемо впевнені, що їхній ефект буде позитивним, а ризики – керованими.

Серед таких найбільших ризиків використання ШІ дослідники виокремлюють [3]:

1). *Відсутність прозорості та зрозумілості.* ШІ та моделі глибокого навчання можуть бути складними для розуміння навіть тим, хто безпосередньо працює з ними. Це призводить до відсутності прозорості і браку пояснень щодо того, як і чому ШІ приходить до своїх висновків, які дані використовують алгоритми або чому вони можуть приймати упереджені, неетичні і небезпечні рішення.

2). *Втрата робочих місць через автоматизацію на основі ШІ,* яка дедалі ширше використовується як у сфері виробництва, так і у сфері послуг. Нині, за даними МВФ, 40% зайнятих у світі піддається впливу ШІ [4]. Надалі цей показник лише зростатиме. Очікується, що у країнах з розвинутою економікою близько 60% робочих місць будуть піддані впливу ШІ, близько половини з них виграють від його застосування, оскільки це підвищить їх продуктивність, для іншої половини ШІ зможе виконувати ключові завдання, які зараз виконують люди, що знизить попит на робочу силу, призведе до зниження заробітної плати та скорочення найму. В окремих випадках ШІ повністю зможе замінити людину. Наприклад вже зараз він має здатність повністю витиснути людину зі сфери правового консалтингу і бухгалтерського обліку.

3). *Соціальні маніпуляції за допомогою алгоритмів ШІ,* які використовуються різними суб'єктами, – бізнесом, політиками, спецслужбами, окремими сектами і групами, – для просування у ЗМІ та соціальних мережах вигідних їм наративів та інформації, впливаючи на формування деструктивних суспільної думки і колективної поведінки шляхом маніпуляцій, нав'язування хибних і шкідливих стереотипів, переслідуючи свої корисливі інтереси, – бізнесові, політичні, релігійні і т.п. ШІ вже зараз спроможний генерувати високоякісну дезінформацію у вигляді т.зв. дипфейків (відео та аудіо),

які важко відрізнити від реальності і які умисно застосовуються для масових суспільних маніпуляцій.

4). *Соціальний нагляд з технологією ШІ*, що позбавляє громадян конфіденційності і безпеки перебування будь-де. Наприклад, технологія розпізнавання обличчя дозволяє точно ідентифікувати людину і слідкувати за нею в громадських місцях, в офісах, навчальних і медичних закладах, завдяки чому ті, хто її використовує, наприклад спецслужби, отримують можливість здійснювати постійний моніторинг діяльності людей, виявляти їх стосунки, уподобання, погляди і т.п.

5). *Відсутність конфіденційності даних, зібраних за допомогою ШІ*. Системи штучного інтелекту часто вимагають особисті дані у користувачів, щоб налаштувати взаємодію з ними, проте ці дані потрапляють у розпорядження адміністраторів і власників систем ШІ і можуть бути не санкціоновано ними використані у корисливих і шахрайських діях.

6). *Упередженість рішень і висновків штучного інтелекту*, яка утворюється внаслідок упередженої і однобічної інформації, що закладається у алгоритми функціонування ШІ його розробниками, котрі завжди походять з певної соціальної групи, мають свої погляди, релігійні, расові, політичні та інші переконання, мимоволі або ж свідомо ретранслюючи їх у алгоритми.

7). *Соціально-економічна нерівність як результат ШІ*, що проявляється принаймні у двох аспектах. Перший пов'язаний із існуванням упередженості ШІ в пропонованих ним рішеннях, – якщо вона стосується певної категорії чи групи людей, то роботодавець, при відборі працівників із застосуванням технологій ШІ наперед здійснюватиме це упереджено по відношенню до них. Другий аспект пов'язаний із нерівністю доходів працівників різних професій і сфер, що утворюється внаслідок різного рівня використання і залучення ШІ окремими суб'єктами і видами господарської діяльності. Така нерівність утворюється і постійно зростає як всередині країни так і між країнами внаслідок суттєвих відмінностей у продуктивності праці, здійснюваної із залученням ШІ та без нього.

8). *Послаблення етики та доброї волі через ШІ*. Це проявляється, по перше, у створенні та розгортанні з його допомогою широких кампаній з дезінформації, яка підвищує рівень недовіри, напруженості, нестійкості, ворожості, войовничості і конфліктності у суспільстві, спотворює на користь окремих груп інтересів демократичні процеси формування державної влади і контроль за нею з боку суспільства. По-друге, у падінні якості освітнього процесу, зокрема, наприклад через поширення генеративних інструментів

штучного інтелекту знижується мотивація здобувачів до самостійного навчання і виконання учбових завдань, вирішення яких «делегується» штучному інтелекту. Це спотворює академічну добросовісність, не розвиває, а навпаки пригнічує мислення і творчість у здобувачів освіти.

9). *Автономна зброя на основі ШІ*. Оскільки війни в історії людства, як це не прикро, завжди були рушієм науково-технічного прогресу, то можливості і межі використання ШІ у військових цілях сьогодні постають на порядку денному країн у питаннях забезпечення їх обороноздатності та відбиття зовнішньої агресії на основі вагової технологічної переваги. Ця проблема сьогодні особливо гостра для України у контексті винайдення ефективних технологічних засобів враження для протидії нападу російської федерації. Водночас світові учені закликають уряди відмовитись від підтримування досліджень і розробок автономної зброї на основі ШІ, рівень смертоносності якої в рази перевищує звичайну, оскільки це спровокує нову глобальну гонку озброєнь [5]. Вона може закінчитись світовою війною, а введення в експлуатацію таких автономних збройних систем суттєво підвищує ризики і масштаби загибелі цивільного населення країн – потенційних учасників військового конфлікту. Крім того автономна зброя може бути «зламана» хакерським втручанням і використана сторонніми суб'єктами у терористичних цілях.

10). *Фінансові кризи, викликані алгоритмами ШІ*. Їх виникнення обумовлюється принаймні двома взаємопов'язаними факторами – по-перше, надзвичайною швидкістю здійснюваних операцій купівлі/продажу значних масивів цінних паперів і, по-друге, неврахуванням ШІ факторів людської недовіри, страху і колективної поведінки, які виникатимуть в учасників торгів внаслідок спостереження за динамікою операцій з можливим подальшим провокуванням ажіотажу чи паніки, що позначатиметься на зростанні цінових коливань з відповідним розгортанням кризових явищ.

11). *Втрата впливу людини, зменшення її міжособистісних комунікацій, розсудливості і креативності*. Залежність від технології ШІ може призвести до недостатнього залучення потенціалу людини для вирішення проблем в окремих сферах її життя. Наприклад, ШІ в охороні здоров'я призводитиме до зниження людської емпатії та міркування, генеративний ШІ зменшуватиме людську креативність і емоційне вираження. Переважне зосередження користувачів на взаємодії зі ШІ призводитиме до ускладнення спілкування між людьми, їх комунікативних і соціальних навичок.

12). *Неконтрольований самосвідомий ШІ*. Швидкий розвиток технологій ШІ з високою ймовірністю може призвести до того, що він вийде з під контролю людини і діятиме на власний розсуд, в тому числі зловмисно по відношенню до неї і природи.

Це далеко не повний перелік усіх ризиків і загроз застосування ШІ для суспільства. Тому подальший розвиток цієї технології має бути підданий постійному моніторингу і контролю як з боку урядів так і самого суспільства, причому не лише з точки зору її продуктивності, а значною мірою з позицій етичності впливу на людину і природу. Саме такий підхід запропонований при розробці першого у світі законопроекту про штучний інтелект, запропонованого Європейським Парламентом [6]. У ньому, визнаючи потенційну загрозу правам громадян і демократії, яку становлять певні програми ШІ, законодавці погодилися заборонити: 1). системи біометричної категоризації, які використовують чутливі характеристики, наприклад, політичні, релігійні, філософські переконання, сексуальну орієнтацію, расу; 2). нецілеспрямоване копіювання зображень обличчя з Інтернету або записів камер відеоспостереження для створення баз даних розпізнавання облич; 3). розпізнавання емоцій на робочому місці та в навчальних закладах; 4). соціальну оцінку на основі соціальної поведінки або особистих характеристик; 5). системи ШІ, які маніпулюють поведінкою людей, щоб обійти їх свободу волевиявлення; 6). використання ШІ вразливих місць людей через їхній вік, інвалідність, соціальне чи економічне становище. Чимало міжнародних організацій ухвалило подібні рекомендації для країн, у яких на перший план поставлені етичні проблеми використання ШІ (див., напр. [7]).

Для України питання впровадження і етичного використання ШІ у різних сферах життєдіяльності не менш актуально ніж для інших країн. Уже сьогодні існує чимало прикладів використання інформаційних систем ШІ для несанкціонованого збору і шахрайського використання персональних даних, стеження, масових маніпуляцій свідомістю і поведінкою громадян. Тому введення подібних законодавчих норм в Україні щодо використання ШІ виходить на порядок денний, особливо в умовах зовнішньої воєнної агресії та постійних підривних інформаційних спецоперацій ворога проти українського населення.

Список використаних джерел

1. Roubini, N. Artificial Intelligence vs. Human Stupidity. *Project Syndicate*. Feb 5, 2024. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/ai-hype-and-potential-in-a-world-of-rising-mega-threats-by-nouriel-roubini-2024-02>.

2. Pause Giant AI Experiments: An Open Letter / Future of Life Institute. March 22, 2023. URL: <https://futureoflife.org/open-letter/pause-giant-ai-experiments>.

3. Thomas, M. 12 Risks and Dangers of Artificial Intelligence. *Built In*. Mar 01, 2024. URL: <https://builtin.com/artificial-intelligence/risks-of-artificial-intelligence>.

4. Georgieva, K. AI Will Transform the Global Economy. Let's Make Sure It Benefits Humanity. *IMF Blog*. Jan 14, 2024. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/01/14/ai-will-transform-the-global-economy-lets-make-sure-it-benefits-humanity>.

5. Autonomous Weapons Open Letter: AI & Robotics Researchers / Future of Life Institute. Feb 9, 2016. URL: <https://futureoflife.org/open-letter/open-letter-autonomous-weapons-ai-robotics>.

6. Artificial Intelligence Act: deal on comprehensive rules for trustworthy AI. European Parliament. *Press Releases*. 09 Dec 2023. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231206IPR15699/artificial-intelligence-act-deal-on-comprehensive-rules-for-trustworthy-ai>.

7. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. UNESCO. Paris. 2022. 43 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВ ЩОДО ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

КРАВЧУК Олексій,

суддя Вищого антикорупційного суду, Україна

orcid.org/0000-0002-7844-2381

Розгляд кримінальних справ у суді нині супроводжується значною кількістю автоматизованих систем. Стаття 35 Кримінального процесуального кодексу (КПК) передбачає функціонування в суді Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремих підсистем (модулів), визначено функції, які ця система має забезпечувати.

При надходженні справи до суду вона реєструється в автоматизованій системі документообігу суду (АСДС) – це окрема програма, наприклад «Д-3», – де проводиться автоматизований розподіл судової справи з визначенням судді (суддів) за принципом випадковості. Це передбачено законом для забезпечення такого аспекту справедливого

судового розгляду як безсторонність (неупередженість) суду. Надалі в цій же системі реєструються всі вхідні і вихідні документи, що складаються сторонами (клопотання, заяви) і судом (ухвали, вирок, постанови, допоміжна переписка) в ході розгляду справи, судові рішення. Судові рішення, внесені в цю систему, підписуються кваліфікованим електронним підписом (КЕП) судді, і автоматично передаються до іншої автоматизованої системи – Єдиного реєстру судових рішень, що забезпечує реалізацію такого аспекту справедливого судового розгляду як публічність. Цей реєстр призначений для публікації всіх судових рішень (крім рішень з обмеженим грифом доступу), їх пошуку, в т.ч. для використання в судовій практиці і її уніфікації, відкритий доступ до нього забезпечується на веб-сайті <https://reyestr.court.gov.ua/>.

Значна кількість документів, що подаються сторонами до суду, можуть бути подана в електронній формі. Для цього використовується автоматизована система, що забезпечує функціонування електронного кабінету. Для сторін у ній реалізовані функції подання документів а також ознайомлення з усіма матеріалами справи (документами), навіть тими, які надані до суду в паперовій формі. Докази наразі подаються суду в паперовій формі, після чого скануються та вносяться до АСДС, звідки забезпечена взаємодія з автоматизованою системою, яка забезпечує функціонування електронного кабінету. В електронному кабінеті сторони та інші учасники справи можуть подати до суду різні документи (заяви, клопотання), що скріплюються КЕП, і також надходять до суду. Надалі в судді, секретаря судового засідання вони відображаються в АСДС з прив'язкою до конкретної справи. Заяву, клопотання, підписану КЕП, можна направити суду також з допомогою електронної пошти, надходження якої також відображається в АСДС з прив'язкою до справи. В електронному кабінеті учасники справи можуть бачити всі інші матеріали, що надійшли до суду, в т.ч. відскановані докази, що дуже економить час на ознайомлення зі справою. Суддя також має електронний кабінет, де може бачити справи, що перебувають у його провадженні.

Під час судового розгляду використовуються автоматизовані системи аудіо-відеофіксації, що повністю записують всі судові засідання, а також може застосовуватися автоматизована система відеоконференції, що забезпечує участь віддалених учасників. У 2024 році набув чинності закон, який передбачив обов'язкове відеофіксування процесу і проведення відеоконференцій лише Єдиною судовою інформаційною системою – а до цього судами могли використовуватися

загальноприйняті технічні засоби, наприклад, програма Zoom або спеціально розроблені програми відеоконференцв'язку. Питання щодо обов'язкового використання конкретного програмного забезпечення при відеоконференції – більш детально розглядалося нами в статті [1].

Отже нині в ході судового розгляду використовується значна кількість автоматизованих систем, які забезпечують: взаємодію учасників і суду, а також учасників між собою (надсилання копій); фіксацію такої взаємодії а також фіксацію процесуальних дій; ознайомлення учасників з матеріалами справи; реєстрацію і збереження документів; оприлюднення документів.

Наразі значна частина документів може подаватися до суду в електронній формі. Водночас існує питання, яка з форм є оригіналом, адже зберігається паперова форма справи. В паперовій формі до суду подається обвинувальний акт, докази у вигляді документів та висновків експертів. Ці документи, як правило, скануються, і їх скановані копії можуть бути доступні учасникам і суддям. Але водночас усі документи мають бути в роздрукованому вигляді поміщені в матеріалах справи.

Первинні документи, в т.ч. договори, акти виконаних робіт, накладні, платіжні доручення, виписки банків, касові документи, технічна документація, переписка, – подаються суду в паперових оригіналах (у разі неможливості – в засвідчених копіях). Якщо йдеться про електронні документи, вони фіксуються протоколом огляду, і цей протокол подається до суду. У разі участі частини учасників у засіданні віддалено, через відеоконференцію, під час засідання, скановані копії цих документів можуть бути продемонстровані учаснику через систему відеоконференції [2]. Водночас сторона може прибути до суду й ознайомитися з доказом безпосередньо.

У Вищому антикорупційному суді, що в основному розглядає справи про підкуп (надання та одержання неправомірної вигоди) та економічні злочини (зловживання службовим становищем та розкрадання шляхом зловживання службовим становищем), використовується система e-case, яка передбачає бездокументарну форму клопотань про надання дозволу на обшук під час досудового розслідування [3]. Ці клопотання з додатками складаються слідчим, прокурором, і надаються до суду виключно в електронній формі в цій системі (звісно, якщо в вигляді додатку використовується паперовий документ, то йдеться про його скановану копію). В електронній формі складаються і ухвали суду за результатами їх розгляду. Однак ухвала про надання дозволу на обшук має бути видана заявнику для забезпеченні її пред'явлення в ході обшуку.

Також у ході судового розгляду можуть використовуватись інші програмні комплекси та системи – загальноприйняті текстові й табличні редактори, системи запису й відтворення відео і звуку, зокрема й ті, що забезпечують відтворення файлів, зафіксованих при застосуванні таємних методів розслідування (негласних слідчих розшукових дій). Ці таємні методи нерідко використовуються в розслідуванні тяжких і особливо тяжких корупційних злочинів – як підкупу, так і економічних.

Отже в судах широко використовуються автоматизовані системи. Водночас повному переходу кримінального провадження в електронну форму перешкоджають деякі процесуальні правила, які все ще широко вживають поняття вручення ряду документів під розписку, складання протоколів процесуальних дій, їх підписання учасниками (в т.ч. підозрюваними, понятими, що можуть не мати при собі КЕП), вручення деяким учасникам копій. При вирішенні питань подальшої автоматизації кримінального провадження, в т.ч. на стадії судового розгляду, мають ураховуватися питання співвідношення паперової та електронної частин провадження (з урахуванням фіксації наявності у справі електронних документів, їх окремого збереження, забезпечення права на оскарження судових рішень, архівування та необхідного доступу зі впливом значного часу). Водночас мають мінімізуватися виготовлення паперових копій електронних документів.

Список використаних джерел

1. Кравчук О. Спрощення або ускладнення відеоконференцій у кримінальному суді. JustTalk, 17 квітня 2024. <https://justtalk.com.ua/post/sproschennya-abo-uskladnennya-videokonferentsij-u-kriminalnomu-sudi>
2. Кравчук О. Пред'явлення свідку доказів під час допиту в кримінальному суді. JustTalk, 23 лютого 2023. <https://justtalk.com.ua/post/predyavlennya-svidku-dokaziv-pid-chas-dopitu-v-kriminalnomu-sudi>
3. eCase MS: новий етап диджиталізації досудового розслідування. Новини EUACI. <https://euaci.eu/ua/news/studenti-pravniki-pokrashhuyut-svoji-navichki-na-vseukrajinskomu-antikorupczijnomu-mutkorti-3-0>

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БІЗНЕСІ

ЛЕБЕДЕВА Лариса,

доцент Державного торговельно-економічного

університету, Україна

orcid.org/0000-0001-8632-5460

Розумні машини, а особливо розумний генеративний інтелект має всі шанси змінити теперішнє й закласти підвалини для майбутнього розвитку. Штучний інтелект відкриває нові можливості для ефективного вирішення складних економічних завдань. Впровадження штучного інтелекту може підвищити продуктивність, зменшити витрати та створити нові ринки інновацій. Однак, нерозумне застосування штучного інтелекту може призвести до нерівності та втрати робочих місць в деяких секторах економіки. А отже питання використання штучного інтелекту у бізнесі є актуальним як ніколи.

У 1950-х роках британський математик Алан Тюрінг заявив, що розмову з загальним штучним інтелектом скоро буде неможливо відрізнити від розмови з людиною. Й сьогодні можна стверджувати, що найдосконаліші великі мовні моделі вже пройшли тест Тюрінга. Мустафа Сулейман, співзасновник Deep Mind, науково-дослідницької фірми, а також виконавчий директор підрозділу штучного інтелекту в Microsoft, вважає, що для сучасного ШІ тест Тюрінга буде пройдено, коли модель отримавши 100 тис. \$ перетворить їх на 1 мільйон \$ без будь-якої інструкції від людини. Стів Возняк, співзасновник Apple, надає більш просте бачення загального штучного інтелекту – це машина, яка може увійти в звичайний дім і зробити чашку кави [7].

Загалом, у науковій літературі знаходимо наступне розуміння ШІ. Штучний інтелект – це розділ інформатики, який займається проектуванням і розробкою інтелектуальних комп'ютерних систем. Дослідження штучного інтелекту стосуються питання про те, як створити програми, які здатні до розумної поведінки, тобто такої поведінки, яка пов'язана з людськими істотами, як-от міркування, навчання, вирішення проблем автономної діяльності [1]. Штучний інтелект – це здатність машини постійно вдосконалювати свою продуктивність без необхідності пояснювати людям, як саме виконувати всі поставлені перед нею завдання [4]. Kaplan and Haenlein визначають штучний інтелект як системи для інтерпретації зовнішніх даних, а також вивчення та використання цих знань для досягнення конкретної мети чи завдання шляхом адаптації [3].

У бізнес середовищі обчислювальних технологій загального призначення штучний інтелект вже здійснює значний трансформаційний вплив. Вплив цієї трансформації буде тільки зростати в найближчі десятиліття, оскільки виробництво, транспорт, роздрібна торгівля, фінанси, охорона здоров'я, страхування, освіта, а також практично кожна галузь економіки перебудовують свою діяльність, щоб використовувати переваги ШІ [4]. Також, необхідним є уточнення, що штучний інтелект відрізняється від так званих експертних систем, які дуже поширені у сфері програмування, і виходить за їх межі. Експертні системи – це набір правил, запрограмованих людьми у вигляді ряду тверджень «якщо-тоді». На відміну від ШІ, їм не вистачає можливості використовувати зовнішні дані для навчання [3].

За оцінками McKinsey Global Institute, принаймні 70% компаній запровадять деякі аспекти технології штучного інтелекту до 2030 року. Крім того, 60% поточних професій можуть бути автоматизованими протягом наступних 10 років [2]. Враховуючи цю тенденцію, бізнес буде шукати співробітників із вмінням роботи ШІ, які зможуть використовувати ці знання та навички для управління робочими процесами.

Останнім часом, корпорації наймають велику кількість персоналу для роботи з ШІ. За даними платформи з пошуку роботи Indeed, спостерігається значне зростання попиту на таких фахівців у країнах світу починаючи з 2021 року. У 2023 році Ірландія та Франція виділяються найвищими частками оголошень про роботу з генеративним ШІ.

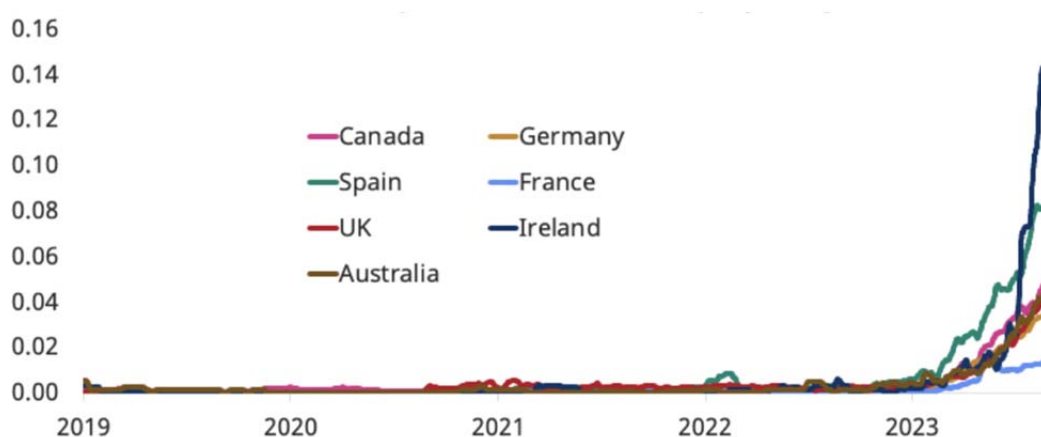

Рис. 1. Вакансії для роботи з генеративним ШІ як частка усіх оголошень про вакансії, %.

Джерело: [5]

Загалом, випадки використання ШІ у бізнесі можна розділити на три типи: показове використання для того, щоб бути «у тренді»; як інструментарій роботи для працівників із низькими та середніми навичками; як інструментарій для роботи висококваліфікованих працівників. Серед цих типів найбільш розповсюдженим є показове використання ШІ. Багато компаній роблять ребрендинг типових змін з використанням цифрових технологій як використання генеративного ШІ, для того аби бути більш привабливими для клієнтів на ринку. До прикладу Spotify, компанія з потокового передавання музики, випустила штучного помічника, який вибирає пісні та створює безглузді жарти. Нещодавно Instacart, компанія з доставки продуктів, видалила інструмент, який генерував фотографії їжі продавців, після того як штучний інтелект показував клієнтам неапетитні фотографії. Великі технологічні фірми також впроваджують власні розробки штучного інтелекту у свої пропозиції для споживачів. Amazon запустила Rufus, помічника для покупок на основі штучного інтелекту, який практично не використовувався споживачами. Google додав штучний інтелект до додатку гугл-карти, аби зробити продукт більш «занурливим» [8].

Інструменти ШІ для робітників нижчої кваліфікації допомагають зробити їх послуги більш корисними. Деякі прості програми для обслуговування клієнтів включають готовий штучний інтелект. Більшість запитань клієнтів прості й стосуються невеликої кількості тем, що дозволяє компаніям легко навчити чат-ботів працювати з ними. Так, компанія Amdocs виробляє програмне забезпечення, яке допомагає телекомунікаційним компаніям керувати виставленням рахунків і обслуговуванням клієнтів. За словами компанії, використання генеративного штучного інтелекту скоротило час обробки викликів клієнтів майже на 50% [8]. Рутинні адміністративні завдання також можуть бути зроблені за допомогою ШІ. Деякі компанії використовують генеративний штучний інтелект як розумніший пошук.

Надання інструментів штучного інтелекту найбільш кваліфікованим працівникам фірми є поодиноким явищем. Адвокати були одними з перших, хто прийняв це рішення. Інвестиційні банки використовують штучний інтелект для автоматизації частини свого дослідницького процесу. У Bank of New York Mellon система штучного інтелекту протягом ночі обробляє дані для аналітиків банку та надає їм приблизний проект для роботи вранці [8].

Постає питання, чи зможе ШІ замінити людину. Схожі побоювання часто виникають при зміні технологій. Так само як при появі комп'ютерів були побоювання, що вони скоротять робочі місця.

Так й штучний інтелект витіснить людину. Проте, зараз провідні компанії світу говорять про збільшення продуктивності вже існуючих робітників й використання ШІ ними як інструменту, що значно заощаджує їх час та робить роботу більш продуктивною.

Штучний інтелект надає можливості доповнити навички та досвід працівників, якщо відповідним чином спрямувати його розвиток [6, с.31]. Продуктивності людини часто заважає відсутність конкретних знань або досвіду, які можна було б доповнити технологіями наступного покоління. Наприклад, штучний інтелект має великий потенціал для підготовки та перепідготовки експертів, таких як вихователі, медичний персонал і й професіоналів (таких як електрики та сантехніки).

Перенаправлення технологічних змін – це складний, але можливий процес. Уряди, особливо в країнах з активним розвитком технологій, мають втілити п'ять принципів для того, щоб забезпечити розвиток штучного інтелекту (ШІ), який був би спрямований на розширення можливостей людини, а не її заміну [6, с.31]. Перше, необхідно реформувати бізнес-моделі, надавши споживачам чітке право власності на свої дані. Друге, слід змінити систему оподаткування, зробивши податки на найм працівників та інвестиції в технології більш симетричними. Третє, працівники повинні мати можливість впливати на розвиток ШІ, через політику обмеження недостатньо перевірених ШІ, що можуть загрожувати їхній безпеці. Четверте, необхідно забезпечити фінансування досліджень, спрямованих на створення ШІ, які розширюють можливості людини. П'яте, урядам слід заохочувати експертизу в галузі ШІ для того, щоб ефективно регулювати та контролювати цей сектор.

Список використаних джерел

1. Atashbar, T., Shi, R.A. AI and Macroeconomic Modeling: Deep Reinforcement Learning in an RBC model. International Monetary Fund, 2023. Volume 2023: Issue 040. 31 pages. DOI: <https://doi.org/10.5089/9798400235252.001>

2. Sollosy, M., McInerney, M. Artificial intelligence and business education: What should be taught, The International Journal of Management Education, Volume 20, Issue 3, 2022, 100720, <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2022.100720>.

3. Kaplan, A., Haenlein, M. Siri, Siri, in my hand: Who's the fairest in the land? On the interpretations, illustrations, and implications of

artificial intelligence, *Business Horizons*, Volume 62, Issue 1, 2019, Pages 15-25. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2018.08.004>.

4. Brynjolfsson, E. et al. The business of artificial intelligence. *Harvard Business Review*, 2017. <https://hbr.org/2017/07/the-business-of-artificial-intelligence>

5. Kennedy, J. Indeed's AI at Work Report: How GenAI is Creating Jobs, Not Just Changing Them. *Hiringlab*. 2023 <https://www.hiringlab.org/2023/09/21/indeed-ai-jobs-tracker/>

6. Artificial intelligence what AI means for Economics. *Finance & development*. International monetary fund. December 2023. 81p.

7. How to define artificial general intelligence. *The Economist*. March 28th 2024.

8. How businesses are actually using generative AI. *The Economist*. February 29th 2024.

ПРОБЛЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ

МІЩЕНКО Володимир,

*провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Україна
orcid.org/0000-0002-8565-2686*

Однією із особливостей процесів впровадження та використання технологій і систем штучного інтелекту є те, що вони розробляються, переважно, великими зарубіжними технологічними компаніями на основі іноземних баз даних та інформаційних ресурсів, що актуалізує питання захисту цифрового суверенітету України та підтримки її міжнародної конкурентоспроможності шляхом розроблення відповідних заходів щодо стимулювання, стандартизації та забезпечення ефективного державного регулювання і контролю за етичним і відповідальним функціонуванням систем штучного інтелекту, що використовуються в Україні [1, с. 286].

Першочерговим завданням України в галузі впровадження технологій і систем штучного інтелекту повинно бути забезпечення технологічного прогресу всіх сферах діяльності відповідно до потреб економіки, суспільства та громадян. Разом з тим, механізми державного стимулювання та регулювання процесів впровадження і використання технологій штучного інтелекту мають враховувати не лише

їх переваги, а й ризики, на які можуть наражатися держава, бізнес та громадяни, що потребує використання комплексних і соціально орієнтованих підходів [2, с. 14].

Орієнтиром для законодавчого та нормативно-правового врегулювання процесів впровадження і використання технологій та систем штучного інтелекту в Україні може бути прийнятий Європейським Союзом 13 березня 2024 р. закон «Про штучний інтелект» (Artificial Intelligence Act), який передбачає чіткі правила етичного, надійного та відповідального проєктування, впровадження і використання технологій і систем штучного інтелекту та механізми регулювання і контролю. Ґрунтуючись на основних положеннях цього закону доцільно розробити та прийняти відповідний закон України, який має базуватися на національних стандартах та етичних правилах, що враховують інтереси вітчизняної економіки та забезпечують захист прав і свобод людей, національний суверенітет і національні цінності [3, с. 59; 4, с. 149].

З метою забезпечення ефективного регулювання, контролю та нагляду за впровадженням і використанням технологій і систем штучного інтелекту необхідно сформувати відповідні органи державного управління, на які буде покладено обов'язки щодо сертифікації та ліцензування певних технологій, організації навчання, підвищення кваліфікації кадрів, аналізу умов трансформації ринку праці тощо відповідно до положень майбутнього закону України про штучний інтелект. Відповідно до світового досвіду, таким органом може бути державна комісія з регулювання ринку даних та використання штучного інтелекту. Однак на перехідному етапі ці функції можуть бути покладені на Міністерство цифрової трансформації України або на інші, створені та контрольовані ним органи (комітети, комісії, робочі чи експертні групи).

Державна підтримка впровадження та використання технологій і систем штучного інтелекту повинна передбачати формування національної екосистеми штучного інтелекту, яка включає цифрову інфраструктуру, механізми обміну та локалізації даних, отриманих зарубіжними компаніями в Україні, з використанням потужностей вітчизняних компаній ІТ-сектору, хмарну та обчислювальну інфраструктуру, наукові ресурси тощо [5, с. 47].

Головними напрямками стимулювання та державної підтримки впровадження і використання технологій штучного інтелекту в Україні повинні бути.

1. Пряма та непряма фінансова підтримка, яка передбачає збільшення обсягів державного фінансування наукових досліджень і

науково-дослідних робіт, придбання обладнання та програмного забезпечення; надання державних позик, субсидій і грантів для розроблення, впровадження та використання технологій; надання податкових пільг стартапам, ІТ-компаніям, науковим установам і підприємствам, які розробляють і впроваджують технології, а також надання пільг інвесторам та ІТ-компаніям, які залучають інвестиції в штучний інтелект; організація безоплатних навчальних курсів і програм спеціальної підготовки в закладах вищої освіти та інші.

2. Нефінансова підтримка, яка включає організацію систем професійної підготовки, навчання, оволодіння новими навичками, підвищення кваліфікації фахівців; організацію офіційних порталів і центрів доступу до технологій штучного інтелекту, баз даних, технічних засобів і обчислювальних ресурсів; надання консультацій щодо впровадження нових бізнес-моделей, захисту прав інтелектуальної власності, даних і дотримання законодавства; організацію інформаційних і освітніх кампаній з метою підвищення рівня цифрової грамотності громадян та їх інформування про потенційні можливості, сфери застосування та ризики, що виникають у результаті використання систем штучного інтелекту, про захист персональних даних і свої права; створення нормативних і регуляторних «пісочниць» тощо.

3. Розроблення законодавчих і нормативних актів та використання адміністративних заходів, спрямованих на: дотримання розробниками і постачальниками систем штучного інтелекту законодавства та принципів етичного і відповідального їх проєктування, впровадження і використання; розширення масштабів використання та підвищення довіри до систем штучного інтелекту; захист прав інтелектуальної власності та прав користувачів, пов'язаних зі збором і використанням персональних даних, а також упередженими, некоректними чи дискримінаційними рішеннями, наданими системами штучного інтелекту; сприяння поверненню в Україну фахівців та ІТ-компаній тощо [1, с. 288; 6, с. 109].

У сучасних економічних і політичних умовах України головними джерелами фінансування впровадження штучного інтелекту повинні бути кошти приватних інвесторів, а державне фінансування повинно бути спрямоване, на підтримку фундаментальних наукових досліджень і науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт загальнодержавного значення в енергетиці, оборонній промисловості, охороні здоров'я, масштабуванні зарубіжних технологій і систем штучного інтелекту, а також на підготовку та перепідготовку фахівців.

Список використаних джерел

1. Міщенко В. І. Механізми регулювання процесів цифровізації для забезпечення національно укоріненої стійкості економічного розвитку. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 283–290. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-50>
2. Науменкова С., Міщенко С., Тіщенко Є. Фінансові інструменти убезпечення від політичних ризиків у проектному фінансуванні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2016. № 10 (187). С. 6–17. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2016/187-10/1>
3. Міщенко В. І. Управління кібербезпекою в системі забезпечення національно укоріненої стійкості економічного розвитку. *Економічна теорія*. 2023. № 1. С. 47–72. <https://doi.org/10.15407/etet2023.01.047>
4. Mishchenko V., Naumenkova S., Grytsenko A., Mishchenko S. Operational Risk Management of Using Electronic and Mobile Money. *Banks and Bank Systems*. 2022. № 17 (3). P. 142–157. [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.17\(3\).2022.12](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.17(3).2022.12)
5. Mishchenko S., Naumenkova S., Mishchenko V., Ivanov V., Lysenko R. Growing discoordination between monetary and fiscal policies in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2019. № 14 (2). P. 40–49. [https://doi.org/10.21511/bbs.14\(2\).2019.04](https://doi.org/10.21511/bbs.14(2).2019.04)
6. Науменкова С. В., Міщенко В. І., Міщенко С. В. Цифрова фінансова інклюзія для досягнення Цілей сталого розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2023. № 1. С. 102–112. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2023/222-1/13>

РОЗВИТОК ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У В'ЄТНАМІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ФІОНГ Нгуєн В'єн,

*перший віцепрезидент Київської міської громадської організації
«В'єтнамське товариство»*

У світі штучний інтелект (ШІ) вважається однією з основних технологій промислової революції 4.0. Багато країн почали усвідомлювати неминучу тенденцію розвитку та величезний перетворюючий

вплив ШІ у всіх аспектах суспільного життя, від зміни балансу економічної могутності до військової та політичної могутності. Найбільші держави у всьому світі розробили свої власні стратегії розвитку ШІ, взявши технологію ШІ як основу для прискорення економіки. Щоб забезпечити подальший соціально-економічний розвиток та забезпечити процвітання нації, крім ефективного використання досягнень розвитку технологій штучного інтелекту та автоматизації, країнам необхідно знайти рішення, що підходять для швидкого та потужного процесу трансформації сучасної промисловості революція 4.0.

Уряд В'єтнаму визначає технологію штучного інтелекту як прорив і передовий напрямок, які необхідно дослідити, здійснивши при цьому рішучі кроки в їх просуванні, застосуванні ШІ та розвитку людських ресурсів. За даними Міністерства науки і технологій, у В'єтнамі 26 січня 2021 року Прем'єр-міністр видав рішення № 127/QĐ-TTg про «Національну стратегію з досліджень, розробок та застосування штучного інтелекту до 2030 року».

Стратегія ставить за мету сприяти дослідженням, розробкам та застосуванню ШІ, зробити ШІ важливою сферою технологій у В'єтнамі в епоху промислової революції 4.0, зробити внесок у соціально-економічний розвиток і поступово зробити В'єтнам яскравою плямою в галузі досліджень, розробок та впровадження ШІ в регіоні та світі.

Після трьох років реалізації Стратегії штучного інтелекту В'єтнам досяг деяких обнадійливих початкових результатів. Національний рух за цифрову трансформацію дедалі глибше проникає в кожен куточок в'єтнамського суспільного життя. Поряд із цим процесом технологія штучного інтелекту стає важливою частиною і широко і активно застосовується в таких галузях, як розумні міста, охорона здоров'я, освіта, страхування, транспорт, сільське господарство, електронна комерція, екологічні технології. Багато в'єтнамських корпорацій і підприємств, таких як FPT, Viettel AI, VNPT AI, VIN AI... приділили увагу і вклали значні кошти в штучний інтелект і поступово покращили та розширили можливості доступу та освоєння технологій штучного інтелекту [1].

З економічної точки зору експерти вважають, що дослідження, розробки та застосування ШІ у В'єтнамі у майбутньому сприятимуть вирішенню проблем соціально-економічного розвитку, а підтримка в'єтнамського бізнесу підвищить конкурентоспроможність. Корінь ШІ – служіння людям, можна сказати, що це наука, яка дуже глибоко вивчає людей. Тому розвиток ШІ є дуже актуальною проблемою.

Оцінюючи потенціал розвитку штучного інтелекту у В'єтнамі, пан Фунг В'єт Тханг, директор з продажу у державному секторі та великих підприємствах Microsoft Vietnam, сказав, що В'єтнам не відстає від світу з погляду технологічної обізнаності.

Так, у рейтингу «Індекс готовності уряду до штучного інтелекту, GARI» у 2023 році, складеному Oxford Insights (Великобританія) і публікується вже вшосте після 2017, 2019, 2020, 2021 і 2022 років, середній бал В'єтнаму збільшився, досягнувши 54,48 бала (2022 року він становив 53,96, а 2021 року – 51,82). В'єтнам обігнав Філіппіни і піднявся на 5 місце з 10 у регіоні АСЕАН, що на одну позицію вище, ніж у попередньому році. У звіті охоплення рейтингу розширено до 193 країн/територій. Відповідно, порівняно зі світом В'єтнам займає 59 зі 193 країн/територій (у 2022 році це число становитиме 55 зі 181). Це третій рік, коли В'єтнам перевершує середній світовий показник [2].

У 2023 році у В'єтнамі було розроблено багато моделей штучного інтелекту, таких як PhoGPT, VinAi, LovinBot або FPT AI Mentor. Цей результат як відображає розвиток технологій штучного інтелекту, а й показує тенденцію формування індустрії штучного інтелекту у В'єтнамі.

Експерти стверджують, що насправді у В'єтнамі існує безліч сприятливих умов розвитку ШІ. Це передумова для поступового перетворення В'єтнаму на яскраве місце у дослідженнях, розробках та застосуванні ШІ в регіоні та в усьому світі. За словами директора кіберпростору Viettel Нгуєна Мань Куї, для розвитку ШІ необхідні три основні стовпи: суперкомп'ютери, великі дані та алгоритми. Алгоритм є фактором, завдяки якому В'єтнам має багато переваг. У штучному інтелекті алгоритми застосовують множину складних математичних формул. Іншими словами, говорячи про алгоритми, ми говоримо про людей.

В'єтнам має потужну силу в галузі інформаційних технологій та гарну базу в галузі математики. Доказом цього є те, що багато компаній із розробки штучного інтелекту в Японії та Сінгапурі мають штаб-квартири у В'єтнамі, щоб скористатися місцевими людськими ресурсами. Поряд з людським фактором, якщо будуть додаткові інвестиції в два напрями, В'єтнам може повністю стати центром штучного інтелекту Південно-Східної Азії.

Ставлячи за мету перетворитися на цифрову країну, Національна стратегія також передбачає, зокрема, до 2025 року цифрова економіка становитиме близько 20% ВВП, частка цифрової економіки в кожній галузі та сфері сягає не менше 10%. В'єтнам повинен входити до групи 50 провідних країн у галузі інформаційних технологій (IDI) та

групи 40 провідних країн у галузі кібербезпеки та захищеності (GCI) [3]. А генеративний штучний інтелект, який, як очікується, буде запущений у 2030 році, буде внести до цифрової економіки дохід до 560 мільйонів доларів [4].

Однак втілення цієї мети у життя пов'язане з безліччю проблем. І на наш погляд, для розвитку штучного інтелекту у В'єтнамі та підвищення конкурентоспроможності на міжнародній арені В'єтнаму необхідно докласти багато зусиль для вирішення трьох основних проблем: людські ресурси, інфраструктура та правова база.

Першою реальною проблемою для розвитку штучного інтелекту у В'єтнамі, полягає у нестачі людських ресурсів з необхідним досвідом у цій галузі. За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), нині менше 2000 в'єтнамців навчаються та працюють в областях, пов'язаних з ШІ, і менше 300 осіб вважаються експертами в галузі ШІ.

За оцінками експертів, уряд В'єтнаму має безліч політик, спрямованих на заохочення розвитку навчання штучному інтелекту, але розрив між розвитком штучного інтелекту у В'єтнамі і навчанням штучному інтелекту все ще досить великий. Це бар'єр, який В'єтнаму необхідно усунути, щоб не пропустити «поїзд ШІ», який сьогодні пришвидшується у світі.

Що ж до інфраструктури, то реалізації національної стратегії розвитку ШІ, безумовно, знадобиться масштабна розвинена інфраструктура. Якщо розраховувати тільки на цей аспект, стає ясно, що В'єтнаму не має конкурентної переваги, оскільки традиційна інфраструктура В'єтнаму вже відстає від багатьох інших країн, не кажучи вже про інфраструктуру, що обслуговує технології штучного інтелекту.

Однак цю проблему у В'єтнамі можна покращити, якщо проблема людських ресурсів буде вирішена на ранньому етапі і ретельно, тому що, коли є перевага в людських ресурсах, проблеми з інфраструктурою можуть бути зменшені, особливо коли технологія блокчейна додає нову ініціативу децентралізованої фізичної інфраструктури (Депін).

Нарешті, з юридичної точки зору країнам, включаючи В'єтнаму, необхідно поступово досліджувати і поширювати правові рамки, щоб запобігти деяким потенційним ризикам штучного інтелекту, які зачіпають інтереси громадян, але при цьому повинні гарантувати, що приєднання до глобального ланцюжка поставок у майбутньому не піддаватиметься правовим бар'єрам. На даний момент законопроекти, пов'язані з ШІ, з'явилися у законодавчих актах 127 країн та територій, і це число продовжуватиме зростати у 2024 році. Зокрема, Європейський Союз швидко очолив правову гонку, оголосивши про

запропоновану правову базу для технологій штучного інтелекту, що наближається до класифікації ризиків. Цей законопроект був прийнятий Європейським парламентом 13 березня 2024 року [5] і ставав першим у світі закон про штучний інтелект, який може стати гарним уроком для інших країн, у тому числі В'єтнаму, для проведення досліджень та розробки власної політики.

Список використаних джерел

1. Việt Nam sẽ trở thành con rồng về trí tuệ nhân tạo trong tương lai. <https://cafebiz.vn/viet-nam-se-tro-thanh-con-rong-ve-tri-tue-nhan-tao-trong-tuong-lai-176240318165246554.chn>
2. Việt Nam xếp thứ 5 Đông Nam Á về Chỉ số sẵn sàng AI toàn cầu 2023. <https://vnexpress.net/viet-nam-xep-thu-5-dong-nam-a-ve-chi-so-san-sang-ai-toan-cau-2023-4701324.html>
3. Phát triển và ứng dụng công nghệ trí tuệ nhân tạo: đòn bẩy thúc đẩy chuyển đổi số quốc gia. <https://special.nhandan.vn/tri-tue-nhan-tao-viet-nam/index.html>
4. Trí tuệ nhân tạo Việt Nam kỳ vọng đến năm 2030 sẽ đóng góp 14.000 tỉ đồng. <https://laodong.vn/cong-nghe/tri-tue-nhan-tao-viet-nam-ky-vong-den-nam-2030-se-dong-gop-14000-ti-dong-1287682.ldo>
5. Європарламент ухвалив перший у світі закон про штучний інтелект. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/13/7181641/>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

ОЖЕЛЕВСЬКА Тетяна,

*доцент Державного торговельно-економічного
університету, Україна
orcid.org/0000-0002-8985-5149*

РИЖИК Вікторія,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої
програми «Міжнародний маркетинг» Державного торговельно-
економічного університету, Україна*

Важко переоцінити зброю зі штучним інтелектом (ШІ), яка дозволила Україні протистояти «другій армії світу» [1], знищувати її техніку, особовий склад, нафтопереробні заводи тощо. Як зазначають фахівці Стенфордського університету, які досліджують Індекс

штучного інтелекту (AI Index) в різних країнах світу, вплив ШІ на суспільство ще ніколи не був таким явним, як у 2024 році. Ще 10 років тому ШІ не міг розв'язувати математичні задачі, класифікувати об'єкти на зображеннях так же чітко, як око людини, мав проблеми з розумінням мови. Сьогодні мультимодальні системи перекладають текст десятками мов, обробляють аудіо і навіть пояснюють меми. Результати досліджень показали, що ШІ дозволяє працівникам виконувати завдання швидше та якісніше, а також дозволить у майбутньому подолати розрив в навичках між низько- та висококваліфікованими працівниками [2, с. 2-3, 217]. Сьогодні 73% американських компаній використовують ШІ в окремих сферах свого бізнесу [3]. Обсяги фінансування у генеративний ШІ збільшився у 2023 році майже вдвічі порівняно з 2022 року. Соціологічне опитування McKinsey у 2023 році свідчить, що 42% опитаних організацій мають зниження витрат від впровадження ШІ, а 59% – про збільшення доходу [2, с. 5, 216]. За прогнозами науковців, в результаті прискореного впровадження ШІ світовий ВВП може до 2030 року зрости на 14% [4, с. 46].

Великий попит на нові вдосконалені технології з ШІ та гонитва за прибутками розробників систем ШІ мотивують їх до створення новітніх продуктів, які можуть мати великі як позитивні, так і негативні наслідки. Стрімке зростання продуктивності праці завдяки ШІ супроводжується катастрофічним падінням рівня зайнятості. Наприклад, за прогнозами дослідників «Emerging Europe», в Індії втратять роботу близько третини працівників через роботизовану автоматизацію процесів [5, с. 19]. Крім цього, зростає кількість інцидентів, пов'язаних з неправильним використанням ШІ. У 2023 році їх кількість зросла до 123, що у 20 разів більше, ніж у 2013 році [2, с. 18].

У світі існують два підходи до ШІ. Наприклад, у США уряд більше опікується проблемою безпеки, яку несе впровадження ШІ і наполегливо працює над мінімізацією ризиків, щоб забезпечити належне управління цією технологією з самого початку її впровадження. Китай навпаки – мало опікується негативними наслідками від впровадження ШІ і більше зосереджений на новітніх розробках, що призвело до його світового лідерства у цій сфері [6].

Наразі уряди держав спрямовують свою увагу на боротьбі з такими негативними наслідками від впровадження ШІ як: падіння зайнятості, проблеми з конфіденційністю, розповсюдження дезінформації та глибоких фейків, що становлять загрозу для демократії, порушення прав інтелектуальної власності та вплив на результати політичних виборів в країнах. Дослідження деяких фахівців доводять,

що без належної уваги і контролю використання ШІ може призвести навіть до зниження продуктивності [2, с. 3-5]. Але найбільш небезпечним наслідком ми вважаємо втрату контролю над ШІ, що може призвести до непередбачуваних наслідків катастрофічних масштабів навіть екзистенціального характеру.

Не можна погодитись з деякими науковцями, які у своєму дослідженні аксіоматично виходять з того, що ШІ «свідомий, розумний та дотримується етично-моральних і правових норм» [7, с. 23]. Етично-моральні норми не передбачають вбивство людини, але ШІ широко використовується у збройних конфліктах у мобільних роботах з дистанційним керуванням та самохідних роботах, які призначені не тільки для транспортування, пошуку та порятунку, але й можуть мати вбивчу місію. Така зброя незалежно від людини знаходить ціль, приймає рішення атакувати її, знищуючи при цьому людські життя. Створення роботизованих систем озброєння стало початком третьої революції у військовій справі. Фахівці у цій сфері стверджують, що роботи-вбивці стануть розумнішими, отримують «нові здібності, такі як здатність формувати рій за допомогою командної роботи та дублювання, яким практично неможливо ефективно протистояти» [8, с. 412]. Зрозуміло, що така автономна зброя може дати як високий рівень безпеки, так і нести високий рівень небезпеки у разі помилки. При цьому в жодній країні не існує належної відповідальності за такого роду «збій». Ця проблема стосується не тільки ШІ у військовій справі. Такий «збій» може бути у будь-якій галузі. Тільки масштаб наслідків буде різний. Соціологічні дослідження американців у 2023 році показали, що 66% опитаних очікують суттєвий вплив ШІ на своє життя у найближчі 3-5 років і 52% з них вкрай цим занепокоєні. У 2022 році таке занепокоєння було лише у 39% опитаних [2, с. 6].

Незважаючи на те, що Україна разом із ще 29 країнами підписала Міжнародну декларацію про безпечне використання штучного інтелекту (ШІ), розробила дорожню карту з регулювання ШІ, де зазначено, що Україна повинна очолити тренд ШІ у світі [9], вітчизняні науковці, на наш погляд, вкрай мало приділяють уваги саме відповідальному ШІ, який ґрунтується на принципах [10]:

- прозорості, тобто причина прийняття рішень в системах ШІ має бути зрозумілою і чіткою з відкритою комунікацією, зокрема щодо обмеження сфери використання системи ШІ;
- неупередженості (справедливості), яка передбачає однакове ставлення до всіх членів суспільства відповідно до правових, культурних та етичних норм і є вкрай важливою у програмах прийняття рішень з високим ступенем ризику;

- підзвітності, зміст якої у відповідальності за свої рішення і дії осіб і розробників, які створюють та поширюють системи ШІ;
- конфіденційність, яка стосується захисту особистої інформації;
- безпека, тобто гарантія безпечності ШІ, що вона не несе загрози суспільству.

Але на практиці недосконалість впровадження цих принципів при розробці нових продуктів ШІ створюють й суттєві виклики. Наприклад, науковцями була виявлена політична упередженість системи ChatGPT у бік Лейбористської партії у Великобританії та демократів у США [2, с. 162].

Соціологічні опитування показали, що головні проблеми компаній щодо впровадження ШІ включають конфіденційність, надійність та безпеку. Розробники ШІ мають низький рівень прозорості, зокрема в частині розкриття навчальних даних та методологій, що перешкоджає визначенню реальної надійності та безпеки систем ШІ [2, с. 161]. До цього часу не розроблена уніфікована система стандартів звіту про відповідальний ШІ. Світова спільнота також занепокоєна у важкості виявлення дипфейків, які впливають на вибори в усьому світі. Залишається дискусійним і питання якості інформації, яку генерує ШІ. За наявного доступу до інформації, яку надають розробники систем ШІ важко визначити потенційні довгострокові екзистенціальні загрози тощо.

Зважаючи на вище викладене, ми не поділяємо думку науковців, які вважають, що використання ШІ «стає майже обов'язковим для підвищення конкурентної переваги на ринку» [4, с. 50]. Не можна ігнорувати масштабне вивільнення праці, загрозу базовим універсальним цінностям суспільного життя, дестабілізацію країни та підбурювання людей протистояти правлячій політичній владі і взагалі екзистенціальну загрозу, які несе наразі створення та впровадження ШІ. І вступаючи на шлях стрімкого поширення ШІ, Україна повинна спочатку розробити чіткий і дієвий інституціональний механізм контролю за впровадженням і тільки відповідального ШІ, а також очолити і поширити цей тренд на інші країни світу.

Список використаних джерел

1. 2024 Military Strength Ranking. Global Firepower. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>

2. Artificial Intelligence. Index Report 2024. Stanford University, HAI, 2024. 501 p. URL: https://aiindex.stanford.edu/wp-content/uploads/2024/04/HAI_AI-Index-Report-2024.pdf
3. Cherian S. Generative AI's Role in Job Satisfaction. UNITE.AI. 2024. April 26. URL: <https://www.unite.ai/generative-ais-role-in-job-satisfaction/> (дата звернення: 25.04.2024).
4. Могилевська О., Слободяник А., Сідак І. Вплив штучного інтелекту на українську і міжнародну економіку. Київський економічний науковий журнал. 2023. № 1. С. 45-52. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-1-6>
5. Future of it. Report. The ultimate guide for IT buyers, investors and experts. 2023. London: Emerging Europe, 2023. 118 p. URL: https://d1aettbyeyfilo.cloudfront.net/emerging-europe/30982500_1680870213_929FUTURE_OF_IT_REPORT_2023.pdf (дата звернення: 25.04.2024).
6. Denford J. S., Dawson G. S., Desouza K. C. A cluster analysis of national AI strategies. Brookings. 2023. 13 December. URL: <https://www.brookings.edu/articles/a-cluster-analysis-of-national-ai-strategies/>
7. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія / А. І. Шевченко та ін. [За заг. ред. А. І. Шевченка]. Київ: ІПШІ, 2023. 305 с.
8. Томіна В. Ю., Мукоїда Р. В. Особливості використання штучного інтелекту в умовах воєнного стану на території України. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 410-413.
9. Регулювання штучного інтелекту в Україні: Мінцифри презентувало дорожню карту. Урядовий портал. 07 жовтня 2023 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rehuliuivannia-shtuchnoho-intelektu-v-ukraini-mintsyfry-prezentuvalo-dorozhniu-kartu> (дата звернення: 26.04.2024).
10. Haziqa S. What is Responsible AI? Principles, Challenges, & Benefits. UNITE.AI. 2023. 21 April. URL: <https://www.unite.ai/what-is-responsible-ai-principles-challenges-benefits/>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ТЕХНОЛОГІЧНА РЕВОЛЮЦІЯ НА РИНКУ ПРАЦІ

ОЛІЙНИК Андрій,

доцент Державного торговельно-економічного

університету, Україна

orcid.org/0000-0002-4589-703X

ЦЕЛУЙКО Анастасія,

здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми

«Економіка торгівлі» Державного торговельно-економічного

університету, Україна

Технологічна революція, яка почалася у другій половині 20 століття, має значний вплив на сучасне суспільство та економіку. Цей процес відбувається на різних напрямків: виробництво, послуги, комунікації, транспорт і багато інших. Ця революція спричиняє зміни у всіх сферах життя людини, включаючи робочі місця. Феноменом цифрової трансформації є не тільки технічні інновації, а й культурні та соціальні зміни. Важливим аспектом є перехід до цифрової економіки, де ключовими ресурсами стають дані і знання. Технології штучного інтелекту, машинного навчання, автоматизації та роботизації змінюють робочі процеси та вимагають нових навичок у працівників.

Однією з основних тенденцій є заміщення рутинних робіт механізацією та автоматизацією. Роботи, які раніше виконували люди, тепер можуть бути здійснені швидше та ефективніше за допомогою роботів і програм. Це може призвести до зменшення попиту на ручну працю в окремих галузях. Згідно з книгою «Вакансія: людина», це може допомогти компаніям знизити витрати на оплату праці та підвищити конкурентоспроможність на ринку. З іншого боку, існує загроза втрати робочих місць через автоматизацію процесів, особливо в сферах, де працюють багато людей, наприклад, у виробництві та обслуговуванні. Однак, разом із тим, створюються нові можливості для людей у сферах, де потрібна креативність, аналітичні здібності та міжособистісні вміння [1].

За останніми даними, кількість пропозицій роботи в галузі штучного інтелекту на платформі Upwork зросла більш ніж на 1000% у другому кварталі 2023 року порівняно з аналогічним періодом 2022 року [2]. Це свідчить про значне зростання попиту на фахівців у цій області. Штучний інтелект відкриває нові можливості для створення приблизно 97 мільйонів нових робочих місць до 2025 року, що

може компенсувати втрати робочих місць, спричинені автоматизацією [3]. З іншого боку, Наукове дослідження McKinsey Global Institute вказує, що до 2030 року штучний інтелект та робототехніка можуть призвести до втрати до 300 мільйонів робочих місць по всьому світу. Такий вплив штучного інтелекту на ринок праці вимагає від організацій активного вкладення в програми, які підтримують працівників у набутті нових навичок для ролей, що відповідають змінюваному робочому ландшафту [4]. Дослідження Дарона Асемоглу та Паскаля Рестрепо показує, що промислові роботи мають негативний вплив на робочі місця та заробітні плати. За кожного доданого робота на 1000 працівників у США заробітна плата знижується на 0,42% і співвідношення зайнятості до населення зменшується на 0,2 відсоткових пункти. Ефект витіснення роботами сильніший, ніж їхні продуктивні ефекти. Між 1990 та 2007 роками збільшення кількості робіт знизило середнє співвідношення зайнятості до населення в регіоні на 0,39 відсоткових пунктів і середні заробітні плати на 0,77%. Додавання одного робота зменшує кількість робочих місць в усій країні на 3,3 працівника. Вплив робіт концентрується в області виробництва, зокрема автомобільна промисловість використовує 38% існуючих робіт. Роботи найбільше впливають на рутинні ручні професії та працівників нижчого та середнього класу, особливо робітників [5].

Іншим важливим аспектом є, що штучний інтелект відкриває нові можливості для створення робочих місць, які вимагають високого рівня спеціалізації. На ринку Європи з'являються такі посади, як інженер з штучного інтелекту, інженер з розробки промптів, аналітик з кібербезпеки, фахівець або консультант з технологій штучного інтелекту, та офіцер з питань етики ШІ. Також до десятки найпопулярніших професій у сфері ШІ на 2024 рік входять менеджери продуктів ШІ, наукові дослідники ШІ, спеціалісти з етики ШІ, інженери комп'ютерного зору, науковці-данністи, інженери машинного навчання, інженери обробки природної мови, інженери робототехніки, фахівці ШІ у сфері охорони здоров'я [6]. ШІ також сприяє створенню цілком нових професій, таких як тренери та оператори ШІ, аналізатори емоцій, творці контенту, аудиторі робіт, створених ШІ, аналізатори прогнозів ШІ, менеджери введення та виведення даних ШІ, спеціалісти з інтеграції ШІ, менеджери з дотримання норм ШІ, етики ШІ, дизайнери віртуальної реальності, розробники додатків ШІ, інструктори ШІ, оптимізатори мовного введення, інженери промптів ШІ, перевіряльники виводу ШІ, художні керівники ШІ, дизайнери особистості ШІ, інженери безпеки ШІ, візуальні мерчандайзери з

підтримкою ШІ, та технічні підприємці [7]. На додаток до цього, ШІ має потенціал реформувати традиційні галузі, впроваджуючи інноваційні рішення в кібербезпеці, управлінні ланцюгами постачань, фінансових послугах, охороні здоров'я, виробництві, людських ресурсах, транспорті, сільському господарстві, юридичних послугах, страхуванні, освіті, розвагах, спорті, нерухомості, гостинності, роздрібній торгівлі, уряді, управлінні навколишнім середовищем, аерокосмічній промисловості, будівництві, логістиці, ігровій індустрії, маркетингу, соціальних медіа, гуманітарній допомозі та автомобільній промисловості, що дозволяє оптимізувати процеси та покращувати якість послуг.

Зростаюча роль штучного інтелекту у сучасному світі відображається в усіх сферах діяльності, починаючи від виробництва та закінчуючи медичною діагностикою. Отже, існує критична необхідність у зміцненні освітньої системи, щоб готувати молодь до викликів цифрової епохи. Зміна фокусу в освіті має полягати в тому, щоб забезпечити студентів не лише традиційними знаннями, але і компетенціями, які необхідні у цифровій епосі. До таких компетенцій можна віднести навички роботи з великими даними, програмування, аналізу даних, креативність та критичне мислення. Для досягнення цієї мети необхідно реформувати не лише навчальні плани, а й підходи до самого навчання. Інтерактивність та практичність мають стати основними принципами освітнього процесу. Розвиток цифрових технологій надає можливість впроваджувати в навчання ігрові технології, віртуальну реальність та інші інтерактивні методи, які не лише збагачують процес навчання, але й залучають студентів до активної участі. Крім того, важливо підтримувати ініціативи з розвитку онлайн-освіти та дистанційного навчання. Це дозволить розширити доступ до якісної освіти для всіх шарів суспільства, незалежно від їхнього місця проживання чи фінансового стану. Національні освітні системи, наприклад, в Індії, вже інтегрують штучний інтелект у навчальні процеси. Центральна рада середньої освіти Індії ввела навчальну програму з ШІ для студентів та інтегрувала ШІ у різні предмети для покращення навчального процесу. ШІ також спрощує адміністративні завдання, такі як ведення відвідуваності, оцінювання вікторин та коригування підручників, дозволяючи вчителям зосередитися більше на студентах.

Інтеграція ШІ у соціальні мережі може революціонізувати комунікації у вищих навчальних закладах. Приклади таких установ, як Технологічний інститут Джорджії та Університет штату Джорджія, демонструють, як чат-боти, керовані ШІ, покращили підтримку та

залучення студентів, що, зрештою, призвело до підвищення рівня вступу. Персоналізовані рекомендації щодо вмісту та автоматичне планування гарантують, що університети зможуть ефективно охопити цільову аудиторію. Крім того, аналітика даних на основі ШІ надає корисну інформацію для вдосконалення комунікаційних стратегій і моніторингу настроїв громадськості. Однак використання штучного інтелекту в соціальних мережах також створює проблеми, пов'язані з конфіденційністю, упередженістю, прозорістю та етикою. Встановлення балансу між автоматизацією, керованою штучним інтелектом, і людським наглядом має вирішальне значення для вирішення цих проблем [10].

ШІ вже зараз трансформує виробничі процеси та економічну діяльність. Він забезпечує автоматизацію багатьох процесів, підвищує продуктивність праці, сприяє управлінню ризиками та створює нові можливості для бізнесу. Проте для повного використання потенціалу ШІ необхідні підготовлені кадри, які можуть розробляти, впроваджувати та підтримувати ці технології. Однак успішна реалізація цих заходів потребує не лише фінансової підтримки з боку уряду, але й активної участі бізнес-середовища. Підприємства повинні брати активну участь у створенні та підтримці освітніх програм, спрямованих на підготовку кадрів з цифровими компетенціями, оскільки вони є основними бенефіціарами від таких ініціатив. Важливо також пам'ятати, що освіта має бути постійним процесом. Швидкі темпи технологічного розвитку вимагають від людей постійного оновлення своїх знань та навичок. Тому система освіти повинна надавати можливості для післядипломної підготовки та самоосвіти, щоб кадри могли ефективно працювати в умовах швидко змінюючого технологічного ландшафту [8].

Штучний інтелект вже активно інтегрується у різні галузі, демонструючи значні успіхи та інновації. Одним із яскравих прикладів є використання ШІ у медицині, де IBM Watson for Oncology допомагає лікарям розробляти персоналізовані плани лікування раку, аналізуючи великі обсяги медичної літератури та даних пацієнтів. Також ШІ показав обіцяючі результати у діагностиці захворювань за допомогою медичного зображення, що значно підвищує точність інтерпретації медичних зображень. У фінансовій сфері ШІ використовується для виявлення шахрайства, оцінки ризиків, алгоритмічної торгівлі та персоналізованих фінансових порад. ШІ також є незамінним у сфері електронної комерції, де великі компанії, такі як Amazon та Alibaba, використовують ШІ для прогнозування попиту, персоналізації рекомендацій, управління запасами та оптимізації

ланцюгів постачання. У виробництві ШІ відіграє ключову роль у оптимізації процесів. Робототехніка та автоматизація, які часто використовують технології ШІ, підвищують продуктивність, ефективність та безпеку. Ці приклади демонструють, як ШІ може не тільки трансформувати існуючі практики, але й відкривати нові можливості для розвитку галузей і підвищення якості життя [9].

З технологічної революції в сучасному світі випливають різні виклики та можливості. З одного боку, автоматизація та розвиток штучного інтелекту можуть призвести до змін у робочому ландшафті та втрати робочих місць у певних галузях. З іншого боку, вони створюють нові можливості для розвитку нових професій та підвищення ефективності у багатьох сферах.

Важливою складовою є реформація освіти для підготовки молоді до викликів цифрової епохи. Це означає перехід від традиційного навчання до розвитку компетенцій, які відповідають сучасним вимогам, таким як робота з великими даними та програмування.

Штучний інтелект вже виявляє значний вплив у різних галузях, покращуючи ефективність та якість послуг. Проте для успішної імплементації цих технологій необхідна співпраця між урядом, бізнесом та освітніми установами.

У цілому, технологічна революція відкриває широкі перспективи для розвитку суспільства, але вимагає уваги до соціальних та економічних викликів, що вона приносить.

Список використаних джерел

1. Томас Дейвенпорт, Джулія Кірбі. Вакансія: людина. Як не залишитися без роботи в добу штучного інтелекту. «Наш Формат». Київ. 2018. 336 с.

2. Rachel Curry. How A.I. can help create jobs for humans, not just automate them. 2023. URL: <https://www.cnn.com/2023/08/10/how-ai-can-help-create-jobs-for-humans-not-just-automate-them.html>

3. Ben Simon. How will create more jobs than it takes: a comprehensive outlook. 2023. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/how-ai-create-more-jobs-than-takes-comprehensive-outlook-ben-simon>

4. Iryna Rossomakha, Oksana Kyrylenko, Anton Borysiuk. The intelligence on the labor market in the world and particularly in Ukraine. Економіка. Фінанси. Право. 2024. № 2. 4с. URL: https://www.researchgate.net/publication/378885842_The_impact_of_artificial_intelligence_on_the_labor_market_in_the_world_and_particularly_in_Ukraine/link/6609aef910ca86798731deee/download?_tp=eyJjb250ZXh0I

jp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmXpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmXpY2F0aW9uIn19

5. Sara Brown. A new study measures the actual impact of robots on jobs. It's significant. 2020. URL: <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/a-new-study-measures-actual-impact-robots-jobs-its-significant>

6. Andry Patrizio. 10 top jobs in 2024. 2024. URL: <https://www.techtarget.com/whatis/feature/Top-AI-jobs>

7. Expert Panel. 20 new and enhanced roles AI could create. 2023. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2023/07/06/20-new-and-enhanced-roles-ai-could-create/?sh=353977a86f04>

8. Priten Shah. AI and the Future of Education: Teaching in the Age of Artificial Intelligence. Jossey-Bass. Canada. 2023. с. 256

9. Orchun Uyar. What are some examples of successful implementation of AI in business or industry?. 2023. URL: <https://www.quora.com/What-are-some-examples-of-successful-implementation-of-AI-in-business-or-industry/answer/Orçun-Uyar>

10. Олійник А.А., Гуляєва Л.П., Дурановський В. Використання штучного інтелекту у соціальних мережах для забезпечення сталих комунікацій вищих навчальних закладів. Розвиток сталих комунікацій вищих навчальних закладів у соціальних медіа: колективна монографія. За редакцією З. Дабровського, В. Дурановського, Л. Гуляєвої, А. Олійника. 2023. Варшава: Фондація Зофії Заменгоф

НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

ПОНОМАРЬОВ Олександр,

доцент Національного авіаційного університету, Україна

orcid.org/0009-0002-8267-9901

Застосування штучного інтелекту в управлінні підприємством стає не лише потужним інструментом, але й стратегічним пріоритетом для багатьох компаній у сучасному бізнес-середовищі. Штучний інтелект застосовується в усіх сферах діяльності підприємств, від оптимізації виробничих процесів до управління клієнтським сервісом та стратегічного планування. Розглянемо ключові напрямки використання штучного інтелекту в управлінні підприємством.

Основним напрямком використання штучного інтелекту в управлінні підприємством – є автоматизація процесів. Штучний

інтелект дозволяє автоматизувати рутинні завдання, що звільняє ресурси та час команди для стратегічного аналізу та прийняття рішень. Від управління запасами до обробки даних, штучний інтелект забезпечує ефективність та точність виконання завдань.

Другий напрямок – це аналітика та передбачення. За допомогою алгоритмів машинного навчання та аналізу великих обсягів даних, штучний інтелект дозволяє підприємствам отримувати цінні інсайти щодо трендів, попиту, поведінки клієнтів та інших ключових аспектів бізнесу. Такий підхід допомагає підприємствам приймати обґрунтовані рішення на основі даних, забезпечуючи конкурентоспроможність.

Штучний інтелект та великі дані відіграють симбіотичну роль в успіху бізнесу 21-го століття. Великі набори даних, включаючи комбінацію структурованих, неструктурованих і напівструктурованих даних, є базою для отримання поглибленої бізнес-аналітики та аналітики, яка сприяє покращенню існуючих бізнес-операцій і відкриває нові можливості для бізнесу. Однак компанії не можуть отримати вигоду з великих баз даних без допомоги штучного інтелекту. Наприклад, виявлення тонких закономірностей і кореляцій, які можуть дати компаніям конкурентну перевагу. [1]

Тенденції використання штучного інтелекту як ефективного інструменту в управлінні підприємством зросли в останні роки. Деякі дослідження вказують на те, що понад 80% організацій у світі вважають, що штучний інтелект має потенціал для покращення їхньої продуктивності та конкурентоспроможності. [2] Такі дані свідчать про широке розповсюдження переконання на користь використання штучного інтелекту в сучасному бізнес-середовищі.

Штучний інтелект вже широко використовується у різних сферах діяльності: допомога лікарям у формуванні діагнозів; допомога call-центрам – ефективна робота з запитами та скаргами клієнтів; сфера безпеки – автоматичне реагування на загрози у кібербезпеці та формування напрямків уваги людини; банківська діяльність – прискорення та підтримка обробки кредитів, а також для забезпечення дотримання вимог.

Основні галузі та бізнес-відділи, які використовують штучний інтелект у своїй діяльності:

1. Фінанси та банківська справа: аналіз ризиків та здатність до кредитування; оптимізація портфеля інвестицій; автоматизація процесів обробки транзакцій та боротьба з шахрайством.

2. Медицина та охорона здоров'я: діагностика захворювань на основі зображень (наприклад, рентгенівських знімків); планування

лікування та добір оптимальних схем лікування; аналіз медичних даних для виявлення патернів та прогнозування захворювань.

3. Роздрібна торгівля: персоналізований маркетинг та рекомендації для клієнтів; прогнозування попиту на товари; оптимізація асортименту та управління запасами.[3]

4. Виробництво та промисловість: управління процесами виробництва та оптимізація робочих потоків; прогнозування витрат та планування попиту на сировину; підтримка технічного обслуговування та діагностика устаткування.

5. Клієнтський сервіс та підтримка: автоматизація обробки запитів клієнтів та підтримки через чат-боти; аналіз ефективності та задоволеності клієнтів; розвиток віртуальних асистентів для надання інформаційної підтримки.[3]

6. Логістика та постачання: оптимізація маршрутів доставки та розподілу ресурсів; прогнозування попиту на транспортні послуги; управління складськими запасами та інвентаризація.

7. Сільське господарство – галузь використовує штучний інтелект для отримання більш здорових культур, зменшення робочого навантаження та організацію даних.

8. Освіта – для оцінювання студентів та адаптації навчальних програм до їх потреб, створюючи напрямки для персоналізованого навчання.

9. Управління IT-сервісами та кібербезпека. IT-організації застосовують машинне навчання до даних ITSM, так званій компонент розпізнавання сутності обробки мови для інтелектуального аналізу тексту, пошуку інформації та класифікації документів [4].

Опитування «IBM Global AI Adoption Index 2022», засноване на дослідженні, проведеному Morning Consult, вказало на зростання використання штучного інтелекту в управлінні компаніями до 35%, основні досягнення: [5]

1. Розширення робочого місця. 30% економлять час завдяки новому програмному забезпеченню та інструментам штучного інтелекту та автоматизації.

2. Екологічність. 66% використовують або планують використовувати штучний інтелект для досягнення своїх цілей сталого розвитку.

Основні перешкоди для успішного впровадження штучного інтелекту, які назвали респонденти опитування [1]:

1. Обмежені навички, досвід або знання щодо штучного інтелекту (34%).

2. Занадто висока ціна (29%).

3. Відсутність інструментів або платформ для розробки моделей (25%).

4. Проекти занадто складні або складні для інтеграції та масштабування (24%).

5. Занадто велика складність даних (24%).

87% опитаних організацій заявили, що вважають, що штучний інтелект і машинне навчання допоможуть їм збільшити дохід і підвищити операційну ефективність [2], і що надасть їм наступні переваги: підвищення продуктивності, оптимізація процесів, покращення прийняття рішень, підвищення якості обслуговування клієнтів, ефективне управління ризиками, створення конкурентних переваг.

Штучний інтелект, надає нові можливості для управління підприємством, але разом з цим має ряд ризиків при застосуванні його в управлінні підприємством [6]:

1. Проблеми з приватністю та захистом даних – використання штучного інтелекту може вимагати доступу до великих обсягів конфіденційної інформації про клієнтів, працівників та підприємство в цілому.

2. Помилки та недосконалість алгоритмів.

3. Втрата робочих місць – автоматизація бізнес-процесів за допомогою штучного інтелекту може призвести до заміщення людської праці та зниження кількості робочих місць у деяких галузях.

4. Залежність від технологій – підприємства, які в основі своєї діяльності використовують штучний інтелект, можуть стати залежними від цієї технології, та у разі відмови системи можуть припинити свою діяльність на невизначений час.

5. Етичні питання.

6. Втрата контролю – штучний інтелект може зробити систему автономною, яка буде діяти без прямого втручання людини, що призведе до проблеми з контролем та відповідальністю за прийняті рішення.

Штучний інтелект в управлінні підприємством може полегшити прийняття стратегічних рішень, оптимізувати бізнес-процеси, підвищувати ефективність та конкурентоспроможність компанії. Основні напрямки застосування штучного інтелекту в управлінні підприємством включають автоматизацію процесів, аналітику та передбачення, покращення клієнтського сервісу, оптимізацію виробництва та логістики, а також управління ризиками. Але слід зазначити, що з використанням штучного інтелекту пов'язані і серйозні ризики для управління підприємством. Дана технологія може полегшити ряд процесів, підвищити продуктивність та сприяти прийняттю

обґрунтованих рішень, але слід бути обачним до потенційних загроз. Успішне впровадження штучного інтелекту в управління підприємством вимагає ретельного обговорення, оцінки та управління ризиками пов'язаними з його функціонуванням, а також визначення чітких стратегій їх запобіганню та мінімізації.

Список використаних джерел

1. Linda Tucci A guide to artificial intelligence in the enterprise. 25 Jan 2024 URL: <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/Ultimate-guide-to-artificial-intelligence-in-the-enterprise>
2. Global State of AI (Artificial Intelligence) 2023: AI Deployments, Key Organizational Goals of AI Implementation, Demand for Specific AI-related technologies, and the Main AI Deployment Models. April 12, 2023 12:53 ET Source: Research and Markets URL: <https://www.globenewswire.com/news-release/2023/04/12/2645641/28124/en/Global-State-of-AI-Artificial-Intelligence-2023-AI-Deployments-Key-Organizational-Goals-of-AI-Implementation-Demand-for-Specific-AI-related-technologies-and-the-Main-AI-Deployment-.html>
3. The role of artificial intelligence in marketing. February 28, 2024. URL: <https://sproutsocial.com/insights/ai-marketing/>
4. AI in IT: How Artificial Intelligence will transform the industry. URL: <https://softengi.com/blog/ai-in-it-how-artificial-intelligence-will-transform-the-it-industry/>
5. IBM Global AI Adoption Index 2022 | May 2022 URL: <https://www.ibm.com/downloads/cas/GVAGA3JP>
6. Mary K. Pratt 15 AI risks businesses must confront and how to address them. 01 Jun 2023 URL: <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/feature/5-AI-risks-businesses-must-confront-and-how-to-address-them>

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ЕКОНОМІКУ

РОСКЛАДКА Андрій,

професор Державного торговельно-економічного університету, Україна

orcid.org/0000-0002-1297-377X

ТАРАСІЮК Антон,

асистент Державного торговельно-економічного університету, Україна

orcid.org/0000-0003-0830-1636

Генеративний штучний інтелект (*GAI*) – це галузь штучного інтелекту, що зосереджена на створенні нових даних, які схожі на ті, що вже існують. Це можуть бути тексти, зображення, музика, відео, код та інші форми контенту. На відміну від традиційних алгоритмів, що аналізують та інтерпретують існуючі дані, *GAI* здатний до творчості та генерації оригінального контенту.

Основні характеристики *GAI* [1]:

- моделі *GAI* навчаються на величезних масивах даних, що дозволяє їм виявляти закономірності та структури в інформації;
- на основі отриманих знань *GAI* може створювати новий контент, який відповідає характеристикам навчальних даних;
- *GAI* здатний до непередбачуваних та оригінальних рішень, що наближає його до людської творчості.

Завдяки своїм унікальним можливостям, *GAI* має потенціал революціонізувати різні сфери діяльності, від мистецтва та розваг до науки та виробництва.

Історія людства відзначена періодами стрімких технологічних змін, які трансформували способи виробництва, економічні структури та суспільне життя. Ці періоди, що відомі як промислові революції, мали глибокий вплив на розвиток цивілізації.

Хоча ми все ще знаходимося в епоху Четвертої промислової революції, вже проглядаються потенційні ознаки наступного етапу технологічного розвитку, який може стати П'ятою промисловою революцією.

Розглянемо ключові технології та тенденції новітнього етапу технологічного розвитку [2].

Злиття людини та машини. Розвиток нейротехнологій, біоніки та штучного інтелекту може призвести до створення гібридних

систем, що поєднують людський інтелект з обчислювальними можливостями машин.

Квантові обчислення. Ця технологія має потенціал вирішувати складні задачі, які недоступні для класичних комп'ютерів, що може призвести до проривів в медицині, матеріалознавстві, фізиці та інших галузях.

Розподілені та децентралізовані системи. Технології блокчейн та розподілених реєстрів можуть змінити способи управління даними та ресурсами, створюючи більш прозорі та ефективні системи.

Нанотехнології та матеріалознавство. Можливість маніпулювання матерією на атомному рівні відкриває нові перспективи для створення матеріалів з унікальними властивостями.

Космічна експансія та освоєння ресурсів. Розвиток приватних космічних компаній та зниження вартості запуску супутників сприяють дослідженню космосу та можливості видобутку ресурсів на інших планетах.

Зазначені технології мають привести до таких соціальних та економічних трансформацій.

Зміни на ринку праці. Автоматизація та використання штучного інтелекту можуть призвести до зникнення деяких професій, водночас створюючи нові можливості у сферах, що вимагають креативності, емпатії та соціальних навичок.

Нові моделі економіки. Розвиток технологій розподіленого реєстру та платформної економіки може призвести до появи нових форм власності та економічної взаємодії.

Перехід до сталого розвитку. Зростання екологічних проблем вимагатиме розвитку технологій та рішень, що забезпечують стале використання ресурсів та збереження навколишнього середовища.

Сфера генеративного інтелекту переживає стрімкий розвиток, демонструючи вражаючі досягнення в різних напрямках: обробка природної мови (*NLP*), генерація зображень, відео, аудіо та музики, *3D*-моделювання тощо. Ці досягнення свідчать про величезний потенціал *GAI* для автоматизації творчих задач та відкривають нові можливості для інновацій у різних сферах.

Універсальність *GAI* відкриває двері для його застосування в найрізноманітніших сферах людської діяльності [3, 4]:

- виробництво (проектування та дизайн, робототехніка, логістика та управління ланцюгами поставок);
- медицина (розробка ліків, діагностика та лікування, персоналізована медицина);

- мистецтво та розваги (створення музики, живопису, літератури, відеоігри та віртуальна реальність, реклама та маркетинг);
- інші сфери, включаючи освіту й науку.

Впровадження *GAI* неминуче призведе до значних змін на ринку праці. Хоча точний характер цих змін складно передбачити, можна виділити кілька ключових тенденцій, серед яких автоматизація рутинних завдань, зростання попиту на нові професії, трансформація існуючих професій, необхідність перекваліфікації.

Загалом, *GAI* має потенціал як створити нові можливості на ринку праці, так і призвести до значних викликів. Важливо готуватися до цих змін та розробляти стратегії, які дозволять суспільству максимально ефективно використовувати переваги *GAI*, мінімізуючи при цьому негативні наслідки.

GAI обіцяє значний вплив на економіку, відкриваючи як захоплюючі перспективи, так і серйозні виклики.

До перспектив розвитку *GAI* можна віднести [2]:

- збільшення продуктивності та економічне зростання;
- інновації та розвиток нових галузей економіки;
- персоналізація товарів та послуг;
- розв'язання складних економічних проблем.

Поява *GAI* не лише відкриває нові можливості, а й ставить перед суспільством серйозні виклики [2]:

- зміни на ринку праці;
- зростання нерівності;
- концентрація влади;
- етичні питання.

Це спонукає до вирішення першочергових завдань для суспільства таких як адаптація освіти та підготовка кадрів, соціальна підтримка та перекваліфікація, справедливий розподіл благ, розробка етичних стандартів.

GAI – це потужна технологія з величезним потенціалом, що може привести до суттєвих змін у світі. Економічні перспективи *GAI* величезні, але для того, щоб максимально використати його потенціал, необхідно подолати серйозні виклики та забезпечити відповідальне та етичне використання цієї технології.

Список використаних джерел

3. Peres, R., Schreier, M., Schweidel, D., Sorescu A. On ChatGPT and beyond: How generative artificial intelligence may affect research, teaching, and practice. *International Journal of Research in Marketing*. 2023. Vol. 40, No. 2. p. 269-275.

2. Jovanovic, M., Campbell, M. Generative artificial intelligence: Trends and prospects. Computer (Long Beach Calif). 2022. No. 55 (10) p. 107-112.

3. Yu, H., Guo, Y. Generative artificial intelligence empowers educational reform: current status, issues, and prospects. Frontiers in Education. 2023. №8. Article 1183162.

4. Wachter, R., Brynjolfsson, E. Will generative artificial intelligence deliver on its promise in health care? JAMA. 2024. Vol. 331, No. 1. p. 65-69.

ВИКОРИСТАННЯ ШІ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІКИ

СОРОКІНА Альона,

аспірантка Державного торговельно-економічного

університету, Україна

orcid.org/0000-0002-6512-2776

Як і будь-яка інша система, економічна система включає наступні складові: ціль, елементи та внутрішню взаємодію між елементами [1, с.11]. За умови розгляду економіки як підсистеми загальної системи суспільства її ціль варто розуміти як «забезпечення суспільства товарами та послугами у відповідній кількості та якості» [2, с.27]. В свою чергу, основними елементами, які забезпечують виконання цілі такої системи, є: держава, громади, домогосподарства та бізнес.

Стійкість прийнято розглядати як «здатність економічної системи (включно з домогосподарствами, фірмам та урядом) запобігати шокам, готуватися до них, справлятися з ними та відновлюватись після них» [3, с.55]. Починаючи з 2013 року і дотепер стійкість все частіше виступає одним з елементів стратегічних цілей будь-якої країни (або ж окремого регіону/міжнародного об'єднання), що спричинено раптовим та непрогнозованим характером сучасних шоків впливів. До ознак стійкої економічної системи можемо віднести: передбачення потенційних шоків впливів на економічну систему та готовність протистояти ним; реакція на шоківі впливи без помітного зменшення величини параметрів системи; адаптація та повернення системи до рівноважного стану; відновлення величини дошоківих параметрів та економічний розвиток в майбутньому.

Підсумовуючи, можемо виділити наступні властивості стійкої економічної системи: поглинання, адаптація та відновлення.

Одним з основних суб'єктів економічної діяльності, чиї функції забезпечують стійкість, є держава. Загалом, в рамках забезпечення стійкості можемо виділити наступні функції державного управління:

- забезпечення стабільності інституцій;
- оцінка потенційних ризиків та управління ними;
- створення політики надійного соціального захисту населення;
- розробка та використання новітніх технологій;
- поширення інвестування в інновації;
- формування відповідних навичок та їх використання;
- розробка стимулюючих заходів;

З метою пришвидшення результативності від виконання зазначених функцій суб'єктами економічної діяльності все частіше використовуються цифрові інструменти як адаптивний та гнучкий механізм пом'якшення реакції економічної системи на шоківі впливи.

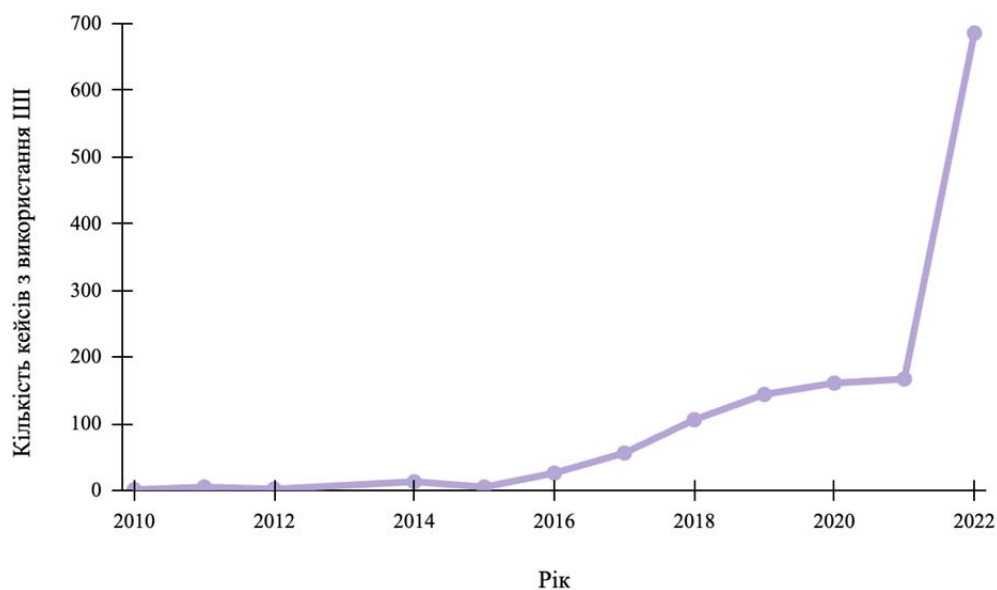
На відміну від приватного сектору, де компанії впроваджують ініціативи зі зміни своєї інфраструктури, управління та бізнес-моделей, щоб створювати та використовувати цінність своїх цифрових ресурсів, державний сектор все ще прив'язаний до розгляду цифрових технологій як чогось відокремленого від реформування державного сектору та формування політики [4, с.110]. Незважаючи на це, впродовж останніх двох років цифрові інструменти в державному секторі стали більш поширеними. Зокрема, використовуються: хмарні обчислення, штучний інтелект та машинне навчання, впровадження 5G, блокчейн-технології, інтернет речей та автоматизація процесів завдяки роботизації [5].

Хоча застосування штучного інтелекту в державному секторі – відносно нова практика, до якої поки що відносяться з обережністю, чимало економічно розвинених країн зазначають імплементацію ШІ як одну з національних стратегій. Відповідно до даних, опублікованих Об'єднаним дослідницьким центром (JRC), службою науки та знань Європейської Комісії в рамках звіту «AI Watch» [6], в 2022 році налічується 686 практик використання ШІ в державному секторі країн ЄС (що майже в 4 рази більше, ніж кількість таких випадків в 2021 році). Помітним є те, що впродовж останніх років кількість випадків використання ШІ лише зростає: в 2018 році існувало лише 106 випадків використання ШІ, в 2019р. – 144, 2020р. – 161, 2021р. – 167 [6, с.36].

Країнами, в яких використання ШІ на державному рівні найбільш поширено, є: Нідерланди (123 практичних кейси), Італія (75 практик), Португалія (60 практик) та Естонія (52 практики) [6, с.36].

Штучний інтелект (ШІ) належить до систем, які проявляють розумну поведінку, аналізуючи навколишнє середовище і виконуючи дії (з певним ступенем автономії) для досягнення конкретних цілей. Системи на основі ШІ можуть бути суто програмними, віртуальними (наприклад, голосові помічники, програмне забезпечення для аналізу зображень, пошукові системи, системи розпізнавання мови та обличчя), або ж ШІ може бути вбудований в апаратні пристрої (наприклад, сучасні роботи, автономні автомобілі, дрони або додатки для Інтернету речей) [6, с.10].

*Рис. 1. Впровадження технологій ШІ в державному секторі, 2010-2022 рр.
Джерело: створено автором на основі [6]*

Зважаючи не лише на виконавчу функцію державного сектору, а й законодавчу, можемо розмежувати його роль у впровадженні та поширенні технологій штучного інтелекту: з одного боку, держава відіграє ключову роль у запровадженні регулюючих аспектів впровадження ШІ (розроблення законодавства щодо легальності використання таких технологій; розгляд аспектів етичності використання штучного інтелекту; регулювання нормування використання ШІ); з іншого боку, держава також розглядає ефективні шляхи імплементації штучного інтелекту у власну діяльність задля її більшої автоматизації.

ШІ відкриває широкі можливості для державного управління, включаючи автоматизацію процесів документообігу, швидшу обробку інформації, поліпшення якості послуг або підвищення ефективності роботи [7]. Зокрема, до таких можливостей можемо віднести [8, с.5]:

- генерацію та систематизацію знань – збір, сортування, перетворення, запис та обмін знаннями;
- автоматизація стандартних завдань та допомога людині у виконанні складних, трудомістких завдань;
- оцінка на основі наявних даних, обробка робочих процесів, інтелектуальні сенсорні технології;
- роботизована автоматизація процесів;
- використання чат-ботів для автоматизації комунікацій;
- ПЗ для інтелектуального розпізнавання та обробки мови.

Наразі найбільш поширеними практиками в державному секторі є використання машинного навчання (58% випадків) та автоматизованого мислення (30%). Технології машинного навчання в державному секторі використовуються з метою виявлення шахрайства, підвищення якості документів, прогнозування на основі наявних даних, автоматизації повторюваних завдань з можливістю адаптації; автоматизоване мислення – для аналізу великого обсягу даних/змінних (наприклад, проєкт CityFlows, де ШІ використовується для автоматизації аналізу потоків нагону у великих громадських місцях) [6, с.37].

Разом з тим, використання технологій штучного інтелекту в державному секторі має і низку ризиків, які часто є причиною побоювання імплементації таких технологій саме до державної політики. З моменту появи ШІ в науковій літературі існує чимало згадок про ризики його застосування, але підсумовуючи, можна поділити всі ризики на 4 групи: соціальні, етичні, регуляторні та технологічні.

Соціальні ризики пов'язані з соціальним прийняттям штучного інтелекту (наприклад, довіра громадян або страх заміни робочої сили). Етичні ризики включають усі виклики, пов'язані з машинною етикою (дискримінація або машинні оціночні судження). Регуляторні ризики зосереджуються на правових аспектах, таких як недоторканність приватного життя або підзвітність. Технологічні ризики охоплюють проблеми, пов'язані із впровадженням штучного інтелекту у конкретному контексті державної організації (інтеграція даних або спеціалізація працівників) [6, с.11].

У контексті розгляду досягнення стійкості економіки одним з основних внесків ШІ є його швидкість, а отже, можливість значно скоротити період реакції на шоковий вплив та зменшити ймовірність падіння параметрів економічної системи до рівня, що є нижчим за пороговий.

Характерними рисами використання ІІІ в державному секторі, які несуть позитивний вплив на стійкість економіки є: покращення процесу прийняття рішення за рахунок швидшої обробки даних та можливості передбачити ризики; оптимізація раціонального розподілу економічних ресурсів; підвищення ефективності державних послуг в результаті оптимізації комунікаційних каналів між владою та громадянами; легка інтегрованість ІІІ до поточного процесу державного управління; автоматизація робочих процесів та рутинних задач; розвиток навичок, а отже, забезпечення результативної платформи для економічного відновлення у разі шокового впливу. Загалом, ІІІ здатен пом'якшити вплив шоків на економічну систему, проте за умови його імплементації потрібно враховувати можливі потенційні ризики.

Список використаних джерел

1. Meadows, D. H. Thinking in Systems : a Primer. London ; Sterling, VA :Earthscan, 2009. 240p.
2. Hafele, J., Barth, J., Le Lannou, L-A., Bertram, L., Tripathi, R., Kaufmann, R., Engel, M. A framework for economic resilience: guiding economic policy through a social-ecological transition. 2022. ZOE Institute for Future-fit Economies: Cologne. 34p.
3. The World Trade Report 2021. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr21_e.htm
4. Gianluca, M., Gianluigi, V. AI-Enabled Innovation in the Public Sector: A Framework for Digital Governance and Resilience. 19th International Conference on Electronic Government (EGOV), Aug 2020, Linköping, Sweden. pp.110-120
5. 8 Biggest Public Sector Technology Trends in 2023. URL: <https://www.fdmgroup.com/news-insights/public-sector-technology-trends/>
6. Tangi L., van Noordt C., Combetto M., Gattwinkel D., Pignatelli F., AI Watch. European Landscape on the Use of Artificial Intelligence by the Public Sector. 2022. Publications Office of the European Union, Luxembourg. doi:10.2760/39336, JRC129301.
7. Thierer, A., O'Sullivan, A., & Russell, R. Artificial intelligence and public policy. 2017. Arlington, VA: Mercatus Center George Mason University. <https://www.mercatus.org/system/files/thierer-artificial-intelligence-policy-mr-mercatus-v1.pdf>
8. Bernd, W. Wirtz, Jan C. Weyerer & Carolin Geyer. Artificial Intelligence and the Public Sector—Applications and Challenges. 2018. International Journal of Public Administration, DOI: 10.1080/01900692.2018.1498103

CAPITAL CONCENTRATION IN THE CONTEXT OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT

SHVED Yuriy,

*Director, Transaction Advisory Services MNP Corporate Finance
Calgary, Canada Postgraduate Student Department of Economics and
Competition Policy State University of Trade and Economics, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6977-2709*

In March 2024 the US stock market demonstrated a new high, driven mostly by promising developments in generative AI technologies. In particular, the market capitalization of NVIDIA, a leading manufacturer of GPUs and hardware *inter alia* used in the generative AI sector, doubled since the middle of 2023 [1]. Some reports forecast that the global generative AI market will amount to over \$100 billion by 2030 annually growing a third on average from 2024 [2].

The Global AI Index published by British Tortoise Media considers 111 indicators to assess nations' ranking in terms of AI development; these indicators are grouped into 7 pillars: Talent, Infrastructure, Operating Environment, Research, Development, Government Strategy, and Commercial [3]. Without a detailed analysis of each of such groups, it's worth highlighting that pillars like Infrastructure, Research, Development, and Government Strategy, i.e. 4 of 7, are not and cannot be a responsibility of the private sector only as they require significant government support.

In the big world of modern technology focused on retail products, AI development is currently different – it is to a significant extent driven by the researchers and governments. The reason is simple – AI requires computing resources, and investments into required infrastructure can be afforded by either largest market players (e.g. Microsoft and OpenAI) or the governments [4]. This problem is even more obvious than in chip manufacturing which is dominated by the private sector.

As such, although likely being the most important (or at least the most promising) part of the technology which is largely driven by network effects, the AI sector differs from the rest of the market segments which do not rely as significantly on the self-learning capabilities. Contrary to software developers where talent plays the key role and creates an opportunity for start-ups to become unicorns in a few years thanks to the products that can be used by millions of customers, keeping up with new AI achievements requires massive ongoing investments into infrastructure (which is aging quickly) and research, which is doable only for a few well established businesses.

It is not surprising that the leading players in this space are big tech companies as presented in Table 1.

Table 1

Largest generative AI companies by capitalization as of March 2024

Company	Market capitalization, \$ trillion	Key AI product(s)
Microsoft	3.01	Microsoft Copilot
Nvidia	2.14	NVIDIA AI, NeMo, BioNeMo, Picasso, AI specific chips and GPUs
Amazon	1.79	Amazon Bedrock, Amazon Q, Amazon CodeWhisperer, Amazon SageMaker
Google / Alphabet	1.72	Gemini, Vertex AI
Facebook / Meta	1.23	Meta AI, Llama 2, Llama 3, Seamless Communication models
IBM	0.18	watsonx.ai, Code Assistant, Slate, Granite
OpenAI	0.08	GPT-4, ChatGPT, DALL-E 3, Sora

Source: [5]

However, similar to other technology network businesses, when it comes to developing specialized or niche tools supporting AI development, smaller companies developing unique algorithms have a commercial potential, and attract the attention of sponsors interested in booming growth of their investments. The table below summarizes the players from this cohort who have managed to raise the highest volumes of financing.

It is true that generative AI startups are typically backed by venture capital (e.g. recent investment by Thrive Capital which indicted developer’s valuation of \$80 billion [7]), however as illustrated by the data in Table 2, all of them require cooperation with the big tech companies both to finance their R&D and eventually integrate their products into those already existing and available to commercial and retail customers.

In other words, the big tech players seek to monetize their investments through a reach to multiple commercial and private users (e.g. OpenAI tools included in Microsoft Office products), however it’s difficult, at least at this stage, for the AI focused start-ups to use network effects to grow their business on their own.

Therefore, from the point of view of sector consolidation and related capital concentration, generative AI technologies demonstrate a more straightforward model with large technology players dominance compared

to a more complex one applicable to retail consumer oriented network businesses where this process is rather cyclical, i.e. consolidation of networks stimulates not only organic, but also inorganic growth as the next step thus allowing new businesses to grow independently (e.g. see [8]).

Table 2

Top generative AI startups by attracted financing as of January 2024

Company	Financing raised / committed, \$ billion	Area of AI	Big tech partner(s)
OpenAI	13.0	LLM / NLP	Microsoft
Anthropic	7.3	LLM / NLP	Salesforce, Google, Amazon
Databricks	4.2	Data management / AI infrastructure	Nvidia, Microsoft, Salesforce, Google, Amazon
InflectionAI	1.5	Machine learning	Nvidia, Microsoft
Mistral AI	0.5	LLM / NLP	Salesforce
Cohere	0.5	LLM / NLP	Nvidia, Salesforce
Adept	0.4	Machine learning	Nvidia, Microsoft
HuggingFace	0.4	Machine learning	Nvidia, Salesforce, Google, Amazon
Runway	0.2	Machine learning	Nvidia, Salesforce, Google
Imbue	0.2	Machine learning	Nvidia, Amazon

Source: [6]

To conclude, current trends in AI technology development determine the way capital concentration processes work in the sector: continuing need for R&D investments and enhancement of computing technologies, complexity of the underlying technologies not oriented directly on the retail customer needs, as well as dependance on the niche talent, – lead to larger players’ domination. This may threaten competition in the future when commercial use of underlying solutions (like ChatGPT in recent years) will become pervasive and is the reason for regulators already demonstrating higher scrutiny on big tech’s AI development efforts [9].

References

1. The Guardian. US stock markets close at record highs as enthusiasm for AI drives gains. <https://www.theguardian.com/business/2024/mar/01/record-high-us-stock-market-nvidia-ai>

2. PR Newswire. Generative AI Market Size, Share & Trends Analysis Report 2024: Demand Surges as Industries Embrace Workflow Modernization – Global Forecast to 2030. https://finance.yahoo.com/news/generative-ai-market-size-share-003000971.html?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAAMiRe-OHYaW8hx-haQbEnL5qDeZTMg40BfIEsgK5IQdOv9QK3V6W2Wx5NT1VL-WNZWDFpFF7utATplnMTcj1EsqrAI_oXVYJIYkfcHTDSDsYMN31M8LdKa82OA1AwpjanXOtd2VrQWurGAjkbwXIhqKzqCU4Jaie-JwTwOWVxKcC

3. Tortois. The Global AI Index. <https://www.tortoisemedia.com/intelligence/global-ai/#pillars>

4. Joe Castaldo. Canada's AI infrastructure does not compute. <https://www.theglobeandmail.com/business/article-canadas-ai-infrastructure-does-not-compute/>

5. Shelby Hiter. 20 Top Generative AI Companies Leading In 2024. <https://www.eweek.com/artificial-intelligence/generative-ai-companies/>

6. Isabella Ward and Natalie Lung. Big Tech's Massive AI Startup Deals, By the Numbers. <https://www.bnnbloomberg.ca/big-tech-s-massive-ai-startup-deals-by-the-numbers-1.2026662>

7. Antonio Pequeño IV. OpenAI Reaches \$80 Billion Valuation In Venture Firm Deal, Report Says. <https://www.forbes.com/sites/antoniopequenoi/2024/02/16/openai-reaches-80-billion-valuation-in-venture-firm-deal-report-says/?sh=14c8a1b53d8a>

8. Швед Ю., Титиш Б. Концентрація капіталу: мережево-цифровий вимір. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2024. № 2. С. 66-85. Серія. Економічні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(133\)04](https://doi.org/10.31617/3.2024(133)04)

9. The Economist. Regulators are forcing big tech to rethink its AI strategy. <https://www.economist.com/business/2024/03/27/regulators-are-forcing-big-tech-to-rethink-its-ai-strategy>

ЗАСТОСУВАННЯ ШІ У МАРКЕТИНГОВИХ ІННОВАЦІЯХ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

ЮРЧЕНКО Віктор,

доцент Західноукраїнського національного університету, Україна
orcid/0009-0006-6990-8887

ЗАЙВА Яна,

старший викладач Міжнародного класичного університету
імені Пуліпа Орлика, Україна
orcid/0009-0001-7244-3869

Інновації в поєднанні з маркетингом та ШІ сприяють зростанню туристичних компаній шляхом надання послуг для споживачів. Науковці І. Жукович, Н. Кампов, Ю. Миронов, Ю. Драчук та інші досліджували проблематику інноваційного підходу в туристичному бізнесі.

Туризм в Україні протягом останніх років втратив свою актуальність на певний час через кризу у світовій економіці, спричинену пандемією COVID-19, та подальше військове положення.

Саме зараз, коли український туризм переживає складні часи, важливе впровадження маркетингових інноваційних технологій для підтримки індустрії туризму, а ключовим чинником досягнення конкурентних переваг в туристичній галузі є застосування інноваційних маркетингових технологій з використанням ШІ. Ефективність впровадження ШІ-інновацій стає актуальним завданням у процесі реалізації заходів, спрямованих на розвиток туристичного підприємства. ШІ-інновації стають одним із найважливіших елементів сучасного суспільства.

Однією з головних причин того, що інноваціям приділяють стільки уваги, є те, що туристична галузь стала досить конкурентною, тому інновації в туризмі можуть включати нові форми та методи просування, нові технології, які дозволяють забезпечити кращу якість обслуговування та збільшити задоволення клієнтів, а також впровадження нових туристичних продуктів та послуг.

У сучасному глобальному конкурентному середовищі ключовим фактором стати найкращим та досягти найвищої частки ринку є розуміння того, чого хочуть клієнти та задоволення їх потреб, які постійно змінюються. Швидкий темп, з яким розвивається світ, змінив спосіб життя людей і створив потребу в змінах, тим самим зробивши маркетингові інновації ще важливішою концепцією, яку потрібно вивчати та впроваджувати. Поточні клієнти завжди шукають

нові розробки, тоді як потенційні клієнти хочуть диференціювати фактор, який є одним з багатьох факторів, що знаходяться в рамках маркетингових інновацій.

Ефективними маркетинговими інноваційними технологіями з використанням ШІ, які задіяні в сфері туризму, є маркетинговий аналіз даних, віртуальна реальність та доповнена реальність, мобільний маркетинг і т. ін. Застосування технології ШІ дозволяє компаніям зрозуміти потреби та бажання своїх клієнтів, а також спрямувати маркетингові зусилля на ті послуги та пропозиції, які їм дійсно цікаві. Віртуальна реальність та доповнена реальність дозволяють потенційним клієнтам пережити віртуальну подорож, з метою повної демонстрації послуг компанії в реальності. Це допомагає залучити більше клієнтів та збільшити продажі. Віртуальні тури дозволяють показувати туристичні місця та готелі клієнтам за допомогою відео або 3D-моделей. Це дозволяє клієнтам ознайомитись з місцем, не відвідуючи його особисто, та прийняти рішення про бронювання.

Однією з ключових інновацій в туризмі є використання мобільних пристроїв та мобільних додатків з ШІ для залучення клієнтів та підвищення їх лояльності. Також, використання геолокації та персоналізованого маркетингу з ШІ дозволяє туристичним компаніям створювати більш ефективні маркетингові кампанії. Прикладами використання мобільного маркетингу в туризмі з ШІ є мобільні додатки для туристів. Мобільні додатки дозволяють туристам швидко та легко знайти інформацію про туристичні місця, події, готелі та інші послуги. Це може бути використано для привертання нових клієнтів та збільшення продажів.

Мобільний маркетинг з ШІ може бути використаний для організації персоналізованих електронних розсилок з інформацією про нові пропозиції, знижки та спеціальні пропозиції для підписників. Це може допомогти залучити нових клієнтів та зберегти існуючих. Мобільний маркетинг може бути використаний для просування бренду та підвищення свідомості про нього за допомогою соціальних медіа. Використання геолокації дозволяє туристичним компаніям надсилати спеціальні пропозиції, повідомлення та рекламу в реальному часі туристам, які знаходяться в конкретній локації.

Контент-маркетинг з використанням ШІ – створення цікавого, корисного та інформативного контенту для туристів, який допомагає їм планувати подорож і знайти потрібну інформацію про туристичні послуги. Блоги та статті з використанням ШІ є одним з найпопулярніших способів використання контент-маркетингу в туризмі.

Туристичні компанії завдяки використанню ШІ можуть досить швидко розмістити на своєму сайті цікаві та корисні статті про місцеві визначні місця, ресторани, готелі, події та інше. Це дозволить привернути увагу нових клієнтів та збільшити лояльність старих. Фото та відео контент – ще один важливий компонент контент-маркетингу з використанням ШІ в туризмі. Туристичні компанії за допомогою ШІ можуть генерувати та використовувати як статичні, так і динамічні зображення для привернення уваги клієнтів та демонстрації своїх послуг та пропозицій. Також можуть бути використані персоналізовані відео-екскурсії з використанням ШІ, які дозволяють клієнтам познайомитися з місцевими визначними місцями та історією.

Маркетингові інновації з використанням ШІ в туризмі відіграють важливу роль в залученні туристів та в підвищенні конкурентоспроможності туристичної галузі в цілому. Використання новітніх технологій, персоналізованих підходів та цікавого контенту допомагає створити ефективні маркетингові кампанії, які забезпечують успіх у сучасному конкурентному світі туризму.

Список використаних джерел

1. Жукович І. А. Інновації в туризмі: основні теоретичні та практичні аспекти // Наука та наукознавство. 2017. Вип. 2 (95). С. 69-81.
2. Кампов Н. С. Роль інновацій для розвитку туризму // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. Економічні науки. 2017. Вип. 23 (18). С. 246-255.
3. Миронов Ю. Б. Використання маркетингу у сфері туризму // Молодь і ринок. 2002. Вип. 1. С. 57-60.
4. Драчук Ю. З. Напрями вдосконалення розвитку сфери туризму на засадах інноваційних маркетингових технологій // Економічний вісник Донбасу. 2016. Вип. 1(43). С. 115-119.

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

СУТНІСТЬ І НАПРЯМОК НОВОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ЦИКЛУ

БОЛГОВ Владислав,

*доцент Державного торговельно-економічного
університету, Україна
orcid.org/0000-0002-0631-302X*

Світова економіка, за останні 15 років, постійно знаходиться в стані турбулентності. Кризові явища є не прогнозовані та мало контрольовані. Саме ці обставини зумовлюють підвищену увагу до теорії економічних циклів.

У теоретичному макроекономічному підході до вивчення економічної динаміки виділяють три види циклів: довгі цикли Кондратьєва, що пов'язані зі змінами технологій; середньострокові цикли, пов'язані з життєвим циклом споруд та будівель; малі цикли, пов'язані з особливостями функціонування грошово-кредитного обігу [1].

Однак, така класифікація коливань має суто економічну природу, направлена на вирішення поточних і тактичних завдань, та не в змозі розв'язати протиріччя, що назрівають, між інституціями та суспільними відносинами. Тому, великої популярності набуває підхід вчених інституціоналістів, що базується на тезі цивілізаційних циклів, які обумовлюють довгостроковий розвиток загальнолюдської цивілізації на базі світоглядних проривів.

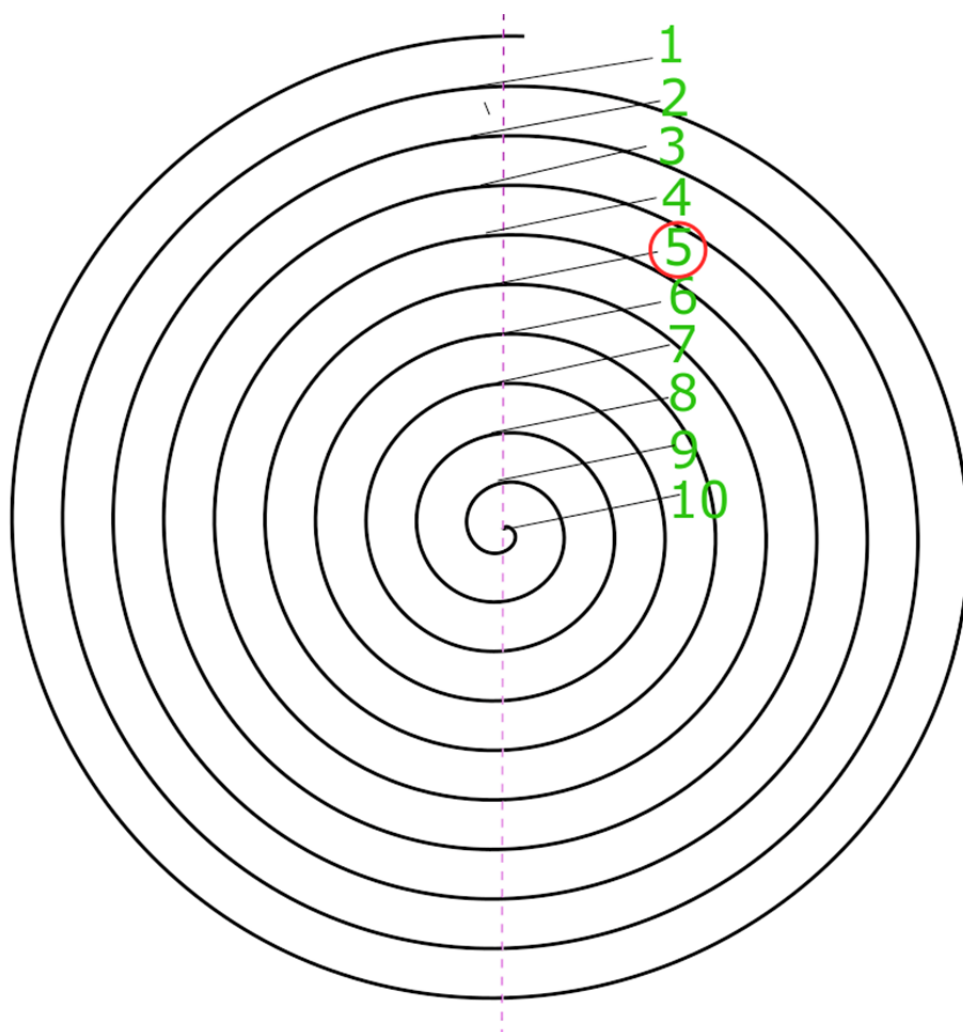
Відповідно до цього підходу, сучасний світ перебуває в біфуркаційній зоні переходу від старого цивілізаційного циклу до нового. Цей період було передбачено всесвітньовідомими авторитетами Елвіном Тоффлером [2], Іммануелем Валлерстайном [3], Френсісом Фукуямою [4] та ін. В своїх роботах, вони розкривали кризу сучасного глобального світопорядку і зародження нової цивілізаційної хвилі.

Не дивлячись на те, що всі економісти погоджуються з хвилеподібним характером розвитку, однак сутність циклічних процесів до сих пір є однією з найсуперечливіших тем в економічній теорії. Так, наприклад, переважна більшість науковців погоджуються

з існуванням великих цивілізаційних циклів, однак у визначені їх протяжності, рушійних сили та методології їх дослідження не існує єдиного підходу.

Е. Тоффлер стверджує, що протяжність таких циклів є сталою і становить 1000 років [2], однак дослідження останнього сторіччя дозволяють стверджувати, що всі еволюційні процеси не мають сталої амплітуди, а всі коливання постійно і неухильно прискорюються.

Таким чином, найвлучнішим буде використання методу Фібоначчі до обґрунтування характеру формування амплітуди великих цивілізаційних циклів.

*Рис. 1. Спіраль циклів цивілізаційного розвитку людства.
Джерело: [1].*

Таким чином, графічно сутність еволюційного циклічного розвитку можна зобразити у вигляді спіралі, що згортається (рис. 1). Тим більше, що сам термін «цикл» походить від давньогрецького – коло.

Сучасна людська цивілізація знаходиться в середині системи цивілізаційного руху (позначене червоним колом), і стоїть на межі переходу від Вестфальської системи світового порядку до формування нової.

Більш доцільним буде тривимірне зображення спіралі циклів цивілізаційного розвитку, бо воно розкриває сутність самого руху: не просто руху по колу, а рух в гору з певною циклічною закономірністю. Тому, такий рух можна відобразити у вигляді спіралеподібної піраміди.

Підходи застосування ряду Фібоначчі до методології формування великих цивілізаційних циклів, їх послідовність та межі коливань було проаналізовано та розкрито в попередніх наукових роботах: [1], [5].

Ця робота присвячена пошуку джерел великих циклічних коливань. Причиною та рушійною силою цивілізаційних циклів є зміна світоглядних парадигм, що спричиняє глобальні (цивілізаційні) зрушення, зміни у світовому порядку, суспільних відносинах, організації соціумів та держав. Причиною таких змін можуть бути прогресивні філософські, релігійні, ідеологічні і навіть науково-технічні новації.

Як правило, поширення нової світоглядної ідеї, з одного боку, пов'язано із занепадом пануючої не здатністю вирішувати нові проблеми з якими стикається людство, а з іншого викликає шалений супротив її реалізації з боку.

Однак, поява нового світового порядку, що базується на основі нової світоглядної ідеї не викреслює надбаня попередніх циклів, а поглинає їх і відштовхується в своєму розвитку від набутих напрацювань.

Як було зазначено вище, людська цивілізація стоїть на порозі чергової зміни великих циклів. Цей етап відзначається боротьбою рівноправних альтернатив та протистояння їм залишків діючої системи цінностей і світогляду. Про те, що людство знаходиться саме на цьому етапі свого розвитку свідчать провали діючого світового порядку, перманентна економічна криза та загострення суспільних світоглядних протиріч як в середині країн так і між між ними та державними устріями.

Вказані протиріччя постерігаються та мають свою реалізацію як в середині більшості країн світу так і в зовнішніх відносинах.

Сутність внутрішніх суспільних протиріч, у поточному перехідному періоді, в розвинених країнах проявляється у наступних явищах:

1. провали у дотриманні прав і гідності окремих членів суспільства державою та іншими його членами;

2. зупинення або сповільнення суспільних ліфтів, в наслідок чого політичні, релігійні та культурні еліти втрачають об'єктивний зв'язок із суспільним життям, відповідно авторитет і довіру суспільства.

3. через застій еліт влада стає самоціллю і засобом збагачення, що призводить до втрати легітимності владних інституцій і сутності існування представницької демократії в цілому;

4. зростання нерівності в розподілі економічних благ в суспільстві.

З іншого боку, як прояв зовнішнього протеріччя, загострюється протистояння тоталітарних режимів спробам демократизації та еволюційного розвитку окремих країн. Як наглядна ілюстрація цього явища є війна росії проти України, Ірану та підконтрольних йому державних утворень проти Ізраїлю.

Визначаючи сутність сучасних світових трансформаційних процесів, природу поточної кризи, та відштовхуючись від визначених вище ознак зародження нового цивілізаційного циклу, можна стверджувати, що головним питанням, розв'язання якого забезпечить новий розвиток, є визначення якісно нової самоідентичності держави, її функцій, місця в ній громадянина та його ознак, прав і обов'язків.

Таким чином, людство знаходиться в стані переходу між двома великими цивілізаційними циклами, наслідком чого є перманентні економічні і політичні кризові явища, загострення військових конфліктів які набувають глобального значення. Поточне десятиріччя є визначальним у зародженні нової світоглядної ідеї, що формуватиме нові державні формації та світовий порядок.

Список використаних джерел

1. Petrunenko, I., Kozlovskiy, S., Bolhov, V., Akhnovska, I. Lavrov, R., Bolgarova, N. Civilizational Cycles and Economic Development in the Context of Technological Transitions and Global Pandemics. Montenegrin Journal of Economics. 2022. Vol. 18, No. 4, pp. 191–202.

2. Toffler A. () The Third Wave, N.Y.: Morrow, 1980. 544 p.

3. Wallerstein I. After Liberalism, N. Y.: The New Press, 1995 .256 p.

4. Fukuyama F. State building: Governance and World Order in the 21st Century, Cornell University Press, 2004. 160 p.

5. Болгов В.Є., Ахновська І.О. На зламі епох: цивілізаційні цикли суспільного розвитку. Матеріали ІХ міжнар. науково-практич. Конфер «Стратегії глобальної конкурентоспроможності: соціально-економічні виміри» 28.10.2022 р., Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: 2022. С. 7-10.

ПЕРЕДУМОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: АНАЛІЗ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ

БОНДАРЕНКО Роман,

аспірант Донецького національного університету

імені Василя Стуса, Україна

orcid.org/0009-0002-5248-533X

Інноваційний розвиток є ключовим чинником сталого економічного зростання для багатьох країн. Однак, успішне впровадження інновацій вимагає глибокого розуміння передумов, що сприяють їхньому поширенню та прийняттю. Дане дослідження спрямоване на аналіз передумов інноваційного розвитку крізь призму відомих економічних теорій. Воно ставить за мету виявлення основних факторів, які впливають на інноваційний розвиток, зокрема в контексті теорій ендогенного зростання, креативного руйнування, технологічного застою та інших економічних концепцій.

Аналіз публікацій вказує на широкий спектр досліджень у галузі передумов інноваційного розвитку та економічних теорій. Діячі, такі як М. Петченко, К. Паскаль, М. Грідіна, Й. Шумпетер, Р. Гордон, Т. Коуен, К. Перес, К. Фріман, Б-А. Лундвалл, Р. Нельсон та Е. Роджерс, зробили свій внесок у дослідження різних аспектів цих питань.

Наприклад, деякі дослідження фокусуються на ендогенних теоріях економічного зростання, вивчаючи внутрішні фактори, що сприяють розвитку економіки. Інші дослідження аналізують інноваційні процеси та їхню взаємодію з економічними системами. Деякі вчені розглядають проблему технологічного застою та шляхи подолання цього явища, в той час як інші досліджують фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємств через інновації.

Завдання дослідження полягає у систематизації та аналізі економічних теорій, які впливають на інноваційний розвиток економіки. Мета – визначення ключових факторів інноваційного розвитку та їх впливу на стратегії управління інноваціями.

Інноваційний розвиток є одним з ключових чинників економічного зростання сучасних країн. Для розуміння цього процесу важливо враховувати різні економічні теорії, які пояснюють передумови та механізми його здійснення. Ендогенне зростання, креативне руйнування, технологічний застій, інноваційна система та дифузія інновацій – це концепції, які допомагають краще зрозуміти сутність та еволюцію інноваційного процесу. Кожна з цих теорій вказує на важливі аспекти, які впливають на розвиток нововведень та їх поширення в економіці. Розглядаючи ці теорії разом, можна виявити ключові чинники, які сприяють або гальмують інноваційний розвиток, та розробляти стратегії, спрямовані на підтримку інноваційної активності в економіці.

Отже, аналізуючи праці дослідників у галузі економіки та інновацій, можна виділити кілька ключових теорій, які пояснюють сутність та передумови інноваційного розвитку економіки країни. Серед них особливе місце займають:

1. Теорія ендогенного зростання;
2. Теорія креативного руйнування;
3. Теорія технологічного застою;
4. Теорія інноваційної системи;
5. Теорія дифузії інновацій.

Теорія ендогенного зростання, як розглядається у праці Марії Петченко, Катерини Паскаль та Марії Грідіної, розкриває ключові аспекти інноваційного розвитку економіки країни [1]. Вона визначає, що моделі ендогенного економічного зростання, на відміну від неокласичних, враховують ширший спектр факторів, що впливають на економічний розвиток. Такі моделі враховують науковий та технологічний прогрес, рівень фізичного та людського капіталу, міжнародну торгівлю, витрати на освіту та охорону здоров'я, державний борг, частку інвестицій тощо.

Ці аспекти виявляються ключовими передумовами для інноваційного розвитку. Інновації та технологічний прогрес виявляються важливими детермінантами економічного зростання в моделях ендогенного зростання. Вони підкреслюють значення інвестицій у наукові дослідження та розвиток, а також у підвищення якості людського капіталу через освіту та підготовку. Таким чином, аналіз теорій ендогенного зростання, зокрема у контексті досліджень вчених як П. Ромера та Р. Лукаса, є критичним для розуміння та аналізу інноваційного розвитку економіки країни.

Теорія креативного руйнування, як вперше сформульована Йозефом Шумпетером, доповнює концепцію ендогенного зростання,

надаючи глибшого розуміння інноваційного розвитку. Вона вказує, що процес економічного прогресу не обмежується лише накопиченням капіталу та праці, як в класичних теоріях, але також залежить від постійного створення та впровадження нових технологій, продуктів, процесів та ринків [2]. Отже, в контексті інноваційного розвитку, теорія креативного руйнування підкреслює необхідність постійного інноваційного зусилля як ключової передумови для економічного зростання, підтримуючи ідеї, висловлені в теоріях ендогенного зростання.

Теорія технологічного застою, розглянута в працях Роберта Дж. Гордона, Тайлера Коуена та Карлоти Перес, привертає увагу до факторів, які можуть вплинути на інноваційний розвиток економіки. Гордон вказує на те, що після періоду інтенсивного технологічного прогресу вже впроваджено більшість ключових інновацій, що може призвести до зниження ефективності нових технологій [3]. Коуен стверджує, що зростання витрат на розробку та впровадження нових технологій може призвести до зниження їхньої прибутковості [4]. Перес зазначає, що технологічні революції, хоча й створюють нові можливості для розвитку, можуть також спричинити тимчасовий спад у виробництві та зайнятості через необхідність адаптації до нових технологій [5]. Таким чином, ці розгляди технологічного застою підкреслюють необхідність пошуку нових шляхів інноваційного розвитку, а також важливість розуміння взаємозв'язку між інноваціями та економічним зростанням.

Теорія інноваційних систем, як її представлено в працях Крістофера Фрімана та Бенгт-Оке Лундвалла, наголошує на важливості взаємодії між різними суб'єктами системи для стимулювання інноваційного розвитку. Фріман підкреслює, що ефективна координація дій між усіма учасниками інноваційного процесу є ключовим фактором успіху в цій галузі [6]. Лундвалл, у свою чергу, визначає роль національних інноваційних систем у підтримці інноваційного розвитку та вказує на необхідність взаємодії між різними суб'єктами системи та належної політики підтримки [7]. Таким чином, ці дослідження підкреслюють, що ефективна взаємодія та співпраця усіх учасників інноваційного процесу є важливою передумовою для стимулювання інноваційного розвитку.

Теорія дифузії інновацій, введена Евереттом Роджерсом у 1962 році, є ключовим концептом для розуміння поширення новаторських ідей, продуктів та практик у соціальних системах. Вона виникає з передумов інноваційного розвитку, які включають поступовий розвиток і розповсюдження нових технологій, соціальних норм та

організаційних практик. Дифузія інновацій відбувається через комунікаційні канали, такі як мас-медіа, мережі зв'язку та соціальні групи, і змінює соціальну систему, в яку вона вводиться. Роджерс ідентифікує п'ять категорій учасників у процесі дифузії – від інноваторів до запізнілих послідовників – кожна з яких має визначений вплив на швидкість та масштаб поширення інновації [8]. Ця теорія дозволяє краще розуміти, як технології, соціальні зміни та організаційні практики поширюються та впливають на суспільство та економіку, що робить її важливим інструментом для аналізу інноваційного розвитку. Передумови інноваційного розвитку крізь призму теоретичних концепцій можна навести у вигляді рисунку (рис. 1).

Рис. 1. Передумови інноваційного розвитку
Джерело: розроблено автором

Отже, теорії інноваційного розвитку наголошують на різноманітних передумовах, які впливають на цей процес. Теорії ендогенного

зростання та креативного руйнування підкреслюють важливість внутрішніх факторів, таких як науковий прогрес і технологічна інновація, у стимулюванні економічного зростання. У свою чергу, технологічний застій вказує на потребу в постійному пошуку нових інновацій для уникнення стагнації. Теорії інноваційних систем та дифузії інновацій підкреслюють важливість системних факторів, таких як ефективна взаємодія між учасниками системи та наявність комунікаційних каналів, у сприянні поширенню інновацій. Розуміння цих передумов допомагає сформулювати стратегії, спрямовані на стимулювання інноваційної активності та забезпечення сталого економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Петченко М., Паскаль К., Грідіна М. Ендогенні теорії економічного зростання у працях учених. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 9 грудня 2022 р. / М-во внутрішніх справ України, Харківський нац. ун-т внутрішніх справ, Науковий парк «Наука та безпека». Вінниця, 2022. С. 168 – 169.
2. Joseph A. Schumpeter. Капіталізм, соціалізм і демократія / пер. з англ. В. Ружицький, П. Таращук. Київ : Основи, 1995. С. 108 – 114.
3. Gordon, R. J. The Rise and Fall of American Growth: The U.S. Standard of Living since the Civil War. Princeton University Press. 2016.
4. Cowen, T. The Great Stagnation: How America Ate All The Low-Hanging Fruit of Modern History, Got Sick, and Will (Eventually) Feel Better. Penguin. 2011.
5. Perez, C. Technological revolutions and financial capital: The dynamics of bubbles and golden ages. Edward Elgar Publishing. 2002.
6. Freeman C., Soete L. Economics of Industrial Innovation. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203064474>
7. Lundvall, B-A. National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. 1992.
8. Роджерс З., Еверетт М. Дифузія інновацій / Переклад з англ. Василя Старка.-К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2009. С. 591.

УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

БУТКО Богдан,

*асистент Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна
orcid.org/0000-0002-9769-7523*

Комерціалізація стає все більш важливим джерелом конкурентних переваг, а інвестиції бізнесу в НДДКР та інновації зростають. Посилена конкуренція, коротший життєвий цикл продукції і розширені технологічні можливості змушують виробників швидше впроваджувати інновації та зосереджувати витрати на НДДКР, одночасно шукаючи швидкий доступ до додаткових знань. Результатом цих зрушень стала поява нового способу організації промислових досліджень, який менш орієнтований на окремі показники, проте в деяких випадках більше покладається на невеликі технологічні напрямки. Подібне співробітництво може створити міцну основу для комерціалізації інновацій та забезпечити інші потенційні переваги, такі як полегшення доступу до нових технологій та вихід на нові ринки за допомогою ліцензування. Кожна специфічна бізнес-модель створює різні опції з точки зору швидкості, вартості, потенціалу використання доступу до інтелектуальної власності партнера. Розглянемо основні елементи та характеристики досліджуваної моделі (табл. 1).

Таблиця 1

Основні стратегічні елементи п'ятої мережевої моделі комерціалізації високотехнологічного продукту

Стратегічні елементи	Особливості
Стратегія, базована на часі. Фокусування на якості та інших нецінових факторах – тотальний маркетинг якості. Корпоративна адаптивність. Клієнт – першочергова складова стратегії. Інтеграція з партнерами. Стратегія горизонтального технологічного співробітництва. Стратегія електронної обробки даних.	Більш висока організаційна і системна інтеграція. Гнучка організаційна структура, що дозволяє еластично пристосовуватися до кон'юнктури. Повністю розвинені бази даних. Ефективні зовнішні канали зв'язку.

Джерело: [1; 2]

Дослідження в межах мережевої моделі стало вагомою альтернативою, яка надає доступ до зовнішніх джерел інформації. В мережевій моделі учасники комерціалізації високотехнологічного продукту поділяють та розвивають свої знання спільно з іншими. Мережі – основний спосіб координації даного ринку. Поєднання інформаційних ресурсів у мережах призводить до посилення інноваційної динаміки, що значно пришвидшує комерціалізацію.

Становлення моделі шостого покоління є проявом тенденції зростання ролі інформації та адаптивності підприємств до кон'юнктури. Особливістю є ризик інформаційної асиметрії та володіння прихованими знаннями [3].

Серед основних елементів шостого покоління моделей комерціалізації високотехнологічного продукту можна виділити такі: єдина інформаційна основа організації; нематеріальні активи як головний ресурс і механізм управління ними; гнучкість організаційної структури; мобільність ресурсів; принципи як одна з найважливіших ланок стратегії, їх безпосереднє залучення до процесу комерціалізації; відмова від прямої конкуренції через стратегію інтеграції з конкурентами (табл. 2).

Таблиця 2

Основні стратегічні елементи шостої моделі комерціалізації високотехнологічного продукту

Стратегічні елементи	Особливості
Час і простір стислі	Гнучкі структури і мобільність ресурсів
Фокусування на нематеріальних активах як на головних ресурсах організації	Ефективні механізми обміну внутрішніми і зовнішніми знаннями
Увага приділена можливості встановлювати зв'язки	Залучення вищого керівництва
Співвласники – важлива ланка стратегії	Культура і єдина інформаційна основа
Стратегічна інтеграція з конкурентами	Зв'язки із зовнішніми установами
Фокусування на прихованих знаннях	Механізми ідентифікації, вимірювання, управління нематеріальними активами

Джерело: [4]

Очевидно, що, крім матричної організаційної структури підприємства і партнерів, які безпосередньо впливають на процес

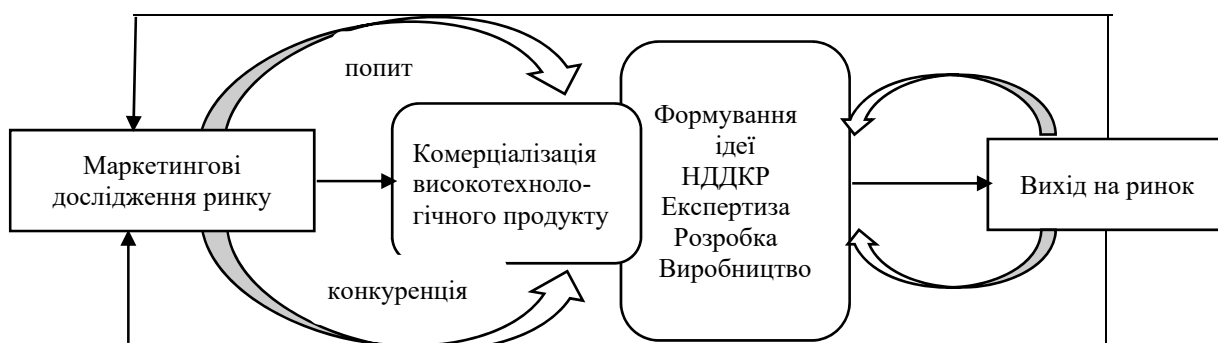
комерціалізації, важливою складовою зовнішнього контуру повинні стати агенти, що забезпечують підтримку комерціалізації на рівнях, що визначають середовище підприємства. Це дасть змогу вибудувати систему інтегрованої взаємодії між підприємством і даним середовищем (економічним, соціальним, політичним, правовим та ін.) з метою ефективного управління комерціалізацією.

За локацією суб'єктів-продуцентів високих технологій і продуктів можна диференціювати моделі комерціалізації на імпліцитні (внутрішні), експліцитні (зовнішні) та змішані. З табл. 2 зрозуміло, що можливі як внутрішньокорпоративні НДДКР, серійне виробництво і маркетинг (імпліцитна модель), так і надбання технологій (продуктів) у агентів зовнішнього середовища з подальшим виробництвом і просуванням (експліцитна модель). Також можливе поєднання цих двох моделей (змішана модель). Таке поєднання може значно скорочувати час на реалізацію проекту.

Особливості реалізації мають інші форми комерціалізації, а саме: ліцензії, патенти, франчайзинг, інжиніринг, консалтинг, лізинг тощо. Використання певного напрямку реалізації високотехнологічного продукту специфікує процес комерціалізації та модифікує конкретну застосовану модель.

Крім того, на процес комерціалізації високотехнологічного продукту можуть впливати і неринкові технології: науково-технічні публікації, виставки, конференції, форуми, навчання, стажування, перепідготовка кадрів, міграція вчених і спеціалістів, проведення спільних досліджень і розробок вченими різних країн, реалізація програм міжнародного технічного сприяння, міжнародна співпраця центрів науково-технічної інформації тощо.

а) монокомпонентна

б) багатofакторна

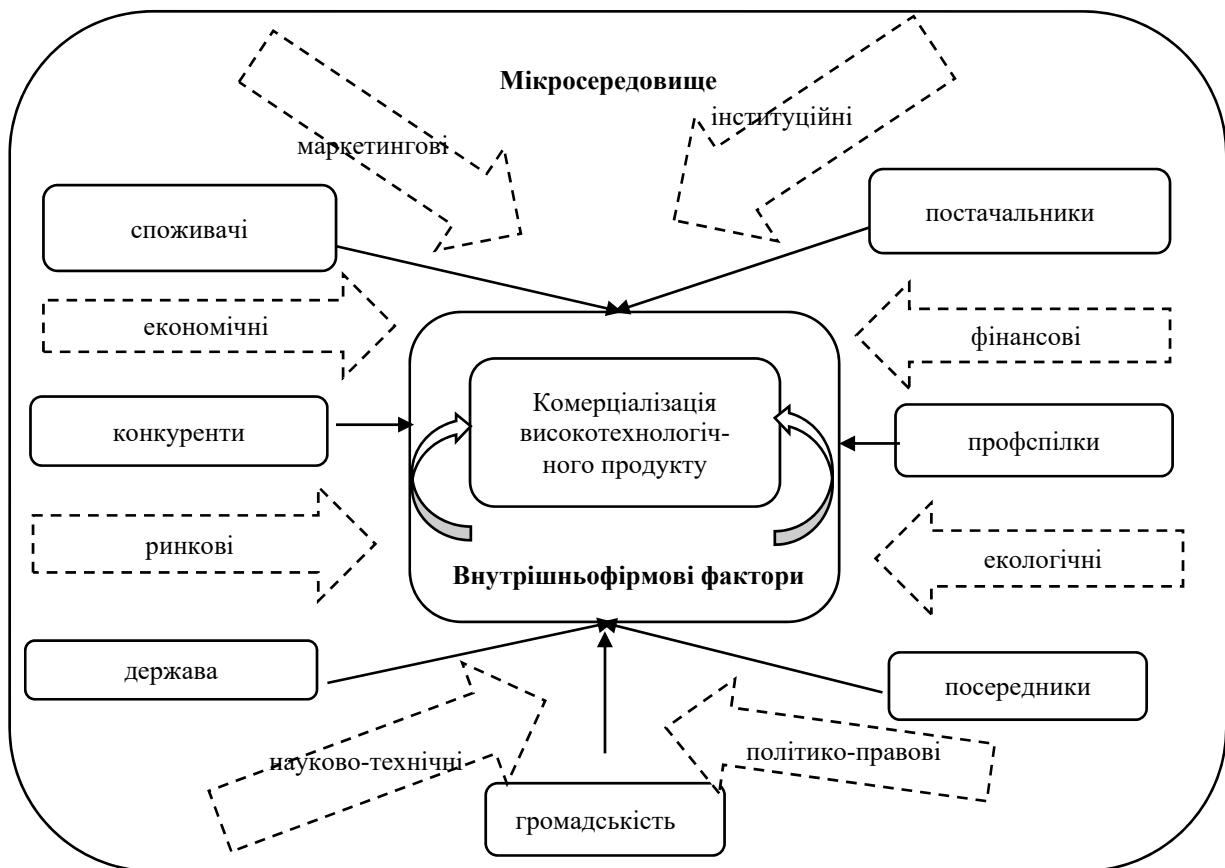

Рис. 1. Моделі комерціалізації високотехнологічної продукції
Джерело: розроблено автором

Таким чином, необхідно констатувати, що комерціалізація високотехнологічного продукту на сучасному етапі суспільного розвитку не визначається єдиною сталою моделлю. В залежності від завдань, які перед собою ставить конкретне підприємство, можливі ефективне поєднання чи трансформація різних існуючих моделей. На основі проведених досліджень до розгляду пропонуються додаткові моделі за класифікаційними ознаками «за кількістю факторів впливу» та «за мотивами виникнення ідей комерціалізації». За першою ознакою пропонуємо розглядати монокомпонентні та багатofакторні моделі (рис. 1.).

Пропозиція таких моделей зумовлена необхідністю врахування істотної кількості факторів впливу на процес комерціалізації високотехнологічної продукції. До прикладу, в монокомпонентних моделях процес комерціалізації здійснюється під впливом невеликої множини факторів, а саме: лише попиту, або державного замовлення, конкуренції чи внутрішніх потреб. Багатofакторні моделі, у свою

чергу, враховують вплив основних чинників і субфакторів на процес комерціалізації високотехнологічного продукту як визначальної категорії ефективності інноваційного процесу.

Отже, аналіз моделей комерціалізації високотехнологічної продукції охопив майже усі елементи взаємодії суб'єктів інноваційного процесу на підприємствах та за їх межами, але ми вважаємо, що швидкоплинні зміни зумовлюють необхідність поглиблення дослідження у напрямі врахування великої множини факторів та ризиків.

Список використаних джерел

1. Freeman C. Networks of Innovators: a synthesis of research issues. *Research Policy*. 1991. Vol. 20. Issue 5. P. 499-514. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/004873339190072X>.
2. Rothwell R. Towards the fifth-generation innovation process. *International Marketing Review*. 1994. Volume 11. No.1. P. 7-31. URL: <https://ru.scribd.com/document/90210128/Rothwell-Towards-the-Fifth-Generation>.
3. Carlsson B., Stankiewicz R. On the nature and composition of technological systems. *Journal of Evolutionary Economics*. 1991. P. 93-118. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF01224915>.
4. Chesbrough H. *Open business-models: How to Thrive in the New Innovation Landscape*. Harward Business Press, 2006. 256 p.

РОЛЬ І АДАПТАЦІЯ ПРОФЕСІЇ БУХГАЛТЕРА В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

ГОЛОВАЙ Надія,

*доцент Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університету, Україна
orcid.org/0000-0001-9597-0963*

Професія бухгалтера з часом пройшла значний шлях розвитку, розширюючи свої компетенції та знаходячи застосування у різноманітних сферах діяльності. Сучасні вимоги до ведення бухгалтерського обліку, що є обов'язковим для всіх суб'єктів господарювання, забезпечують формальну потребу у професії. Однак, глибше значення професії бухгалтера полягає у забезпеченні інформаційної підтримки управлінських рішень через деталізовану та точну облікову систему.

Паралельно, процес автоматизації бізнес-процесів значною мірою торкнувся і бухгалтерії, вносячи нові виклики та можливості для професіоналів у цій області, стимулюючи постійний розвиток і адаптацію до сучасних технологічних трендів.

З розвитком технологій та впровадженням комплексних програмних рішень для ведення обліку та управління на підприємствах різного масштабу, а також мобільних додатків для мікропідприємств та суб'єктів підприємницької діяльності, постає питання про роль та значення професії бухгалтера в епоху цифровізації. Це стимулює до переосмислення і адаптації професійних знань та навичок бухгалтерів, враховуючи нові виклики та можливості, які пропонує сучасна економіка. Така динаміка вимагає від академічних інституцій оптимізувати програми підготовки фахівців, зокрема в області обліку та оподаткування, щоб випускники могли ефективно застосовувати сучасні інструменти та методології в своїй роботі. Зазначене передбачає не лише оволодіння передовими ІТ-рішеннями для автоматизації облікових процесів, але й розвиток критичного мислення, аналітичних здібностей та навичок управління даними, що стають ключовими в умовах цифрової трансформації [1].

Вплив цифровізації на різні сфери бізнесу та соціально-економічних відносин, включно з бухгалтерським обліком, є предметом активних досліджень серед науковців як в Україні, так і за кордоном. Останнім часом науковцями та практиками актуалізуються питання, які висвітлюють важливі фактори розвитку обліково-інформаційного забезпечення, аналізують вплив процесів діджиталізації на облікову систему сучасних підприємств та підкреслюють необхідність її модернізації. Це включає розробку нової методології та оптимізацію організації облікового процесу, щоб відповідати вимогам цифрової економіки.

Враховуючи динамічний розвиток сучасного бізнесу та зростаючу складність управлінських завдань, м'які навички, такі як критичне мислення, комунікативні та аналітичні здібності, здатність до командної роботи та адаптації, стають не менш важливими для ефективної роботи бухгалтера. Цей аспект, представляє значний інтерес для подальшого вивчення, обумовлює необхідність розширення уявлень про фахові компетенції та, відповідно, може допомогти визначити нові тенденції у підготовці фахівців в галузі обліку та оподаткування, адаптованих до вимог сучасного ринку праці та цифрової економіки. Оновлення освітніх програм в вищих навчальних закладах з урахуванням цих тенденцій стане ключовим для підготовки кваліфікованих обліковців, здатних ефективно вирішувати задачі в нових умовах [2].

Професія бухгалтера продовжує залишатися однією з найбільш затребуваних на ринку праці України, що свідчить про її стабільність і широкі можливості застосування в різних сферах господарювання. Бухгалтери відіграють ключову роль у забезпеченні правильності та ефективності облікового процесу в підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності та напрямку діяльності, що підкреслює їхнє фундаментальне значення для економіки.

Водночас, поширення цифрових технологій та автоматизація бухгалтерських процесів викликають безліч запитань про майбутнє цієї професії. Цифровізація не лише спрощує рутинні облікові операції, але й відкриває нові можливості для аналізу даних, управлінського обліку та стратегічного планування. Таким чином, це не зменшує потребу в професійних обліковцях, а скоріше змінює спектр їх компетенцій та вимог до них [3].

Виходячи з вищезазначеного, бухгалтерам необхідно адаптуватися до нових умов, оволодіти цифровими інструментами та аналітичними методами роботи. Зростаюча потреба в розумінні та інтерпретації великих обсягів даних, а також у використанні авангардних технологій, таких як штучний інтелект і машинне навчання, для оптимізації фінансової звітності та управлінського обліку, вказує на необхідність постійного професійного розвитку та навчання.

В умовах цифровізації економіки, професійна підготовка бухгалтерів вимагає від них не лише глибоких знань у сфері обліку та оподаткування, але й володіння сучасними ІТ-навичками. Це стосується, зокрема, засвоєння таких дисциплін, як «Інформаційно-комунікаційні технології», «Інформаційно-комунікаційні технології облікових процесів», «Автоматизація формування та подання звітності» та інших курсів, що є ключовими для розуміння принципів роботи та застосування сучасних інформаційних систем в обліковій діяльності [5].

Зважаючи на швидкі зміни нормативної бази у галузі економіки, а також на необхідність адаптації до глобальних економічних процесів, важливо розширити освітньо-професійні програми для здобувачів за спеціальністю «Облік і оподаткування». Введення нових курсів з бізнес-моделювання та діджитал-аналітики стане значним кроком у підвищенні кваліфікації майбутніх бухгалтерів.

Розвиток таких компетенцій сприятиме не лише поліпшенню якості інформаційної підтримки при прийнятті управлінських рішень, але й забезпечить високу адаптивність фахівців до динамічних змін у бізнес-середовищі та технологіях. Освітня програма, яка включатиме такі дисципліни, підготує спеціалістів, здатних ефективно викорис-

товувати цифрові інструменти для оптимізації бухгалтерського обліку, аналізу та управління в сучасних економічних умовах.

Можемо констатувати, що професійна сфера бухгалтерії значно перевищує рамки простих технічних задач щодо реєстрації господарських транзакцій та їх подальшої обробки. Вона охоплює глибокий контрольний, аналітичний та консультативний вимір, кінцевою метою якого є вдосконалення процесу ухвалення стратегічних рішень керівництвом компаній. Такий комплексний підхід до бухгалтерської діяльності неможливо повністю замінити за допомогою програмного забезпечення, хоча це й не виключає потребу в комплексній автоматизації облікових та управлінських процесів.

Автоматизація бізнес-процесів спрямована на мінімізацію ручної праці, пов'язаної з пошуком та обробкою інформації, особливо в контексті частих нормативних змін. Вона дозволяє скоротити час, необхідний для прийняття управлінських рішень, та збільшити їх інформаційну точність і надійність. В цілому, це сприяє підвищенню ефективності управління підприємством та зміцненню його конкурентних позицій.

У світлі цих викликів, освітньо-професійні програми у закладах вищої освіти мають акцентувати увагу на підготовці студентів, забезпечуючи їх як глибокими професійними знаннями, так і розвиваючи м'які навички, які є вирішальними для успіху в сучасному динамічному бізнес-середовищі. Це сприятиме формуванню висококваліфікованих фахівців в сфері обліку і оподаткування, готових до ефективної роботи в глобалізованому економічному просторі.

Список використаних джерел

1. Панасюк В., Бурденюк Т., Мужевич Н. Особливості цифрової трансформації обліку. *Галицький економічний вісник*. 2021. № 1 (68). С. 70-76.
2. Головай Н.М., Сисоєва І.М. Місце бухгалтерського обліку в управлінні діяльністю підприємства. *Електронний журнал «Інфраструктура ринку»*. 2021. Вип. 53. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/53_2021/30.pdf (дата звернення: 06.04.2024).
3. Король С. Я., Польовик Є. В., Діджиталізація економіки як фактор професійного розвитку. *Modern Economics*. 2019. №18. С. 67-73.
4. Плікус І.Й., Осадча О.О., Жукова Т.А. Розвиток професії «бухгалтер» в умовах цифрової адженди: емпіричні дослідження щодо майбутнього професії. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 29. С. 589-594.

5. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 07 – Управління та адміністрування, спеціальність 071 – Облік і оподаткування: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.11.2018 р. № 1260. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/standarty/071.pdf> (дата звернення: 10.04.2024).

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В ЕПОХУ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ: СТРАТЕГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

ЄРЕМЕНКО Денис,

*професор Таврійського державного агротехнологічного
університету імені Дмитра Моторного, Україна
orcid.org/0000-0002-9491-3817*

ЄРЕМЕНКО Лариса,

*доцент Таврійського державного агротехнологічного
університету імені Дмитра Моторного, Україна
orcid.org/0000-0002-2871-1184*

КАЛІСТІЙ Руслан,

*аспірант Таврійського державного агротехнологічного
університету імені Дмитра Моторного, Україна*

При визначенні діджиталізації вчені користуються поняттям насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційної взаємодії між ними.

Цифрова економіка орієнтована на цифрове перетворення всіх сфер людської життєдіяльності, надаючи їм значний економічний і соціальний ефект, відкриває нові потужні можливості для держави, суспільства і громадян [1, 2].

Напрямами діджиталізації національної економіки є:

- формування відповідної інформаційної інфраструктури;
- створення єдиного інформаційного простору;
- нормативно-правове регулювання;
- підготовка програми навчання спеціалістів;
- держуправління в цифровій сфері;
- інформаційна безпека;
- розробка інноваційних цифрових технологій [2, 3].

Сучасні національні цифрові стратегії стосуються питань розвитку економіки, створення інноваційних підприємств, підвищення зайнятості населення.

Для того щоб забезпечити собі стійке функціонування і динамічний розвиток, суб'єкти господарської діяльності змушені знаходити механізми швидкої адаптації до сучасних умов господарювання. Однак практичне забезпечення сталого функціонування вимагає, перш за все, наукового обґрунтування змісту економічної безпеки.

Економічна безпека підприємства як суб'єкта господарської діяльності обґрунтовується визначенням ролі та місця підприємства в системі суспільно-виробничих відносин. На цьому рівні завдання економічної безпеки, крім сприяння отриманню підприємством прибутку, також включають протидію нечесній конкуренції, корупції, рейдерству, організацію захисту інтересів засновників підприємства та його акціонерів.

При забезпеченні економічної безпеки підприємства в цифровій економіці необхідно враховувати наступні компоненти:

- фінансова безпека визначає фінансову стійкість для забезпечення функціонування та розвитку підприємства.
- торгово-економічна безпека характеризується наявністю ресурсної бази та наявною спеціалізацією підприємства.
- правова безпека визначається наявністю законодавчих та нормативно-правових актів на підприємстві.
- кадрова безпека передбачає ефективне формування та використання кадрового потенціалу підприємства з метою забезпечення та підтримки економічної стійкості його діяльності.

Цифрова трансформація передбачає впровадження та інтеграцію сучасних цифрових технологій у всі сфери бізнесу і призводить до принципових змін у тому, як підприємства забезпечують захист для себе, своїх працівників, клієнтів, партнерів, досягаючи власних та спільних, економічних та соціальних цілей швидше, дешевше, якісніше. Особливе значення цифрова трансформація набула в період епідемії коронавірусу. Найбільше постраждали сфери бізнесу, на діяльність яких накладаються прямі обмеження у зв'язку з введенням карантинних заходів: розважальна-культурні заклади, готельно-ресторанний бізнес, туристичні послуги, сфера надання косметологічних послуг [4].

В зоні ризику опинилися: пасажирські перевезення, страхування, будівництво, недержавні освітні заклади та подібне. У той же час торгівля продуктами харчування, медикаментами, засобами гігієни, інтернет-торгівля та доставка товарів до споживача не зазнали значних збитків. Активний розвиток цифрових технологій надає вітчизняним підприємствам та організаціям широкі можливості для застосування передових підходів у процесі повернення цільової

аудиторії. Особливе місце в цьому напрямку відводиться розвитку замовлення товарів через Інтернет, зокрема через мобільні додатки, оскільки поступово зростає кількість клієнтів, які віддають перевагу придбанню товарів за допомогою технології електронної комерції.

У умовах обмежених ресурсів підприємства зосередилися на різних програмах лояльності, рекламі, миттєвій оплаті товарів за допомогою мобільних додатків, налагодженні зворотного зв'язку і т. д. Міжнародні гравці вже давно зосереджені на підвищенні комфорту покупця, впроваджуючи 3D-примірочні, зручну навігацію в великих магазинах та інше. Таким чином, цифрова трансформація для вітчизняних підприємств має позитивний соціально-економічний характер, оскільки спрямована на покращення якості товарів і послуг, розвиток інфраструктури, поява нових продуктів і послуг і скорочення витрат. Тому сучасні технології повинні бути інтегровані у всі бізнес-процеси підприємства. В результаті підвищується продуктивність кожного співробітника і рівень задоволення клієнтів, а підприємство здобуває репутацію прогресивної компанії. Однією з особливостей цифрової економіки є зсув акценту з матеріальних ресурсів на інформаційні ресурси [5].

Зростання кількості порушень безпеки в умовах діджиталізації економіки пов'язане з постійним ускладненням і зростанням масштабів застосування цифрових технологій. Таким чином, простежується пряма залежність між рівнем розвитку та впровадженням цифрової економіки у діяльність підприємств і їх економічною безпекою. Інформаційні потоки відіграють як незалежну, так і обслуговуючу роль, оскільки вони супроводжують всі інші потоки (фінансові, матеріальні, кадрові та інші) в умовах як внутрішньої, так і зовнішньої середовища підприємства. Особливістю забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах діджиталізації є питання, які потребують вирішення, а саме:

- розробка і впровадження сучасної концепції безпеки підприємства (впровадження нових напрямків економічної безпеки на підприємстві, норм і критеріїв, пристосованих до діджиталізації);

- постійний моніторинг існуючих та потенційних загроз економічній безпеці підприємства та прогнозування даних, що характеризують стан економічної безпеки на підприємстві.

Класифікація загроз безпеки за певними критеріями відіграє важливу роль у практичній діяльності щодо забезпечення економічної безпеки підприємства в цифровій економіці і допомагає вдосконалити організацію протидії загрозам і ризикам відповідно до їх специфічних характеристик. Найбільш вагомими критеріями є:

- розташування джерела небезпеки (зовнішні або внутрішні загрози);
- характер небезпеки (фінансова, кадрова, правова, інформаційна, фізична);
- рівень суб'єктивних оцінок загрози (власником бізнесу, керівництвом, службою безпеки підприємства);
- рівень «зрілості» загрози та інші [6].

У контексті діджиталізації з'являється перелік нових загроз, які стоять перед керівництвом та службою безпеки на підприємстві:

- вживання додаткових заходів збереження комерційної таємниці та встановлення режиму комерційної таємниці як одного з напрямків захисту бізнес-процесів та управління ними;
- створення (посилення) структури забезпечення інформаційної безпеки на підприємстві з використанням інформаційних технологій (попередження витоку інформації, що циркулює в інформаційних системах внаслідок несанкціонованого доступу та через технічні канали);
- уточнення алгоритму функціонування служби безпеки підприємства та інше [7].

Необхідною умовою забезпечення економічної безпеки підприємства є цілісність та безпека його майна, захист інтересів підприємства. Достатньою умовою забезпечення економічної безпеки підприємства є ефективне використання його майна та інтересів як у стратегічному, поточному, так і в тактичному аспекті.

Якщо безпека майна забезпечується на законодавчому рівні, то ефективність його використання залежить від керівництва та персоналу.

Впровадження цифрових технологій відкриває додаткові можливості. Швидкий доступ до інформації через інтернет підвищує ефективність співпраці між усіма ланками ланцюжка створення вартості. Створення баз даних дозволяє підвищити ефективність управління підприємством і виробництвом продуктів харчування загалом, знизити ризик аварійних ситуацій та їхні негативні наслідки. Покращення ефективності комунікацій, яке забезпечує діджиталізації, сприяє підвищенню прозорості між суб'єктами економічної сфери та встановленню довірчих відносин [7].

Отже, з'явлення зовнішніх та внутрішніх загроз і ризиків в сучасних умовах є неминучим, і для того, щоб протистояти їм, необхідно створити найбільш ефективні та сучасні заходи безпеки, використовуючи комплексний захист усіх ресурсів підприємства від різних атак. В загальному забезпечення економічної безпеки підприємства безпосередньо залежить від ефективного управління його бізнес-процесами як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі.

Цифрова трансформація спрямована на впровадження та інтеграцію сучасних цифрових технологій у всі сфери бізнесу, що призводить до принципових змін у тому, як діють підприємства, як вони створюють цінність для себе, своїх працівників, клієнтів, партнерів, досягаючи власних та спільних, економічних та соціальних цілей швидше, дешевше, якісніше. А для того, щоб ефективно використовувати цифрові дані, компаніям необхідне впровадження та постійне вдосконалення цифрових технологій, які допоможуть покращити результати діяльності, підвищити конкурентоспроможність та адаптуватися до сучасних тенденцій на ринку. Хоча впровадження технологій пов'язане з певними ризиками, практика показує, що такий крок є більш ефективним та безпечним, ніж подальше використання старих технологій, схем та методів роботи.

Список використаних джерел

1. Девенпорт Т. Х. Інноваційний процес: реінжиніринг за допомогою інформаційних технологій. Бостон, Массачусетс: Видавництво Гарвардської бізнес-школи, 1993. 229 с.
2. Трусова Н.В., Єременко Д.В. Цифровізація інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів бізнесу в мережевій ІТ-системі Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного. 2022. № 1 (45). С.104-114.
3. Clemons E. K., Reddi S. P., Row M. C. (1993). The Impact of Information Technology on the Organization of Economic Activity: The «Move to the Middle» Hypothesis // Journal of Management Information Systems, 10(2), 9–35.
4. Cordella A., Simon K. A. (1997). The Impact of Information Technology on Transaction and Coordination Cost // Information Systems Research.
5. Johns N. (2015) Regulating the Digital Economy // ORF Special report, no. 6, December, New Delhi.
6. Natalia V. Trusova, Roman I. Oleksenko, Sergey V. Kalchenko, Denys V. Yeremenko, Stanislava R. Pasioka, Svitlana A. Moroz. Managing the intellectual potential in the business-network of innovative digital technologies. Estudios de Economia Aplicada, 2021, 39(5), pp. 1–15
7. Natalia V. Trusova, Denys V. Yeremenko, Serhii V. Karman, Iryna V. Kolokolchukova, Svitlana V. Skrypnyk. Digitalization of investment-innovative activities of the trade business entities in network IT-System. Estudios de Economia Aplicada, 2021, 39(5), pp. 1–19

ЦИФРОВА ВАЛЮТА НБУ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ЖУРБА Олександр,

*старший викладач Державного торговельно-економічного
університету, Україна*

orcid.org/0009-0008-3007-4314

ЛИМАНСЬКИЙ Владислав,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
освітньої програми «Міжнародні фінанси»*

Державного торговельно-економічного університету, Україна

Ідея випуску центральними банками власних цифрових валют в останні роки знаходиться у фокусі уваги регуляторів усього світу, оскільки цифрова валюта центрального банку є цифровою формою існуючих фіатних грошей, яка випущена центральним банком і є законним платіжним засобом [1]. Сьогодні Центральні банки активно вивчають ризики, які притаманні цифровим валютам та особливо ретельно розглядають: ризики технології, ризики кібербезпеки, ризики реалізації монетарної політики, ризики порушення фінансової стабільності, репутаційні ризики для центрального банку.

Національний банк України наприкінці 2016 року розпочав вивчення можливості випуску ним власної цифрової валюти – електронної гривні або е-гривні, виходячи з того, що е-гривня розглядається як цифрова валюта, що випускаються НБУ; е-гривня може бути охарактеризована як національна цифрова валюта, що є фіатною валютою; е-гривня має обмінюватись без обмежень на готівкові або безготівкові кошти у співвідношенні 1:1; е-гривня не є дохідним інструментом, отже, це засіб платежу, а не накопичення. При цьому розглядається декілька варіантів емісії Е-гривні, яка потенційно може бути як анонімною цифровою валютою, так і з ідентифікацією користувача. Кожний варіант має свої переваги і недоліки [2].

Впровадження е-гривні на платіжному ринку України розглядається за однією з двох верхньорівневих моделей (схем) взаємодії учасників: централізованою або децентралізованою. Централізована передбачає, що емітентом е-гривні є Національний банк. Е-гаманці обліковуються у єдиному централізованому реєстрі Платформи, власником і оператором якої одноосібно є Національний банк. Рішення про включення будь-якої операції до реєстру (варіація операції) приймається виключно на інформаційних ресурсах Національного банку.

Децентралізована модель передбачає, що банкам і небанківським фінансовим установам надається право випуску е-гривні під контролем Національного банку. Е-гаманці клієнтів, торговців, агентів ведуться децентралізовано – окремо в інформаційних системах кожного з емітентів. Національний банк забезпечує можливість використання е-гривні одного Емітента в мережах торговців та/або агентів із розрахунків інших Емітентів та розрахунки за операціями в е-гривні між Емітентами. Емітенти у своїх системах обслуговування е-гривні можуть підтримувати як модель без ідентифікації користувачів е-гривні, так і з частковою/повною ідентифікацією користувачів.

Е-гривня як засіб (інструмент) для здійснення миттєвих роздрібних платежів фізичними особами може стати альтернативою наявних засобів та інструментів роздрібних платежів – готівці, платіжним дорученням, платіжним карткам та електронним грошам. Перевагами е-гривні є простота використання, безпечність, (погашення і розрахунки гарантуються Національним банком), швидке отримання статусу користувача, швидкість розрахунків.

Впровадження цифрових інструментів не має ставити перешкоди відновленню України. Цифровізація виступає не лише як технологічний тренд, але і як ключовий інструмент у відбудові економіки України після війни. Впровадження цифрових технологій в різні сфери життя та бізнесу стає каталізатором ефективного економічного відновлення [3].

Незважаючи на наявність певних ризиків впровадження е-гривні, цифрова валюта НБУ в повоєнний час здатна подолати певні проблеми, які має економіка України, оскільки е-гривня може стати одним із найдієвіших інструментів у боротьбі проти корупції [4]. Разом з цим, централізована емісія цифрової валюти НБУ зможе частково подолати проблеми тінізації економіки та ухилення від сплати податків, оскільки емісія здійснюється за допомогою технології розподілених реєстрів (DLT). З цих же причин, впровадження е-гривні буде сприяти виведенню національної валюти зі сфери корупційного обороту, оскільки відстеження корупційних транзакцій значно полегшиться.

Серед неочевидних переваг також варто виділити зростання рівня прозорості розрахунків, зниження комісії на проведення транзакцій в мережі та пришвидшення транзакція В2В, спрощення на пришвидшення виконання судових рішень про стягнення коштів органами примусового виконання.

Разом з цим, повна цифровізація грошової системи потребує вдосконалення правової бази впровадження е-гривні та встановлення

чітких механізмів юридичної відповідальності за втручання в роботу розподілених реєстрів та зловживання можливостями централізованої емісії.

Список використаних джерел

1. Casting Light on Central Bank Digital Currency, IMF Staff Discussion Note, Tommaso Mancini Griffoli, Maria Soledad Martinez Peria, Itai Agur, Anil Ari, John Kiff, Adina Popescu, Celine Rochon, November 12, 2018,

<https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2018/11/13/Casting-Light-on-Central-Bank-Digital-Currencies-46233>;

2. Аналітична записка за результатами пілотного проекту із впровадження платформи «Електронна гривня» та електронних грошей Національного банку України (е-гривні) – Національний Банк України, Київ, 2019 рік.

URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/pXFPBARsHQjfnAV>

3. Череп А.В., Сарбей Л.С./Цифровізація як інструмент відбудови економіки України в повоєнний період/ «Молодий вчений» № 12 (124) грудень, 2023 р. – с. 185-187 – режим доступу – <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-4>;

4. Інтерфакс Україна: інформаційне агенство / 18.12.2023 рік – режим доступу – <https://interfax.com.ua/news/economic/954862.html>

ЕКОНОМІЧНА ФУТУРОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

МІЗЮК Світлана,

доцент Навчально-наукового інституту неперервної освіти

Національного авіаційного університету, Україна

orcid.org/0000-0002-6930-0680

ОСТАПЕНКО Тетяна,

доцент Національного авіаційного

університету, Україна

orcid.org/0000-0003-2032-1365

У сучасному світі аби побачити майбутнє ми дивимося назад. Футурологія відповідальна саме за погляд у майбутнє. Ми розуміємо

більшість із проблем, які стоять перед світом і це розуміння надає нам поштовх для нових сенсів. Передбачення майбутнього є тим аспектом, яким займалися люди з давніх давен. Сьогодні багатокомпонентний світ вимагає нових поглядів на облаштування життя і окремої людини, і людства в цілому. Так, різне бачення – від технологічного і до ментально-когнітивного – визначає підходи до прогнозів в рамках футурології.

Українські автори Сухорольський П. М. та Сухорольська І. Ю. [1] зазначали, що футурологія, як наука, сформувалася у чотири етапи: витоків, зародження дисципліни, виникнення основних концепцій та інституцій, систематизація знань і вірувань та виклики глобалізованого світу. З-поміж витоків футурології виділяють релігію, утопію, наукову фантастику, історизм, досягнення соціальних наук у міжвоєнний період. Релігія, на наш погляд, визначає рух чи то до джерел, чи то до майбутнього, це саме ті традиції віри, що окреслюють їх застосування для визначення прогнозів на довгостроковий період. У християн це один вектор руху, а для мусульман інший. Українці, як ортодоксальні християни, мають майбутнє у світлі десяти біблейських заповідей. Зародження футурології було пов'язане з утворенням центрів дослідження і обговорення майбутніх перспектив людства в США та Європі на початковому етапі холодної війни. На третьому етапі засновано Всесвітню федерацію футурології та впроваджено перші футуроорієнтовані університетські курси та освітні програми. Остання стадія – увагу акцентовано на проблемах технологічного домінування, дегуманізації та глобалізації, це актуальні теми для футурологічних досліджень.

У футурології відбувається критична оцінка реальності, коли в таких установах як Римський Клуб, відбувається процес дослідження умов сьогоденних тенденцій у розвитку людства. Тенденції можуть бути економічні, соціальні, технологічні, наукові та інші. Актуальним є також напрям створення образів бажаного майбутнього. Ці образи торкаються різних аспектів життя людства. Так, необхідно розуміти умови застосування штучного інтелекту та цифрових технологій. Але навіть якщо мовиться про роботів, то наразі вони залежать від волі людини, яка створює даний витвір наукової думки. Два однакових роботи працюють однаково, а для їх різноманіття необхідно створити різні програми та мати таким чином вивести на ринок і забезпечити їх функціонування. Зазначені образи також можуть стосуватися і нанотехнологій. Коли від найменших часток 10^{-9} залежать технології в сфері медицини, фізики, електроніки хімії та біології. Маємо на увазі такі технології, що формують тренд на багато років у майбутнє.

Це технологічні аспекти футурології, які мають супроводжуватися економічними аспектами.

Економічна футурологія передбачає розвиток економічних систем у далекому майбутньому. Всі аспекти майбутнього утворюються на різних рівнях економічних систем. Виділяють нано-, мікро-, мезо-, макро та мега-рівні.

Футурологія визначає нано-рівень, як рівень економіки окремої людини. У світі є кілька мільярдів жителів, і не враховувати чинник індивідуального розвитку було б необачним. Людина, як об'єкт економічного розвитку, має впливати на всі вищі системи та рівні і це повинно відбуватися із актуалізацією на вищих потребах людини, таких як саморозвиток та самоудосконалення. Важливим аспектом розвитку наноекономіки є її початок від економіки дитини – бебіекономіки до продовження в економіці людини та завершення в сільвер економіці. Всі суб'єкти та об'єкти наноекономіки мають бути включені до процесів економічного розвитку, що визначається інклюзією економічних процесів.

Мікрорівень економічної футурології передбачає розвиток окремих господарюючих суб'єктів, діяльність яких має бути спрямована на використання новітніх технологій зі штучного інтелекту та наносектору. Повинен відбуватися взаємозв'язок між науковим сегментом економіки та виробничим. Оптимально, коли кожне підприємство [2] повинно буде мати інноваційний відділ, що може бути прописано у законодавстві країн світу, коли підприємство не може бути створене без інноваційної складової. Це як обов'язкова вища освіта: так можна заохотити отримувати фах в різних аспектах життя та не обов'язково з вищою освітою. Можуть бути Кулібіни від народження, які призведуть підприємство до максимальних результатів.

Мезорівень визначається інтегральним підходом до галузей та внутрішніх регіонів. Оптимально на мезорівні мають бути створені кластери як галузеві осередки з об'єднанням діяльності підприємств одного регіону. Слід зазначити, що ці кластери мають мати інноваційні центри з розвитку провідної галузі. Так, в Італії, в районі Бьеллезе (це текстильний кластер), діє науковий інститут з текстильного виробництва, який централізовано здійснює дослідження, що можуть бути використані на підприємствах кластеру. Кластери мають бути поєднані з умовами розвитку вільних економічних зон. Слід зазначити, що кластери – це утворення сформовані знизу, а вільні економічні зони (ВЕЗ), – згори. Кластери за ВЕЗ мають доповнювати та розвивати одне одного на умовах децентралізації та регіонального інноваційного поступу.

Макрорівень відображає економічний розвиток держави. Національна економіка визначається актуалізацією трьох сегментів – сільського господарства, промисловості та сфери послуг. Тут відбувається повернення до витоків, оскільки агрокомплекс має бути екологічним та органічним, а використання ГМО та нанотехнологій повинно не шкодити, а допомагати у розвитку здорового способу життя. Промисловість також розвивається з акцентом на крафтовості (ремісництві), особливо в тих сферах життя, що торкаються виготовлення продуктів для життєдіяльності людини. Забуті технології килимарства, ткацтва, виробництва меблів мають повертатися та збагачувати працівників та технологів. А такі сучасні виробництва, як хімічне та машинобудівне, базуються не передових технологічних рішеннях, що удосконалюють життя окремого індивідуума.

І зрештою, мегарівень економічної системи окреслюється активізацією міжнародних економічних відносин. І цей рівень характеризується процесами глобалізації. Глобалізація – це підпорядкування всього національного міжнародним нормам та стандартам, біполярний процес, що охоплює об'єднання (глобалізацію) з відокремленням (фрагментацією). Цей процес передбачає акцент на індивідуальному чиннику у розвитку об'єднуючих явищ. Поступово формуватимуться глобальні ринки товарів, послуг та факторів виробництва, це саме той процес, що відбувається сьогодні. Проте, людський чинник буде вирішальним у розвитку майбутніх цивілізацій.

Всі зазначені рівні економічної системи впливають на розвиток адміністративного менеджменту. Останній визначається як система управління верхівки менеджменту в організації. Історія адміністративного менеджменту сягає початку історії людства, коли у первісних людей вибудовувалася ієрархія взаємостосунків в рамках сімейних осередків. Бути лідером означало відповідати за інших членів родини та вести їх за собою. Цей тип менеджменту відповідає за координацію зусиль та забезпечує виконання контрольних функцій [3]. Керувати компанією в сучасних умовах стає можливим лише за наявності широкого світогляду та застосуванням таких тимчасових форм роботи підприємств, якими є проєкти, що виконуються командами працівників за індивідуальними планами. Відомо, що є бізнес-план діяльності компанії, що передбачає загальне бачення діяльності підприємства, коли всі аспекти розглядаються комплексно. Але існує й планування під укладений контракт, коли під проєкт організовується (формується) команда та умови її функціонування.

Для адміністративного менеджменту [4] важливим є долучення до розуміння футурології. Адже топ-менеджмент компанії відпові-

дальний за стратегічне планування та координаційну функцію в рамках даного підприємства. Власники визначають місію компанії, що може бути сформована як реакція на цілі Сталого розвитку (в Порядку денному їх виділяється 17). Так, для фармацевтичного підприємства та його топ-менеджменту місією може бути забезпечення здоров'я населення. Управлінська верхівка повинна у розробці своєї стратегії орієнтуватися на ті прогнози майбутнього, що пропонуються провідними науковцями світу. Планування на 20–30 років – це звичайна практика для японських СЕО. Навіть коли молодого японця приймають на роботу, його запитують якою він бачить компанію через 25 років. Крім того, японці здійснюють моніторинг зовнішнього середовища і працюють на випередження. Таку практику треба перейняти як європейським, так і американським підприємствам. Формувати таку економічну політику, яка б була орієнтована на інноваційність людини, підприємства, галузі, регіону, країни та глобальної економіки – це запорука успіху адміністративного середовища, що створюється під впливом футурологічних підходів.

Список використаних джерел

1. Сухорольський П. М, Сухорольська І. Ю. Основні етапи розвитку футурології та її завдання в умовах сучасного світу. // Науково-методичний альманах «Грані». – 2018. – М,21. – №3 – С. 116-123.
2. Новікова М. М. Роль і місце адміністративного управління у системі менеджменту організацій. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, березень 2020. № 16(44). С. 86–90
3. O. S. Balan, Administrative management and mechanisms of its development URL: [http:// 6.pdf](http://6.pdf) (op.e <http://dspace.op.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8072/1/6.pdf> du.ua)
4. Міненхо М. А. Сучасні підходи до побудови ефективної системи адміністративного менеджменту підприємства // Економіка та держава № 12/2012. С.4-7

РЕАЛІЇ УКРАЇНИ ЯК ПОЛЕ НАУКОВИХ РОЗВІДОК ДЛЯ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ

ПОЧЕРНІНА Наталія,

*доцент Таврійського державного агротехнологічного
університету імені Дмитра Моторного, Україна
orcid.org/0000-0002-6109-6099*

Процес формування нової парадигми економічної теорії відбиває усю складність та багатогранність змін, що відбулися в світовій економіці на зламі тисячоліть. Новітні методологічні підходи стали відмінною рисою теорій ХХ-ХХІ століть. І сучасна дійсність створює широке поле для апробації цих ідей на релевантність та життєздатність.

Метою даного дослідження є характеристика реалій України в умовах воєнного стану як предмету наукових розвідок для деяких провідних концепцій сьогодення.

Одним із важливих напрямів економічної думки є *теорія трансформації економічних систем*. Олена Громико визначає трансформацію як «процес подолання істотних елементів старого порядку та формування якісно нового стану економічної системи» [1, С. 126]. Анжеліка Герасименко виокремлює три вектори, які є взаємозалежними, і формують єдину модель трансформаційного процесу. До них відносяться інституційна, територіально-просторова трансформація економічної системи та трансформація домінуючих продуктивних сил [2]. Поділяючи таку точку зору, вважаємо за необхідне повернути увагу до специфічних аспектів, що проявились за роки війни в Україні, відносно цих векторів. Так, особливість інституційної трансформації ми вбачаємо в появі інституту, який ми умовно називаємо «громадська корпорація», що на національному рівні проявляється як волонтерство, а на міжнародному рівні – як співпраця суб'єктів різного рівня за прикладом фандрейзингової платформи UNITED24. З одного боку, цей інститут за організаційною структурою схожий на корпорацію, оскільки передбачає наявність працівників та має центр прийняття рішень. Навіть частина виконуваних функцій подібна до тих, що здійснює підприємство, – закупівля ресурсів та логістика. Однак, цей інститут не переслідує комерційний інтерес, хоча має чітке спрямування на досягнення суспільного ефекту (збір коштів на ЗСУ, матеріальна підтримка переміщених осіб, постачання лікарських препаратів, облаштування укриттів тощо). На наш погляд, даний інститут перекриває «провали»

і ринку, і держави, і корпорацій, перебираючи на себе ініціативу визначення напрямку руху країни в критичних умовах. І хоча дієвість «громадських корпорацій» більш актуальна саме в Україні, однак набутий досвід може бути цінним і для інших країн, зокрема в умовах сплеску пандемії, напливу мігрантів, стихійного лиха тощо. Цей інститут впливає також і на трансформацію продуктивних сил, оскільки до ланцюга «робоча сила – земля – капітал – знання» додає ресурс «енергія взаємодії». Прослідковується також зв'язок і з третім вектором – територіально-просторовою трансформацією, на підтвердження чого можна навести аргумент про дієвість колективної співпраці у міжнародному масштабі, прикладом чого є «Лікарі без кордонів» або ініціатива «Безпечна школа».

Наступна концепція, яка, на нашу думку, може бути поглиблена завдяки аналізу українських реалій, є *теорія угод*. Квінтесенція її підходу полягає в аналізі взаємодії різних «інституційних підсистем» (світів), кожна з яких характеризується особливими способами координації між людьми (угодами) та своєрідними правилами взаємодії (нормами поведінки). Виділяються наступні інституційні підсистеми: ринкова, індустріальна, традиційна, екологічна, творчої діяльності, громадської думки та цивільна підсистема. За авторським баченням, досвід українських реалій привертає увагу до ролі останніх двох підсистем. В підсистемі громадської думки координація діяльності людей будується на основі найбільш відомих і приваблюючих загальну увагу людей подій. Війна в Україні та в інших регіонах планети вивела на перший план необхідність утвердження імперативу колективної безпеки не тільки в політичному чи військовому контексті, а й у суто економічному плані. Як показав досвід, політика «нейтрального статусу» або «політика очікування» може підігрівати воєнні апетити агресора, через що економічні витрати по збереженню суверенітету зростають багатократно. Відносно цивільної підсистеми, яка базується на принципі підкорення приватних інтересів загальним, то тут основними гравцями є держава з її установами (поліція, суди) і багато важливих громадських організацій (наприклад, церкви). Воєнний стан в Україні показав, що слабкість цієї підсистеми може мати критичні наслідки і для окремо взятої країни, і для її партнерів. Вітчизняний досвід очищення державних структур від корупційних елементів та активна протидія експансії російської церкви може бути корисним і для інших країн, вимірюючи економічний ефект не лише в поточному періоді, а в майбутньому. Більш того, саме ця підсистема, на нашу думку, є цариною формування багатьох «інституційних пасток», які вкоренились у суспільну свідомість і з «дрімаючої

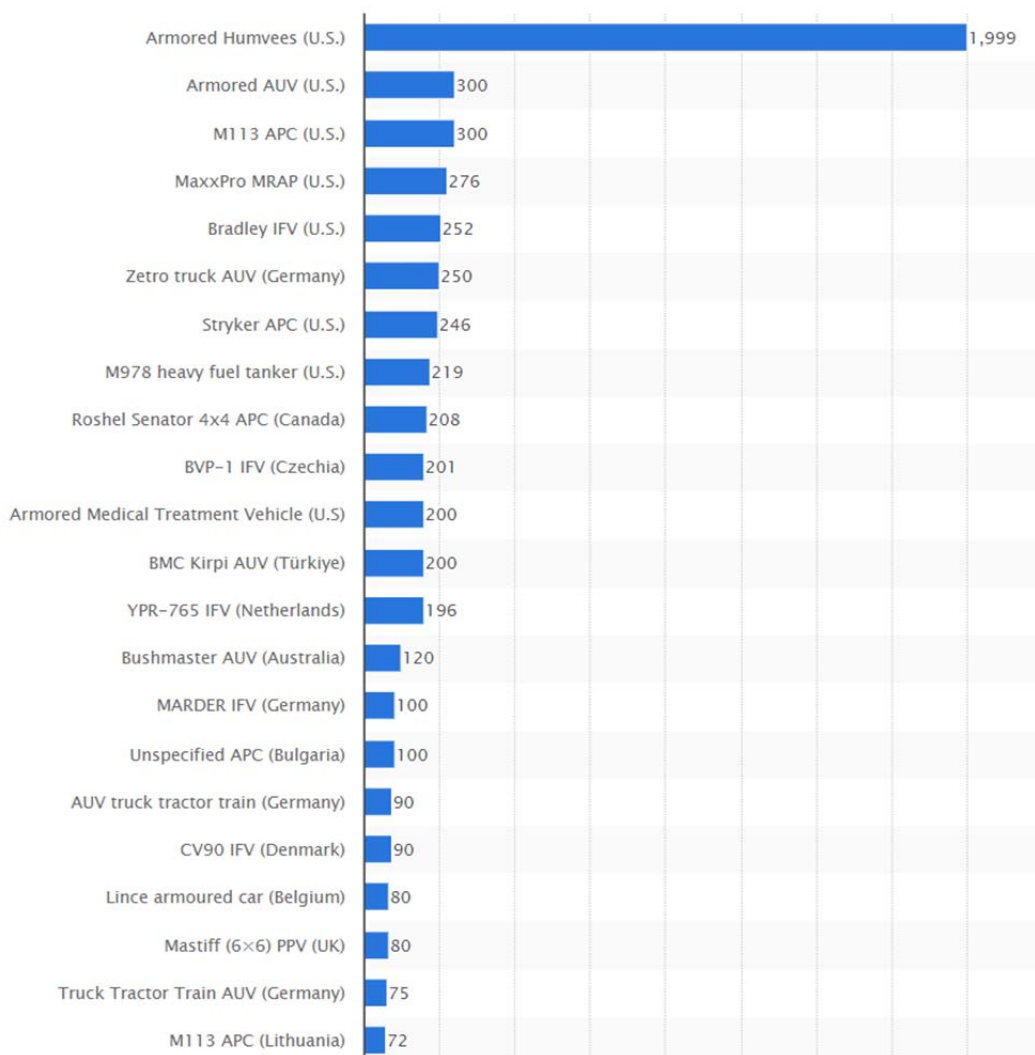
проблеми» перетворились на активного внутрішнього ворога як в Україні, так і в багатьох інших країнах. Мова йде про хабарництво («не підмажеш – не поїдеш»), розкрадання гуманітарної допомоги («що наше – то моє»), тоталітаризм («потрібна сильна рука») тощо. Тож, теорія угод отримує широке поле досліджень для виявлення впливу цих пасток на розвиток суспільства загалом та економічної системи зокрема.

Теорія інформаційного суспільства може збагатитись досвідом України у використанні на полі бою нового виду зброї – безпілотних літальних апаратів, а також досвідом розвитку бізнесу, пов'язаного з проектуванням, виробництвом та реалізацією цього товару. Війна актуалізувала також питання використання сучасних систем безперебійного зв'язку (Starlink), гарантування кібербезпеки, реалізації програми «Держава у смартфоні», потребу доцільного контролю соціальних мереж на предмет інформаційної безпеки, а також необхідність підтримки розвитку багатостороннього ринку, де сторони взаємодіють на платформі, яка впливає на особливі непрямі зовнішні мережеві ефекти.

Наступна концепція, яка може робити висновки з українських реалій, – це *теорія глобалізації*. Існування не менше 6 шкіл глобалістики, що відрізняються методологією досліджень, у своїй сукупності не заперечує того факту, що з поглибленням процесу глобалізації все чіткішими стають проблеми макро та мегарівня. Війна в Україні стала додатковим їх підтвердженням. Це прослідковується через бездіяльність багатьох міжнародних інституцій, які б мали діяти активно для протидії агресії, через відсутність відповідальності влади деяких країн, яка стає особливо помітною на міжнародному рівні, коли внутрішні проблеми держав і регіонів поступово переростають у загальносвітові, а також через повільність прийняття рішень та проблемність їх узгодження навіть на регіональному рівні тощо. Протистояння глобальних гравців, таких як Китай та США, також додає гостроти питанням майбутнього розвитку світу. Ми поділяємо думку вітчизняних авторів про те, що «поглиблення геополітичних ліній розлому та відсутність життєздатної альтернативної влади ускладнюють процес формування коаліції країн-партнерів на основі принципів взаємних цінностей та максимальної ефективності» [4, С. 20]. Ці факти формують нові виклики для сучасної глобалістики, одночасно підігриваючи рух антиглобалістів та альтерглобалістів.

Теорія економіки спільної участі (шерингової економіки) на прикладі українських реалій може підсилити аргументацію власних концептуальних засад, що виходять з розуміння необхідності спіль-

ного споживання та раціонального витрачання матеріальних благ і послуг. Гуманітарна допомога, що надається Україні, – це яскравий приклад взаємодії між людьми, одні з яких мають активи, але не використовують їх, і готові цими активами поділитися з іншими людьми для задоволення потреб останніх. На нашу думку, практика шерингу у воєнних умовах вийшла за межі обслуговування лише приватних домогосподарств. Сторонами шерингових угод стають і підприємства, і державні установи, і органи державної влади (як місцевого, так і національного рівня). Спільне міжнародне використання енергетичної системи, паливних ресурсів, зброї, інформації – це підтвердження цієї тези. Наприклад, на рисунку 1 показано обсяги постачання Україні бронетехніки з боку деяких країн.

*Рис. 1. Кількість розкритих бойових бронованих машин і машин підтримки, переданих Україні за станом на січень 2024 р., з розбивкою по типам і країнам-донорам
Джерело: Statista [3]*

Найбільш типовим прикладом шерингових угод є передача техніки, яка вже не стоїть на озброєнні армій країн-партнерів, але вкрай потрібна Україні для стримування спільного ворога. У даному випадку, передача Україні зброї у користування – це спільна участь у захисті економічного суверенітету, мирного співіснування країн і демократії. Однак, спільна участь є дієвою не тільки у споживання, а й на стадії технічних розробок та проектування. Залучення широкого кола осіб для колективного вирішення конкретних завдань отримало назву «вікіноміка», на значимості якої наголошує зокрема Вадим Швед [5]. Отже, економіка спільної участі набуває нових форм і розвивається навіть в таких непростих умовах.

Підсумовуючи вищенаведене, доходимо висновку, що досвід, набутий Україною під час воєнного стану, має не лише практичну цінність як приклад нескореності та захисту національних інтересів, а й має інтерес з точки зору теоретико-економічного обґрунтування новітніх форм взаємодії, аналізу синергії та протистояння економічного та політичного, національного та міжнародного, реального та ідеологічного тощо. Тож, дослідження цього внеску може стати полем наукових розвідок для представників широкого спектру сучасних економічних теорій.

Список використаних джерел

1. Громико О. І. Зміст поняття «трансформація» як базової наукової категорії. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1-2(1). С. 125-131. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_1-2\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_1-2(1)_16).
2. Герасименко А.Г. Економічний зміст та напрямки трансформації економічних систем. *Економічний вісник*. 2015. №3. С. 9-19.
3. Інформаційно-аналітична платформа Statista URL: <https://www.statista.com/statistics/1314467/ukraine-military-aid-armored-vehicles/>
4. Трансформація соціально-економічних систем в умовах викликів глобального сталого розвитку: монографія / за заг. ред. Т. В. Орехової. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2021. 448 с.
5. Швед В. В. Теорія колективних дій і вікіноміка: аналіз історичної трансформації. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 315-319.

ТЕОРІЯ КОНКУРЕНЦІЇ ТА КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА 4.0

МОНІТОРИНГ І КОНТРОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ У КОНТЕКСТІ ВСТУПУ УКРАЇНИ В ЄС

ЛІЛЛЕМЯЕ Олена,

*науковий співробітник Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова
Національної академії наук України», Україна
orcid.org/0000-0003-4899-107X*

Як відомо, з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) у 2014 році система моніторингу і контролю державної допомоги в Україні розпочала свою активну фазу становлення [1]. Вже у 2017 році з набранням чинності Угоди контроль за державною допомогою суб'єктам господарювання та її вплив на конкуренцію у повній мірі здійснював Антимонопольний комітет України.

За цей період до моменту початку повномасштабної збройної агресії російської федерації Антимонопольним комітетом України зроблено значну роботу у напрямку як нормативно-правового забезпечення сфери державної допомоги суб'єктам господарювання так і практичного напрацювання.

Зокрема, було сформовано практику щодо:

- підтримки, яка надається органами місцевого самоврядування суб'єктам господарювання у формі податкових заходів;
- віднесення державної підтримки суб'єктів природних монополій до державної допомоги;
- оцінки державної підтримки у сфері послуг, що становлять загальний економічний інтерес;
- визначення неекономічної діяльності та чи вважаються неприбуткові підприємства суб'єктом господарювання відповідно до правил державної допомоги тощо.

Проте, на жаль з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, ситуація з функціонуванням системи моніторингу і контролю державної допомоги стала несприятливою для її розвитку, Законом України № 2134-ІХ від 15 березня 2022 року [2] були внесені зміни до розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» шляхом його доповнення новим підпунктом 5², відповідно до якого державна допомога, що надається під час дії воєнного стану, є допустимою та не повідомляється до Уповноваженого органу. Запроваджені норми не відповідають принципам міжнародних договорів, які ратифікувала Україна, та багато разів піддавалися критиці європейськими експертами, а також іншими установами та організаціями Європейського Союзу.

23 червня 2022 року Україні було надано статус кандидата на членство в ЄС і з цього моменту розпочався безпосередній процес підготовки нашої країни до переговорів про вступ до Європейського Союзу.

Антимонопольним комітетом України продовжувалась робота у напрямку нормативного напрацювання та розроблювалась низка проектів постанов:

- для провадження господарської діяльності, що здійснюється з використанням об'єктів портової інфраструктури;
- для місцевої інфраструктури;
- для рекреаційної інфраструктури;
- в галузі цивільної авіації;
- на надання послуг із створення та/або добору, організації та поширення масової інформації, які є послугами, що становлять загальний економічний інтерес тощо.

Вже 8 листопада 2023 року Європейська Комісія представила Звіт «Україна 2023» в межах політики розширення Європейського Союзу [3]. Даний документ містить інформацію щодо проміжкового результату України у процесах імплементації норм ЄС у національне законодавство. Європейська Комісія зазначила, що не дивлячись на те, що Закон про державну допомогу залишається призупиненим через дію правового режиму воєнного стану, це не повинно стати на заваді реформам у цій сфері та рекомендувала подальше приведення законодавчої бази у сфері державної допомоги до *acquis* ЄС.

14 грудня 2023 року Європейська Рада ухвалила рішення розпочати переговори про вступ України до ЄС.

У свою чергу Кабінетом Міністрів України 9 лютого 2024 року було прийнято Розпорядження «Про затвердження плану заходів з

виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року» [4], де пунктом 65 зазначено про необхідність забезпечення подальшого приведення законодавства України у сфері конкуренції та державної допомоги у відповідність з актами права ЄС, зокрема шляхом внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» з метою поширення сфери його дії на послуги, що становлять загальний економічний інтерес.

У зв'язку з цим Антимонопольний комітет України визначено відповідальним органом за супроводження розгляду Верховною Радою України проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» та інших законодавчих актів України щодо державної допомоги суб'єктам господарювання» (реєстраційний номер 5648).

Крім зазначеного, у розпорядженні також містяться заходи щодо:

1) подання надавачами державної допомоги інформації про програми підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, які існували на день набрання чинності Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»;

2) створення реєстру схем державної допомоги суб'єктам господарювання на основі інформації, поданої надавачами державної допомоги, про програми підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, які існували на день набрання чинності Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Отже, представляється можливим резюмувати, що належне здійснення повноважень Комітетом у сфері контролю і моніторингу державної допомоги є однією з умов підготовки України до членства в ЄС, що є вкрай важливо для України в період воєнного стану та післявоєнної відбудови держави. Тому нормативна та інституційна спроможність держави здійснювати зараз функції моніторингу і контролю державної допомоги у відповідності до норм ЄС фактично є підготовкою для запровадження цієї системи в Україні як повноправного країни-члена і від того, яким чином буде діяти система контролю та моніторингу державної допомоги зараз, залежатиме подальша оцінка прогресу імплементації, а отже як наслідок залежатиме і швидкість набуття статусу країни-члена.

Крім зазначеного, варто підкреслити, що наразі невідомо через який час Україна отримає статус країни-члена, проте відновлення та належне функціонування системи моніторингу та контролю державної допомоги суб'єктам господарювання вже зараз зробить

процес остаточної інтеграції України до ЄС найбільш адаптивним та ґрунтовним. На те є декілька причин:

- відмінності та особливості функціонування українського та європейського ринків;
- відмінності у нормативно-правовому регулюванні, зокрема у термінологічно-понятійному апараті.

Отже, підсумовуючи зазначене варто підкреслити, що продовження консенсусної адаптації українського законодавства, з урахуванням національних особливостей ринків; прийняття Верховною Радою України проекту Закону № 5648; відновлення повноважень Анти-монопольного комітету України у сфері державної допомоги та напрацювання відповідної практики на національному рівні унаслідок прийняття оновленого Закону – все це є необхідними кроками не тільки для євроінтеграційного напрямку, а також і для ефективного витрачання бюджетних коштів, які зараз у воєнний час є обмеженими і мають витратитися ефективно.

Список використаних джерел

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Ст. 2125.

2. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України: Закон України від 15.03.2022. № 2134-IX. *Верховна Рада України*.

3. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, European Commission, 2023.

4. Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року: Розпорядження від 09.02.2024. *Кабінет Міністрів України* № 133-р.

ІНФОРМАЦІЙНА КОНКУРЕНЦІЯ В СУСПІЛЬСТВІ 4.0

МИХАЛЬЧИШИН Наталія,
доцент Національного університету
«Львівська політехніка», Україна
orcid.org/0000-0003-3810-6460

Для розвитку держав неминучими є інформаційні зміни, які відповідають новим потребам суспільства. Швидкості комунікацій, задоволення потреб зростають, що впливає і на ринкові процеси, зокрема конкуренцію. Зміни в економічній сфері все частіше пов'язуються з інтелектуальною діяльністю, завдяки якій учасники ринкової взаємодії диференціюються. Формування суспільства 4.0 відбувається через створення знань, їх обмін, інформаційні послуги [1]. Актуальності набирає час, як один із ресурсів, необхідний у господарській діяльності ринкових учасників. Позаяк важливо не стільки факт володіння певною інформацією, скільки випередження своїх конкурентів, які у вільній економічній системі можуть мати доступ до аналогічної інформації. Таким чином, формується динамізм конкуренції, який є наслідком інформаційних змін, що в свою чергу пов'язано з процесами цифрової трансформації суспільства. Також посилюються глобалізаційні процеси та інноваційність в економіці.

В умовах динамічної конкуренції суб'єкти ринкових відносин з метою отримання очікуваних прибутків змушені перебувати в постійному пошуку власних конкурентних переваг, які відповідно можуть забезпечуватись інноваційністю. До ознак інноваційності суб'єкта ринкових відносин можна віднести: реалізацію інноваційної продукції, витрати на інновацію, зокрема, на дослідження та розробки, використання об'єктів інтелектуальної власності для підвищення конкурентоспроможності продукції [2].

Ознака інноваційності насамперед визначається першістю, а отже часом. Втримати першість та відповідно інноваційність є доволі складним завданням, яке залежить від швидкості поширення інформації та здатності конкурентів повторити інновацію чи перевершити її новою ідеєю.

Швидкість інформаційних змін залежать від технології, засобів отримання, накопичення, передачі, аналізу та використання інформації, що набули статусу товару в динамічному середовищі [3]. Від так, ІТ-технології виконують роль прискорювачів конкурентної взаємодії та стимуляторів конкурентного середовища.

В умовах Індустрії 4.0 інформація через ІТ-технології сприяє обміну досвідом між бізнесом, поширенню глобалізаційних процесів. Одним із бізнес-показників, який покращується за Індустрії 4.0, є не лише інновації, але і час до ринку. Компанії на ринках мають відповідати таким базовим принципам, як цифрові дані, автоматизація, аналітика даних, доступ в реальному часі звідусіль. І, як наслідок, необхідні зміни у цифрових знаннях та навичках, взаємодії та співпраці на ринках [4]. Проте, динамізм вимагає готовності до змін, яка може бути відсутня чи незначна у випадках окремих учасників ринків. Виникатиме конфлікт приватного інтересу окремого бізнесу та ринкового й суспільного інтересів. Якщо приватний інтерес пов'язується з отриманням максимальних прибутків на певному ринку за будь-яку ціну, то ринковий та суспільний інтереси встановлюють межі поведінки для бізнесу. Ринковий вимагає, зокрема, справедливості доступу до ресурсів, добросовісності в конкуренції, а суспільний – відповідності суспільним вимогам інформаційних змін. За таких умов для суспільства 4.0 необхідним є участь бізнесу в добросовісній та вільній конкуренції. Окрім виконання міжнародних правил бізнесу учасники ринкових відносин мають керуватись такими принципами:

- інноваційність у виробництві;
- чесність ділової практики;
- повага прав людини;
- довірчі відносини зі споживачами та замовниками [5].

Зазначені принципи підвищують прозорість відносин на ринках, пов'язані з розумінням переваг конкуренції та відмови від недобросовісних практик. Проте, інформація відноситься до широко розповсюдженого об'єкту неконкурентної поведінки, оскільки зловживання можуть виникати як у горизонтальних («конкурент-конкурент»), так і у вертикальних («виробник-споживач», «виробник-постачальник») відносинах. Що ж до інформаційної конкуренції, то перешкодою для її добросовісності є можливість швидкого поширення інформації та відповідно швидкого досягнення, завдяки такому поширенню, бажаного результату. В умовах динамічної конкуренції ускладнюється державний контроль, посилюється регуляторний лаг, що в своїй сукупності послаблюють добросовісність на ринках. Відповідно зростає значення саморегулювання та дотримання принципів чесності бізнесу для суспільства 4.0. Для забезпечення саморегулювання в суспільстві 4.0 ринкові учасники, які взаємодіють в умовах інформаційної конкуренції, мають володіти:

трудова ресурсом, який здатен до навчання та технологічних змін;
інноваційним потенціалом, який не має часових обмежень;
аналітичними даними щодо цифрових трансформацій на ринках;
відповідністю ринковому та суспільному інтересам;
здатністю до змін в глобалізаційному середовищі;
конкурентною культурою, яка, зокрема дасть розуміння можливості заробляти більше і втрачати менше в добросовісній конкуренції тощо.

Таким чином, інформаційна конкуренція в суспільстві 4.0 диктує ринковим учасникам певні умови. Ті з компаній, які не здатні їм відповідати, втрачатимуть споживачів, а згодом і ринки.

Список використаних джерел

1. Туречкова К., Невіма Я., Ванова А., Віталішова К. Суспільство 4.0: загальні економічні наслідки. Журнал європейської економіки. 2023. №2 (85). том 22. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1655>.

2. Концепція «Індустрія 4.0»: проблеми впровадження і окремі правові аспекти її реалізації в Україні монографія /[Є. М. Білоусов, І. В. Борисов та ін.]; за ред. С. В. Глібка. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2021. 200 с. URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/2bcae9f3-cfc4-4592-82be-85b0afd5cfc7/content>

3. Український інститут майбутнього. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html>.

4. Чалюк Ю. О. Суспільство 5.0 у японській концепції кейданрен. Механізм регулювання економіки, 2023. № 1 (99). URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/91230/1/Chaliuk_mer_1_2023.pdf;jsessionid=7DBB739567EEB080EEE6EF23DF510DA0

КОНКУРЕНЦІЯ В ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ: ВЗАЄМОДІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПРАВОВОЇ СКЛАДОВИХ

ОВЧАРЕНКО Леся,

доцент Національної академії внутрішніх справ, Україна
orcid 0000-0001-9492-114X

В умовах повномасштабної агресії проти нашої країни, важливо акцентувати увагу на післявоєнному розвитку України. Сьогодні, на жаль, економіка країни, енергетична, соціальна інфраструктура, екологічна система зазнали значних руйнувань внаслідок військової агресії. Вже зараз необхідно шукати шляхи повоєнного відновлення та інтеграції в європейське співтовариство. Перед країною стоїть завдання розробити власну програму відновлення, використовуючи в тому числі сучасні цифрові технології.

В сучасному світі країни, формуючи напрями свого політичного, економічного, соціального розвитку, орієнтуються на необхідність запровадження сучасних новітніх технологій в життя країни. Цифровізація економіки вносить суттєві зміни в розвиток всіх секторів економіки. Індустрія 4.0 – це новий підхід до процедури виробництва, в основі якого лежить масова інтеграція інформаційних технологій у промисловість, що забезпечує автоматизацію виробничих і бізнес-процесів, а також дає можливість використовувати штучний інтелект [1].

Запровадження в економіку України складових індустрії 4.0 здійснюється протягом останнього десятиліття, але важливо надалі поглиблювати запровадження елементів економіки 4.0, це дасть змогу отримати переваги технологічно розвинутої країни. Наслідком такого процесу є позитивні зміни в житті населення. Серед них можна виокремити наступні: зменшення потреби фізичної праці людини, а отже звільнення від рутини; розвиток професій, в яких творчий підхід буде визначальним; розвиток галузей економіки, які мають доступ до масивів даних та їх фундаментальна трансформація; прозорість бізнесу, оскільки відбудеться цифровізація даних та посилений контроль за ними компанією [2].

В умовах ринкової економіки вплив цифровізації на механізми ринку має позитивні та негативні наслідки. Серед переваг можна виокремити появу нових технологій виробництва, появу нових товарів та послуг, покращення доступу до них через мережу онлайн магазинів та онлайн компаній, швидкі можливості вибору, оплати та доставки. Все це створює умови для розвитку конкуренції серед учасників

ринку. Економічна конкуренція – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [3].

З іншого боку, варто звернути увагу на те, що значна цифровізація економіки, може створювати певні негативні аспекти для розвитку конкуренції. Наряду з перевагами он-лайн торгівлі та он-лайн послуг, ми можемо взяти до уваги що потреби споживачів також значною мірою цифровізовані. Це створює для окремих компаній, які можуть дозволити собі доступ до цифрових баз даних, можливість впливу на формування попиту у споживачів, який вони задовольняють саме за допомогою своїх товарів. Результатом є нерівномірні умови для компаній різного фінансового розміру і надання переваг великим компаніям.

Проблеми конкуренції в умовах цифрової економіки вельми актуальні з огляду на нові умови на цифровізованих ринках (наявність на них потужних цифрових платформ, функціонування так званих віртуальних підприємств, які не підпадають під визначення поняття «суб'єкт господарювання» [4] в господарському законодавстві.

Суб'єктами господарювання є: 1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; 2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [5]. В Законах України «Про захист економічної конкуренції» – ст.22 «Концентрація суб'єктів господарювання», «Про захист від недобросовісної конкуренції» – ст.8 «Дискредитація суб'єктів господарювання» також мова йде про суб'єктів господарювання згідно ГКУ, тобто це певна юридична особа чи фізична – особа підприємець, що пройшли процедуру державної реєстрації.

Таким чином, всі норми даних законів стосуються саме суб'єктів господарювання. Віртуальне підприємство не є суб'єктом господарювання згідно українського законодавства. Створення віртуального підприємства полягає в інтеграції унікального досвіду, виробничих можливостей і передових технологій низки підприємств-партнерів у процесі діяльності над одним чи кількома пов'язаними бізнес-

проектами, які вони не здатні виконати поодиночі. Зокрема, утворення віртуальної компанії з неоднорідних складових може забезпечити взаємну компенсацію їх недоліків і підсилення переваг. Так, наприклад, можна об'єднати потужності великих підприємств, але з високим рівнем інерційності та повільною реакцією на зміни ринку, і малих компаній, які потерпають від нестачі ресурсів, але здатні швидко реагувати на зміни [6].

Таким чином, норми, закріплені в конкурентному законодавстві України, на сьогоднішній момент не можуть бути застосовані до віртуальних компаній, що створює можливості зловживання та порушення конкурентного законодавства.

Модель розвитку сучасної світової економіки за останні десятиріччя кардинально змінилася. Україна, яка є частиною світової економіки, також відчуває ці зміни. Запровадження в економіку країни складових індустрії 4.0, а можливо навіть 5.0, вимагає швидкого реагування на законодавчому рівні з метою захисту економічних суб'єктів в нових умовах функціонування.

Список використаних джерел

1. Індустрія 4.0. URL: <https://koeebox.com/ua/terminy-i/industrija-4-0/> (дата звернення: 25.04.2024)
2. Ноджак, Л., & Паращич, М. (2022). РОЗВИТОК 4.0 ІНДУСТРІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ. *Економіка та суспільство*, (45). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-29> (дата звернення: 25.04.2024)
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III. Дата оновлення 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>. (дата звернення: 25.04.2024).
4. О.М.Вінник, О.В.Шаповалова.(2021) Цифровізація в ракурсі забезпечення прозорості відносин в сфері конкуренції: правовий аспект Актуальні проблеми права: теорія і практика №2 (42). URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/219/202> (дата звернення: 25.04.2024)
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення 8.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення 24.04.2024).
6. Бойченко К. С.(2013). Віртуальне підприємство як фактор підвищення результативності бізнес-проекування Проблеми економіки, № 1. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2013-1_0-pages-205_209.pdf (дата звернення: 25.04.2024)

АНАЛІЗ ПРОЗОРСТІ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

РИСІН Марія,

*доцент Національного університету
«Львівська політехніка», Україна
orcid.org/0000-0002-1176-5688*

СУХ Ярослав,

*аспірант Національного університету
«Львівська політехніка», Україна
orcid.org/0009-0002-6809-4894*

Публічні закупівлі в Україні є важливим інструментом регулювання витрат державних коштів та забезпечення прозорості і конкуренції у сфері закупівель державними органами влади. Правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт та послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад визначено Законом України «Про публічні закупівлі» [1], який визначає основні принципи та правила проведення торгів.

Дослідження прозорості системи публічних закупівель допомагає виявити ефективність витрат коштів та ризики корупції, а також поліпшити стан інформування учасників у процесі закупівель. Для бізнесу важливо знати, які можливості є на ринку публічних закупівель. Зазначимо, що різні регіони України можуть мати власні особливості у системі публічних закупівель.

Впровадження електронних систем публічних закупівель українського уряду стали кроком вперед у боротьбі із корупцією, але вони все ж не гарантують повного усунення цього явища.

Протягом останніх п'яти років Prozorro допомогло заощадити українському населенню близько 6 мільярдів доларів державних грошей, тоді як мережа DOZORRO проаналізувала майже 40 000 тендерів з високим ризиком, які були визначені в системі. Загальна вартість цих «проблемних» тендерів становила майже 1 мільярд доларів. Ці результати є великою перемогою за прозорі, етичні та ефективні державні закупівлі в Україні [2].

За оцінками експертів ефективність Prozorro прийнято вимірювати такими відносними показниками, як рівень конкуренції чи відносної економії [3]. Prozorro, електронна платформа із закупівель в Україні, адаптувала свою роботу відповідно до поточного військового стану в країні. Актуальним для нашого дослідження є Звіт «Війна і PROZORRO» [4] підготований командою Трансперенсі

Інтернешнл Україна в межах проєкту «Re:silience. Re:covery. Re:construction. (Re:Ukraine project)» щодо відкритості і доступності закупівель в умовах воєнного стану, результативності публічних закупівель.

Враховуючи складні обставини сучасності, важливо врахувати, що війна має значний вплив на процеси публічних закупівель. Для оцінки інтенсивності проведення публічних закупівель в Україні ми розглянемо два ключові показники: очікувана вартість закупівель та кількість оголошених тендерів. Використовуючи аналітичні дані разом із середньою кількістю пропозицій на кожен тендер – що відображає рівень конкуренції на ринку, ми проаналізуємо та сформуємо рейтинг регіонів за кількістю проведених закупівель (Рис.1).

У 2020-2021 роках ми спостерігали великий обсяг державних закупівель у Київській області. Очікувана вартість складала 693.7 млрд гривень, а кількість оголошених тендерів становила 966,277. У 2022 році спостерігається значне зменшення очікуваної вартості закупівель до 289.7 млрд гривень та кількості тендерів до 311,946. Це може бути пов'язано з початком військових дій та переорієнтацією бюджету на оборонні потреби та невідкладні витрати.

У 2023 році у Київській області спостерігається відновлення обсягів закупівель до 439.2 млрд гривень з кількістю тендерів 429,910. Це зростання порівняно з 2022 роком може свідчити про адаптацію до воєнних умов та збільшення інвестицій в інфраструктурні та соціальні проєкти.

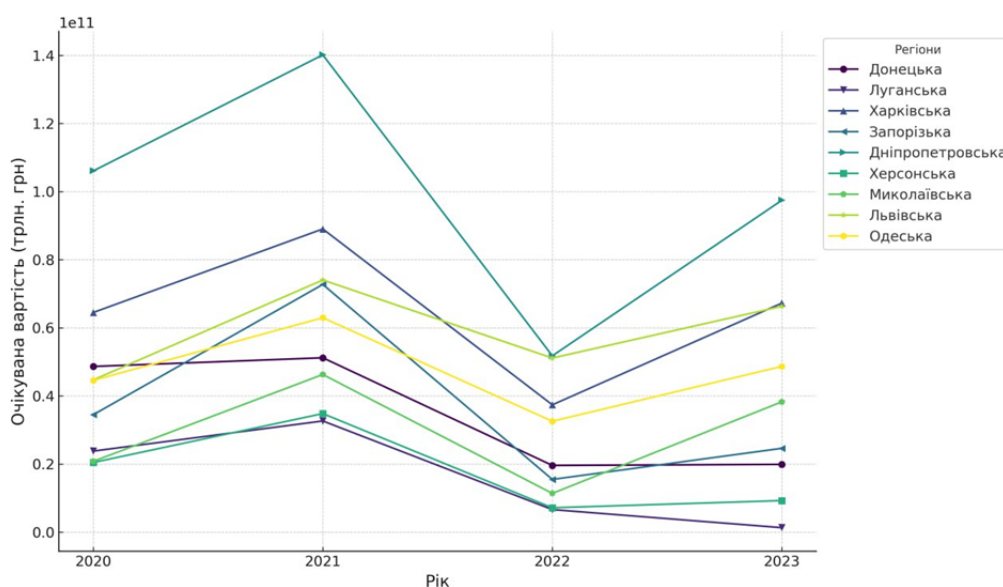

Рис. 1. Динаміка очікуваної вартості закупівель у прифронтових та суміжних регіонах України (2020-2023)

Джерело: складено авторами на основі [5].

Аналіз динаміки публічних закупівель у прифронтовій Харківській області виявив значний та негативний вплив військових дій на область. Одночасно потреба в оборонному обладнанні та захисних засобах суттєво зростає, що відобразилося у збільшенні витрат на військові закупівлі. Міжнародна допомога та ініціативи з відновлення інфраструктури, житла та соціальних об'єктів стали важливими аспектами в адаптації до нових умов.

У Львівській області спостерігається стабільність у динаміці публічних закупівель порівняно із іншими регіонами України. За останні роки відбулося незначне зниження показників у 2022 році, але у 2023 році відбулося подальше зростання вартості публічних закупівель.

Дослідження показує, що в останні роки в Україні спостерігається значне коливання динаміки державних закупівель в залежності від регіону, причому військові дії мають прямий вплив на економічну активність і можливості для реалізації державних закупівель. Регіони, які найбільше постраждали від війни, спостерігають зменшення обсягів закупівель, тоді як більш віддалені від зони конфлікту або менш постраждалі регіони виявляють ознаки відновлення або навіть зростання активності у цій сфері. Незважаючи на виклики, пов'язані із війною, багато регіонів виявляють здатність до відновлення та зростання, особливо у сфері державних закупівель.

Відтак дослідження роботи системи публічних закупівель у різних регіонах має велике значення для ефективного управління бюджетними ресурсами, розвитку бізнесу та забезпечення сталого економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. № 922-VIII. Верховна Рада України – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>

2. USAID / UK aid проєкт «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах». Новини. – URL: <https://tapas.org.ua/all-uk/news-uk/dosiahnennia-ukrainy-u-rozvytku-tyyfrovyykh-tekhnolohij-vidznachyly-u-shtatak/>

3. Рисін М.В., Сух Я.І. Ефективність антикорупційних інструментів системи публічних закупівель в Україні. Інвестиції: практика та досвід., № 5 (2024) – URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3196>

4. Гермашев Ю. Звіт «Війна і PROZORRO». Трансперенсі Інтернешнл Україна. 2022. – URL: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2022/11/Vijna-i-Prozorro_DOZORRO-TI-Ukraine.pdf

5. Публічний модуль аналітики BI Prozorro – URL: <https://bi.prozorro.org/hub/stream/aaec8d41-5201-43ab-809f-3063750dfafd>

ЦИФРОВИЙ БРЕНДИНГ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БРЕНДІВ В УМОВАХ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

СЛОБОДЯНИК Олександр,

*аспірант Державного торговельно-економічного
університету, Україна
orcid.org/ 0000-0002-6537-2409*

Останніми роками, завдяки широкому розповсюдженню цифрових інформаційно-комунікаційних платформ в сфері взаємодії між споживачами та постачальниками товарів та послуг, можна спостерігати кількісні та якісні трансформації поширення та сприйняття брендів підприємств, які кардинальним чином можуть впливати на їх інвестиційний потенціал. Якщо в традиційній до останнього часу моделі взаємодії суб'єктів економічних відносин, інвестиційна спроможність бренду визначалася послідовною політикою брендингу, який доносив якості та цінності товарів або послуг, спираючись на накопичення відповідного досвіду взаємодії споживачів із цими чи подібними товарами чи послугами, а також на залучення традиційних каналів інформування, поступово нарощуючи пізнаваність бренду та лояльність споживачів до нього, то тепер, завдяки поширенню цифрових інструментів комунікації та торгівлі, швидкість реакції споживача на бренд може бути збільшена на порядки, а витрати часу та фінансових інвестицій, спрямованих на розбудову бренду, можуть бути скорочені радикально, суттєво знижуючи захисні бар'єри для існуючих на ринку брендів.

Отже, цифровий брендинг полягає у створенні послідовного голосу, вигляду і стилю бренду в онлайн-середовищі, включаючи інтерактивні маркетингові інструменти, відео-повідомлення, цільові сторінки, відеорекламу, змістовну інформацію у соціальних мережах тощо. У той час як традиційні методи брендингу використовують

фізичну рекламу, щоб привернути увагу цільового ринку, цифровий брендинг працює на цільовий ринок в онлайн-просторі, де вони вже проводять свій час.

Наприклад, на думку Ю. Холодної, «досвід провідних компаній світу доводить, що запровадження цифрових технологій в сфері брендингу (віртуальна реальність, «інформаційні роботи», удосконалені пошукові системи, покращений захист даних) дозволяє забезпечити пряму взаємодію та безпосередній контакт зі споживачами (уникаючи зайвих посередників в цьому процесі) задля максимального врахування потреб, смаків споживчої аудиторії та втілення ціннісних характеристик у брендинг через дії комунікаційних програм; надання корисної і зручної у використанні інформації у реальному часі шляхом використання соціальних медіа» [10].

До основних елементів цифрового брендингу можна віднести:

1. Логотип;
2. Послання бренду;
3. Веб-сайт;
4. SEO, або пошукова оптимізація;
5. Профілі в соціальних мережах;
6. Інтернет-маркетинг;
7. Змістовний маркетинг.

Слід звернути увагу, що, як і будь-яка політика діяльності підприємства, цифровий брендинг не є статичним у своєму розвитку, й деякі вище перераховані, а також інші його елементи можуть постійно застосовуватися у певній послідовності та взаємодії з метою досягнення актуальних цілей розвитку конкурентоспроможності бренду, формуючи ті або інші стратегії цифрового брендингу [6], наприклад:

1. *Стратегія підвищення пізнаваності бренду.* Пізнаваність бренду – це ступінь, до якого клієнти можуть впізнати бренд підприємства. Саме те, як споживачі запам'ятовують його саме та його бізнес. Тому стратегія підвищення пізнаваності бренду – одна з найважливіших, які підприємство може використовувати для розвитку присутності в інтернеті. Позитивна пізнаваність бренду може розширити аудиторію, а отже й допоможе збільшити продажі;

2. *Стратегія позиціонування бренду.* Позиціонування бренду стосується пропозицій продуктів і послуг даного бренду, зосереджених на досягненні певної мети споживача, тобто комунікація підприємства має зосереджуватися на позиціонуванні його бренду як такого, що може допомогти клієнтам досягти їхніх цілей. Або ж, підприємство також може розглянути позиціонування на основі ціни

або зручності, надаючи більш доступні послуги, ніж конкуренти, або пропонуючи, скажімо, подовжені години роботи. Підприємство може вдало позиціонувати свій бренд, порівнюючи пропозиції конкурентів, визначаючи прогалини в задоволеності клієнтів і, як відповідь, надаючи клієнтам конкретні продукти та послуги;

3. *Стратегія взаємодії з аудиторією бренду.* Взаємодія з брендом відбувається щоразу, коли споживач взаємодіє з веб-сайтом, профілем у соціальних мережах або іншими онлайн-профілями підприємства. Останнє можете виміряти взаємодію з брендом за допомогою таких показників, як відвідування веб-сайту або взаємодія в соціальних мережах. Підприємство може створювати опитування, акцентувати увагу на відгуках і коментарях, а також відео в прямому ефірі. Залучення споживачів може допомогти їм відчувати, що вони є частиною історії бренду підприємства.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зауважити, що цифровий брендинг пропонує підприємствам широкий спектр можливостей для самопрезентації, представлення своєї продукції та налагодження контактів зі споживачами. Безперечно також, що це є ефективний та швидкий засіб отримання зворотнього зв'язку. У цьому контексті підприємства, які застосовують цифровий брендинг, отримують явну конкурентну перевагу над брендами, які використовують лише традиційні маркетингові інструменти. Для найкращого досягнення поставлених цілей підприємству необхідно обрати відповідну стратегію брендингу з використанням цифрових інструментів, орієнтовану на цільові групи споживачів. Завдяки ефективній стратегії бренд може досягти успіху в бізнесі та отримати більше переваг, серед яких можна зазначити наступні [5]:

- підвищення пізнаваності бренду: щоразу, коли представники цільового ринку підприємства бачитимуть його бренд в інтернеті, їхня довіра до нього зростатиме;

- створення стійкої ідентичності бренду: впроваджуючи стратегію цифрового брендингу, підприємство може допомогти цільовій аудиторії зрозуміти голос і пріоритети його бренду, створюючи стійку ідентичність бренду, яка буде впізнаваною для клієнтів;

- диференціація у порівнянні з конкурентами: завдяки цифровому брендингу підприємство може отримувати дані в режимі реального часу, що дозволяє швидко адаптувати його загальну стратегію до того, що є справді успішним на його цільовому ринку; це означає, що у підприємства є можливість ретельно та оперативно вивчити дані й вчасно диференціювати себе серед своїх потенційних клієнтів;

- підвищення лояльності та довіри клієнтів: коли клієнти спостерігають логічну та стійку комунікацію бренду підприємства в інтернеті, останнє зможе завоювати чи зміцнити їхню довіру, оскільки клієнти бачать послідовність бренду з плином часу.

Виходячи з вищезазначеного, основною управлінською рекомендацією для вітчизняних підприємств, особливо тих, що оперують у сфері виробництва та/або продажу споживчих товарів, а також надання послуг, є ефективне застосування цифрового брендингу в бізнес-практиці, орієнтуючись на нові тенденції та стратегії, які наразі активно розвиваються в умовах високотехнологічної конкуренції.

Список використаних джерел

1. Digital Branding 101: A Comprehensive Guide. <https://www.brandedagency.com/blog/digital-branding-101> (Last accessed: 01.05.2024).

2. Edelman D. Branding in the Digital Age: You're Spending Your Money in All the Wrong Places. *Harvard Business Review*. 2010. December.

3. Leigh A. The Complete Guide To Brand Building In The Era Of Digital Transformation. *Forbes*. Jun 1, 2021. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbesbusinesscouncil/2021/06/01/the-complete-guide-to-brand-building-in-the-era-of-digital-transformation/?sh=13f6ed694826> (Last accessed: 01.05.2024).

4. Tweedly K. Importance of Branding in the Digital Age. <https://cmasolutions.com/blog/importance-of-branding-in-the-digital-age/> (Last accessed: 01.05.2024).

5. What is digital branding and how to do it correctly. URL: <https://www.bynder.com/en/glossary/digital-branding/> (Last accessed: 01.05.2024).

6. What Is Digital Branding? URL: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/digital-branding/> (Last accessed: 01.05.2024).

7. What is digital branding? URL: <https://thebrandsmen.com/what-is-digital-branding/> (Last accessed: 01.05.2024).

8. Why is digital branding important? <https://www.manchesterdigital.com/post/dawn-creative/why-is-digital-branding-important> (Last accessed: 01.05.2024).

9. Роулз Д. Цифровий брендинг. Повне покрокове керівництво зі стратегії, тактики, інструментів та вимірювань. Київ: Фабула, 2020. 256 с.

10. Холодна Ю. Є. Світові практики розвитку брендів. *Економіка та суспільство*. 2023. №54.

11. Янковець Т. Цифрові технології підвищення вартості брендів. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 4. С. 85-100.

12. Янковець Т., Медведєва К. Цифровий брендинг підприємства у комплексі маркетингових комунікацій. *SCIENTIA·FRUCTUOSA*. 2022. № 4. С. 72-83.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНДУСТРІЇ 4.0

СТРАТІЙЧУК Вікторія,

*доцент Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету, Україна
orcid.org/0000-0002-9754-5028*

ЯЦЮК Інна,

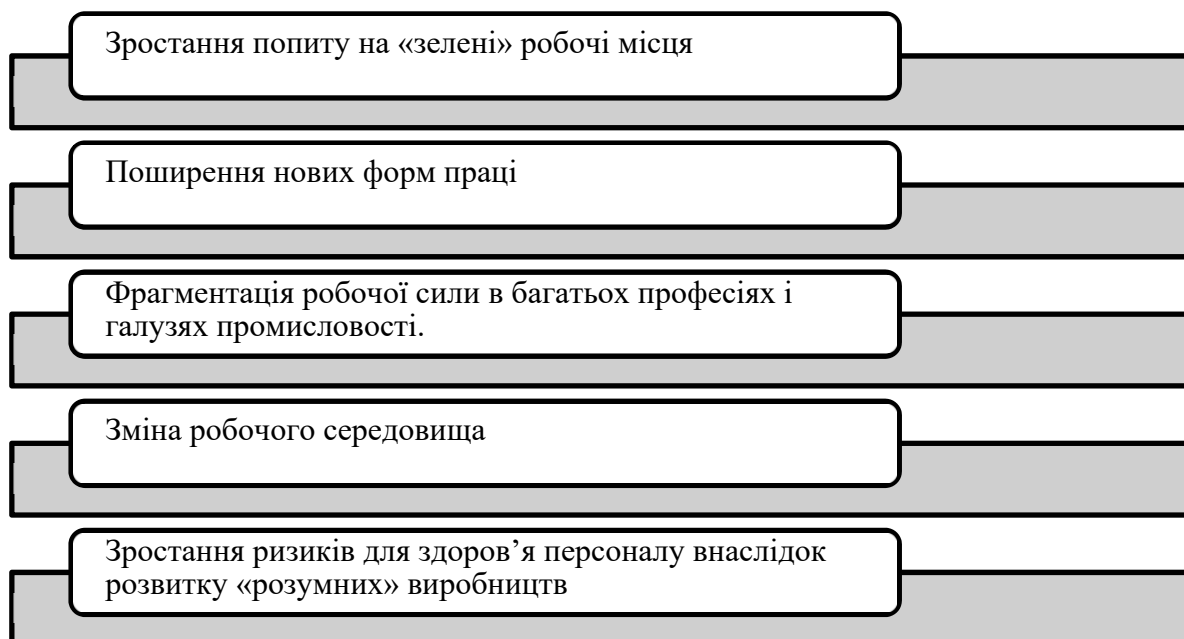
*асистент Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету, Україна
orcid.org/0009-0006-9379-3741*

В епоху мега трансформацій, коли знання, вміння та навички стрімко оновлюються, виникає гостра потреба у відтворенні їх на якісно новому рівні. Зазначена проблема стосується не лише окремих осіб, але й окремих організацій, сфер економічної діяльності та національної економіки в цілому. Саме тому вкрай актуальною стає адаптація освітньої та компетентнісної політики до концепції «навчання протягом життя». Сучасна система освіти має бути динамічною, гнучкою та здатною швидко реагувати на мінливі вимоги ринку праці. Організаційно, дидактично, методично та інституційно підкріплена система формування сучасних, суспільно затребуваних компетентностей повинна стати ключовим фактором стійкого розвитку на всіх рівнях ієрархічної структури економіки та суспільства, що потребує суттєвого переосмислення природи та філософії людського капіталу в умовах становлення та активного впровадження індустрії 4.0.

Метою роботи є дослідження особливостей трансформації людського капіталу в умовах становлення індустрії 4.0

Світ переживає Четверту промислову революцію, що характеризується гнучкою взаємодією віртуальних і реальних виробничих систем на глобальному рівні та відкриває можливості для орієнтації

промислового виробництва на споживача та створення нових операційних моделей.

Рис. 1. Сучасні тенденції на ринку праці
Джерело: [2]

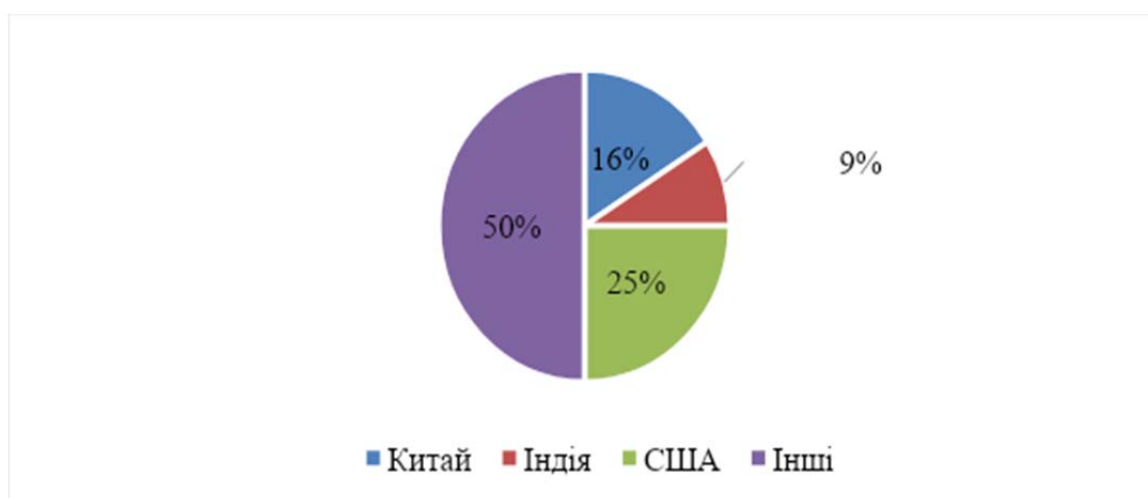
Сьогодні цифрові технології стають ключовою конкурентною перевагою «розумних» підприємств і «розумної» промисловості, що має значний потенціал. З одного боку, комп'ютери автоматизують рутинні завдання, які раніше виконували люди. З іншого боку, з'являються нові професії, що потребують нових навичок.

Наразі існує дискусія щодо ймовірності технологічного безробіття внаслідок розвитку індустрії 4.0. Важливо, щоб цифровізація економіки не суперечила світовим пріоритетам сталого розвитку задля уникнення зростання технологічного безробіття, збільшення обсягів виробничих та побутових відходів, погіршення екологічних показників у регіонах, де розташовані промислові підприємства.

В умовах жорсткої конкуренції інновації стають ключовим фактором виживання для сучасних підприємств, що призводить до значних змін у вимогах до кваліфікації персоналу та ролі людини у виробничому процесі.

Одночасно із зміною трендів розвитку сучасного ринку праці, на ринку праці ЄС відчувається гостра нестача фахівців у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Індустрія 4.0 ставить нові вимоги до людського капіталу, що свідчить про значний її вплив на систему освіти та ринок праці.

Наразі важлива увага приділяється перспективності підготовки STEM-фахівців для всіх галузей промисловості, які здатні швидко опанувати нові технології. Змінюються не лише вимоги до кваліфікації, але й сам зміст праці. Все більшого значення набувають широкопрофільні фахівці, які володіють знаннями та навичками, необхідними для роботи в умовах індустрії 4.0. Важливо зазначити, що адаптація до нових умов потребує комплексних заходів, спрямованих на модернізацію системи освіти, перепідготовку кадрів, створення нових робочих місць, забезпечення безпечних умов праці, впровадження екологічно чистих технологій [3].

Рис. 2. Прогнозна структура заміщення робочої сили автоматизованими системами до 2025 hjre

Джерело: [2]

За результатами досліджень консалтингової компанії McKinsey, до 2025 року 87% роботодавців світового масштабу зіштовхнуться з проблемним явищем кваліфікаційного розриву, який демонструватиме який демонструє розрив між необхідними у ХХІ ст., на думку роботодавців та наявними у сучасної молоді навичками [2]. Згідно з прогнозами McKinsey до 2025 року автоматизація може призвести до втрати до 800 мільйонів робочих місць у всьому світі. Найбільше автоматизація, за, торкнеться Китаю – там під загрозою більше 200 млн осіб, тобто 16% робочої сили. На другому місці Індія (майже 150 млн людей, 9%), на третьому – США (близько 50 млн осіб, майже 25%). Найменше постраждають сфери, пов'язані з управлінням персоналом і соціальною взаємодією.

Таким чином, в динамічних умовах індустрії 4.0 актуальними та перспективними стають нові напрямки розвитку, зокрема створення гнучкого ринку праці, який стимулюватиме появу нових робочих місць, залучення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності, забезпечення безпечних умов праці, що мінімізують ризики для здоров'я персоналу. Важливо врахувати необхідність підготовки фахівців STEM- та STEAM-профілю, здатних ефективно вирішувати завдання в умовах індустрії 4.0. Розвиток особистісних і комунікаційних навичок (soft skills) персоналу, які стають все більш важливими, що створює нові методи управління людськими ресурсами. Реалізація визначених напрямків сприятиме успішній адаптації до індустрії 4.0, забезпечить розвиток людського капіталу та створить умови для стійкого економічного зростання.

Список використаних джерел

1. The skillful corporation. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/five-fifty-the-skillful-corporation>
2. Офіційний сайт компанії McKinsey. URL: <https://www.mckinsey.com/>
3. Shah N., Michael F., Chalu H. The Influence of Electronic Human Resource Management Use and Organizational Success: *A global conceptualization. Global Journal of Management and Business Studies*. 2020. № 10(1). pp. 9-28.
4. Брюховецька Н. Ю., Іваненко Л. В. Оцінювання людського капіталу та доданої вартості підприємств: теорія та практика: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2020. 184 с.
5. Хачатрян В.В. Мотивація працівників як індикатор розвитку підприємницького потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2021. № 3. С. 16-20.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ТАБАЧУК Назарій,

*заступник начальника відділу ринків виробничих галузевих товарів
Департаменту досліджень і розслідувань ринків виробничої сфери
Антимонопольного комітету України, Україна
orcid.org/0000-0002-1819-5593*

У зв'язку з посиленням процесів цифровізації, глобалізації, лібералізації торгівлі та відкриттям національних ринків забезпечення конкуренції в умовах ринкової економіки стає першочерговим завданням не тільки для внутрішньонаціонального, а й для потенційного міжнародно-правового регулювання.

Різні системи конкуренційного права мають немало кількість спільних рис, при цьому відрізняючись у досить важливих питаннях антимонопольного регулювання. Ці відмінності виникають як на матеріальному так і на процесуальному рівнях.

Так, будь-яка держава, на яку суттєво та безпосередньо впливає поведінка певного суб'єкта господарювання, має законний інтерес у регулюванні такої поведінки, який впливає із законного інтересу захисту економічного добробуту власних громадян; не є виключенням і поведінка, яка має місце за межами території відповідної держави.

Враховуючи відсутність міжнародно-правового акту універсального характеру, держави здебільшого вдаються до регулювання діяльності у сфері конкуренції шляхом (i) застосування національного законодавства до транскордонних транзакцій (екстериторіальність норм конкуренційного права), (ii) через мережеву співпрацю та (iii) існуючі положення в угодах СОТ.

До прикладу, у Європейському Союзі принцип екстериторіальності конкуренційного права ЄС впливає, зокрема із статей 101 та 102 Договору про функціонування ЄС, які містять застереження про можливий вплив на торгівлю між державами-членами ЄС (так звана «доктрина впливу») [1]. Тобто, існує можливість застосування норм антимонопольного законодавства ЄС до третіх держав, зокрема, у випадках коли їх ділові операції, здійснені поза межами ЄС мають негативний вплив на економіку на внутрішньому ринку та впливають

на торгівлю між державами-членами [2, с. 88]. Підтвердженням цього є правозастосовна практика Європейської комісії та Суд ЄС (зокрема, але не виключно, у справах *WoodPulp* [3] та *Intel* [4]).

У свою чергу, мережеву співпрацю здебільшого визначають як набір відносно стабільних відносин, що мають неієрархічний і взаємозалежний характер, який пов'язує безліч акторів, що розділяють спільні інтереси щодо певної політики та обмінюються ресурсами для досягнення спільних інтересів, визнаючи, що співпраця є найкращим способом досягнення цілей [5, с. 254]. Така співпраця відноситься до «м'яких» заходів, які спрямовані на забезпечення обміну інформацією, формування політики у певній сфері та зниження ймовірності виникнення конфліктів юрисдикцій.

Так, для прикладу, Європейська мережа з питань конкуренції на рівні ЄС розробила модельну програму необов'язкової сили щодо пом'якшення відповідальності (*leniency*), якою передбачається звільнення від штрафів для тих суб'єктів господарювання, які повідомлять конкурентні відомства про існування таємних антиконкурентних узгоджених дій. 26 із 27-ми держав ухвалили відповідні програми пом'якшення відповідальності протягом шести років [6].

Щодо існуючих положень в рамках СОТ, то угоди СОТ є міжнародно-правовими актами, які здійснюють певний вплив на антиконкурентну поведінку осіб приватного права через взяті державами на себе зобов'язання. До них належать «м'які» та загальні зобов'язання такі як основні засади принципу недискримінації, режиму найбільшого сприяння та національного режиму; а також жорсткі та галузеві зобов'язання (наприклад, стаття IX ГАТС вимагає від держав вступати в консультації з метою усунення ділової практики постачальників послуг, яка може стримувати конкуренцію [7]).

Крім існуючих положень в угодах СОТ, інші міжнародні організації, такі як Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) та Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), послідовно намагалися розробити міжнародно-правову гармонізовану систему конкуренції. Незважаючи на те, що вони не є обов'язковими для будь-яких членів, зусилля відповідних організацій проклали шлях до більш тісної співпраці між державами та їх відповідними конкурентними відомствами з метою застосування уніфікованих підходів до питань, пов'язаних з конкуренцією.

Так, ЮНКТАД розроблено модельний нормативно-правовий акт необов'язкової сили [8], у якому наведені деякі універсальні види антиконкурентних практик, такі як обмежувальні заходи. Положеннями відповідного акту передбачено заборону для суб'єктів господарювання вступати в угоди щодо фіксації цін у міжнародній торгівлі, вступати в змову для участі в торгах, відмовляти в доступі новим учасникам на відповідний ринок, обмежувати виробництво або вживати будь-яких заходів, які перешкоджають конкуренції на національному або міжнародному ринку. Крім того, у модельному акті визначено діяльність суб'єктів господарювання, що може підпадати під зловживання монопольним (домінуючим) становищем. Водночас, він передбачає, що злиття чи поглинання має бути забороненим, якщо воно суттєво збільшує здатність новостворюваного суб'єкта господарювання використовувати власну ринкову владу або призведе до домінуючого становища певного підприємства.

У свою чергу, ОЕСР періодично приймає акти рекомендаційного характеру з акцентом на важливість прозорості та співробітництва в умовах все більш взаємозалежного світу. Наприклад, у Рекомендації ОЕСР про співпрацю від 2014 року закріплено прагнення ОЕСР щодо заохочення держав-членів залучати одна одну до проведення розслідувань справ, які стосуються їх спільних інтересів, та координувати свої дії під час таких розслідувань. Якщо справа стосується конкурентного законодавства кількох юрисдикцій, державам рекомендується надавати одна одній важливу інформацію, що стосується справи та її стану розслідування [9].

У Рекомендації ОЕСР про «жорсткі» картелі від 2019 року ОЕСР визначила та засудила «жорсткі» картелі та зазначила про необхідність державам-членам вживати заходів для стримування діяльності таких картелів [10]. Одні з останніх Рекомендацій ОЕСР стосувалися питань боротьби із спотворенням результатів торгів у сфері публічних закупівель [11] та прав інтелектуальної власності та конкуренції [12].

Крім того, ОЕСР також розробила новий підхід до розвитку співробітництва між державами – підхід «Позитивна ввічливість» [13], відповідного до якого одна держава має можливість вимагати певних превентивних дій від іншої держави, якщо національний ринок та споживачі першої держави постраждали від антиконкурентної діяльності, що мала місце на ринку останньої.

Враховуючи наведене вище у сукупності, незважаючи на відсутність міжнародно-правового акту, яким передбачено регулювання певних аспектів конкурентного права, вбачається, що фактично існує розпорошена система положень, які врегульовують певні питання, пов'язані з конкуренцією (як в актах «м'якого» так і «жорсткого» права). Однак, існуюча система в незначній мірі вирішує питання регулювання конкуренції на міжнародному рівні. Водночас, важливо окреслити ризики та проблеми, пов'язані із прийняттям міжнародно-правового акту у сфері конкуренції. Найбільшим ризиком міжнародно-правового регулювання конкуренції у чистому вигляді вбачається можливість виникнення ситуації, за якої розвинені держави розробляли б міжнародно-правові акти такого характеру в інтересах власних ринків, при цьому не враховуючи специфіку економік держав, що розвиваються, та, як наслідок, їх інтереси.

Таким чином, вбачається мала ймовірність міжнародно-правового регулювання конкуренції у чистому вигляді, враховуючи те, що кожна держава приймає власне конкурентне законодавство у спосіб, що найкраще відповідає специфічним характеристикам внутрішньої економіки, зумовлених її історичним розвитком, та її інтересам. У свою чергу, вбачається, що необхідний рівень уніфікації в питаннях, пов'язаних із практичними аспектами застосування конкурентного права, найбільш доцільно досягати шляхом розроблення модельних (типових) законів про конкуренцію та їх прийняття із урахуванням національних особливостей внутрішньої економіки та із закріпленням у них положень щодо визнання рішень інших юрисдикцій та співпраці між національними конкурентними відомствами.

Список використаних джерел

1. The Treaty on the Functioning of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 25.04.2024).

2. Смирнова К.В. Правове регулювання конкуренції в Європейському Союзі: теорія і практика : монографія / К.В. Смирнова. – 2-ге вид., доп. – Одеса : Фенікс, 2017. – 490 с.

3. Judgment of the Court of 27 September 1988. A. Ahlström Osakeyhtiö and others v Commission of the European Communities. Concerted practices between undertakings established in non-member countries affecting selling prices to purchasers established in the [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:61985CJ0089> (дата звернення: 25.04.2024).

4. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 6 September 2017. IntelCorp. v European Commission [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62014CJ0413> (дата звернення: 25.04.2024).

5. Börzel, TA 1998. ‘Organizing Babylon: On the different conceptions of policy networks’, *Public Administration* 76: 253–73.

6. ECN Model Leniency Programme [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/competition/ecn/model_leniency_en.pdf (дата звернення: 25.04.2024).

7. Генеральна угода про торгівлю послугами від 15.04.1994 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017#Text (дата звернення: 25.04.2024).

8. UNCTAD Model Law on Competition [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://unctad.org/publication/model-law-competition> (дата звернення: 25.04.2024).

9. Recommendation of the Council Concerning International Cooperation on Competition Investigations and Proceedings [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0408#mainText> (дата звернення: 25.04.2024).

10. Recommendation of the Council concerning Effective Action against Hard Core Cartels [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0452> (дата звернення: 25.04.2024).

11. OECD Recommendation on Fighting Bid Rigging in Public Procurement [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/daf/competition/oecdrecommendationonfightingbidrigginginpublicprocurement.htm> (дата звернення: 25.04.2024).

12. Recommendation of the Council on Intellectual Property Rights and Competition [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0495>
(дата звернення: 25.04.2024).

13. Positive Comity. OECD report [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/daf/competition/prosecutionandlawenforcement/2752161.pdf> (дата звернення: 25.04.2024).

НОВІ ФОРМИ КОНКУРЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЛАНДШАФТУ УКРАЇНИ

ТРЕВОГО Олена,

*доцент Національного університету
«Львівська політехніка», Україна
orcid.org/0000-0001-7223-5384*

ГОШОВСЬКА Оксана,

*доцент Національного університету
«Львівська політехніка», Україна
orcid.org/0000-0002-3853-6527*

У розпал безпрецедентного світового технологічного прогресу та військових і глобальних ризиків Україна опинилася на перехресті суспільних трансформацій. Поява нової парадигми управління, зміна способів виробництва, нових форм співпраці та залучення української економіки до суспільства 4.0, що характеризується діджиталізацією всіх економічних і соціальних сфер, змінює саму структуру українського суспільства.

Поява Суспільства 4.0 означає для української економіки та соціуму нову еру взаємозв'язків та інновацій, пронизуючи кожен аспект економіки та суспільства. Від сільського господарства до фінансів, від виробництва до охорони здоров'я – впровадження цифрових технологій революціонізувало традиційні практики, сприяючи підвищенню ефективності, взаємозв'язку та конкурентоспроможності. Зростання інноваційності учасників ринку створює новий погляд на їх конкурентоспроможність, а також умови дотримання конкуренції на галузевих ринках.

Цифрові технології формують нові моделі співпраці та споживання, сприяючи виробничій та споживчій кооперації та розвитку «економіки спільного користування», сприяють узгодженню обсягу та структури попиту і пропозиції на ринках, формують персоніфіковані моделі обслуговування, і таким чином змінюють самі способи взаємодії між суб'єктами економіки. Зміна інфраструктури та ланцюжків постачання формує нові виклики для усіх сфер економіки, створюючи підґрунтя для появи нових форм конкуренції у приватній та публічній сферах. Зростає значення внеску індивідуальних учасників в економіку: розвиток малого та середнього бізнесу, який виявляється більш гнучким та мобільним, відіграє ключову роль у бізнес-процесах, сприяє прискореному росту інноваційних стартапів та збільшенню впливу сектору «економіки фізичних осіб», що вказує на тенденцію до розподіленої структури економіки.

Цифрова трансформація не торкається рівномірно усіх секторів і ринків. У той час як одні галузі підхоплюють хвилю змін, інші відстають від неї через застарілу інфраструктуру та інституційні бар'єри. Найбільшого впливу зазнають сектори сфери послуг – такі як фінансова, науково-технічна діяльність, освіта, охорона здоров'я та освіта, однак суттєвого впливу зазнають також видобувна сфера, сільське господарство та виробництво; діджиталізація перетворює традиційні виробничі процеси та методи, зокрема, за допомогою автоматизації, IoT, виробництва на замовлення, віддаленого керування та моніторингу, а також використання штучного інтелекту та аналізу даних, що сприяє підвищенню продуктивності, зниженню внутрішніх і трансакційних витрат та поліпшенню якості продукції. Від використання сільськогосподарських дронів для моніторингу полів, зменшення впливу негативних факторів, таких як погодні умови та шкідники, до впровадження систем штучного інтелекту для аналізу даних про врожай, діджиталізація сприяє підвищенню продуктивності та стійкості сільського господарства до зовнішніх впливів.

Вплив війни відбивається на кожному ринку, руйнуючи активи, порушуючи ланцюги поставок, знижуючи довіру інвесторів та перешкоджаючи економічному зростанню. Цифрова трансформація, а саме її розвиток в умовах воєнної невизначеності, створюватиме сприятливі умови для інвесторів – відкритий конкурентний ринок, прозору податкову та митну системи, поліпшення пропозиції на ринку праці. Сектор ІТ в Україні, що виявився одним із найбільш

адаптивних та динамічних упродовж останніх років, може стати базою для розвитку потенціалу інших ринків. Генеральна директорка Швейцарської агенції розвитку та співробітництва (SDC) Патрісія Данці на економічному Форумі в Давосі 2024, відзначила результати спільної роботи з Мінцифрою та зазначила, що Україна, зараз, залишається взірцем цифрової трансформації для інших країн [1].

Створення умов конкурентного середовища на ринку цифрових послуг передбачає активне формування законодавчого регулятора. Ініціатива Кабінету Міністрів 2022–2023 рр., а саме, положення про Єдину інформаційну систему Національної програми інформатизації, дозволить пришвидшити впровадження цифрових технологій, створювати, модернізувати й розвивати інформаційні та інформаційно-комунікаційні системи, засоби інформатизації, а також підвищувати кіберзахист критичної інформаційної інфраструктури. Такий інструмент, як єдина інформаційна система, дозволить держорганам та органам місцевого самоврядування налагоджувати комунікацію в ухваленні ефективних рішень [2].

У відкритій економіці, подібній до української, яка характеризується різним ступенем міжнародного економічного співробітництва у різних секторах, розбіжності між взаємопов'язаними ринками стають очевидними. Міжнародне співробітництво в технічній, фінансовій та стратегічній сферах може мати визначальне значення для зміцнення обороноздатності країни [3]. В цілому ж залучення інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх, становить проблему для всіх ринків: труднощі залучення інвестицій без державних гарантій загострюються під час війни, що ще більше ускладнює зусилля зі стимулювання економічного зростання та розвитку.

Розвиток платформ міжнародної співпраці дозволяє інтенсифікувати діалог між країнами. Упродовж 2023 р. за підтримки міжнародних партнерів у межах проєкту «Дія.Бізнес» реалізовано 14 національних стендів України на найбільших секторальних міжнародних виставках світу. Представники 129 українських компаній харчової, меблевої, машинобудівельної, фармацевтичної галузей промисловості та ІТ-сектора отримали змогу презентувати свою продукцію та послуги на ринках ЄС, США, ОАЕ та Японії і підписати експортні контракти на суму 352,3 млн гривень. Ще проєкти на 184,7 млн гривень перебувають на стадії підписання. Крім того, завдяки європейському грантовому конкурсу «Business Bridge»

вдалося залучити 3,75 млн євро на ваучери для 1 500 українських підприємств, що постраждали від повномасштабної війни [4].

Однією із особливостей сучасного розвитку економіки є розвиток громадянського суспільства, що з одного боку виступає як виразник інтересів соціуму та заповнення прогалін, залишених державними ресурсами та традиційними бізнес-моделями, з іншого – використовується як форма фінансування ініціатив всередині країни.

Завдяки міжнародній співпраці з країнами ЄС, США, Японії реалізація ініціатив стає можливою в межах проєктів фінансованих: Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO), USAID, UkraineReady4EU, програмам ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» (Horizon Europe), «Креативна Європа», «Цифрова Європа». Конкурси Програми спрямовані на розвиток передових цифрових навичок, впровадження цифрових технологій на підприємствах, розбудову цифрової інфраструктури та на ще більшу доступність цифрових послуг для громадян і державних інституцій країн Європейського Союзу та асоційованих до програми країн. У межах ініціативи EU4Business за фінансування Європейського Союзу та уряду Німеччини, мікро-, малі та середні підприємства України з експортною спроможністю та інноваційним потенціалом, тощо.

Суспільство 4.0 містить особливий акцент на участь громадськості в управлінні державою та відкритість, адаптивність публічного управління на всіх рівнях. Технології сприяють залученню громадськості до процесів прийняття рішень та забезпечують більшу прозорість в діяльності урядових структур та підприємств. Розвиток неприбуткового сектору, законодавчої бази для існування такого типу організацій, а також поява нових форм бізнес-моделей, заснованих на неприбуткових принципах, укріплює адаптивну природу українського суспільства перед обличчям сучасних викликів.

Стратегічною метою уряду України 2024 анонсовано збільшення частки ІТ у ВВП до 10 % шляхом впровадження інноваційних проєктів у сфері цифрової трансформації економіки. Цифровий потенціал є забезпеченням стійкості вітчизняної економіки, що сприятиме залученню додаткових ресурсів для забезпечення потреб української економіки, наповнення державного бюджету та розвитку вітчизняних цифрових екосистем з високою доданою вартістю [2].

Орієнтування в складнощах Суспільства 4.0 на тлі сучасної війни ставить перед Україною як ряд викликів, так і можливостей.

Оскільки діджиталізація змінює економічний та соціальний ландшафт, сприяючи інноваціям та виникненню мережевих взаємозв'язків, країна повинна протистояти реаліям війни та невизначеності. Розвиваючи громадянське суспільство та досліджуючи нові бізнес-моделі, Україна може використати трансформаційний потенціал Суспільства 4.0 для побудови більш стійкого та процвітаючого майбутнього.

Список використаних джерел

1. Дія, Мрія і WINWIN: Мінцифра представила бачення і результати цифрової трансформації України в Давосі [Електронний ресурс] // Мінцифра. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://thedigital.gov.ua/news/diya-mriya-i-winwin-mintsifra-predstavila-bachennya-i-rezultati-tsifrovoi-transformatsii-ukraini-v-davosi>.

2. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Січень 2024 року [Електронний ресурс] // НІСД. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Січень 2024 року.

3. Гошовська, О., Тревого, О. (2022). Механізми публічного управління для відновлення військової економіки. Економіка та суспільство, (38). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-24>.

4. Мінцифра, Мінекономіки й Офіс з розвитку підприємництва та експорту домовилися з міжнародними партнерами про програми підтримки бізнесу у 2024 році.[Електронний ресурс] // Мінцифра. – 2024. – Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua/news/mintsifra-minekonomiki-y-ofis-z-rozvitku>.

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ДЕРЖАВИ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

УМАНЦІВ Юрій,

*професор Державного торговельно-
економічного університету, Україна*
orcid.org/0000-0003-0788-7110

Проблематика аналізу впливу держави на розвиток економіки за допомогою використання інструментарію конкурентної політики визначає актуальний та перспективний напрям наукових досліджень. Аналіз конкурентної політики покликаний формувати надійну теоретико-методологічну основу для її реалізації.

Багатогранність процесу функціонування та розвитку економічних відносин зумовлює необхідність реалізації конкурентної політики держави як напряму економічної політики. Конкурентна політика інституціоналізується на основі здійснення стратегічного впливу держави на економічні процеси, спрямованого на стимулювання сумлінної конкуренції, зниження ринкових бар'єрів, посилення проконкурентного характеру ринкової поведінки суб'єктів та підвищення їх конкурентоспроможності. Конкурентна політика є складовою системи інструментарію, що забезпечує вплив держави на розвиток економіки [1; 2; 3].

Разом з тим, як серед наукової спільноти, так й в експертному середовищі значення та роль конкурентної політики продовжують залишатися недооціненими. Досить часто це викликає неповне розуміння економічного змісту та можливостей впливу конкурентної політики на перебіг економічних процесів, що своєю чергою викликає й недооцінку значущості впливу національного конкурентного відомства на розвиток економіки.

Формування та реалізація конкурентної політики має ґрунтуватися на збалансованому співвідношенні між діями, спрямованими на захист конкуренції, та заходами, покликаними стимулювати її розвиток. Важливе значення мають два виміри конкурентної політики, котрі віддзеркалюють вплив конкурентного відомства у формі приписів, що спрямовані на припинення заборонених дій, та у вимірі заходів, які забезпечують дотримання встановлених правил. Захист конкуренції ґрунтується на концептуальних засадах досягнення

найменших втрат ефективності, обумовлених активізацією економічних процесів унаслідок припинення антиконкурентних дій. Розвиток конкуренції відображається через поліпшення показників, що характеризують стан і динаміку конкурентного середовища в економіці [4]. Зasadничу роль покликана виконувати конкурентна політика й у забезпеченні повоєнного відновлення та глибокої модернізації економіки країни.

Протягом тривалого періоду можна спостерігати доволі невисоку суспільну ефективність конкурентної політики в Україні, що обумовлювалося також й низкою значних інституційних детермінант, які обмежували можливості Антимонопольного комітету впливати на економічні процеси. Нинішні умови соціально-економічного розвитку України загострили проблему конкуренції й конкурентного середовища. Важливим підґрунтям для розв'язання цієї проблеми є відновлення економічного зростання на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. Реалізувати такий комплекс завдань неможливо без забезпечення стимулювального впливу конкуренції на українську економіку. Змістовне забезпечення статусу Антимонопольного комітету України (АМКУ) інституціоналізується у вигляді завдань та повноважень, у тому числі й тих, які стосуються розроблення та реалізації конкурентної політики, і регламентується законодавчими та нормативно-правовими актами. Діяльність Антимонопольного комітету України зосереджується на забезпеченні захисту конкуренції у підприємницькій діяльності й у публічних закупівлях [1; 4].

Після отримання Україною у червні 2022 р. статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу одним із пріоритетних напрямів економічної політики держави у контексті євроінтеграції стали й питання вдосконалення конкурентної політики. Зазначені зміни стосуються й реформування національного конкурентного законодавства. 1 січня 2024 р. набули чинності зміни у правовому полі, передбачені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності Антимонопольного комітету України» [5]. Зміни до конкурентного законодавства України, окрім іншого, стосуються отримання дозволів АМКУ на концентрацію та узгоджені дії, деталізації порядку проведення перевірок суб'єктів господарювання конкурентним відомством, солідарної та субсидіарної відповідальності щодо сплати штрафів, накладених конкурентним відомством, посилення його інституційних

повноважень, встановлення максимального терміну розгляду справ щодо порушення законодавства про захист економічної конкуренції, формування Державного реєстру суб'єктів господарювання, притягнутих до відповідальності за вчинення антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів [5; 6].

Зміни у законодавстві встановлюють також процедуру врегулювання у справах про антиконкурентні узгоджені дії (окрім спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів) та зловживання монопольним (домінуючим) становищем. Істотними умовами угоди про врегулювання справи є визнання відповідачем факту вчинення порушення, обставини порушення, що визнані відповідачем, припинення порушення, пропозиції та гарантії відповідача щодо усунення причин виникнення таких порушень і умов, які сприяють їх виникненню, щодо усунення наслідків порушення, а також зменшення штрафу на 15 % порівняно з його розміром, який мав бути накладений у разі, коли процедури врегулювання не застосовуються [5; 6].

Важливим аспектом нововведень є вдосконалення процедури звільнення від відповідальності учасників антиконкурентних узгоджених дій. У цьому зв'язку конкретизуються вимоги до заявника щодо процедури звільнення від відповідальності, встановлюються випадки, коли суб'єкт господарювання не може бути звільнений від відповідальності, запроваджується часткове звільнення від відповідальності, визначається порядок відшкодування шкоди, заподіяної суб'єктом господарювання, який звільняється від відповідальності [5; 6].

Посилення інституційних повноважень АМКУ передбачає надання конкурентному відомству доступу до автоматизованих реєстрів, банків, баз даних, а також інших систем збирання, зберігання та пошуку інформації. Антимонопольний комітет України отримує право не здійснювати розгляд заяви про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, якщо заявник не доведе, що дії чи бездіяльність, які містять ознаки порушення, мали або мають безпосередній та негативний вплив на результати його діяльності [5; 6].

На найближчий період Антимонопольний комітет продовжуватиме роботу у напрямі реалізації посиленої інституційної спроможності на основі вдосконалення законодавчого забезпечення його

функціонування як органу оскарження та розвитку законодавчого забезпечення державної допомоги суб'єктам господарювання. Важливим напрямом залишатиметься також продовження співпраці з Організацією економічного співробітництва та розвитку на основі застосування її інструментарію у правовому полі нашої країни. Важливим аспектом є продовження гармонізації законодавства України з європейським законодавством. У цьому аспекті АМКУ здійснює тісну співпрацю з конкурентними відомствами інших держав та провадить підготовку до процесу перевірки українського національного законодавства на його відповідність нормам актуального права ЄС у межах підготовки до переговорів про набуття членства в Європейському Союзі [7].

Реалізація конкурентної політики має відбуватися на основі системного, комплексного та збалансованого підходів, здійснюючи регулюючий вплив держави на подальше стимулювання розвитку конкурентного середовища національної економіки, захист чесної й сумлінної конкуренції, а також підтримання динамічного конкурентного процесу загалом. Актуальним дослідницьким напрямом є аналіз векторів впливу конкурентної політики на національну економіку в умовах повоєнного відновлення, підвищення рівня її конкурентоспроможності у глобальному вимірі, зменшення величини втрат суспільного добробуту у зв'язку з деформацією ринкового середовища, а також недопущення використання антиконкурентних практик у господарській діяльності.

Список використаних джерел

1. Швидка Т. І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації: монографія. Харків : Право, 2020. 376 с.
2. Inderst R., Thomas S. Legal Design in Sustainable Antitrust. *Journal of Competition Law & Economics*. 2023. Vol. 19. Iss. 4. P. 556–579.
3. Huric-Larsen J. F. Cartel Formation and the Business Cycle. *European Competition Journal*. 2024. Vol. 20. Iss. 1. P. 25–44.
4. Ясько Ю. І. Механізм реалізації конкурентної політики держави. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 5. С. 29–41.

5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 9 серпня 2023 року № 3295-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-20#Text>

6. Україна зробила важливий крок до реформи конкурентного законодавства. URL: <https://eba.com.ua/ukrayina-zrobyla-vazhlyvyj-krok-do-reformy-konkurentnogo-zakonodavstva>

7. Річний звіт Антимонопольного комітету України 2023. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/65f/986/107/65f98610791ef043066379.pdf>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД АДВОКАТУВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ

ЩЕРБАКОВА Таміла,

*доцент Державного торговельно-економічного
університету, Україна*

orcid.org /0000-0001-5781-0192

В сучасних умовах розвитку ринкових відносин, глобального прискорення економічних процесів, конкуренція перетворилася на ту сприятливу рушійну силу, завдяки якій можливе зростання добробуту та інновацій в суспільстві, однак через наявність «провалів ринку» на сучасному етапі розвитку нашої країни, застосування лише примусових заходів у час проведення конкурентної політики видається малоефективним і витратним. Тому необхідно більш активно впроваджувати заходи адвокатування конкуренції, яка є елементом активної конкурентної політики і виступає як інструмент створення правил розвитку конкуренції та конкурентного середовища, метою якого є побудова ефективної системи інформування учасників ринку про можливості використання антимонопольного законодавства для захисту їх прав. Серед загальносвітових тенденцій популяризації добросовісної конкуренції є саме адвокатування.

Для того, щоб в повному обсязі розглянути міжнародний досвід адвокатування конкуренції, необхідно звернути увагу на основні інструменти адвокатування.

Семінари і конференції – семінари можуть бути організовані як на національному, так і міжнародному рівнях, самостійно або у співпраці з іншим конкурентними відомствами, на конкретну тему/проблему, або по відношенню до слухання справи міжнародного значення. Так, японське агентство з конкуренції бере участь у міжнародних конференціях з питань законодавства і політики в області конкуренції з метою обговорення правових питань, пов'язаних з конкуренцією. Крім того, агентство має місце в різних міжнародних зустрічах та семінарах, спрямованих на розвиток конкурентного середовища в Східній Азії, а також в Азіатсько-Тихоокеанському економічному співробітництві та зустрічах на вищому рівні в галузі конкурентної політики у Східній Азії. У свою чергу, ірландське конкурентне агентство у співпраці з Інститутом міжнародних та європейських питань з березня 2011 року почали організовувати серію семінарів на тему правозастосування в області конкуренції. Мета цих семінарів полягає в аналізі впливу і необхідності суворого дотримання політики захисту конкуренції у всьому світі з метою подолання економічної кризи і заохочення зростання та інновацій. [1]

Розміщення інформації у ЗМІ – для антимонопольного органу як контрольно-наглядової установи налагодження відкритого і активного діалогу зі ЗМІ – одне з найважливіших завдань у справі попередження порушень законодавства. Взаємодія зі ЗМІ носить взаємовигідний характер: ЗМІ швидко отримують об'єктивні та актуальні новини, коментарі та роз'яснення про проведені урядом заходів щодо розвитку та захисту конкуренції з перших рук, а у антимонопольного органу з'являється можливість реалізувати на практиці механізм попередження порушень антимонопольного, рекламного законодавства, законодавства у сфері розміщення замовлень і в сфері діяльності суб'єктів природних монополій. Крім того, публікації в ЗМІ нерідко є приводом для початку антимонопольних розслідувань. Наприклад, щоб постійно підтримувати інтерес ЗМІ до конкуренції, Управління з конкуренції та захисту прав споживачів Польщі (UOKiK) щорічно організовує конкурси і дає нагороди за кращі статті та інтерв'ю.

У Казахстані на щорічній основі проводиться конкурс «Конкуренція – ЗМІ». Він проводиться за чотирма основними номінаціями: «Кращий відеоматеріал на телебаченні», «Кращий матеріал на радіо», «Краща публікація в газетах і журналах», «Кращий матеріал, розміщений на інтернет-ресурсах». Було оголошено про конкурс для представників бізнес-середовища «Кращий підприємець». Проривним проектом у пропаганді конкуренції в Казахстані є трансляція на телеканалах «Хабар» і «Казахстан» відео – роликів, які роз'яснюють основи добросовісної конкуренції.

Веб-сайти та соціальні мережі – сайт будь-якої конкурентного агентства є одним з найбільш важливих засобів для інформування та вирішення будь-якого питання зі сфери конкуренції, що виникли та (або) можуть виникнути у зацікавлених сторін. Одним з найбільш важливих його переваг є те, що він передає повідомлення безпосередньо до зацікавленої особи, при цьому допомагаючи уникнути неправильного тлумачення з боку засобів масової інформації. Наприклад, боротьба з картелями та іншими антиконкурентними угодженими діями є одним з пріоритетних напрямків діяльності в деяких країнах протягом останніх років. Враховуючи особливу небезпеку картелів для споживачів та економіки країни в цілому, був створений спеціальний Інтернет – проект, присвячений темі боротьби з картелями. Сайт в доступній формі розповідає про те, що таке картелі, чим вони небезпечні і що може зробити громадянин для виявлення картелю. Велике значення в рамках сайту має реалізована можливість заявити про незаконні узгоджені дії і скористатися програмою звільнення від відповідальності безпосередньо через сайт. На сайті передбачений майданчик для дискусій в реальному часі зареєстрованим користувачам сайту. Також, є можливість повідомити про картельну змову. [2]

Відео та інший медіа-контент – необхідно визнати, що у частині проведення громадських заходів (круглих столів, конференцій і т.д.) антимонопольні органи не такі активні, як з організацією та підтримкою свого інтернет-ресурсу. Одним з напрямків, в якому багато що було зроблено у зв'язку з захисту конкуренції є саме віртуалізована інформація. Федеральна комісія з торгівлі Америки (FTC) опублікувала на своєму веб-сайті (в частині, присвяченій батькам і вчителям) серію інтерактивних ілюстрованих діалогів, спрямованих на дітей більш старшого віку, що пояснює та ілюструє «реальне

життя» застосування принципів захисту конкуренції та споживачів через «подорож через торговий центр». У відео були розглянуті наступні теми: оголошення (природа, цільові ринки, реклама, що вводять в оману, рекламні переваги); безпека (он-лайн безпека, ідентичність крадіжки, особиста інформація, захист персональних даних); моделювання шахрайства; оманливі робочі місця; лотереї та конкурси; змагання попиту та пропозиції; історія конкурентного права США; злиття та інше.

У Великобританії на відео-хостингу «YouTube» Управління сумлінної торгівлі Великобританії (OFT), опублікувало фільм під назвою «Зрозуміти закон про конкуренцію». Цей фільм доповнює письмові керівні принципи конкурентного відомства за допомогою загального уявлення питань конкуренції в ясній і зрозумілій формі.

Необхідно також звернути увагу на міжнародний досвід адвокатування конкуренції на інноваційних ринках, та ринках, що швидко зростають.

Федеральна комісія з економічної конкуренції (ФКЕК) Мексики надала рекомендації місцевим органам влади офіційно визнавати послуги, що надаються мережею транспортних компаній, таких як Uber і Cabify, і уникати нав'язування правил, які обмежували б їх здатність конкурувати. Департамент транспорту Мехіко діючи за рекомендаціями ФКЕК, став першим місцевим самоврядуванням в Латинській Америці, що видає специфічні регулювання, які дозволяють мережі транспортних компаній діяти в повній мірі. Інші місцеві органи прослідували в своїй діяльності за Департаментом транспорту Мехіко.

Через серію адвокативних інструментів (семінари, блоги, листи), орієнтовані на законодавців і регуляторів, Федеральна комісія з торгівлі США (ФКТ) значно підвищила увагу до ринків, що характеризуються конкурентною динамікою та інноваційністю. Адвокативні ініціативи зосереджені на інтернет платформи, нові форми конкуренції на ринку місцевих транспортних послуг. В результаті, деякі штати видали закони і нормативні акти, які в більшій мірі сприяють розвитку конкуренції.

Цікавим прикладом у сфері впровадження конкурентних принципів в публічну та промислову політику через адвокатування є досвід Гонконгу. Для висвітлення своєї значимості та основних здобутків Конкурентна комісія Гонконгу, трансливала праймтайм

телепрограму з 10-ма епізодами під назвою «Конкуруйте чесно», в якій взяли участь відомі актори. Як наслідок, 64,3% респондентів сказали, що стали більш обізнаними в конкурентному законодавстві. Кількість відвідувань сайту Комісії зросла втричі. Компанії та асоціації також зробили запит на проведення семінарів з конкурентних тем. Деякі привели свою діяльність у відповідність з законом.

Адвокатування конкуренції через залучення громадськості і громадянського суспільства можна розглянути через такі приклади: Комісія із захисту і заохочення конкуренції Гондурасу прийняла заходи з адвокатування конкуренції аби залучити Асоціацію фармацевтів для остаточного усунення обмеження «мінімальної відстані», яке забороняло розташовувати нові фармзаклади в межах 250 метрів від вже існуючих. В результаті, спостерігається значне зняття обмежень на доступ і права власності на роздрібному фармацевтичному ринку та більший приплив інвестицій в критично важливих областях, таких як лікарні і медичні центри, де може і повинно бути посилення конкуренції.

Для впровадження ефективного антикартельного провадження, Конкурентний орган Угорщини створив он-лайн систему «Cartel Chat» через який зацікавлені особи можуть отримати інформацію про картелі. Також ця система створена для того, аби особи повідомляли робітників конкурентного органу про можливі картелі.

Офіційні представники Комісії з питань чесної торгівлі Японії, як частину адвокативних зусиль, провели курс лекцій у старших школах і університетах для роз'яснення антимонопольного законодавства та ролі конкурентної політики. Як результат, 91% студентів «зрозуміли» або «майже зрозуміли» лекції [3].

Отже, адвокатування конкуренції виступає способом звернути увагу широкого кола учасників ринку до існуючих обмежень конкуренції та їх причинах. По-перше, за допомогою адвокатування конкуренції здійснюється інформування учасників ринку про зміст та значення норм антимонопольного законодавства. Це в першу чергу сприяє активному використанню конкурентного законодавства суб'єктами господарювання для захисту своїх прав. А по-друге, за допомогою адвокатування конкуренції здійснюється тиражування інформації про конкретні дії антимонопольних органів по правозастосування законодавства та конкретних санкціях, застосованих до учасників ринку, які порушили закон в тій чи іншій мірі.

Варто відзначити, що для відновлення національної економіки в післявоєнний період, стимулювання розвитку вітчизняного виробництва, вкрай необхідна ефективна система конкурентних відносин. І адвокатування конкуренції, як напрям конкурентної політики, представляє собою складний багатовекторний комплекс заходів, що реалізується конкурентним відомством держави з метою підтримки, розвитку і захисту добросовісної конкуренції на ринку, формуванню культури конкуренції в державі, утвердженню принципів чесної, прозорої конкурентної боротьби, забезпечуючи баланс приватних, суспільних і державних інтересів в господарській діяльності.

Список використаних джерел

1. UNCTAD, Guidelines for Implementing Competition Advocacy, Sofia Competition Forum, 2013. Електронний ресурс. Режим доступу: http://unctad.org/meetings/en/Contribution/ccpb_SCF_AdvocacyGuidelines_en.pdf (дата звернення: 28.03.2024)

2. Knowledge and Human-Resource Management by Russia: Intergovernmental Group of Experts on Competition Law and Policy, Geneva, 2012. Електронний ресурс]. Режим доступу: http://unctad.org/meetings/en/Contribution/ciclp2012_RT_HRKM_Russia_rus.pdf (дата звернення: 23.03.2024)

3. 2015-2016 COMPETITION ADVOCACY CONTEST: WINNERS AND HONORABLE MENTIONS. URL: <http://www.worldbank.org/en/events/2015/10/30/the-2015---2016-competition-advocacy-contest-how-to-build-a-culture-of-competition-for-private-sector-development-and-economic-growth#5> (дата звернення: 02.04.2024)

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ДРАЙВЕР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

ЯСЬКО Юлія,

доцент Державного торговельно-економічного

університету, Україна

orcid.org/0000-0002-8756-4612

Стабільний розвиток економіки, забезпечення позитивних та постійних темпів її зростання – стратегічні цілі економічної політики держави. В умовах нестабільного розвитку глобальної економіки, шоків у економічній сфері, а також інших причин в даний час ряд країн зіткнулися зі спадом у національній економіці та погіршенням прогнозів щодо їх подальшого розвитку. Тому сьогодні одним із ключових пріоритетів економічної політики держави є необхідність пошуку нових джерел економічного зростання.

Якщо раніше економічне зростання в більшості країн було досягнуте переважно за рахунок екзогенних джерел, то зараз все більша увага в теоретичних дослідженнях приділяється ендогенним моделям економічного зростання. Одним із таких внутрішніх джерел є ефективно конкурентне середовище в економіці, на формування та розвиток якого держава впливає у вигляді реалізації конкурентної політики.

Конкурентну політику держави розглядають у різних наукових напрямках: у мікроекономіці акцент ставиться на теоретичному вивченні конкуренції та конкурентної політики в цілому, в теорії галузевих ринків вивчають прикладний аспект її застосування, тоді як в інституційній економіці аналізують конкурентну політику з позиції інститутів. Незважаючи на існуючі відмінності щодо визначення оптимального обсягу та набору інструментів конкурентної політики, більшість прихильників сучасних економічних шкіл сходяться на думці про необхідність її проведення з боку держави.

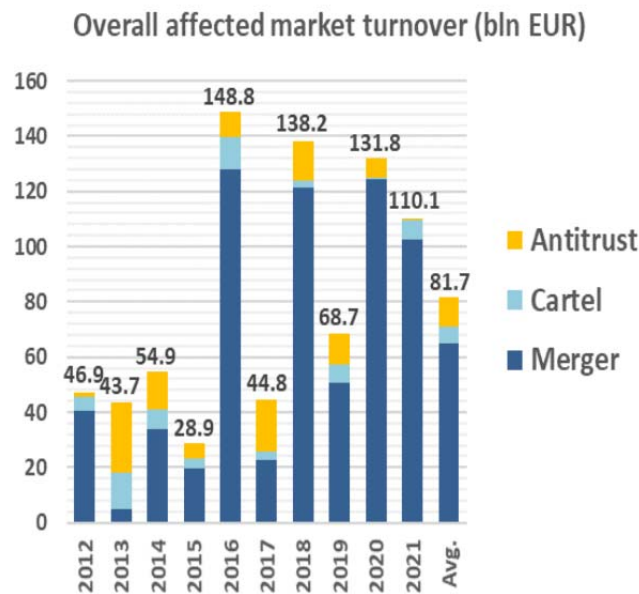
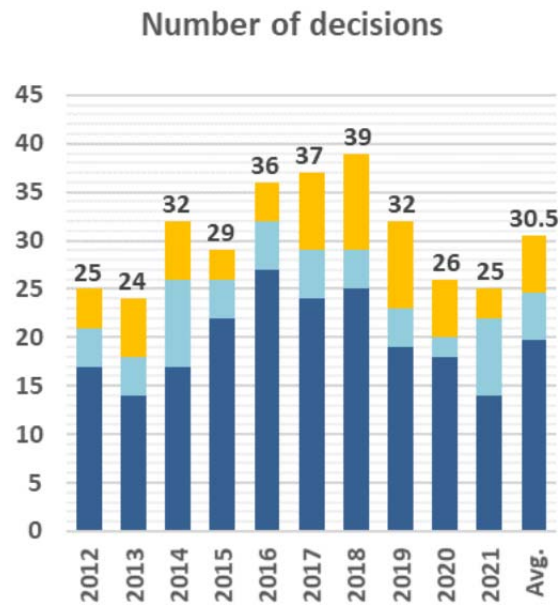
По мірі вивчення природи конкуренції в економічній теорії змінювалися уявлення і про сутність, і про пріоритети державної конкурентної політики. За часів панування ідей щодо максимальної ефективності моделі досконалої конкуренції конкурентна політика була зосереджена переважно на інструментах антимонопольного регулювання та припиненні будь-яких проявів антиконкурентної

поведінки суб'єктів господарювання (Piraino, 2007). Надалі пріоритет держави зміщується у бік регулювання тих випадків обмеження конкуренції, які є необґрунтованими, а також стимулювання розвитку конкуренції на ринках (Etro, 2006). Роботи, присвячені теоретичному опису та обґрунтуванню ролі конкурентної політики у контексті розвитку економіки, поодинокі, і дослідження здійснюються, головним чином, через призму впливу рівня галузевої конкуренції на темпи економічного зростання (Vuccirossi et al., 2013).

За результатами деяких досліджень (Carlin et al., 2004), залежність між рівнем конкуренції в економіці та економічним зростанням носить нелінійний характер і, ймовірно, має зворотну U-подібну форму: до певного рівня інтенсифікація конкуренції веде до збільшення обсягів виробництва та економічного зростання, проте після «переломної точки» призводить до зворотних результатів. За підсумками роботи автори роблять висновок, що набір заходів і пріоритетів конкурентної політики повинні бути засновані не на постулатах досягнення якомога більшого рівня конкуренції в економіці, а на виборі відповідних інструментів, виходячи із поточного стану конкуренції на ринку.

На важливість впливу заходів конкурентної політики держави на загальну економічну ситуацію вказують результати проведених Європейською Комісією досліджень в період з 2012 по 2021 роки (рис. 1).

За період аналізу (2012-2021 рр.) середня кількість втручань на рік становить близько 30 випадків. Злиття є найчастішими (65% від загальної кількості рішень), далі йдуть картелі (16%), обмежувальні угоди та узгоджені дії згідно зі статтею 101 (11%) та зловживання домінуючим становищем за ст.102 (8%). У більшості років злиття також лідирує за часткою обороту постраждалого ринку, що становить близько трьох чвертей від загальної кількості в середньому. Однак винятком є 2013 рік, у якому антимонопольні та картельні справи становили 59 % і 30 % від загального обороту.

Рис. 1. Антимонопольні рішення Європейської Комісії протягом 2012–2021 рр.

Джерело: [5]

Таким чином, можна виділити наступні механізми, які показують взаємозв'язок між станом конкурентного середовища та потенційним економічним зростанням в країні:

- безпосередній вплив стану конкурентного середовища на поведінку суб'єктів господарювання, що функціонують на

конкретному ринку: чим вища концентрація на ринку, тим повільніше знижується сукупний випуск порівняно з рівнем цін при скороченні сукупного попиту;

- поведінка економічних агентів впливає на конкурентне середовище: стратегія учасників ринку визначає вибір між конкуренцією та її відсутністю;

- на стан конкурентного середовища впливають чинники, які залежить від рішень самих суб'єктів господарювання, наприклад, характеристика самого ринку та інституційне середовище в економіці.

Досягненню вищенаведених результатів будуть сприяти наступні інструменти реалізації конкурентної політики держави:

- зниження та усунення адміністративних бар'єрів;
- формування нових ринків та максимальне зниження бар'єрів входу на них;
- ефективне регулювання тарифів на товари (послуги) суб'єктів природних монополій;
- проведення активної політики адвокатування конкуренції.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що конкурентна політика держави є важливим фактором економічного зростання. Країни, які прагнуть підвищити темпи розвитку економіки, повинні розширити реалізовану конкурентну політику та вийти за рамки переважно антимонопольного регулювання. Крім того, з метою стимулювання економічного зростання державі рекомендується розробляти конкурентну політику не відокремлено від інших напрямів економічної політики, а в комплексі, приділяючи особливу увагу питанням створення ефективного конкурентного середовища та розвитку конкуренції в національній економіці.

Список використаних джерел

1. Piraino, T. (2007). Reconciling the Harvard and Chicago Schools: A New Antitrust Approach for the 21st Century // *Indiana Law Review*, vol. 82, pp. 345–409.

2. Etro, F. (2006). Competition Policy: Toward a New Approach // *European Competition Journal*, vol. 2, no. 1, pp. 29–55.

3. Buccirossi, P., Ciari, L., Duso, T., Spagnolo, G. and Vitale, C. (2013). Competition Policy and Productivity Growth: An Empirical Assessment // *The Review of Economic and Statistics*, vol. 95(4), pp. 1324–1336.

4. Carlin, W., Schaffer, M. and Seabright, P. (2004). A Minimum of Rivalry: Evidence from Transition Economies on the Importance of Competition for Innovation and Growth // *Journal of Economic Literature*, vol. 2, no. 1, pp. 23.

5. European Commission, Directorate-General for Competition, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Joint Research Centre, Cardani, R., Deisenhofer, T., Dierx, A. et al., *Modelling the macroeconomic impact of competition policy – 2022 update and further development*, Publications Office of the European Union, 2023. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2763/88317>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ Й РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

СКЛАДОВІ СЕРЕДОВИЩА ПІДТРИМКИ РЕЛОКОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

АХНОВСЬКА Інна,

доцент Донецького національного університету

імені Василя Стуса, Україна

orcid.org/0000-0001-9731-3801

АХНОВСЬКИЙ Денис,

здобувач освітнього ступеня «магістр» освітньої програми

«Публічна історія» Донецького національного університету

імені Василя Стуса, Україна

orcid.org/0000-0001-7758-3636

Сьогодні український бізнес зазнає суттєвого негативного впливу через воєнні дії, руйнування майна та інфраструктури, скорочення платоспроможного попиту, зростання вартості експорту та логістики через блокування портів і мінування полів. У регіональному розрізі бізнес можна розподілити на 4 групи: частково окуповані території, прифронтові, опорні та умовно безпечні. На більш безпечні території релоковані сьогодні деякі підприємства (в основному – сфери послуг).

Поняття «релокація» або «релокейт» у бізнесі (укр. аналог – «переміст», «переміщення») застосовується у 2 значеннях: по-перше, переміщення підприємства, підприємця або частини працівників з однієї країни в іншу; по-друге, з одного місця в інше у межах однієї країни. Аналіз літератури [1,2] свідчить, що процедура релокації є недешевою і складною з юридичної, технічної, організаційної та морально-емоційної точки зору. Оскільки головним питанням при релокації є не «куди?», а «навіщо?», варто розглянути основні причини релокації бізнесу: частіше за все це – оптимізація витрат компанії за рахунок пошуку юрисдикцій з нижчим оподаткуванням та/або з дешевою робочою силою; масштабування бізнесу за рахунок пошуку нових ринків і відкриття філій; складні економічні, соціальні,

політичні умови життя в країні або певному регіоні. Остання причина, а саме вторгнення РФ в Україну, активні бойові дії та окупація вітчизняних територій сприяла розвитку цьому явищу на наших теренах.

Станом на 1.8.23 р. до Вінницької громади релоковано 321 підприємство, на яких створено 1585 робочих місць [3]. Серед прикладів успішної релокації підприємств у Вінницю – харківська компанія-виробник професійних інструментів для манікюру та педикюру STALEKS – робочі місця для 92 вінничан [4], харківський виробник холодильного обладнання «УКпостач» – робочі місця для 134 вінничан [4], луганський виробник жіночої білизни Anabel Arto – 50 вінницьких швачок [4]. Ще одним успішним кейсом є «солодкий бізнес» з Херсона Perfetto, який виробляє натуральне морозиво та крафтові торти. Засновники компанії, Ганна та Костянтин Воскобойники, на власні заощадження і кредитні кошти закупили нове обладнання, знайшли приміщення у центрі Вінниці й на вулиці Соборній відкрили кафе-кондитерську, використовуючи місцевий персонал. Якщо зануритись в історію Perfetto, варто відзначити ключові моменти його розвитку: сімейне подружжя Воскобойників на початку 2000-х рр. працювало в Італії на виробництві морозива; в 2007 р. у Залізному Порті засноване підприємство Perfetto як кіоск з морозивом; за 3 роки відкрито джелатерію у Херсоні, яка згодом переросла у велике виробництво. Станом на 24.2.22 р. в компанії працювало понад 100 співробітників. У серпні 2022 р. бізнес був релокований до Вінниці. Наразі тут працює 10 осіб, троє з яких є особами зі статусом ВПО [5]. Гордістю Perfetto є фірмовий торт «Херсон» за рецептом засновниці. Ганна Воскобойник розповідає, що в тому дворі, де вона виросла, були абрикосові дерева й волоські горіхи, тож при розробці власного рецепту кондитерка поставила мету – саме ці інгредієнти мають бути головними у торті. У 2019 р. у місті Херсон було оголошено конкурс на солодкий бренд, і торт від Perfetto, що містить коржі безе з волоським горіхом, крем-сир з курагою, білим і молочним бельгійським шоколадом, став візитівкою міста. Після цього створено ще 3 авторські торти – «Херсонський з чорносливом», «Херсонський кокосовий» та «4 смаки Херсона». Сьогодні в асортименті підприємства більше 100 видів морозива, зокрема за авторськими рецептами – без цукру на фініках, зі східними солодощами, з блакитним сиром, на основі йогурту з ягодами Годжі тощо [6]. Кондитерські вироби роблять у Вінниці, морозиво – в Києві, є великі плани щодо виробництва сирів.

За даними Мінекономіки України, за рік війни було релоковано більше 800 підприємств [7]. Сьогодні в країні діє програма релокації бізнесу, а також певне середовище підтримки (табл. 1).

Таблиця 1

Складові середовища підтримки релокованих підприємств в Україні

Матеріальна	допомога в переміщенні обладнання на безпечні території, пошуку виробничих приміщень, сприяння розселенню працівників, допомога в поселенні працівників
Правова	Гаряча лінія для консультування МСП з приводу звітування та сплати податків, вивчення проблемних питань релокації, консультації з трудового законодавства, залучення юристів організацій громадянського суспільства, які спеціалізуються на консультуванні бізнесу, консультації у зв'язку з втратою трудової книжки, питання перереєстрації бізнесу за новим місцезнаходженням
Гуманітарна	залучення активних ОГС, які мають напрацювання чи досвід роботи із релокацією чи бізнесом
Інформаційна	інформація щодо інфраструктури громади, бізнес-спільноти, пріоритети місцевого розвитку, релевантні до сфери діяльності бізнесу, подолання ізоляваності релокованого бізнесу, комунікація з місцевим
Експертно-координаційна	збір очікувань громади від релокованого бізнесу, проведення й аналіз опитувань, підтримка комунікації і координації між представниками місцевого та релокованого бізнесу

Джерело: систематизовано авторами

Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити наступне: по-перше, релокація відбувалася для різних підприємств по-різному, зважаючи на те, переїжджає бізнес з тимчасово окупованої території чи просто з небезпечного регіону; по-друге, будь-яка релокація суттєво обмежена у головному ресурсі – людському капіталі, адже не всі працівники мають можливість поїхати на нове місце; по-третє, релокація стосується підприємств малого і середнього бізнесу, адже перевести потужності таких гігантів, як, наприклад, «Азовсталь» чи «ММК імені Ілліча» є технічно неможливим. У грудні 2022 року у Вінниці проведено I національний форум Relocation [8], проте стратегічні документи розвитку регіону [9,10] не містять напрямків підтримки релокованих підприємств, отже, питання їхньої адаптації і розвитку залишаються відкритими. Переміщення вітчизняними підприємцями власних бізнесів у зв'язку з воєнними діями відбувалося ними самотужки, з метою виживання, самореалізації і відчуття

того, що життя продовжується попри все. Тому відповідальними за їх адаптацію і розвиток у новій громаді є кожен з нас, оскільки саме споживач вирішує долю підприємства.

Список використаних джерел

1. Запухляк І., Красняк О. Релокація: сутність, типи та проблеми. Вісник Хмельницького національного університету. 2022. №6. Т.2. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-43](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-43)
2. Буяджи С. Релокація бізнесу: що це таке і навіщо? URL: <https://vigolex.net/relokacziya-biznesu-shho-cze-take-i-navishho/>
3. Моргунов С. У Вінницю релокувалося 321 підприємство з різних регіонів України. Вінницька міська рада. URL: <https://www.vmr.gov.ua/u-vinnytsiu-relokuvalosia-321-pidpriemstvo-z-riznykh-rehioniv-ukrainy>
4. Бобрусь О. Незламний бізнес під час війни. URL: <https://vn.20minut.ua/Groshi/nezlamniy-biznes-pid-chas-viyni-u-vinnitsyu-relokuvalosya-278-pidpriem-11772934.html>
5. Корпан Н., Чудновський В. Почали все з нуля. Історія «солодкого» бізнесу, що переїхав з окупації у Вінницю. URL: <https://vn.20minut.ua/lyudi/pochali-vse-z-nulya-istoriya-solodkogo-biznesu-scho-pereyihav-z-okupat-11640347.html>
6. Сайт компанії «Perfetto». URL: <https://perfettofood.com.ua>
7. Бережна Т. За рік війни в більш безпечні регіони релоковано 800 підприємств. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a700c206-722a-4752-b5bb-78a1063ae9db&title=ZaRikViiniVBilsh>
8. Перший національний форум RELOCATION провели у Вінниці. URL: <https://vinbazar.com/news/rizne/pershiy-natsiionalniy-forum-relocation-proveli-u-vinnitsii-foto>
9. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 року. URL: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/ODA/strategy/strategy2027.pdf>
10. Регіональна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2021-2027 рр. URL: <https://www.vin.gov.ua/images/doc/ekonomika/Rishennya978.pdf>

ВІДНОВЛЮВАНА ЕНЕРГЕТИКА В УКРАЇНІ: ВТРАТИ ВІД ВІЙНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗБУДОВИ

АХНОВСЬКА Інна,

доцент, Донецького національного університету

імені Василя Стуса, Україна

orcid.org/0000-0001-9731-3801

ПАНАСЮК Павло,

здобувач освітнього ступеня «магістр» освітньої програми

«Економіка підприємства» Донецького національного університету

імені Василя Стуса, Україна

orcid.org/0000-0001-9614-4495

Раціональне використання енергетичних ресурсів, підвищення рівня енергетичної ефективності та енергетичної безпеки є необхідною умовою стабільного економічного та соціального розвитку України, особливо в сучасних екстремальних економічно-енергетичних умовах, які принесла нам повномасштабна війна. В сучасному світі відновлювана енергетика стала своєрідним трендом і поступово все більше продовжує витісняти традиційні види джерел енергії. Україна, перебуваючи в умовах війни та в значній енергетичній імпорتنій залежності, потребує новітніх стратегічних рішень у розвитку енергетики та ВДЕ. Саме відновлювана енергетика може стати рятівним жилетом для енергетичної системи нашої країни і на певному рівні забезпечити енергетичну та економічну стабільність України в сучасних умовах війни та значної невизначеності.

Активний розгляд проблем розвитку енергетики та ВДЕ відбувається як у засобах масової інформації, так і в наукових працях зарубіжних і вітчизняних вчених, таких, як: Л.П. Клименко, Г.Л. Норд, В.Є. Барановська, О.Д. Богдан, В.В. Лагодієнко, М.Г. Земляний та ін.

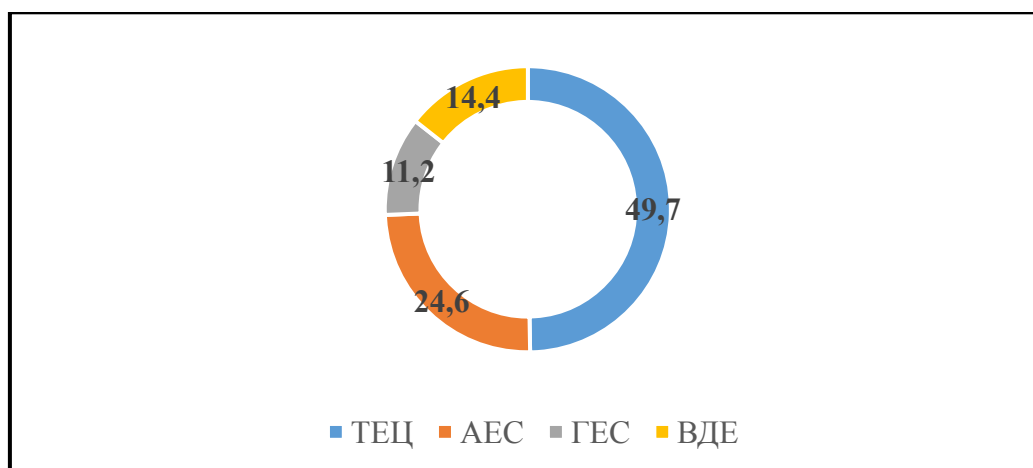
Аналіз сучасного стану відновлюваної енергетики в Україні, розробка практичних рекомендацій щодо її подальшого відновлення та розвитку.

Сьогодні енергетичний потенціал більшості відновлюваних джерел енергії у багато разів перевищує сучасний рівень енергоспо-

живання, саме тому вони можуть розглядатися як ефективне джерело виробництва енергії [1, с. 136].

Як результат, розвинені країни світу розвивають та впроваджують глобальні програми підтримки енергоефективності та енергозбереження, головною метою яких є стимулювання попиту на відновлювані джерела енергії [2].

Щодо України, то вона теж проводить значну роботу у розвитку відновлюваної енергетики і має значні перспективи у цьому напрямку. Варто зазначити, що початок 2022 року українська енергетична галузь була однією з найпотужніших в Європі, її загальна встановлена потужність ОЕС станом на кінець 2021 року складала 56,1 ГВт. ВДЕ у цій структурі склали 14,4 % (рис. 1) [3].

Рис. 1. Структура встановлених потужностей за джерелами енергії у 2021 році, ГВт у %

Джерело: [3]

Серед усіх відновлюваних джерел енергії наша країна найбільше використовує енергію сонця та вітру. Енергія видобута з цих джерел сягає майже ста відсотків від усієї енергії, яку видобуває наша країна з відновлюваних джерел. Також високий потенціал для України має біомаса, яка цінується та використовується у багатьох країнах світу та енергія з малих ГЕС (рисунок 2). У 2021 році генерація з ВДЕ в Україні сягнула 12, 804 млн кВт [4].

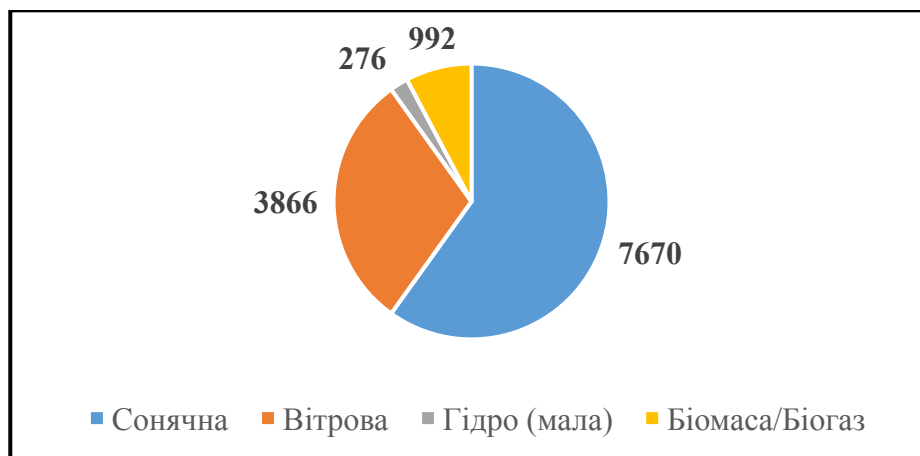

Рис. 2. Генерація енергії з ВДЕ в Україні станом на 2021 рік, млн кВт

Джерело: [4]

Незважаючи на розвиток та наявність значного потенціалу в секторі відновлюваної енергетики, наразі ми не можемо говорити про повне розкриття його потенціалу, так як повномасштабна війна завдала і продовжує завдавати йому значних втрат, компенсація яких потребує значних капіталовкладень та часу. Так за останніми даними у секторі ВДЕ внаслідок війни Україна втратила 94% своїх ВЕС, близько 32% СЕС та 7% ГЕС [3].

Рис. 3. Розподіл операційної потужності об'єктів генерації за станом, 2022–2023 рр. у %

Джерело: [3]

Непоправних втрат також зазнали і традиційні джерела енергії, які є стратегічно важливими для нашої країни (рисунок 3).

Враховуючи серйозність ситуації та величину втрат, Україні терміново необхідно впроваджувати надзвичайно ефективні та багатофункціональні стратегічні рішення щодо захисту ВДЕ та енергетичної системи загалом [5].

Серед основних перспектив підтримки, відновлення та захисту, варто звернути увагу на такі:

- створення чіткої, публічної та прозорої стратегії розвитку енергетичної сфери;
- врегулювання законодавчої бази для ефективної підтримки ВДЕ;
- розробка якісного плану-проекту ефективного балансування енергосистеми нашої країни та впровадження нових технологій балансування;
- створення прозорого ринку електроенергії з жорсткими умовами антикорупційного захисту;
- покращення захисту об'єктів енергетики;
- розвиток та вдосконалення об'єктів децентралізованої малої генерації;
- залучення міжнародного досвіду, співпраця з партнерами, впровадження новітніх технологій;

Енергетична система України перебуває в критичній ситуації. Через військові дії втрачено та пошкоджено значну частину енергетичної інфраструктури нашої країни. Незважаючи на потенціал ВДЕ в Україні ми вже втратили лівову частку потужностей ВЕС та значну частину СЕС, також варто згадати і про традиційні джерела енергії, де ситуація не є кращою. Саме тому енергетична система України в негайному порядку потребує сильних та зважених стратегічних рішень, адже ставки надзвичайно високі і це варто розуміти. Серед основних перспективних напрямків захисту та відновлення варто розглядати посилення захисту енергетичних об'єктів, створення чіткої та прозорої стратегії розвитку енергетичної сфери, розробку плану балансування енергосистеми України та створення прозорого ринку електроенергії. Комплексне застосування наведених у роботі заходів зможе на практиці підтримати ВДЕ та весь енергетичний комплекс нашої країни у скрутні часи, а також відкриє двері до перспектив подальшого його відновлення.

Список використаних джерел

1. Попель О.С. Відновлювані джерела енергії: стан і перспективи розвитку. *Альтернативна енергетика і екологія*. 2007. № 2. С. 135–14.
2. Стан та загальнодержавні проблеми впровадження заходів енергоефективності в Україні. URL: http://www.nas.gov.ua/siaz/Ways_of_development_of_Ukrainian_science/article/15016.3.004.pdf
3. Аналітичний звіт про сектор відновлюваної енергетики України. BDO в Україні. URL: https://www.bdo.ua/getmedia/7999e62c-4b2b-4dbe-9de3-1baa2699f187/Analytical-Report-_Ukrainian-Renewable-Energy-Sector_2023_ukr.pdf
4. Білозерова Л. Відновлювана енергетика України втратила потужності, але зберегла амбіції. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/vidnovliuvana-enerhetyka-ukrainy-vtratyla-potuzhnosti-ale-zberegla-ambitsii>
5. Олійник С. Відновлювана енергетика: втрати і рецепти відновлення. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/vidnovliuvana-enerhetyka-vraty-i-retsepty-vidnovlennia>
6. Болгов В.Є. Соціологічні аспекти економіки в умовах війни, виклики та можливості для України. Економіка і організація управління – Вісник науки та освіти. Серія «Соціологія». № 3 (3) 2022. – С. 258–268.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИДОБУТКУ НЕТРАДИЦІЙНОГО ПРИРОДНОГО ГАЗУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ

БІЛА Ірина,

*доцент Національного університету
«Києво-Могилянська академія», Україна
orcid.gov/0000-0002-2000-619X*

АКИМОВ Олексій,

*дійсний член Київської малої академії наук
учнівської молоді, Україна*

Війна в Україні призвела до масштабних негативних за своєю природою суспільних зрушень і сприяє накопиченню негативного потенціалу як чинника подальшого розвитку. Останнє актуалізує питання знаходження способів повернення економіки до попереднього довоєнного стану із новими можливостями для розвитку.

Крім того, треба розуміти, що повоєнне відновлення, як правило, цільовою функцією має вирішення таких завдань економічного і соціального розвитку, які не були реалізовані до настання збройного конфлікту [2].

Актуальним питанням для України залишається здобуття енергетичної незалежності, що сприятиме стійкості економіки та запобіганню вразливості від геополітичних конфліктів. Враховуючи важливість та актуальність порушеної проблеми, пропонуємо проаналізувати Енергетичний баланс України з природного газу. На сьогоднішній день у відкритих джерелах, зокрема на сайті Державної служби статистики України, ми можемо побачити статистичну інформацію за 2015–2020 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Енергетичний баланс України (природний газ), млрд м³

Рік	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Серед не значення
Виробництво	18,24	18,69	19,05	20,3	20,1	19,53	19,32
Імпорт	16,36	10,85	13,87	10,42	11,71	9,1	12,05
Експорт	0	0	0	0	0	0	0
Зміна запасів	-2,52	1,99	-2,68	0,98	-3,01	0,74	-0,75
Загальне постачання первинної енергії	32,08	31,53	30,24	31,7	28,8	29,37	30,62
Витрати на виробництво електроенергії та транспортування природного газу	12,34	12,22	11,8	13,3	12,19	13,13	12,50
Кінцеве споживання	19,74	19,31	18,44	18,4	16,61	16,24	18,12

Джерело: [3]

Аналізуючи дані наведені в зазначеній таблиці, можемо зробити висновок про системне зниження споживання природного газу: у 2015 році – 32,08 млрд м³, у 2020 – 29,37 млрд м³. Питома вага закупівлі природного газу за цей період в середньому була 39,3 % (табл. 2), що відповідає 12,05 млрд м³.

Видобування нетрадиційного природного газу може сприяти набуттю енергетичної незалежності. Поклади нетрадиційного природного газу в Україні зосереджені у двох традиційних енергоресурсних басейнах: Львівсько-Волинському на заході та Донецько-

Дніпровському на сході країни. Ресурси сланцевого газу зосереджені на заході, а газу ущільнених пісковиків – переважно на сході. Газ ущільнених пісковиків є перспективним видом нетрадиційного природного газу. Його ресурси оцінюються в достатньо широкому діапазоні 4–8 трлн м³. Ресурси сланцевого газу зосереджені як в Львівсько-Волинському басейні, так і в Донецько-Дніпровському і становлять 5–8 трлн м³. До виконання пошуково-розвідувальних робіт визначено дві основні площі: Олеську в Львівсько-Люблінському басейні та Юзівської в Донецько-Дніпровського басейні [4, с. 15–17].

Таблиця 2

**Питома вага виробництва та імпорту природного газу
в загальному постачанні первинної енергії, %**

Рік	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Середнє значення
Виробництво	56,86	59,28	63,00	64,04	69,79	66,50	63,24
Імпорт	51,00	34,41	45,87	32,87	40,66	30,98	39,30
Загальне постачання первинної енергії	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: [3]

Олеська площа – це ділянка, площа якої становить 6324 км². Вона знаходиться на території Львівської та Івано-Франківської областей [7]. А Юзівська площа – це перспективна ділянка покладів газу щільних порід та одна з найбільших нафтогазових площ в Україні, що розташована в Донецькій та Харківській областях. Її площа становить 7886 км² [8].

Одним з чинників, що сприяє стрімкому зростанню видобутку нетрадиційного природного газу є значні площі малозаселених територій. Таким чином, якщо ми дослідимо густоту населення Олеської та Юзівської площ, то побачимо, що:

– середня щільність населення адміністративних районів, що входять до Олеської ділянки, складає близько 67 осіб на км², що є вищим за середньосвітову щільність населення [7];

– на початку 2014 року середня щільність населення адміністративних районів, що входять до Юзівської ділянки, складала

близько 24 осіб на км², що є меншим за середньосвітову щільність населення [8]. Однак війна, окупація територій та зруйнування населених пунктів, що розпочались з 2014 року і у цей момент набрали значних масштабів, спричинили значне зменшення щільності населення. Руйнація цього регіону внаслідок бойових дій, досягла критичної межі та актуалізує питання пошуку джерел відновлення. Оскільки нетрадиційний природний газ може стати одним з напрямів відновлення, потрібно розбудовувати території його покладів як джерело інвестицій та робочих місць.

Останнє підтверджується тим, що відповідно до «Енергетичної стратегії України на період 2030 р.» газ щільних пісковиків визнається урядом як найбільш перспективний для України вид нетрадиційного природного газу. Таким чином, Юзівська площа, на нашу думку, може стати «пусковим механізмом» економічного відновлення східних регіонів у післявоєнний період.

Пропонуємо розглянути прогнозовані варіанти видобутку нетрадиційного природного газу на Юзівській площі з метою проведення аналізу наслідків її розробки.

Таблиця 3

Прогнозовані варіанти видобутку нетрадиційного природного газу на Юзівській площі

Показник	Юзівська площа
Песимістичний сценарій	від 10 млрд м ³ /рік
Базовий сценарій	біля 15–20 млрд м ³ /рік
Оптимістичний сценарій	30-40 млрд м ³ /рік

Джерело: [5]

Співставляючи прогнозовані об'єми видобутку нетрадиційного природного газу на Юзівській площі та Енергетичний баланс України (табл. 1), можемо зробити наступні висновки:

– у разі реалізації базового сценарію, ми зможемо не лише закрити усі питання щодо внутрішнього споживання цього енергоресурсу, але й увійти до складу країн, які експортують нетрадиційний природний газ власного видобутку;

– оптимістичний сценарій видобутку нетрадиційного природного газу на Юзівській площі виводить нашу країну на міжнародний ринок газу в якості експортера на постійній основі.

Щоб відновити Україну після закінчення війни, будуть потрібні великі фінансові зусилля на глобальному рівні. 20 червня 2023 року Європейська комісія запропонувала створити новий механізм для підтримки відновлення, відбудови та модернізації України. Механізм підтримки України є спеціальним фінансовим інструментом, який забезпечить послідовну і передбачувану підтримку України на 2024–2027 рр. Одним з напрямків цього механізму є інвестування в Україну, цілями якого є: підтримка приватного сектора України; створення механізму запобігання ризикам, доступний для інвесторів через міжнародні фінансові установи з метою розгортання інвестицій і припливу нових інвесторів [1].

На нашу думку, однією з відправних точок, з якої можна розпочинати створення умов для інвестицій, є розробка Юзівської площі, яка в перспективі означатиме великий обсяг інвестицій у прифронтові території, створення нових робочих місць та податкові відрахування до місцевих бюджетів.

З метою оцінювання впливу цього проєкту на економіку України та безпосередньо регіонів, де буде розташоване виробництво, впродовж наступних 10 років ТОВ «Надра Юзівська» отримала дослідження від провідної міжнародної консалтингової компанії Ernst & Young в Україні [6].

За його результатами було отримано такі висновки: реалізація плану для розкриття видобувного потенціалу Юзівської площі матиме такі економічні ефекти:

- зростання ВВП на 50,2 млрд грн завдяки збільшенню видобутку власного газу;

- створення 11,9 тис. нових робочих місць. Варто враховувати той факт, що розробка нетрадиційного природного газу сприяє створенню робочих місць та місцевому економічному розвитку, оскільки геологічні дослідження, початок бурових робіт, будівництво інфраструктури та поточні операції створюють можливості для працевлаштування, підтримуючи громади поблизу місць видобутку;

- збільшення відрахувань до бюджету на 24 млрд грн. Уряди отримують користь від отримання прибутку через оподаткування та роялті, пов'язані з видобутком газу ущільнених порід. Ці кошти можуть бути реінвестовані в державні послуги, інфраструктуру та соціальні програми, сприяючи загальному економічному розвитку;

- 160,7 млрд грн внеску до доходів державного бюджету України, за рахунок інвестицій, додаткового видобутку нетрадиційного природного газу та податків.

З метою зацікавлення інвесторів, також було проаналізовано вплив 1 грн інвестицій на економіку України:

- +2,26 грн до ВВП;
- +2,9 грн до доходів державного бюджету України;
- +1,5 грн податкових надходжень держави;
- +14,5 грн трудових доходів.

Враховуючи той факт, що Юзівська площа частково розташована на тимчасово окупованих територіях та в зоні проведення бойових дій, повномасштабна розробка її означатиме великий обсяг інвестицій у економіку територій, які зазнали впливу воєнних дій. Зокрема потенційний ефект від розробки Юзівської площі для Донецької та Харківської областей становитиме:

- 10,7 млрд грн до ВВП та 16 млрд грн відповідно;
- 34,2 млрд грн до доходів державного бюджету та 50,7 млрд грн відповідно;
- 272 млн грн податків до місцевих бюджетів та 393 млн грн відповідно;
- створення більше 1 000 робочих місць в регіоні та 1 777 відповідно.

Міжнародна консалтингова компанія Ernst & Young зазначає, що розробка Юзівської площі може бути одним із найбільших інвестиційних проєктів на Східній Україні у найближчі 10 років.

Таким чином, реалізація базового та оптимістичного сценаріїв видобутку нетрадиційного природного газу можуть сприяти набуттю енергетичної незалежності України. Юзівська площа в цьому розумінні має значний видобувний потенціал, її розробка може забезпечити довготривалий позитивний вплив на економіку України та дасть можливість розбудувати і Донецький, і Харківський економічні регіони як промислові регіони.

Список використаних джерел

1. European Commission. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on establishing the Ukraine Facility. 2023. 20th June URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-06/COM_2023_338_1_EN_ACT_part1_v6.pdf.

2. Біла І. С. Збройні конфлікти та необхідність відновлення економіки: теоретичні аспекти. 2023: матеріали науково-практичної конференції. Національний університет Києво-Могилянська академія», Київ: НаУКМА, 2023. С. 15–17. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/3570d505-f9c2-4641-9391-64645d59b798>

3. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/energ.htm

4. Експерти Аналітичного центру «Номос-Енергія» та Київського міжнародного енергетичного клубу. Результати роботи над Проектом № 2013/333-322 URL: <https://geostrategy.org.ua/analitika/doslidzhennya/nacionalnyy-fond-rozvytku-yak-mehanizm-vidpovidalnogo-vykorystannya-pryrodnyh-ta-finansovyh-resursiv/zavantazhyty-pdf-ukr>.

5. Міністерство екології та природних ресурсів. URL: <https://mepr.gov.ua/>

6. Надра Юзівська. Про проєкт «Надра Юзівська». URL: <https://nadayuzivska.com/about/>

7. Нетрадиційний газ в Україні. Олеська площа. URL: <https://shalegas.in.ua/oleska-ploscha/>

8. Нетрадиційний газ в Україні. Юзівська площа. <https://shalegas.in.ua/yuzivska-ploscha/>

ІННОВАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

ВІРЧЕНКО Володимир,
*професор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна*
orcid.org/0000-0002-9085-6659

ВІРЧЕНКО Віра,
*доцент Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна*
orcid.org/0000-0002-0201-9827

Ефективна інноваційна діяльність, яка пронизує усі ланки системи суспільного відтворення є основою науково-технічного прогресу та соціально-економічного зростання будь-якої країни. Впровадження у господарський оборот новітніх технічних рішень та продуктів і подальше їх ефективне використання в реальному секторі економіки гарантує успіх як окремим суб'єктам господарювання на внутрішньому ринку, так і державі в системі міжнародного поділу праці. Завдяки цьому дослідження ролі інновацій та комерціалізації інтелектуальної власності у відновленні економіки України та

забезпеченні її прискореного розвитку у повоєнний період становить актуальне питання вітчизняної економічної науки.

Важливо відзначити, що між інноваційною діяльністю та комерціалізацією інтелектуальної власності існує надзвичайно тісний діалектичний взаємозв'язок. Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності у сучасних умовах неможлива без активного залучення інноваційних підприємств, що створюють попит на інтелектуальний капітал і готові інвестувати в нього власні кошти [1, с. 262]. Водночас сама інноваційна діяльність існує за рахунок неперервного процесу комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, що супроводжується їх трансформацією в інтелектуальний капітал [2, с. 258].

При цьому на наше переконання комерціалізація виступає у якості каталізатора і першопричини інноваційної діяльності та господарського обороту об'єктів інтелектуальної власності, забезпечуючи їх трансформацію в інтелектуальний капітал і реалізацію економічних інтересів винахідників у сфері суспільного виробництва. Таким чином, комерціалізація відіграє визначальну роль у розвитку та забезпеченні стабільного функціонування усієї системи інноваційної діяльності, фактично утворюючи її ядро.

Завдяки важливій ролі інтелектуальної власності у відтворенні інтелектуального капіталу та формуванні конкурентних переваг суб'єктів господарювання на міжнародних ринках, країни із розвинутою економікою (США, Японія, країни ЄС, Китай та ін.) останніми десятиріччями демонстрували стійкі темпи зростання ринку інтелектуальної власності. Зазначена тенденція була характерною і для України до початку пандемії.

На жаль, макроекономічна нестабільність, зумовлена спочатку карантинними протиепідемічними заходами, а згодом повномасштабною військовою агресією росії, негативно позначилися на динаміці сфери інтелектуальної власності в Україні, про що свідчить аналіз даних Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій.

Спочатку, внаслідок карантинних обмежень та спричиненого ними зниження економічної активності кількість поданих заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності в 2020 р. скоротилася в середньому на 21,2% порівняно із 2019 р. Після того, як масштаби поширення захворюваності на COVID-19 почали спадати і карантинні обмеження послабили, реєстраційна активність у сфері інтелектуальної власності у 2021 р. почала зростати.

Кількість заявок на об'єкти промислової власності в Україні

	2019	2020	2020/ 2019, %	2021	2022	2023	2023/2022, %
Усього надійшло	48672	38388	78,8 %	41003	22195	32759	147,6 %
Винаходи	3856	3194	82,8 %	3390	2758	2911	105,5 %
Корисні моделі	8454	5273	62,4 %	4427	2378	3504	147,4 %
Промислові зразки	2627	2025	77,1 %	1836	825	1112	134,8 %
Торговельні марки	33735	27896	82,7 %	31350	16234	25232	155,4 %

Джерело: розроблено автором на основі [3]

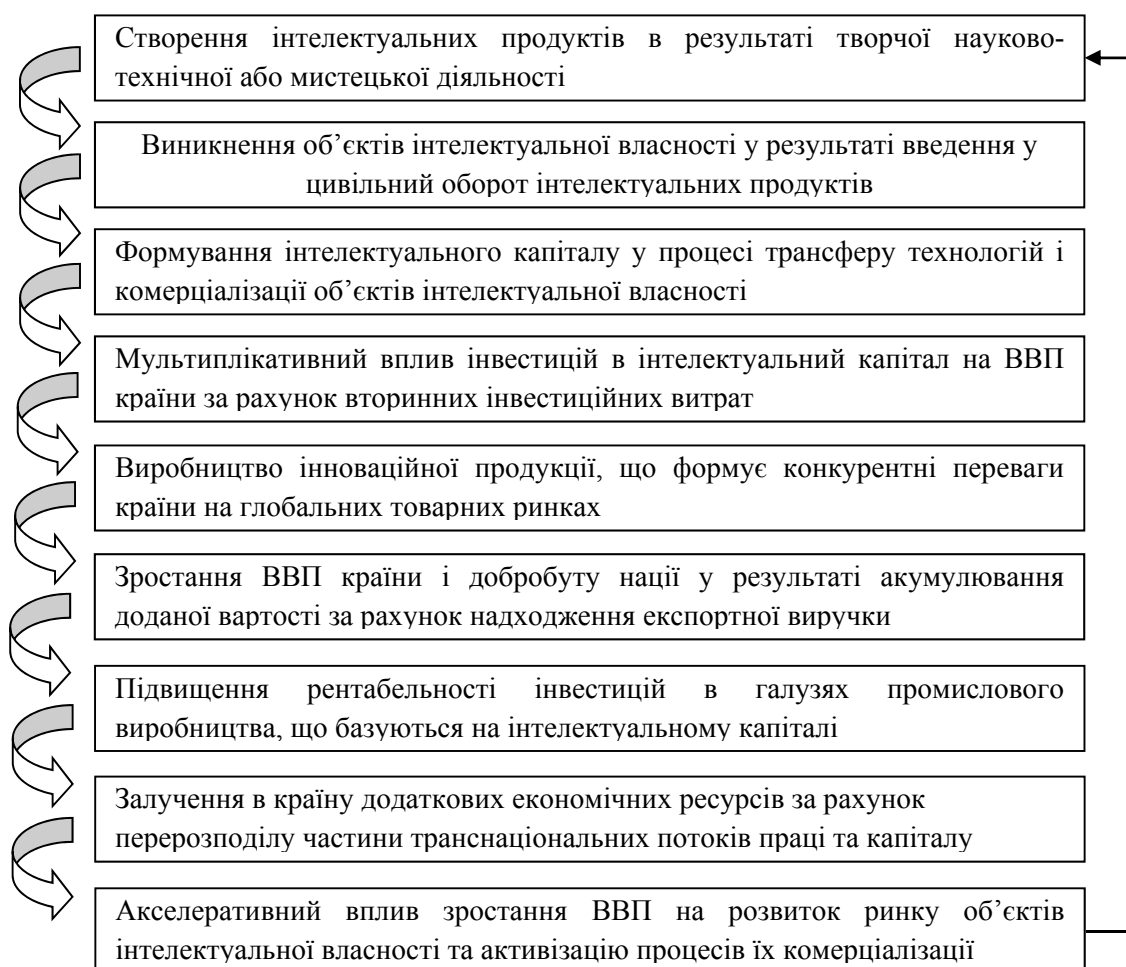
На жаль, повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до ще більшого скорочення кількості поданих заявок на реєстрацію прав інтелектуальної власності у 2022 р. Фактично, у 2022 р. кількість заявок на реєстрацію винаходів скоротилася на 18,64 % з 3390 заявок у 2021 р. до 2758 – у 2022 р. Подібна ситуація спостерігалася щодо всіх об'єктів інтелектуальної власності. Відсоток падіння кількості заявок був більшим або меншим стосовно різних об'єктів інтелектуальної власності, але в усіх випадках динаміка була виключно негативною: скорочення кількості заявок на корисні моделі склало 46,28 %, на промислові зразки – 55,07 %, на торговельні марки – 48,22 %.

Завдяки певній стабілізації макроекономічної ситуації в Україні на 2 році повномасштабної війни, формування відповідних обережно-оптимістичних очікувань у економічних суб'єктів, а також збільшенню масштабів допомоги Україні з боку міжнародних партнерів, ситуація у сфері інтелектуальної власності почала покращуватися. Фактично, кількість заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності в 2023 р. зросла в середньому на 47,57 % порівняно із 2022 р. Очевидно, що дане зростання не дозволило досягти обсягів реєстраційної активності, які існували до початку вторгнення росії в Україну. Водночас, зазначена динаміка показників подачі заявок демонструє в цілому позитивний тренд, який важко було очікувати в умовах військового стану і регулярних атак російських ракет та дронів на міста та цивільну інфраструктуру.

Таким чином, стійкість, яку продемонструвало українське суспільство на тлі масштабних безпекових викликів в умовах війни,

робить можливим поступове відновлення не лише реєстраційної активності, а і процесів комерціалізації інтелектуальної власності, що може стати справжнім каталізатором відновлення вітчизняної економіки.

Як свідчить досвід країн із розвинутою економікою, залучення об'єктів інтелектуальної власності до господарського обороту в процесі їх комерціалізації здійснює стимулюючий вплив на конкурентоспроможність економіки країни та виступає основним драйвером стійкого соціально-економічного розвитку за рахунок реалізації механізму мультиплікації та акселерації інвестицій в об'єкти інтелектуальної власності в рамках суспільного відтворення.

Рис. 1. Трансмiсiйний механiзм впливу iнтелектуальної власності на економічне зростання

Джерело: розроблено автором

Мультиплікативний вплив інтелектуальної власності на валовий внутрішній продукт зумовлюється вторинними інвестиційними

витратами, пов'язаними з вкладенням коштів у інтелектуальний капітал. У свою чергу, акселеративний ефект обумовлюється зворотнім впливом соціально-економічного зростання на розвиток сфери інтелектуальної діяльності за рахунок перерозподілу частини генерованого комерціалізацією об'єктів інтелектуальної власності додаткового продукту на користь винахідників, раціоналізаторів та інших суб'єктів творчої науково-технічної діяльності.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності стимулює інноваційну модернізацію виробництва та прискорює темпи економічного зростання шляхом інтенсифікації та оптимізації процесів нагромадження інтелектуального капіталу [4]. На макрорівні роль комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у стимулювання розширеного суспільного відтворення проявляється у наступному:

- комерціалізація обумовлює перетворення результатів інтелектуальної діяльності в інтелектуальний капітал підприємств за рахунок їх впровадження у господарську діяльність як необоротного активу;
- комерціалізація забезпечує виробництво інноваційної продукції, що є одним із основних факторів конкурентоспроможності національної економіки у глобальному економічному середовищі;
- впровадження об'єктів інтелектуальної власності у виробництво інноваційної продукції замикає процес їх господарського обороту і забезпечує розширене відтворення інтелектуального капіталу.

Результати проведеного аналізу переконливо засвідчили, що стабільний розвиток інтелектуальної власності може стати запорукою стрімкого відновлення економіки України на принципах інноваційної модернізації виробництва та забезпечення конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках. За цих умов, об'єктивною передумовою прискореного відновлення економіки України як під час війни, так і у повоєнний період, є створення державою належних умов для розвитку сфери інтелектуальної власності. Таким чином, ефективна політика стимулювання інноваційної діяльності та охорони прав інтелектуальної власності має бути пріоритетом держави в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2014. 672 с.

2. Вірченко В.В. Інтелектуальна власність: теоретичні витoki та економічні імперативи розвитку: монографія. Київ: Ліра-К, 2018. 488 с.

3. Інтелектуальна власність у цифрах: показники діяльності у сфері інтелектуальної власності за 2023 рік. Київ: ДО «УКРНОІВІ», 2024. 39 с.

4. Gold, R., Morin, J.-F., & Shadeed, E. Does intellectual property lead to economic growth? Insights from a novel IP dataset. *Regulation and Governance*, 2019. Vol. 13(1), 107–124. <https://doi.org/10.1111/rego.12165>

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОСТВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЛАНДШАФТУ УКРАЇНИ

ЖАЛІЛО Ярослав,

*заступник директора Національного інституту
стратегічних досліджень, Україна
orcid.org/0000-0002-8825-2880*

Повномасштабна війна, розв’язана Російською Федерацією, радикальним чином змінила економічний ландшафт України. Руйнування значної частини економічного потенціалу змінює успадковані ще від радянської економіки спеціалізації регіонів. Найбільших втрат зазнають сконцентровані здебільшого у східних областях України, які наразі перебувають в зоні активних бойових дій, галузі – металургія, хімічна, вугільна промисловість. Натомість внаслідок релокації підприємств, значних потоків внутрішньо переміщених осіб суттєво змінилася картина ресурсозабезпеченості низки регіонів Центральної, а особливо – Західної України.

Тектонічний характер змін, які наразі відбуваються в Україні, не дає жодних підстав очікувати можливості повернення до секторальної та просторової структури економіки, яка зберігалася в Україні до 2022 року. Досить очевидно, що Україна після завершення війни постане як нова країна – з іншими структурою населення, ресурсним потенціалом, логістикою міжнародних економічних комунікацій, новими міжнародним статусом та зовнішніми зобов’язаннями.

Проте побудова структури нової економіки відбуватиметься під впливом об’єктивних закономірностей, які визначатимуть допустимий діапазон структурних змін та накладатимуть відбиток на

перебіг реалізації стратегій відновлення. Зміни у секторальній структурі нерозривно пов'язані із просторовим розподілом доступних ресурсів, відтак обумовлює об'єктивні можливості структурних трансформацій. І навпаки, перспективи залучення регіонального потенціалу визначатимуться секторально визначеними можливостями його реалізації.

Таким чином, наразі гостро постає необхідність визначення умов та інструментів консолідації та оптимального залучення ресурсного потенціалу регіонів з урахуванням його сучасного розподілу, врахування нових чинників, що формуватимуть економічний просторово-секторальний ландшафт, у якому розгортатиметься функціонування економіки як у період довготривалої війни, так і під час повоєнної відбудови країни.

Більша варіативність територіального розвитку економіки України обумовлює відповідальність науково-експертного середовища щодо визначення вичерпного переліку об'єктивних чинників, від яких залежатиме поствоєнний територіальний ландшафт економіки України. На цій основі має відбуватися науково обґрунтоване формування відповідних політик, які забезпечуватимуть реалізацію наявного ресурсного потенціалу країни для забезпечення її стійкості, обороноздатності, закладення основ повоєнного сталого розвитку на засадах європейської інтеграції.

Насамперед, **треба враховувати, що повномасштабна війна принесла значні нові обмеження для ведення економічної діяльності на певних територіях**, що впливають на секторальну структуру регіональних економік. Серед цих обмежень – наступні:

Руйнування активів унаслідок бойових дій, окупації чи ворожих обстрілів, масштаб яких, власне, визначатиме вартість, тривалість, а подекуди – й економічну доцільність відновлення відповідних підприємств. У цьому ж контексті впливає воєнне забруднення – залишками від бойових дій, мінуванням, наслідками руйнувань, що може на певний досить тривалий час змінювати економічну спеціалізацію територій (насамперед стосовно аграрної та рекреаційної спеціалізацій).

Стан транспортно-комунікаційної та соціальної інфраструктури, зруйнованість якої може суттєво обмежувати задіяння місцевих ресурсів (як людських, так і природних), а отже – призводити до того, що їх витік переважатиме над використанням на цих територіях.

Рівень відносної безпеки щодо воєнних ризиків, що пов'язано з наближеністю до зони бойових дій під час війни, близькістю до кордону з країною-агресором у повоєнний період та, загалом, умов

завершення війни та наявних міжнародних гарантій безпеки. Вищі ризики стають на заваді локалізації виробництв та також призводитимуть до переважання витоку ресурсів навіть з ресурсно багатих територій.

Якість та стійкість енергетичного забезпечення, що особливо важливо для енергоємних галузей, які реалізують наявний в Україні сировинний потенціал, зокрема – в чорній та кольоровій металургії. Руйнування енергетичних потужностей та потужностей видобутку, а також зобов'язання України в рамках «зеленого переходу» значно підвищують сумарну вартість і тривалість відновлення базових галузей, яким притаманна технологічно обумовлена висока енергоємність. Залучення при відновленні якомога ефективніших технологій дозволить пом'якшити, проте не елімінувати енергетичні обмеження.

Повне закриття північного та східного кордонів для економічних комунікацій, що призведе до остаточного усталення перетворення низки регіонів на тупикові. Даватиметься взнаки також довоєнна орієнтованість частини їх економічної структури на співпрацю у східному напрямку. Тож навіть за позитивного вирішення безпекових проблем, потрібні будуть додаткові кроки для уникнення занурення цих регіонів в депресивність шляхом перегляду звичних логістичних та секторальних пріоритетів.

Брак працівників на ринках праці через значні переміщення населення (відплив ВПО, вимушений виїзд частини людей за кордон), мобілізацію економічно активних чоловіків, фізичні втрати тощо. Відтак класичні інструменти економічного стимулювання матимуть обмежену ефективність через трудо-демографічні рамки. Вирішення проблеми браку робочої сили лежатиме у площині соціально-демографічної (у т.ч. міграційної) політики, яка будується на засадах, відмінних від неокласичних теорій економічної раціональності й може вимагати кроків (наприклад, у бюджетній сфері), які малосумісні з стимуляторами, притаманними класичним ліберальним економікам.

Ці обмеження спроможні значно загальмувати, або й заблокувати дію конвенційних економічних інструментів стимулювання, на яких наразі планується побудова політик стійкості та відновлення. **Отже, політики трансформації секторальної структури мають включати також заходи щодо цілеспрямованої компенсації просторових обмежень.**

Значний вплив на ландшафт поствоєнної економіки завдаватимуть цілі безпеки та стійкості. Вони спонукатимуть до перенесення

з найризиковіших територій стратегічно важливих виробництв, або їх дублювання у безпечніших регіонах, деконцентрації виробництв, створення в країні власних ланцюгів вартості, і насамперед – в оборонній промисловості. У цих напрямках велику роль відіграватимуть державні інвестиції, проте й роль приватного бізнесу, а також транснаціонального капіталу буде дуже ваговою.

З вищенаведеного слідує, що процеси відновлення на основі формування нової збалансованої секторальної структури можуть бути прискорені у разі сприяння розкриттю нових ресурсних можливостей, які постають перед регіонами та громадами в умовах війни:

зростання мобільності ринку праці та поява в регіонах нових професійно-кваліфікаційних пропозицій внаслідок припливу ВПО, додаткова мотивація для перекваліфікації розширюють можливості секторальної диверсифікації економік регіонів;

внаслідок релокації підприємств складаються передумови для секторальної диверсифікації регіонів та громад і формуються нові кластерні зв'язки;

завдяки спрощенню доступу до європейських ринків, а в перспективі – залученню України до європейських програм та передвступних фондів ЄС розширюються можливості для міжнародних контактів та інтернаціоналізації локального бізнесу;

формується новий попит на товари й послуги для потреб оборони, стійкості, відбудови, що створює можливості для розвитку нових виробництв та побудов и на цій основі нових міжмуніципальних та міжрегіональних зв'язків;

у громадах – значних реципієнтах ВПО посилюється попит на товари й послуги повсякденного використання та для вирішення гуманітарних питань, що стимулює місцеву економіку;

завдяки зростанню громадської активності з'являються можливості ширше використовувати потенціал громадянського суспільства для стимулювання регіонального та місцевого розвитку – на основі механізмів економічної демократії (громадські бюджети), публічно-приватного партнерства, ефективного стратегування відновлення та розвитку тощо.

Отже, для інтегрального вирішення завдань подолання воєнних обмежень для економіки, досягнення стійкості та створення передумов динамічного відновлення у поствоєнний період потрібне досягнення синергетичного ефекту секторальної та просторової трансформації. Цьому слугуватимуть наступні пріоритети.

По-перше, використовуючи міжнародну підтримку, потрібно максимально задіяти можливості новітніх технологій для якнайповнішого розкриття локальних ресурсних потенціалів та секторальної диверсифікації рушіїв розвитку економіки регіонів. Зокрема, йдеться про нове використання наявного ресурсного потенціалу – від унікального, на зразок покладів рідкоземельних металів, до традиційного, як агроресурси (для біоенергетики, матеріалів з рослинної сировини тощо) чи навіть накопичені промислові та побутові відходи. До того ж, сучасні технологічні можливості автономізації життєзабезпечення (електрика, тепло, водопостачання) разом з розвитком телекомунікацій змінюють базові чинники територіального розміщення. Слабшає прив'язка до індустріальних центрів, розвивається потреба в міських агломераціях, спрощується створення умов для життя залучених працівників (у т.ч. на основі вахтового методу), меншає залежність від економії на масштабах переробки (стають вигідними дрібніші підприємства), послаблюється проблема браку персоналу завдяки впровадженню безлюдних технологій.

По-друге, потрібно реалізувати положення Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року про застосування комплексного територіального підходу – через практичне розроблення та впровадження диференційованих політик та інструментів для різних функціональних типів територій. Регіональний та місцевий розвиток прискорюватиметься завдяки його кращій інтеграції до національної стратегії відновлення та відповідних секторальних стратегій. Розроблення таких політик мало б стати предметом тісної взаємодії з європейськими інституціями. А апробація на українських теренах новітнього інструментарію стимулювання та регулювання регіонального та місцевого розвитку може стати підставою для оновлення загальноєвропейських підходів до регіонального розвитку в умовах викликів, які визначаються глобальними геополітичними, технологічними та кліматичними змінами.

По-третє, мають бути суттєво посилені інституційна та ресурсна спроможність і повноваження територіальних громад створювати умови для стимулювання місцевих економік та якісного відновлення. Громади повинні посісти одне з центральних місць у реалізації завдань стійкості та відновлення, бути тісно інтегровані до проєктів відновлення на усіх етапах – від збирання інформації та розроблення – до реалізації та контролю. Громади також повинні бути спроможні проводити політику повернення власних громадян, політику згуртованості в умовах змін структури суспільства. А також взаємодіяти з іншими громадами у вирішенні масштабних завдань відновлення.

ОЦІНКА ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА ТУРИЗМУ

ЗАЙВА Яна,

*старший викладач Міжнародного класичного
університету імені Пуліпа Орлика, Україна
orcid.org/0009-0001-7244-3869*

Галузь туризму вважається найбільшою індустрією у світі. Зараз туризм становить близько 3,8 % від світового ВВП, а з урахуванням непрямих впливів це число сягає 11 %. За даними Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC), у 2020 році прямий внесок туризму в глобальний ВВП скоротився на 49,1 %, до \$4,7 млрд, порівняно з \$9,2 млрд в 2019 році. Це сталося внаслідок початку карантину у 2019 році та представленням урядами світового локдауну по боротьбі з коронавірусом.

Однак найбільше вплив на туризм в країні спричинив початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022. Це призвело не лише до великої кількості людських втрат, але й до серйозних збитків в інфраструктурі, економіці, а також в галузі туризму та готельно-ресторанного бізнесу. Розвиток цієї галузі є безпосередньо пов'язаним з перспективами гостинності.

Сучасна галузь гостинності є окремим сектором національної економіки, яка складається з ряду галузей та підприємств, що забезпечують різноманітні види відпочинку та розваг. Це охоплює туризм, готелі та ресторани, а також інші форми відпочинку.

Галузь гостинності включає сфери обслуговування туристів під час їхнього перебування поза місцем їх постійного проживання, такі як готельний та ресторанный бізнес та транспортне обслуговування.

Готелі грають ключову роль у галузі гостинності, надаючи відвідувачам комплекс послуг, у формуванні та реалізації яких беруть участь всі галузі гостинності. Окрему увагу потрібно приділити готельній галузі, яка є найбільш складовою частиною галузі гостинності.

Після початку військових дій в Україні люди зазнали великих збитків. Замість розвитку внутрішнього туризму почалася масова міграція населення. Українці шукали прихисток від війни не лише в Україні, але і був зареєстрований великий виїзд громадян за кордон – не для туристичних цілей, аби бути у безпечному місці.

Туризм на півдні, сході та центрі України повністю зупинився. Відновлення туризму та постконфліктний період наші актуальні завдання у цих реаліях.

Аналіз стану в Україні показує, що сектор туризму через війну постраждав не лише у межах країни, але й за її межами. Експерти передбачають, що війна найбільше вплине на туризм на Близькому Сході, в Німеччині, Туреччині та Греції. Ці наслідки в основному обумовлені не політичними причинами, але зростанням цін на природні ресурси, такі як газ і нафта, що призводить до підвищення цін на туристичні послуги.

Після післявоєнного відновлення сфери готельно-ресторанного бізнесу як в Україні, так і за її межами потрібні рішучі дії та кардинальні зміни щодо структури управління, інвестиційної діяльності та якості надання послуг. На сьогоднішній день одним з ключових напрямків діяльності українських готелів є створення ефективної системи антикризового управління та управління якістю, що дозволить надавати готельні послуги з врахуванням стратегії та заходів антикризового менеджменту.

Успіх готельного бізнесу полягає у комбінації знань та навичок у вирішенні проблем готельного бізнесу. Для подолання цих проблем особливу увагу приділяють новим стратегіям та антикризовому менеджменту підприємств. Наявність антикризових менеджерів та стратегій антикризового управління в готельно-ресторанному бізнесі стала обов'язковою умовою для успішної роботи багатьох закладів в Україні та світі в наш час.

Після завершення конфлікту в Україні важливо розпочати економічне відновлення. Індустрія гостинності, з великим потенціалом, за наявності необхідних інвестицій та кваліфікованих антикризових менеджерів сприятиме відновленню економіки. У цей час вона стане потужним механізмом, який активно розвиватиметься та приносить прибуток. Україна – яскрава туристична країна з великим потенціалом, що має все необхідне для розвитку туристичної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Носирев О., Деділова Т., Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України // Соціально-економічні проблеми і держава. 2022. Вип. 1(26). С. 55–68.

2. Роїк О.Р., Недзвецька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки. 2022. Вип. 46. С. 11–15.

3. Баженова С., Пологовська Ю., Бикова М. Реалії розвитку туризму в Україні на сучасному етапі // Наукові перспективи. 2022. № 5(23). С. 168–180.

4. Парфененко Г. Стало відомо, як війна в Україні вплинула на туризм Німеччини та США: озвучено невтішні прогнози. URL: <https://dip.org.ua/nimechchina/stalo-vidomo-yak-vijna-v-ukraini-vplinu-na-turizm-nimechchini-ta-ssha-ozvucheno-nevtishni-prognozi/>.

5. Кириченко С. Подорожі та війна: якою буде туріндустрія після перемоги. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kyrychenko2.htm.

6. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди // Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 5.05.2022 р. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 337–341.

7. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>.

8. Чорний О. Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samye-rkie-vremena-vpered-proishodit-turizmom-1657645856.html>.

9. Турзбір в Україні за перші чотири місяці 2022 року зріс на 65%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turzbir-v-ukrayini-za-pershi-chotiri-misyaci-2022-roku-zris-na-65>.

10. Через війну надходження до держбюджету від тургалузі скоротилися на 18%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/cherez-viynu-nadhodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilisya-na-18>.

11. Як війна в Україні вплинула на європейський туризм? URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/yak-viyna-v-ukrayini-vplinu-na-ievropeyskiy-turizm>.

12. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? URL: https://tourlib.net/statti_ukr/dvorska2.htm.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ТРК

ІВАНОВ Андрій,

доцент Одеського національного морського університету, Україна

orcid.org/0000-0002-7691-3012

Застосування рейтингового управління, рефлексії управління та синергетичного менеджменту дозволяє підприємствам удосконалювати свою стратегію, самоорганізацію та ефективність управління. Узагальнення класифікації методів управління підприємствами туристично-рекреаційного комплексу (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація методів управління підприємствами туристично-рекреаційного комплексу

Джерело: складено автором на основі [1]

Парадигми сучасного розвитку управлінської діяльності підприємств туристично-рекреаційного комплексу потребують радикальних змін у своєму застосуванні. Еволюційні методи (табл. 1), які фундаментально спрямовані на ефективне управління підприємствами в умовах глокалізації, знайшли своє відображення в поєднанні методологічних досягнень декількох парадигм.

Методи управління підприємствами ТРК в умовах глокалізації

Найменування методу	Зміст методу
Системний	Передбачає розглядати підприємства ТРК у вигляді надзвичайно складної соціально-економічної системи, діяльність якої відбувається в зовнішньому середовищі з великою кількістю елементів. Дозволяє виявити ресурсний та інтелектуальний потенціал, можливості для становлення і розвитку та спрямувати функціонування системи
Структурно-функціональний; інституційний	Дозволяють розкрити зміст екзогенних та ендогенних зрушень в суспільстві
Синергетично-системний	Дозволяє пояснити особливості розвитку управлінської системи в звичайному і кризовому режимах функціонування та передбачає багатоваріантність, альтернативність вибору шляхів суспільно-політичного розвитку підприємств ТРК, його нелінійність та можливості самоорганізації

Джерело: узагальнено автором на основі [2]

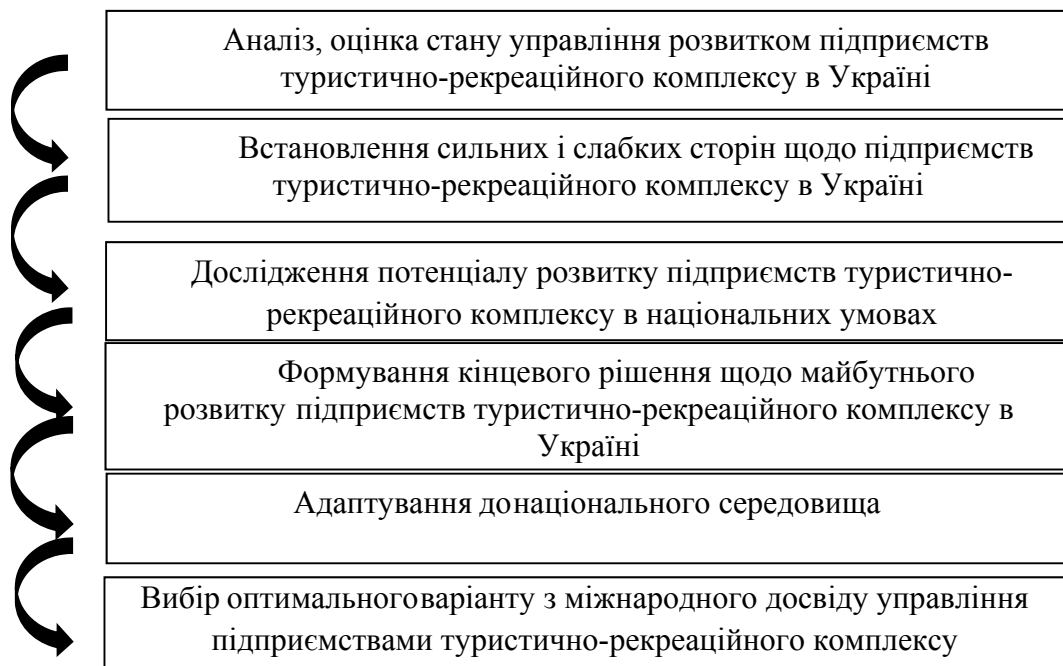
Зокрема, можна виділити такі сучасні методи:

– метод системності, який дозволяє розглядати управління підприємствами ТРК як набір законів, принципів, що постійно взаємодіють з навколишнім середовищем;

– синергетичний метод – він показує, що в умовах глокалізації неможливе застосування лінійного управління системами, оскільки економічні, політичні, соціокультурні явища є хаотичними. Тому в сучасних умовах управління підприємствами ТРК слід застосовувати поєднання синергетичного та системного підходів, яке дозволяє пояснити особливості розвитку управлінської системи в звичайних і катастрофічних режимах впливу глобалізованого середовища;

– структурно-функціональний та інституційний методи дозволяють розкрити зміст екзогенних та ендогенних змін у суспільстві, а також висвітлити сутність геополітичних, геоекономічних, геокультурних та геотехнологічних процесів.

З метою вдосконалення системи управління підприємствами туристично-рекреаційного комплексу необхідним є вивчення міжнародного досвіду та розробка алгоритму реалізації та адаптування міжнародного досвіду управління підприємствами туристично-рекреаційного комплексу в національному середовищі (рис. 2).

Рис. 2. Алгоритм реалізації та адаптації міжнародного досвіду управління підприємствами туристично-рекреаційного комплексу.

Джерело: узагальнено автором на основі [1]

Для розробки та впровадження алгоритму реалізації та адаптації міжнародного досвіду управління підприємствами туристично-рекреаційного комплексу важливо провести дослідження відмінностей у розвитку напрямів управління підприємствами ТРК, впровадження засобів підтримки розвитку підприємств ТРК в різних економічних системах, динаміку розвитку інновацій та науково-технічного прогресу, змінами у попиті та пропозиції на міжнародному ринку, а також економічними процесами та тенденціями у розвитку країн в умовах глокалізації. Проведений аналіз допоможе визначити фактори, які позитивно або негативно впливають на міжнародний досвід управління підприємствами ТРК.

Дослідження засобів підтримки розвитку підприємств ТРК, зміни у попиті та пропозиції на міжнародному ринку, розвиток інновацій у сфері туризму та рекреації повинно відобразитись у пріоритетах щодо адаптації міжнародного досвіду. Особлива увага повинна бути приділена вирішенню проблем сучасного ринку туризму та рекреації, враховуючи економіко-політичну ситуацію, стан функціонування та розвитку історико-культурних цінностей, інфраструктури, туристично-рекреаційного сектору.

Адаптація основних аспектів міжнародного досвіду управління підприємствами ТРК до національного середовища передбачає

виконання аналізу та оцінки ситуації управління підприємствами ТРК в Україні, визначення переваг та недоліків, вивчення потенціалу розвитку в українських умовах та формування кінцевого рішення.

Список використаних джерел

1. Іванов А.М. Особливості управління рекреаційно-оздоровчими підприємствами в системі туристичного кластеру. *Економіка харчової промисловості*. 2013. 4 (20). С. 12–17.

2. Державне регулювання сфери туризму України в контексті процесів євроінтеграції: монографія / ред. В. Г.Герасименко, О.Л. Михайлюк. К.: ФОП Гуляєва В.М. 2019. 332 с.

ВИКЛИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

КАНЦІР Ірина,

доцент Національного університету
«Львівська політехніка», Україна
orcid.org/0000-0002-1259-0381

Умови правового режиму воєнного стану в Україні цілком об'єктивно зумовили трансформацію безпекової парадигми, на засадах перманентного моніторингу новітніх викликів та загроз й формування чек листа відновлення й розвитку національної економіки.

Основною метою Стратегії економічної безпеки України [1] виступає реалізація напрямів забезпечення економічної безпеки, визначених Стратегією національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [2]. Гарантування та захист національної економіки потребує трансформації парадигми економічної безпеки, з вектором на повоєнне відновлення і розвиток, стійкість та конкурентоспроможність.

Важливе місце в безпековому напрямі займають виклики, пов'язані із збройною агресією Російської Федерації та тимчасовою окупацією частини території України. Указом Президента України [3], в Україні з 24 лютого 2022 року введено правовий режим воєнного стану.

Руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією Російської Федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України [1]. Зазначені виклики є первинною до застосування проактивного підходу забезпечення економічної безпеки (синергія керунку безпеки та розвитку).

Економічна безпека в умовах воєнного стану репрезентується ліберальним підходом державної підтримки бізнесу, шляхом:

- стимулювання функціонування та розвитку підприємництва, його адаптації до реалій сьогодення; податкової реформи [4] (права використання спрощеної системи оподаткування платникам Єдиного податку третьої групи, звільнення від сплати Єдиного податку платників податку 1 та 2 групи);

- скасування проведення перевірок бізнес-структур); скасування санкцій за порушення вимог чинного законодавства у сфері застосування реєстраторів розрахункових операцій / програмних реєстраторів розрахункових операцій [5];

- імплементації та супроводу Програми релокації підприємств [6]; грантової урядової програми «Робота»;

- компенсації працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;

- впровадження кредитної програми підтримки українських експортерів; сприяння розвитку кредитних відносин шляхом впровадження Державної програми «Доступні кредити 5–9 %»;

- інформаційної підтримки бізнес-структур.

Забезпечення економічної безпеки в умовах воєнного стану виступає одним із пріоритетів державної політики, що потребує ефективної дієвої актуальної стратегії, зорієнтованої на захист економічних інтересів держави та забезпечення економічної стабільності.

Відновлення України після досягнення перемоги над російською агресією потребує застосування ефективної стратегії, що базуватиметься як на економічному, технічному та технологічному потенціалі вітчизняних підприємств, так і орієнтуватиметься на передовий зарубіжний досвід із залученням ресурсів із зовні. Така стратегія має передбачати тісну взаємодію між владними та бізнес структурами

країн-партнерів на принципах солідарності та партнерства [7, с. 284]. Відповідно до сучасних викликів, на нашу думку, доцільно внести зміни до Стратегії економічної безпеки України до 2025 року в контексті оновлення Стратегічного курсу у сфері економічної безпеки.

Задля реалізації Стратегії економічної безпеки та відповіді на виклики воєнного стану необхідно оновити безпековий вектор, в контексті: законодавчої ініціативи, мобілізації економіки, нарощуванні виробничого потенціалу; ресурсозброєності; оновлення (формування резерву) логістичних шляхів; відновлення та розвитку інфраструктури; збільшення державного контролю за економічними процесами.

Список використаних джерел

1. Стратегія економічної безпеки України до 2025 року: Указ Президента України № 347/2021 від 11.08.2021. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n11](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n11) (дата звернення: 12.04.2024).

2. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12) (дата звернення: 10.04.2024).

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 10.04.2024).

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. URL: [https:// cutt.ly/xKXF0tC](https://cutt.ly/xKXF0tC) (дата звернення: 10.04.2024).

5. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України № 265/95-ВР від 31.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.04.2023).

6. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: Розпорядження Кабінету міністрів України № 246-р. від 25.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

7. Охріменко О.О. Стратегії відновлення повоєнної України на принципах солідарності та партнерства. *Бізнес, інновації,*

менеджмент: проблеми та перспективи: III Міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 08 груд. 2022 р.). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2022. 292 с. С. 284–285. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272135> (дата звернення: 10.04.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

КИРИЛЕНКО Володимир,
професор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, Україна
orcid.org/0000-0002-4950-0378

Реалізація фінансової та інвестиційної діяльності у період ведення війни може бути надзвичайно складним завданням, оскільки війна породжує різні виклики та невизначеності для фінансових ринків та економічної (інвестиційної) діяльності загалом. Однією з головних особливостей є те, що війна є форс-мажором, який неодмінно впливає на роботу ринків. Це створює необхідність ліквідації перешкод, які можуть бути джерелом обтяжливих регуляторних та транзакційних витрат у мирний час.

В перебігу ведення війни виникає повна невизначеність, що ускладнює визначення ризиків та загроз. З одного боку, існує загроза інфляції та девальвації від наслідків воєнних дій. З іншого боку, війна може змінити баланс пропозиції різних валют, створюючи додаткові ризики та невизначеності щодо перспектив національних та іноземних валют.

Керівництво уряду та національного банку має забезпечувати відкритий діалог з бізнесом та іншими економічними суб'єктами, щоб узгоджено реагувати на зміни в економічному середовищі. Це включає активне управління очікуваннями та використання чинника довіри до національного банку та уряду для збереження стабільності фінансової системи. Керівництво, у такому складному контексті, має діяти розумно та професійно, уникати радикальних рішень, які можуть підірвати довіру до фінансової системи та призвести до негативних наслідків для економіки країни.

Законодавство та регуляції, прийняті у мирний час, можуть втратити актуальність під час війни, тому критично важливо постійно

переглядати та адаптувати їх до змін в економічному середовищі. Важливим аспектом є також сприяння у збереженні макроекономічної стабільності, що включає стабільні ціни, стійкість валюти, збалансований бюджет та безперебійність платіжної системи. У такий період є критично важливою єдність дій між урядом та національним банком. У воєнний час слід ліквідувати всі перешкоди економічній діяльності, які можуть заважати забезпеченню обороноздатності країни. Окрім того, потрібно підтримувати відкритість та гнучкість фінансових механізмів, щоб забезпечити ефективне функціонування економіки в умовах воєнного конфлікту.

Практична реалізація оптимального функціонування грошового та фінансового ринку у воєнний час з необхідністю вимагає вжити наступні заходи:

1) Ліквідація заборон на використання іноземних валют у внутрішніх та зовнішніх розрахунках українських суб'єктів господарювання, а також для сплати податків.

2) Скасування чинних у мирний час правил валютного регулювання, заборон і контролю над переміщенням валюти, а також правил її використання та бухгалтерського обліку.

3) Скасування «ручного» цінового регулювання на всі товари та послуги, окрім послуг від виробників монополістів.

4) Режим вільного утворення курсу гривні щодо іноземних валют, з узгодженням режиму функціонування валютної біржі між Національним банком та комерційними банками.

5) Дозвіл використання у розрахунках електронних платіжних інструментів всередині країни та за її межами.

6) Скасування всіх обмежень на використання готівкової валюти у всіх платіжних операціях.

7) Введення спрощеної процедури реєстрації фінансових посередників для надання фінансових та платіжних послуг.

8) Зобов'язання Національного банку використовувати всі інструменти грошової політики для досягнення цілей інфляції.

9) Використання валютних надходжень з-за кордону для досягнення цілей макроекономічної стабільності.

10) Скасування блокування та заборон за всіма платіжними картками, що були емітовані українськими банками. Реалізація цих заходів сприятиме оптимальному функціонуванню фінансової системи під час ведення бойових дій та знизить регуляторні та транзакційні витрати для суб'єктів господарювання.

У період ведення війни в Україні інвестиційна діяльність стикається з низкою унікальних викликів та обмежень, які

відзначаються своєю складністю та невизначеністю. Ось деякі особливості, які впливають на інвесторів у цей період:

1) Політична та економічна невизначеність. Війна створює значну невизначеність у політичній та економічній ситуації країни. Це може призвести до нестабільності на фінансових ринках та ризику збитків для інвесторів.

2) Ризик втрати капіталу. Загроза втрати капіталу через руйнування інфраструктури, знищення виробничих потужностей та інші воєнні ризики може змушувати інвесторів утримуватися від інвестування чи навіть виводити свої активи з країни.

3) Зміна стратегій інвестування. Умови ведення війни можуть змінити прийняті раніше стратегії інвестування. Інвестори можуть пересвідчитися у необхідності перегляду своїх портфелів та розгляду альтернативних інвестиційних можливостей.

4) Фокус на ризикованих галузях. Деякі галузі, такі як військова промисловість, безпека, технології та інфраструктура, можуть зазнати збільшеного попиту на інвестиції у зв'язку з потребами в обороні та відновленні.

5) Пошук стабільних ринків та активів. Інвестори можуть переважати стабільні ринки та активи, такі як золото, облігації та інші «безпечні» інвестиції, в умовах воєнного стану, замість більш ризикованих активів.

6) Подолання бюрократичних перешкод. Уряд може реагувати на воєнний конфлікт шляхом введення обмежень та бюрократичних процедур, що ускладнюють процес інвестування та підприємництва.

7) Розвиток нових можливостей. Попри всі ризики, воєнний час може відкривати нові можливості для інвесторів у таких сферах, як воєнні технології, гуманітарна допомога, відновлення інфраструктури та інші. У цих складних умовах інвесторам необхідно бути особливо обережними та проводити докладний аналіз ризиків, а також враховувати потенційні можливості, що відкриваються в умовах війни.

ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН У ПОВОЄННІ РОКИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКИХ КРАЇН)

КУЗНЄЦОВА Наталія,

*доцент Навчально-наукового Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна
orcid.org/0000-0002-6812-7409*

В сучасних умовах глобалізаційних процесів, поглиблення процесів спеціалізації та кооперації між країнами, загострення конкуренції на міжнародних ринках створення та функціонування спеціальних економічних зон (СЕЗ) набуває особливої актуальності. Зараз у 147 країнах світу діє близько 5400 СЕЗ [1]. Різноманіття видів та типів СЕЗ дуже значне. Але головні відмінності за функціональним призначенням СЕЗ можна спостерігати по групах країн з рівнем економічного розвитку. У розвинутих країнах найбільше розповсюдження в основному мають СЕЗ, що спрямовані на спрощення торгової логістики. У країнах, що розвиваються, та країнах з трансформаційною економікою СЕЗ намагаються використовувати як інструмент інвестиційної та промислової політики. СЕЗ в цих країнах спрямовані на промисловий розвиток, зокрема розвиток експортного виробництва, залучення прогресивних технологій чи проведення НДДКР на національній базі, розвиток інноваційного потенціалу, створення робочих місць. СЕЗ виступають дієвим інструментом інвестиційної політики країн і частиною конкурентного пакету заходів, що надаються цими країнами для залучення іноземних інвесторів наряду з іншими формами стимулювання іноземних інвестицій. СЕЗ виступають свого роду каталізатором притоку іноземних інвестицій і широко використовуються у країнах, що розвиваються.

Цікавим і важливим з точки зору можливого використання для України є досвід країн Латинської Америки, зокрема Бразилії та Аргентина, у залученні іноземного капіталу у вигляді створення промислових зон з експортним виробництвом [2]. Одним з основних ефектів функціонування ВЕЗ (вільних економічних зон) у Бразилії є створення промислових підприємств; стимулювання експортного конкурентоспроможного виробництва в країні; стимулювання притоку

зарубіжних інвестицій; сприяння збільшенню зайнятості в країні й в цілому підвищення рівня економічного розвитку країни. Найбільш ефективним прикладом дії є створення вільної економічної промислової зони, так званого промислового та технологічного парку «Манаус», що функціонує у Бразилії більше 50 років й розповсюджується на цілий регіон в країні. «Манаус» займає територію у 3,6 млн км², об'єднує біля 3000 підприємств і 22 галузі, на її території було створено 600 тис. робочих місць. Щорічно на підприємствах зони виробляється на 15 млрд дол. США готової продукції. Імпорт проміжної продукції в промислову зону для подальшої виробничої обробки чи зборки (різного роду деталі, вузли, компоненти) сягає 4 млрд дол. США. Біля 75 % вартості промислової продукції «Манаус» припадає на електронну та електротехнічну промисловість [3].

З метою залучення інвесторів, як іноземних так і національних, на території зони було введено ряд податкових пільг, зняті щорічні обмеження імпорту (які періодично вводилися у Бразилії для інших імпортерів), створено міжнародний торговий порт «Манаус». Серед основних податкових та фінансових пільг для іноземних інвесторів можна виділити наступні:

- зниження податку на імпорт товарів, що будуть використані для подальшого виробництва промислових товарів в середині зони з подальшою реалізацією їх на внутрішньому ринку в інших районах країни;
- звільнення від податку на імпорт товарів, що будуть використані чи спожиті в середині зони;
- звільнення від податку на виробничу продукцію споживчого чи промислового характеру, що вироблена в середині зони;
- звільнення підприємств від сплати податку на прибуток на 10 років;
- звільнення підприємств від сплати податку на експорт;
- звільнення від податку на оборот товарів та послуг, що вироблені в інших штатах Бразилії, і надходять до зони «Манаус» для споживання в середині зони, промислового використання чи подальшої виробничої обробки на підприємствах промислової зони;
- звільнення від мита сировини, напівфабрикатів, вузлів тощо, що ввозяться в країну в режимі drawback, імпорт яких здійснюється для потреб експортно-орієнтованих підприємств;
- виділення фінансових ресурсів на пільгових умовах (в тому числі пільгових кредитів) із спеціального інвестиційного фонду зони для реалізації особливо важливих для країни проектів, в першу чергу проектів високотехнологічного напрямку [4].

В Аргентині почалося створення ВЕЗ виробничо-експортного спрямування на основі залучення іноземного капіталу набагато пізніше, ніж в вищерозглянутих країнах. Перші ВЕЗ в країні з'явилися з прийняттям Закону від 1994 р. «Про вільні зони», згідно до якого компаніям, які функціонують на територіях даних зон, надається цілий ряд переваг: безмитні режими, системи стимулів та заохочень, кращі торгівельні можливості та інші. Діяльність в рамках вільних зон здійснюється відповідно до інвестиційної та торговельної політики Аргентини, яка проводиться урядом та спрямована на підвищення конкурентоспроможності економіки (в тому числі і за рахунок іноземних інвестицій) і її повноцінне включення в процес регіональної інтеграції. При цьому головною метою пільгового режиму в рамках вільних зон є експорт продукції обробної промисловості. Механізм дії зон подібний до ВЕЗ у Бразилії.

Найбільш поширеними правилами, що діють для ВЕЗ є наступні. Товар, який ввозиться на територію вільної зони, звільняється від імпорتنих мит та інших зборів, за винятком зборів на послуги, що надаються. Продукція, що вивозиться з території вільної зони в інші країни, не оподатковується, за винятком зборів на надані послуги. При цьому у вільній зоні товари звільнюються від сплати діючих на території країни податків за надання основних послуг (із постачання газу, електрики, питної води, телекомунікацій тощо). У вільній зоні не встановлюються спеціальні обмеження на операції з валютою, цінними паперами та дорогоцінними металами. У вільних зонах дозволяється виготовляти товари виробничого призначення, які не виробляються на загальній митній території, з метою їх імпорту на територію країни (як елемент політики імпортозаміщення) [5,6].

Вільні зони в Аргентині мають, в першу чергу, виробничий характер, а формами виробничої діяльності можуть бути: переробка, виготовлення, а також будь-яке інше перетворення і поліпшення товару. На сьогодні в Аргентині існують і діють біля 25 вільних економічних зони виробничо-експортного спрямування: До десяти найбільш крупних відносяться: «Ла Плата», провінція Буенос-Айрес; «Кордова», провінція Кордова; «Лухан-де-Куйо», провінція Мендоса; «Пуерто-Ігас», провінція Місьйонес; «Хусто-Даракт», провінція Сан-Луїс; «Крус-Альта», провінція Тукуман; «Генерал-Піко», провінція Ла-Пампа; «Комодоро-Рівадавія», провінція Чубут; «Генерал-Кемес», провінція Сальта; «Сан-Фернандо», провінція Чако.

Проблема залучення іноземних інвестицій в українську економіку існує багато років і продовжує зберігати свою актуальність дотепер. Незважаючи на активізацію діяльності іноземних інвесторів

в окремі роки в економіці України у довоєнний період, країна програвала конкуренцію багатьом державам за обсягами залученого іноземного капіталу. У сучасних умовах та у найближчі повоєнні роки буде підвищуватися практична значущість проблеми дослідження впливу іноземного сектора на найважливіші макроекономічні показники країни і обґрунтування ефективної державної інвестиційної політики, яка дозволить в значній мірі збільшити віддачу іноземних інвестицій та їх внесок в приріст ВВП країни, поліпшити якість управління інвестиційними процесами, створити додаткові економічні стимули для підприємництва.

Досвід створення та функціонування СЕЗ у країнах, що розвиваються, показує, що через застосування механізмів дії СЕЗ та залучення іноземного капіталу країни намагаються втілити програми промислового розвитку, надати поштовх розвитку окремих галузей чи регіонів країни, вийти на новий рівень індустріального розвитку, покращити соціально економічні умови. Уряди країн намагаються через механізм дії СЕЗ поєднати інтереси іноземних інвесторів з національними пріоритетними програмами розвитку економіки через використання принципу «пільги іноземними інвесторам – вимоги до іноземних інвесторів – економічний ефект для розвитку даної країни». В історії розвитку СЕЗ накопичено багатий досвід залучення іноземних інвестицій, його аналіз і використання може бути корисним при обґрунтуванні методів і організації державної інвестиційної політики в Україні в найближчому майбутньому.

Список використаних джерел

1. World investment report 2019, Chapter IV Special economic zones. UNCTAD, 2020. – P.127–206. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/WIR2019_CH4.pdf

2. Кузнєцова Н.В. Вплив прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток країн, що розвиваються. – Сучасні тенденції міжнародного руху капіталу / за ред. Рогача О.І. К.: ВПЦ Центр навч. літ., 2019. – С. 145–179.

3. The Outlook for Foreign Direct Investment in Brazil. Annual Report. ITAY BBA, 2018. Retrieved from <https://www.itaub-ba-es/analisis-economicos/publicaciones/macro-vision/the-outlook-for-foreign-direct-investment-in-brazil>

4. Investment Policy in Brazil: Performance and Perceptions. 2020. Retrieved from http://www.cuts-ccier.org/pdf/Investment_Policy_in_Brazil-Performance_and_Perceptions.pdf

5.Results of foreign direct investments in Argentina. 2018 – 2020. Retrieved from <https://www.ft.com/content/65528454-5807-11e6-9f70-badea1b336d4>

6.Foreign investments in Argentina. 2018. Retrieved from: <https://en.portal.santandertrade.com/establish-overseas/argentina/foreign-investment>

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

КУЛІШ Вікторія,

*асистент Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна
orcid.org/0000-0002-5919-2823*

Структурні трансформації в умовах війни вплинули на кожен складову економіки України. В перші місяці повномасштабного вторгнення більше 80 % підприємств були змушені призупинити чи зменшити обсяги своєї діяльності [1]. Індекс активності бізнесу UBI [2] на початку повномасштабного вторгнення сягнув найнижчих показників і навіть станом на початок 2024 року складає 37,3 (з 100 можливих), що належить до зони негативних очікувань бізнесу. Сукупні втрати економіки, країни та населення ще необхідно буде оцінювати, але те, що це колосальний негативний вплив – факт, який не потребує доведення. Однак, саме бізнес здатний «підтримувати» економіку та армію. Орієнтація на підтримку бізнесу та залучення додаткового фінансування задля розвитку підприємництва є важливим елементом існування економіки в умовах війни. Відбувається активне зовнішнє фінансування, зокрема спрямоване і на підтримку бізнесу.

Україна в 2023 році отримала 42,5 млрд дол США зовнішнім фінансуванням, з яких 27 % (11,6 млрд дол США) у вигляді безповоротної грантової допомоги (рис. 1).

До основних донорів належали: США, Японія, Норвегія та Німеччина.

За оцінками Консорціуму RRR4U [4], в 2024 році потреби України у зовнішньому фінансуванні становить 37,3 млрд дол/ США. Ця сума включає виключно покриття пріоритетних видатків, які не стосуються до безпеки та оборони.

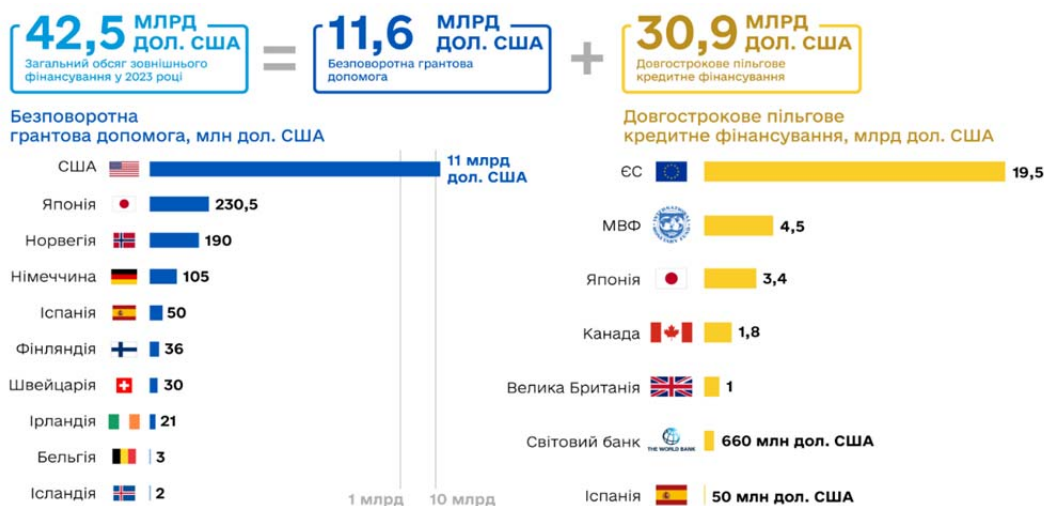

Рис. 1. Зовнішнє фінансування в 2023 році

Джерело: [3]

Для підтримки розвитку економіки та отримання фінансування від ЄС було розроблено Програму фінансової підтримки України від Європейського Союзу Ukraine Facility в розмірі 50 млрд євро на 2024-2027 роки [5]. Допомога включає три основні складові (рис. 2):

- 1) бюджетна підтримка,
- 2) інвестиційна складова,
- 3) кошти для субсидування відсоткових ставок та технічна допомога [5].

Рис. 2. Складові Ukraine Facility

Джерело: [4]

Однак, щоб отримати ці кошти Україна повинна виконувати основні індикатори (зобов'язання), визначені ЄС. 18 березня 2024 року Кабінет Міністрів України ухвалив «План України» [6] – основний елемент отримання фінансування від ЄС документ, програма економічного розвитку на 4 роки, який включає:

- 16 сфер політик;
- 69 напрямків реформ;
- 150 індикаторів [6].

Якщо розглядати конкретно підтримку бізнесу, то в Україні діють міжнародні програми фінансування для бізнесу, зокрема до основних донорів належать [7]:

- Європейській Банк Реконструкції і Розвитку (ЄБРР);
- Європейський Інвестиційний Банк (ЄІБ);
- Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР);
- Європейський Інвестиційний Фонд (ЄІФ) та Європейський Союз (ЄС);
- Агентство США з міжнародного розвитку (USAID);
- Western NIS Enterprise Fund.

Також в Україні діє програма «Робота» [8], яка передбачає, зокрема, надання грантів на підтримку бізнесу, ветеранів, жінок. До основних складових «Робота» належать [8]:

- Грант для ветеранів та членів їхніх сімей;
- Грант на переробне підприємство;
- Грант на теплицю;
- Грант на власну справу;
- Грант на сад.

Також 24 квітня 2024 року презентували нову грантову програму підтримки для жінок-підприємниць у сфері виробництва «СТВОРЮЙ» [9].

Отже, фінансова допомога бізнесу України в умовах війни є суттєвою, зокрема і від міжнародних донорів, і через державні програми. Значною є і загальноекономічна допомога країні. Це дійсно є важливими елементом підтримки країни в умовах війни, адже наша економіка – це основа підтримки армії, а бізнес, ММСП є ключовим сектором економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Підтримують команди та армію: як працює бізнес в умовах війни. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/pidtrymuuyut-komandy-ta-armiyu-yak-pratsyuue-biznes-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 21.04.2024).
2. Дослідження стану та потреб бізнесу в умовах війни: результати опитування в грудні 2023 – січні 2024 року. ДіяБізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/novini/doslidzenna-stanu-ta-potreb-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-grudni-2023-sicni-2024-roku> (дата звернення: 20.04.2024).
3. Більша частина державного боргу України – це пільгове фінансування від міжнародних партнерів. Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/the_largest_part_of_ukraines_state_debt_is_concessional_financing_from_international_partners-4451 (дата звернення: 20.04.2024).
4. Моніторинг виконання програми МВФ та допомоги ЄС (квітень 2024). RRR4U. URL: <https://rrr4u.org/wp-content/uploads/2024/04/monitoryng-mvf-yes-4.pdf> (дата звернення: 30.04.2024).
5. Ukraine Facility. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/> (дата звернення: 15.04.2024).
6. План України. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=bb34572a-7998-4ffc-a3c6-83af50e88560> (дата звернення: 20.04.2024).
7. Огляд міжнародних програм фінансування для МСП. ДіяБізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/knowledge/programi-finansuvanna/oglad-miznarodnih-program-finansuvanna-dla-msp> (дата звернення: 20.04.2024).
8. Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу. eРобота. ДіяБізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/marketplace/erobota#marketplace> (дата звернення: 21.04.2024).
9. Грантова програма «СТВОРЮЙ». URL: <https://vlasnasprava-grant.com.ua/create/> (дата звернення: 24.04.2024).

ІНДУСТРІАЛЬНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ І В ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

ОСЕЦЬКИЙ Валерій,

*професор Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна
orcid.org/0000-0001-5104-1070*

Повномасштабний напад росії має глибокі негативні економічні наслідки, які поширюються далеко за межі України. Російський напад порушив міжнародні ланцюги постачання, посилив геополітичну фрагментацію та зумовив економічні шоки в усьому світі, а також спричинив небачену з Другої світової війни хвилю міграції. Тривалість і масштабність військових дій робить цей воєнно-політичний чинник ключовою вимогою для формування нової моделі індустріалізації, модернізації та структуризації економічної політики розвитку країни. Економічна політика держави володіє значним інституційним потенціалом у системі чинників повоєнного відновлення. Дуже важливою особливістю післявоєнного функціонування та економічного розвитку є те, що Україна зберегла дієвість та стійкість практично всіх державних інститутів. З інституційним статусом держави сучасна економічна наука останнім часом пов'язує не тільки рівень соціально-економічного розвитку, досягнутий тією або іншою країною, але й потенційні і реальні можливості його підвищення. Економічна політика держави, що формується в умовах війни, не може залишатися незмінною в довгостроковій перспективі. Вона перебуває під впливом кардинальних технологічних змін, які породжують дедалі гостріше конкурентне суперництво та нові ціннісні орієнтири.

Повномасштабна війна призвела до значних руйнувань національного багатства, пригнічення економічного, воєнного і людського потенціалу країни та є важким тягарем для економіки багатьох країн світу. Разом з тим, під впливом війни відбуваються певні процеси, які створюють нові можливості і для позитивних модернізаційних та структурних змін в Україні. За висловом директора Інституту соціології НАН України Євгена Головахи (2022): «кожна трагедія несе в собі паростки змін. Україна має всі підстави стати одним з експериментальних майданчиків де світ почне моделювати та випробовувати нову реальність, нову етику та нову раціональність, де створюватиметься один із трендів нової цивілізації» [1]. Економічна

самодостатність – це те, що потрібно для стійкого економічного розвитку в умовах війни.

Саме ці процеси породжують системні виклики в національній економіці, зокрема в економічній політиці. Такі виклики стосуються всього спектра вихідних методологічних постулатів, на яких будується фундамент економічної політики, її основні конструкції стимулювання повоєнного відновлення. Крім того, успішний перехід країн Європи, США та деяких інших країн світу до постіндустріального розвитку лише підкреслив технологічне відставання України та необхідність індустріальної модернізації національної економіки.

Інтеграційні прагнення України до європейського співтовариства спонукають її подолати розрив з країнами ЄС в інноваційному розвитку шляхом формування взаємоузгодженої промислової, технологічної та інноваційної політики з урахуванням потреб формування інноваційної моделі розвитку економіки.

Прискорення індустріальної модернізації породжує широкий простір альтернатив національній стратегії інноваційного розвитку. Розумне звуження цього простору відповідно до національних інтересів для концентрації капіталу та найбільш вигідних для України напрямів може бути досягнуто шляхом урахування та використання чинників економічної політики держави. Адже саме від інституційного статусу держави залежить надійність роботи всіх механізмів інноваційного розвитку у структурі економічної системи. Зазначимо, що розуміння сучасного змісту, форм та інструментів індустріальної модернізації є важливим завданням без виконання якого формування ефективної економічної політики держави є неможливим.

Без модернізації економічної політики держави досягти воєнних перемог доволі складно, а забезпечити проривно-інноваційний розвиток як імператив повоєнного зростання – фактично неможливо. Успіхи модернізації економічної політики значною мірою залежать від спроможності управлінців різних рівнів сформулювати адекватні стратегічні плани та національні економічні інтереси. Також – забезпечити ефективність та інноваційність їхньої практичної реалізації. Економічна політика будь-якої держави визначається її національними інтересами, що є виразом переважаючої на даний момент частини економічних інтересів усередині держави. Найважливішим із них в Україні слід вважати зміну цілей структурної економічної політики держави в умовах воєнного стану та з огляду на пріоритети її повоєнного інноваційного розвитку. Однією з головних цілей розробки державної економічної політики має стати захист

національних інтересів, пов'язаних із пріоритетними напрямками наукових досліджень та розробок, які здійснюються в нашій країні.

Завдання держави полягає, зокрема, у тому, щоб ці зміни цілей економічної політики, під час яких закладаються передумови для покращення інвестиційного клімату та створюються умови для стійкого економічного розвитку України в контексті посилення безпекових аспектів, охопили насамперед ті галузі економіки, розвиток яких є пріоритетним з погляду інтересів загальної структурної реорганізації і модернізації нашої військової економіки. Розвиток ринку військової техніки та нової технології вирішальним чином залежить від попиту на нові наукові знання, а стан справ у цій галузі виглядає дуже несприятливим. При цьому структурні перекоси в економіці України відкачують інвестиційні ресурси з наукомісткого сектора, що потребує довгострокових та масштабних вкладень.

Саме ці процеси породжують системні виклики для сучасної економіки України. Такі виклики вказують на те, що найближчим часом об'єктивно має зростати роль планового початку у державному регулюванні інноваційного розвитку. Особливо це стосується середньострокового та довгострокового планування повоєнного економічного розвитку. При цьому прогнозування інноваційних зрушень у системах, що перебувають у стані економічного спаду, залишається найбільш важким та актуальним завданням структурно-економічного аналізу. Перехідні стани значно ускладнюють аналіз і прогнозування соціально-економічних процесів. Традиційні методи, які до цього надійно працювали в умовах еволюційного розвитку, тут дають збої у зв'язку з україн високим рівнем невизначеності, браком знань про новітні (емерджентні) феномени і нелінійним характером змін. Невипадково, що процеси переходу зумовлюють і пошук якісно нових підходів у сфері наукових знань про суспільно-економічні процеси [2, с. 10].

Розглядаючи структурно-економічні перетворення з позицій інноваційного розвитку, важливо констатувати, що в процесі модернізації змінюються: виробничий базис суспільства, інституційні основи країни, індивідуальна та суспільна свідомість. Носієм таких модернізаційних змін має бути не лише уряд – структурно-економічні перетворення повинно прийняти також суспільство. Такий шлях дозволить з найбільшою вигодою для себе використовувати виробничий потенціал країни. Реальну та всебічну модернізацію можна провести лише за умов загальної мобілізації всіх ресурсів країни, а також за наявності єдності суспільства та нації.

Звідси і найгостріша необхідність термінового інноваційного розвитку національного виробничого сектору, який стає одним з пріоритетних фронтів. Він визначатиме можливість досягати воєнних перемог та забезпечувати стійке повоєнне відновлення економіки України. Подальше відновлення економічної динаміки в умовах війни має опиратися на власні продуктивні сили. Країні необхідні докорінні інституційні та структурні зміни.

Зауважимо, що чинники, які впливають на системний характер економічної політики в умовах війни, походять не лише від держави або ринку, а й від інституційної координації. Аналіз реального стану національної економіки, її структурних характеристик засвідчує, що інституційні механізми узгодження економічних, соціальних і політичних інтересів слабкі, не можуть справляти вплив на економічну політику. Це вимагає довгострокового інституційного розвитку, тривалість котрого певною мірою, як наприклад, у окремих західних країнах у повоєнний період, може бути скорочено.

Таким чином, проведення індустриальної модернізації економічної політики, переведення економіки України на траєкторію інноваційного розвитку, освоєння передових технологій мають бути насамперед політичним рішенням керівництва країни, при цьому необхідно враховувати національні інтереси та з'ясування практичних аспектів його значення для структурної модернізації економіки України в умовах післявоєнного відновлення. Модернізація повинна мати системний і систематичний характер, що може бути досягнуто за рахунок зміни економічної політики та участі інститутів.

Список використаних джерел

1. Не спізнитися на «український потяг», URL: <https://www.eprada.com.ua/columns/2022/07/18/689232/>)
2. Сіденко В.Р. Виклики і можливості для стійкого економічного розвитку України в контексті глобального транзиту. *Економіка України*. 2024. № 1 (746). С. 3–38.

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БУДІВНИЦТВА У СИСТЕМІ ПОВОЄННОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: МАКРО- ТА МІКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ

ПЕТРОВ Кирило,

*аспірант Державного торговельно-економічного
університету, Україна
orcid.org/0000-0003-1702-4255*

Будівництво є однією з фундаментальних галузей промисловості, яка взаємопов'язана з усіма галузями економіки, оскільки з одного боку, є виробником і постачальником основних фондів для всіх галузей економіки, а з іншого – споживачем різноманітних товарів та послуг. Саме тому інноваційний розвиток та підвищення ефективності будівельних підприємств та будівництва як галузі може бути одним з ключових факторів повоєнної відбудови економіки України.

Після війни будівельна галузь вимагає інноваційних рішень, оскільки великі пошкодження, завдані війною, вимагають швидкого відновлення житлового фонду та інфраструктури. В умовах обмежених ресурсів та стислих термінів стане необхідно застосовувати нові технології та методи управління проектами, які базуються на новітніх інформаційних технологіях.

За дослідженням міжнародної консалтингової компанії «McKinsey & Company» будівельна галузь зазнала великого росту інвестицій – в період між 2020 та 2022 в будівництво було інвестовано 50 млрд доларів США, що на 85 % більше, ніж за попередні три роки. Незважаючи на це, будівництво залишається найменш цифровізованою та інноваційною галуззю промисловості [1]. Будівельна галузь України наразі має досить низький рівень цифровізації, а новітні технології у своїй діяльності застосовують лічені організації. [2] Але для того, щоб відповідати викликам сьогодення, будівельна галузь як світу в цілому, так і України повинна змінюватись та йти шляхом інноваційного розвитку, перш за все адаптуючи новітні методи управління.

Будівельна галузь є чутливим показником економічного розвитку країни. Вона залежить від цілої низки факторів, що діють на різних рівнях – макроекономічному та мікроекономічному. Розуміння їх взаємозв'язку є критичним для оцінки перспектив розвитку будівельної індустрії України.

На макроекономічному рівні розвиток будівництва визначається загальним станом економіки держави. Основними впливовими факторами тут виступають:

- **Економічне зростання.** Зростання ВВП стимулює попит на житло та комерційну нерухомість. Підвищення доходів населення дозволяє їм більше інвестувати у власне житло, що збільшує попит на будівельні послуги. Зростання інвестиційної активності бізнесу веде до розвитку виробничих та офісних приміщень, стимулюючи нежитлове будівництво.

- **Інфляція.** Дорожчання будматеріалів призводить до збільшення собівартості будівництва. Знецінення гривні робить імпортні матеріали дорожчими, а будівництво менш доступним для населення.

- **Процентні ставки.** Підвищення процентних ставок робить кредити на будівництво менш привабливими, знижуючи попит на житло. Натомість зниження ставок стимулює кредитування, збільшуючи попит на будівельні послуги.

- **Валютний курс.** Курс національної валюти впливає на вартість імпортних матеріалів. Знецінення гривні робить їх дорожчими, збільшуючи собівартість будівництва. З іншого боку, ослаблення гривні може підвищити конкурентоспроможність українських будівельних послуг (зокрема проектування) на міжнародному ринку.

- **Державна політика.** Запровадження державних програм підтримки будівництва (пільгове кредитування, субсидії) стимулює попит. Податкова політика також відіграє роль: пільги для будівельних підприємств можуть підвищити їх інвестиційну привабливість. Законодавство у сфері будівництва має бути збалансованим, створюючи сприятливі умови для розвитку галузі без зайвих бюрократичних бар'єрів.

На мікроекономічному рівні розвиток будівельної галузі визначається внутрішніми чинниками діяльності окремих підприємств. До основних факторів належать:

- **Попит на житло та нежитлову нерухомість.** Підвищення добробуту населення стимулює попит на більш комфортне та просторе житло. Розвиток бізнесу, особливо малого та середнього, вимагає нових комерційних приміщень, що збільшує попит на нежитлове будівництво.

- **Вартість будівництва.** Ціна є важливим чинником конкурентоспроможності будівельних підприємств. Вона залежить від цін на будматеріали та послуги, рівня оплати праці працівників, а також ефективності роботи самого підприємства. Висока вартість будівництва може знижувати попит на житло та інші об'єкти.

- **Інвестиційна активність.** Інвестиції можуть надходити як від приватних осіб (купівля житла), так і від держави (будівництво інфраструктурних об'єктів) чи бізнесу (будівництво виробничих або комерційних площ). Рівень інвестиційної активності залежить від очікувань інвесторів щодо майбутньої доходності будівельних проектів.

- **Кваліфікація та наявність кадрів.** Нестача кваліфікованих робітників може призвести до зривів термінів будівництва, подорожчання послуг та зниження їх якості. Натомість наявність кваліфікованих кадрів дозволяє підприємствам підвищувати ефективність роботи, знижувати собівартість будівництва та пропонувати більш конкурентоспроможні ціни.

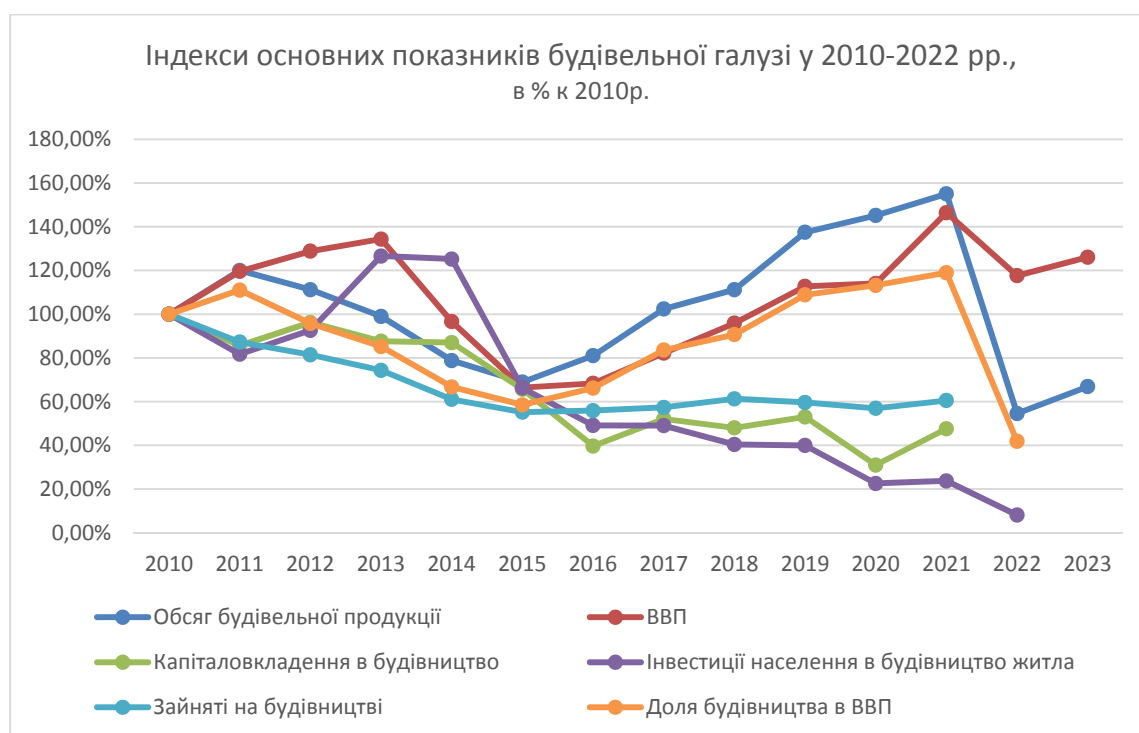

Рис. 1. Індекси основних показників будівельної галузі у 2010–2022 рр. в % к 2010 р.

Джерело: [3]

Проаналізувавши індекси основних макро- та мікроекономічних показників розвитку будівництва, які були притаманні галузі до повномасштабного вторгнення (рис. 1), можна зробити висновки, що в 2015 році сталися якісні зміни, які призвели до зміни негативної динаміки притаманної 2011–2015 рокам.

Вказану динаміку можна пояснити, використовуючи особливості моделі Солоу – Свона, що описує економічне зростання, розглядаючи накопичення капіталу, зростання праці або населення та підвищення продуктивності, переважно зумовлене технологічним прогресом. У своїй основі це агрегатна виробнича функція, часто визначена як функція Кобба – Дугласа, яка дозволяє моделі вступати в контакт з мікроекономікою.

«Залишок Солоу» – частина приросту випуску в економіці, яка не пов’язана зі зміною факторів виробництва: накопиченням капіталу та зростанням чисельності робочої сили. Це різниця між темпами зростання випуску та темпами зростання факторів виробництва. Оскільки в залишок Солоу входить все, що не пов’язано зі зміною праці та капіталу, то існує безліч причин, за яких залишок може з часом змінюватися. Ось деякі з них:

- Технічний прогрес, який збільшує загальну факторну продуктивність.
- Додатковий ефект від накопичення та поширення знань, коли розробки, здійснені одними фірмами, запозичуються іншими.
- Спад реальних (без урахування інфляції) витрат, який може бути пов’язаний з іншими факторами, не врахованими безпосередньо в виробничій функції.

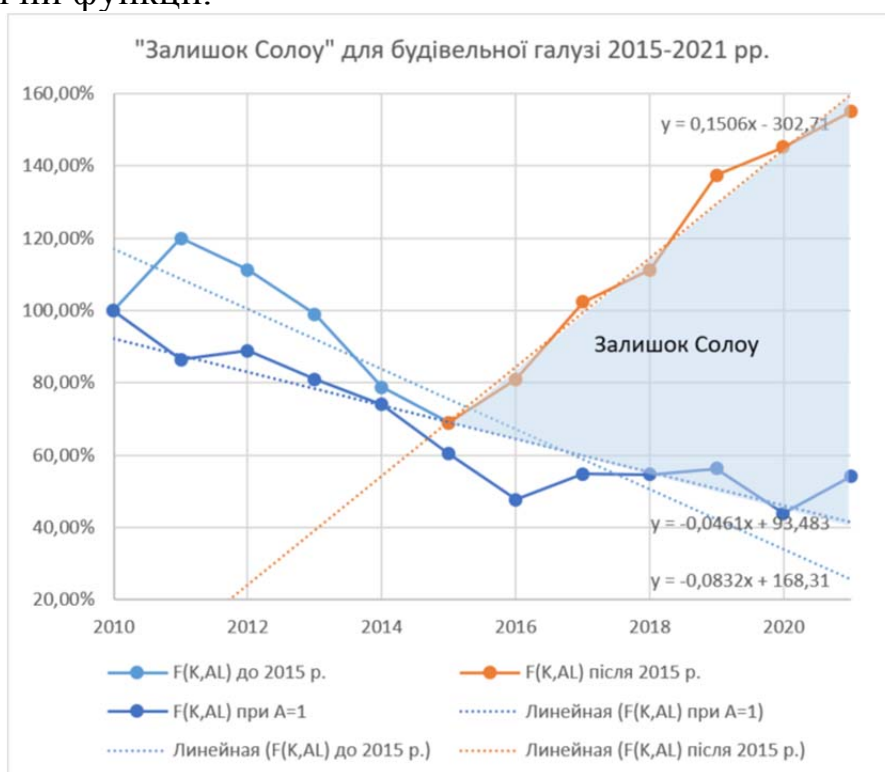

Рис. 2. «Залишок Солоу» для будівельної галузі в 2015–2021 рр.

Джерело: [3]

Інноваційний розвиток – це найважливіша причина зростання залишку Солоу. Він може бути викликаний багатьма факторами, такими як:

- Інвестиції в дослідження та розробки
- Освіта та навчання робочої сили
- Імпорт технологій

Залишок Солоу є важливим показником економічного зростання. Він показує, як швидко економіка може зростати без додаткових інвестицій у капітал або робочу силу.

Таким чином можна пояснити розрив між динамікою обсягів будівельної продукції з одного боку та кількістю зайнятих на будівництві та капіталовкладеннями в будівництво саме інноваційним розвитком будівельних підприємств.

Список використаних джерел

1. Jose Luis Blanco, David Rockhill, Aditya Sanghvi. From start-up to scale-up: Accelerating growth in construction technology URL: <https://www.mckinsey.com/industries/private-equity-and-principal-investors/our-insights/from-start-up-to-scale-up-accelerating-growth-in-construction-technology#/> (дата звернення: 20.12.2023)

2. Мещерякова О. Виклики цифрової трансформації в архітектурно-будівельній галузі – ВІМ спеціалісти. // SworldJournal. Свіштов, 2022. № 13. С. 43–47.

3. Вебпортал Державної служби статистики України <https://www.ukrstat.gov.ua/>

УПРАВЛІННЯ РЕЗИЛЬЄНТИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

ТИЩЕНКО Олександр,
*професор Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана, Україна*
orcid.org/0000-0002-0677-4774

Характерною ознакою економічного розвитку України у ХХІ столітті стала постійна трансформація національної економіки, зокрема її регіональної структури, під впливом низки подій

глобального та міждержавного масштабу. До таких, найбільш значущих, подій насамперед слід віднести світову фінансову кризу 2007–2008 років, анексію частини території країни у 2014 р., пандемію коронавірусної хвороби (COVID-19), запровадження воєнного стану у 2022 році у зв'язку з військовою агресією. Кожна з них, безумовно, стала справжнім випробуванням національної економіки на резильєнтність та здатність до відновлення.

Національна економіка, як велика господарська система, не є однорідним простором, а складається із сукупності окремих територіальних утворень (підсистем), які можуть мати суттєві відмінності одна від одної за різними параметрами.

Функціонування економіки в межах таких утворень здатне справляти суттєвий вплив, як негативний, так й позитивний, на розвиток економіки країни, зокрема, результати економічної діяльності в окремих регіонах безпосередньо впливають та зумовлюють рівень і темпи розвитку національної економіки в цілому.

Знання регіональних особливостей та розуміння їх специфіки має надзвичайно важливе значення для прийняття обґрунтованих рішень щодо підвищення ефективності функціонування національної економіки та досягнення нею поставлених цілей. Отже, для характеристики, оцінки рівня та визначення перспектив розвитку національної економіки країни необхідним є ґрунтовний аналіз регіональних аспектів та особливостей господарства окремих територіальних утворень.

Саме завдяки наявності регіональних особливостей, що зумовлюють диверсифікований набір окремих видів діяльності, національна економіка, за умови їх належного врахування при обґрунтуванні та реалізації управлінських рішень, може набувати додаткових мультиплікативних властивостей, що забезпечують її резильєнтність в екстремальних (кризових) умовах.

Головним показником, що визначає й характеризує регіональну структуру національної економіки, виступає валовий регіональний продукт. Аналіз структури та динаміки даного показника, з одного боку, дозволяє визначити проблеми та ступінь збалансованості економічного розвитку країни, наявність певних асиметрій (диспропорцій) в територіальному розвитку, а з іншого, надає більш поглиблене уявлення про рівень стійкості національної економіки завдяки просторовому перерозподілу ресурсів країни, більш ефективному їх використанню, що є індикатором дієвості регіональної політики держави в умовах глобальних викликів та невизначеності.

У процесі формування й реалізації стратегії управління резильєнтним розвитком національної економіки країни, з врахуванням регіонального чинника, першочергові заходи мають бути здійснені за такими напрямками:

- визначення концепції (моделі) державної регіональної політики у воєнний та післявоєнний періоди, яку має обрати держава (модель поляризованого розвитку, точки росту, «центр-периферія», базові «опорні регіони»);

- проведення оцінювання стану соціально-економічного розвитку регіонів та рівня їх втрат в результаті воєнних дій, що може бути покладено в основу виокремлення декількох груп регіонів (наприклад, регіони ведення бойових дій, окуповані, частково окуповані, прифронтові, опорні, відносно безпечні регіони тощо), що дозволить обґрунтувати доцільність відновлення економіки або за довоєнною структурою, або обґрунтувати доцільність її зміни виходячи з умов, що склались – наявність ресурсної бази, стан виробничих потужностей, конкурентоспроможність продукції, інвестиційна привабливість території, стан об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури);

- розроблення загальнодержавної цільової програми та місцевих програм, спрямованих на відновлення ресурсного потенціалу територій, виробничих потужностей та об'єктів інфраструктури, стабілізації демографічної ситуації та підтримки малозабезпечених верств населення, відновлення та розвиток об'єктів соціальної сфери, створення сприятливих умов для ведення бізнесу та здійснення інвестиційної діяльності, збереження наявних та створення нових робочих місць, визначення необхідних обсягів та джерел фінансування заходів, що їх передбачено у відповідних програмах тощо;

- нормативно-правове забезпечення найбільш прийнятної моделі регіонального розвитку, що її буде обрано, та послідовна реалізація до досягнення визначених цільових параметрів у межах як окремих територій, так й країни в цілому;

- забезпечення життєдіяльності територіальних громад відповідно до чинних соціальних стандартів, зокрема, що тих стосуються забезпечення житлом, надання житлово-комунальних та інших послуг, розв'язання гуманітарних питань, що виникають, створення умов для інтеграції тимчасово переміщених осіб в економіку територіальних громад та реалізації власного підприємницького потенціалу;

– доповнення та внесення змін у чинне законодавство з метою розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо управління місцевим економічним розвитком, зміцнення власної фінансової бази, впровадження дієвих моделей внутрішньо- та між-регіонального співробітництва з органами державної виконавчої влади, бізнесом, міжнародними організаціями задля вирішення нагальних проблем розвитку окремих територій.

Підвищення рівня резильєнтності національної економіки за теперішніх умов потребує належної адаптації та ефективного використання відповідних інструментів управління, що є у розпорядженні держави, зокрема:

посилення ролі державного планування на усіх рівнях економічної системи із забезпеченням належного обґрунтування та дотримання відповідного змістовного взаємозв'язку між різними документами, що розробляються – стратегіями розвитку, прогнозами, програмами економічного і соціального розвитку, цільовими комплексними програмами, окремими локальними проектами;

розроблення та оперативна реалізація програм релокації бізнесу з регіонів, де продовжуються бойові дії, та його підтримка органами місцевої влади з метою якнайшвидшої інтеграції у господарський комплекс територій його нового розташування;

адаптація колишніх військовослужбовців до мирного життя – через реалізацію програм фахової підготовки та перепідготовки, створення спрощених умов для започаткування бізнесу тощо;

надання преференцій найслабшим регіонам – за принципом створення, у недавньому минулому, СЕЗ та територій пріоритетного розвитку – з метою залучення капіталу інвесторів, насамперед іноземних, впровадження сучасних інноваційних технологій, створення нових робочих місць, виробництва конкурентоспроможної продукції;

пряма державна фінансова підтримка «пріоритетних» регіонів через зміну пропорцій надходження податків між державним і місцевими бюджетами, запровадження нових місцевих податків, грантова підтримка окремих проектів відновлення територій, пільгове кредитування, використання інших можливостей фінансування регіонального розвитку.

РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

ФЕДОРЮК Людмила,

викладач Національної академії внутрішніх справ Україна
orcid.org/0009-0007-6856-248X

Пенсійне забезпечення в Україні є державною системою, яка є основною складовою системи соціального захисту населення. Управління фінансами пенсійного забезпечення здійснює Пенсійний фонд України. Система охоплює всіх непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким проводяться у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій [1].

Пенсійне забезпечення в Україні сьогодні турбує не тільки пенсіонерів. Це питання актуальне для всього суспільства.

Таким чином, реформування державної солідарної системи дає можливість перейти від пенсійного забезпечення до пенсійного страхування, що стимулює зусилля кожної людини до накопичення власних пенсійних коштів упродовж всієї трудової діяльності. Такі засади функціонування нового принципу забезпечення старості працюючих закладено і впроваджуються Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2].

Реформування пенсійного забезпечення в повоєнний період має за мету збільшити величину пенсії до 65 % від середньої заробітної плати. Організація пенсійної системи, яка відповідає вимогам ринкової економіки – є одним із найактуальніших завдань, яке необхідно вирішити владі в соціальній сфері.

Для призначення пенсії за віком (60 років для чоловіків та жінок) в 2024 році необхідно мати не менше 31 року страхового стажу. Тривалість необхідного страхового стажу щороку на рік зростатиме до 2028 року і становитиме 35 років.

Для зарахування страхового стажу фізичним особам-підприємцям, у тому числі, тим які знаходяться на загальній системі оподаткування, необхідно своєчасно сплачувати єдиний соціальний внесок та подавати річну звітність до органів державної податкової служби.

Дані звітності про дохід підприємця і сплату єдиного внеску завантажуються до системи персоніфікованого обліку Пенсійного фонду України та надалі використовуються для призначення пенсій, допомог в центрі зайнятості та інших соціальних виплат.

Фізичні особи-підприємці та особи, які провадять незалежну професійну діяльність, зобов'язані сплачувати єдиний внесок в розмірі, не меншому 22 % мінімальної зарплати, яка з 01.01.2024 становить 7100 грн, мінімальний єдиний (страховий) внесок – 1562 грн на місяць.

Максимальна величина доходу, яка підлягає оподаткуванню, складає 106 500 грн, відповідно, сума нарахованого єдиного внеску – 23 430 грн[3].

Розмір єдиного внеску змінюється при впровадженні законодавчих змін щодо розміру мінімальної зарплати.

Звільняються від сплати єдиного внеску фізичні особи-підприємці за себе, якщо вони отримують пенсію за віком, або є особами з інвалідністю, або досягли віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та отримують відповідно до законодавства пенсію чи соціальну допомогу (крім осіб, які провадять незалежну професійну діяльність).

У разі несплати або несвоєчасної сплати єдиного внеску виникає недоїмка, на яку нараховуються штрафні санкції та пеня.

Наявність недоїмки зі сплати страхових або єдиного внесків не дозволяє зарахувати до страхового стажу періоди діяльності в повному обсязі, і підприємець ризикує втратити право на отримання пенсії та інших соціальних виплат.

Єдиний внесок підлягає сплаті незалежно від факту відсутності доходу (прибутку) від діяльності.

В умовах воєнного стану багато роботодавців змушені були змінити порядок роботи шляхом встановлення неповного робочого часу для працівників, простою, надання працівникам відпусток без збереження заробітної плати на тривалий термін, запровадження дистанційної роботи, що, безумовно, вплинуло на оплату праці працівників.

При цьому не можна забувати, що проблема набуття застрахованими особами страхового стажу, який з 1 січня 2024 року становить 31 рік, напряду залежить від нарахованої заробітної плати, з якої сплачується єдиний соціальний внесок. Суми сплаченого єдиного соціального внеску менше мінімального розміру негативно впливають на набуття застрахованими особами страхового стажу.

Згода на отримання зарплати у розмірі менше мінімальної – це добровільне позбавлення себе належних соціальних виплат (за періоди тимчасової непрацездатності, перебування у відпустці тощо), а головне – це прямий шлях до злиднів у старості. Аби уникнути такої сумної перспективи, потрібно офіційно оформляти з

роботодавцями трудові договори, які передбачають відкрити, задекларовану виплату заробітків з належною сплатою страхових внесків.

Важливий показник для визначення розміру пенсії – розмір офіційно задекларованої заробітної плати. Часто трапляються ситуації, коли людина зі значною кількістю років страхового стажу отримує призначення пенсії невеликого розміру, подеколи навіть мінімального. Це наслідок впливу низького коефіцієнта заробітку, застосованого у формулі розрахунку пенсійної виплати. Найчастіше в таких ситуаціях опиняються ті, хто погоджувався на мінімальний заробіток з умовою отримання додаткової зарплати «в конверті». Пропонуючи працівнику такий вид розрахунку за роботу, працедавець керується прагненням заощадити на сплаті страхових внесків, ігноруючи право працівника на соціальний захист і справедливо заслужену пенсію.

Необхідно пам'ятати, що за мінімальних заробітків та мінімальних внесків на вищу пенсію, ніж мінімальна, годі й розраховувати, а за нелегальних умов праці можна взагалі залишитися без пенсійного забезпечення[4].

Цифровізація економіки України вимагає застосування нових підходів.

Електронна трудова книжка – цифровий варіант паперової трудової книжки. Її впроваджено для вдосконалення обліку трудової діяльності, мінімізації ризику втрати чи пошкодження документів, зручності та оперативності отримання громадянами державних послуг у режимі онлайн – без черг та зайвих паперів.

Оцифрування трудових книжок передбачає накопичення, зберігання та використання інформації про набуті працівником стаж роботи, освіти, кваліфікацію для підтвердження наявного трудового стажу під час укладання трудових договорів, призначення пенсій тощо.

Наявність електронної трудової книжки забезпечує зручний доступ працівників до даних про свою трудову діяльність, набутий страховий стаж, а в майбутньому – можливість автоматично оформити пенсію без відвідування Пенсійного фонду України.

Перехід до електронного формату документації, як складова загального процесу цифровізації країни, передбачає оцифрування і паперових трудових книжок [5].

За даними відділу якості життя Інституту демографії, до повномасштабної війни в Україні було близько 15,7 млн працюючих громадян і майже 11 млн пенсіонерів. Тобто на одного пенсіонера припадало приблизно півтора працівника (не враховуючи зарплати в

конвертах). Наскільки ситуація погіршилася, можна буде зрозуміти на підставі перепису населення після війни. Адже частина українців можуть не повернутися, багато громадян загинули, інші зазнали поранень і стали непрацездатними. Тож скоротиться кількість громадян, які можуть платити внески до Пенсійного фонду України на утримання пенсіонерів. В Інституті демографії вважають, що **майбутнє пенсійної системи та економіки загалом визначатимуть три фактори:** як довго триватиме війна; скільки українців повернеться додому з-за кордону; як швидко вдасться відновити чи створити нові робочі місця. Саме тоді стане зрозуміло, чи буде з чого платити пенсії нинішнім та майбутнім пенсіонерам. Експерти ж радять громадянам уже зараз думати про власні накопичення [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що проблема нестачі пенсійних внесків та кризове зниження чисельності їх потенційних платників в Україні вимагають побудови актуальних принципів пенсійного забезпечення в повоєнний період на основі обов'язкового запровадження системи накопичувальних рахунків, можливості «купівлі» недостатніх років страхового стажу, коригування пенсійного віку шляхом затвердження відповідного пенсійного законодавства в Україні. Зазначені методи дозволять зняти навантаження на Пенсійний фонд і Державний бюджет України, сформулюють передумови для забезпечення достатнього рівня життя майбутнім пенсіонерам. Також потрібно врахувати і той факт, що реформування пенсійного забезпечення не можливо без ряду реформ в суміжних сферах, таких як фінансова, податкова та соціальна.

Список використаних джерел

1. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1999 р. № 1788-XII. Дата оновлення: 15.07.2021. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T178800?an=1> (дата звернення: 22.04.2024).

2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 22.04.2024).

3. Роботодавцям про мінімальний страховий внесок. URL: <https://rv.tax.gov.ua/media-ark/local-news/760836.html#:~:text=%D0%97%20%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D1%8F%D0%B4%D1%83%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%86%D0%B5%3A%20%D0%B7,22%20%25%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%208000%20%D0%B3%D1%80%D0%BD> (дата звернення: 22.04.2024).

4. Про що необхідно дбати, щоб гідну пенсію мати. URL: <https://www.pfu.gov.ua/cv/410444-pro-shho-neobhidno-dbaty-shhob-gidnu-pensiyu-maty/> (дата звернення:22.04.2024).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі: Закон України від 05.02.2021 р. № 1217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-20#Text> (дата звернення:22.04.2024).

6. Що буде з пенсіями в Україні після війни та які варіанти пропонує уряд URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230407-shho-bude-z-pensiyamy-v-ukrayini-pislya-vijny-ta-yaki-varianty-proponuye-uryad/>(дата звернення:22.04.2024).

КІБЕРСТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

ШКУРОПАДСЬКА Діана,

*старший викладач Державного торговельно-економічного
університету, Україна
orcid.org/0000-0002-6883-711X*

Кіберстійкість держави – це здатність країни ефективно захищати свої інформаційні та кібернетичні системи від різних загроз, таких як кібератаки, кібершпигунство, кібертероризм тощо. Кіберстійкість держави стає все більш важливою у сучасному світі, де кіберзагрози мають серйозні наслідки для національної безпеки, економіки та суспільства загалом.

Кіберстійкість передбачає спроможність всіх суб'єктів кібербезпеки своєчасно ідентифікувати загрози кібербезпеці, розбудовувати захист, впроваджувати інструменти виявлення кібератак, забезпечувати належну реакцію на них та швидко відновлювати стабільну роботу під час та після кібератак [2]. Стійкість критичної інфраструктури України в умовах активних військових дій, ракетних ударів і постійних бомбардувань є прикладом здатності країни протистояти кіберзагрозам. Зокрема, українська ІТ-інфраструктура продемонструвала надзвичайну стійкість. У 2023 році українськими аналітиками безпеки було зафіксовано та оброблено 1105 кіберінцидентів, що на 62,5 % більше, ніж у 2022 році [1].

Після початку повномасштабної агресії росії проти України українські кіберфахівці перебувають на передовій світової кібервійни.

Європа вивчає наш досвід і посилює повноваження власних відповідальних органів у зв'язку зі збільшенням кількості атак і зміною тактики російських хакерів. Значення індексу кібербезпеки України та країн ЄС у 2024 р. наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Індекс кібербезпеки України та країн ЄС у 2024 р.

№	Країни	Індекс	Рівень
1	Естонія	99	достатній
2	Іспанія	98	достатній
3	Литва	98	достатній
4	Франція	98	достатній
5	Люксембург	97	достатній
6	Німеччина	97	достатній
7	Латвія	97	достатній
8	Нідерланди	97	достатній
9	Португалія	97	достатній
10	Бельгія	96	достатній
11	Італія	96	достатній
12	Фінляндія	96	достатній
13	Швеція	94	достатній
14	Греція	94	достатній
15	Австрія	94	достатній
16	Польща	94	достатній
17	Данія	92	достатній
18	Хорватія	92	достатній
19	Словаччина	92	достатній
20	Угорщина	91	достатній
21	Кіпр	89	достатній
22	Ірландія	86	достатній
23	Мальта	83	достатній
24	Румунія	76	достатній
25	Словенія	75	достатній
26	Чехія	74	достатній
27	Болгарія	67	середній
28	Україна	65	середній

Джерело: [3]

Індекс кібербезпеки розраховує американська страхова компанія FM Global за такими критеріями: правові заходи, технічні заходи, організаційні заходи, розвиток потенціалу та співпраця. У 2024 році 26 країн ЄС мають достатній рівень кібербезпеки, Болгарія та Україна – середній рівень.

7-8 лютого у Києві відбувся Kyiv International Cyber Resilience Forum 2024, присвячений темі «Стійкість у кібервійні». Цей захід зібрав представників влади та бізнесу, кіберспільноти, технологічних

компаній та провідних експертів галузі. Під час заходу відбулася зустріч Агентства ЄС з кібербезпеки (ENISA), Національного координаційного центру кібербезпеки (НКЦКЦ) та Держспецзв'язку України (ДССКЗК). За результатами проведених консультацій було узгоджено робочий план співпраці на наступні два роки. Документ містить понад 20 конкретних кроків, спрямованих на підтримку України на шляху до членства в ЄС, гармонізацію законодавства у сфері кібербезпеки, обмін експертами тощо [4].

Кіберстійкість України в умовах війни стає критично важливою, оскільки кібератаки є одним із засобів ведення війни. У таких умовах Україна повинна зосередитись на кількох аспектах забезпечення кіберстійкості:

- вдосконалити свої заходи захисту, виявлення та відповіді на кібератаки, а саме посилювати кібербезпеку в урядових установах, критичних інфраструктурах, військових системах та в цивільному секторі.

- активно співпрацювати з іншими країнами та міжнародними організаціями у сфері кібербезпеки, обмінюватись інформацією про кіберзагрози, спільні навчання та розробку міжнародних стандартів кібербезпеки.

- розвивати кадровий потенціал у сфері кібербезпеки шляхом підвищення кваліфікації фахівців та освіти громадськості щодо кіберзагроз.

- створити резерви кіберзахисників, які будуть готові відповідати на кібератаки у разі потреби.

Список використаних джерел

1. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Звіт оперативного центру реагування на кіберінциденти ДЦКЗ. 2023. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/2023-roku-kilkist-zareyest-rovanih-kiberincidentiv-zrosla-na-62-5-zvit-operativnogo-centru-reaguvannya-na-kiberincidenti-dckz>

2. Національний інститут стратегічних досліджень. Формуючи нову стратегія кібербезпеки України: чи можемо уникнути помилок першої спроби стратегування? 2021. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/tezy-dubov-2.pdf>

3. FM Global Resilience Index (2023). Research & Resources. FM Global. Johnston. URL: <https://www.fmglobal.com/research-and-resources/tools-and-resources/resilienceindex/explore-the-data/?&cr=PRT&sn=ex>

4. Kyiv International Cyber Resilience Forum 2024. URL: <https://cyberforumkyiv.org/>

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ

ЯВОРСЬКА Тетяна,

*професор Львівського національного університету
імені Івана Франка, Україна
orcid.org/0000-0001-7557-5683*

Права та інтереси споживачів належать до одних з основних пріоритетів державної політики розвинутих країн світу. Коли споживач купує страхову послугу часто постають питання про його відповідальність за знання того продукту, що він купує? Чи справедливо організований процес продажу страхової послуги споживачеві? Ще більше питань та застережень виникає в умовах воєнного стану в Україні. Воєнні дії на території України завдають значних руйнувань, пошкодження майна та інфраструктури, вносять принципові корективи й у відносини між страховими компаніями та споживачами – фізичними та юридичними особами. Виникає ще більше запитань – чи війна є підставою для невиконання зобов'язань за договором страхування? У яких випадках страхова компанія може відмовити у страховій виплаті? Якщо майно знищене ракетним ударом, чи отримає виплату страхувальник? Усе це актуалізує проблеми захисту прав та законних інтересів споживачів страхових послуг, особливо в умовах війни в Україні.

Саме війна є класичним винятком з правил страхування, за яким немає жодних виплат. З 2014 року страховики доповнили страхові поліси підставами для відмови у виплаті страхового відшкодування за наслідками втрат внаслідок війни. Якщо майно страхувальника пошкоджено або знищено внаслідок бойових дій (наприклад, артилерійськими снарядами), такі збитки не покриваються страховиком. Страхові компанії включають окреме «воєнне» застереження у свої поліси – не діють у зоні бойових дій та на окупованій території України.

З початку російського вторгнення найбільші страхові компанії України підтвердили чинність договорів страхування та свої зобов'язання з відшкодування за страховими випадками з врахуванням вище означених винятків. Іншими словами, страховий поліс діє незалежно від оголошення воєнного стану в Україні та містить стандартне застереження про форс-мажорні обставини, що застосовується до інших видів полісів. Вітчизняні страховики не покривають «воєнні» ризики та виключають зі своїх страхових полісів зони конфліктів і непідконтрольні уряду території. У інших випадках, страхові компанії мають виконувати свої зобов'язання, відшкодовувати зазначені в договорах суми в разі виникнення ДТП, пошкодження майна тощо.

На нашу думку, основними завданнями системи захисту прав споживачів страхових послуг мають бути:

- створення законодавчих підвалин функціонування системи з обов'язковим визначенням прав, обов'язків та відповідальності її учасників;

- організація ефективного державного захисту прав споживачів страхового ринку – створення спеціального органу з питань захисту прав споживачів фінансових послуг, у тому числі страхових;

- формування ринкових механізмів досудового вирішення спорів зі споживачами страхових послуг;

- утворення за сприянням держави громадських об'єднань (на основі споживачів) для здійснення контролю за дотриманням законодавства у питаннях захисту прав споживачів страхових послуг.

Споживачі мають право на: захист своїх прав державою; належну якість послуги; безпеку продукції (послуги); право на необхідну, доступну і своєчасну інформацію про продукцію (послугу); право на відшкодування збитків, заподіяних продукцією неналежної якості; право на звертання в суд та інші уповноважені органи державної влади за захистом порушених прав; об'єднання в громадські організації споживачів [1].

Споживачами залежно від договору страхування чи отриманих послуг, є [2]:

- дієздатна фізична особа, яка заявила про свій намір укласти договір страхування – заявник;

- дієздатна фізична особа, яка уклала зі страховиком договір страхування – страхувальник;

- дієздатна фізична особа, яка визначена договором страхування для отримання страхової виплати – вигодонабувач;

– дієздатна фізична особа, майновий інтерес якої забезпечений страховим захистом – застрахована особа.

Провівши аналіз чинних норм щодо захисту прав споживачів, вважаємо, що споживачами страхових послуг є дієздатні фізичні особи, які хочуть придбати страхові послуги або вже їх отримують у власних інтересах або в інтересах іншої фізичної особи на підставі закону чи страхового договору, укладеного з їх надавачем.

Враховуючи нові підходи у вітчизняному законодавстві щодо захисту прав споживачів, визначаємо, що споживачі страхових послуг мають права на:

- захист державою своїх прав та законних інтересів;
- вільний вибір страхових компаній чи страхових посередників;
- отримання якісних та безпечних страхових послуг;
- отримання достатньої інформації про страхові послуги і її надавача для ухвалення свого обґрунтованого рішення;
- ознайомлення з умовами надання страхової послуги та проєкту договору до його укладання;
- дострокове припинення договору страхування на умовах визначених законодавством чи договором;
- отримання страхового відшкодування за умовами договору страхування;
- можливість отримання справедливого та незалежного вирішення спору у досудовому порядку.

Вважаємо, що мають зазначатися й критерії якості послуг страхового ринку (страхових, перестрахових послуг). Серед них пропонуємо такі:

- надання страхової послуги у відповідності діючому законодавству;
- отримання якісних страхових (перестрахових) послуг необтяжливо за допомогою сучасних засобів комунікації;
- доступність страхових послуг усім категоріям одержувачів, а інформація, що надається повинна забезпечувати правильне розуміння суті страхової (перестрахової) послуги;
- безпечність виконання учасниками страхового ринку своїх зобов'язань за законодавством та договором страхування.

Національний банк України у позасудовому порядку розглядає скарги споживачів фінансових послуг, у тому числі й споживачів страхових послуг. Скаргу споживач має право надсилати у паперовому вигляді і онлайн. Активні процеси діджиталізації зумовили запровадження на веб-порталі НБУ відповідного розділу

для подання скарг онлайн. Найчастіше звернення щодо діяльності страхових компаній стосуються того, що споживач:

- отримав не в повному обсязі відшкодування або не отримував його узагалі;

- може отримувати відшкодування матеріальних збитків, розміри яких відрізняються від фактичних, що пов'язано із експертним висновком залученого фахівця страхової компанії. Найчастіше головні причини таких звернень такі:

- порушення норм законодавства зі сторони страхової компанії;
- надання неправдивих даних про настання страхового випадку з боку споживача.

При інтеграції української правової системи у європейську, громадяни отримають доступ до повного асортименту страхових послуг. Це дисциплінуватиме учасників страхового ринку виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками. З метою ефективного регулювання та нагляду за страховими ринками вітчизняним державним органам влади необхідно співпрацювати з європейськими організаціями у частині питань, що стосуються суперечливих фактів. Це необхідно для вироблення практичних рекомендацій з урахуванням особливостей розвитку нашої держави.

Список використаних джерел

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 10 червня 2023 року, № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20>. (дата звернення: 04.03..2023)

2. Про страхування: Закон України від 18 листопада 2021 року, № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>] (дата звернення: 23.11.2023)

ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ХХІ СТ.

МІКРОЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ СУСПІЛЬНОГО РОВИТКУ: ОРІЄНТИРИ ДЛЯ НОВИХ УМОВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

АРТЬОМОВА Тетяна,

головний науковий співробітник Державної установи

«Інститут економіки та прогнозування

Національної академії наук України», Україна

orcid.org/0000-0001-8511-9681

Процес розширеного відтворення і поступального розвитку в ринковій системі господарювання здійснюється на власній основі і продукується конкурентними відносинами. Конкуренція постійно розширює існуючий та створює новий попит на споживчі блага, знаряддя та засоби праці. Зі збільшенням та якісною зміною попиту (споживання) виникає потреба у розширенні виробництва при одночасному поглибленні поділу праці. Останнє в ринковій системі відтворення зумовлює диференціацію як самого виробництва, так і його економічних суб'єктів. Між ними розширюється обмін, сприяючи зростанню споживання, і, як наслідок, новий виток розвитку виробництва. При цьому важливо враховувати, що видозміна та динаміка чисельності економічних суб'єктів обумовлюється трансформацією прав та відносин власності.

На рубежі ХІХ–ХХ ст. провідним суб'єктом висхідного розвитку економіки ринкового типу стала підприємницька структура корпоративного типу (т. з. корпорація-1), яка з середини ХХ ст. трансформувалася в транснаціональну організацію ієрархічно-мережевого типу – корпорацію-2 [1, с. 8–20]. До кінця 1990-х рр. у світі налічувалося приблизно 30 компаній з оборотом капіталу у 30–70 млрд дол. (з них 2–3 корпорації перевищували зазначений рівень). На частку таких фірм припадало близько 10% світового ВВП, який до початку ХХІ століття перевищував 50 трлн. дол. Середня величина товарообігу цих компаній наприкінці ХХ ст. становила 40 млрд дол. (корпорації «першого кола»), у наступних 30 фірм з оборотами у 10–30 млрд дол., середній показник товарообігу коливався в межах 15 млрд дол. 50 фірм мали обороти в 5–10 млрд дол. Середня

величина прибутку для компаній «першого кола» становила 3,5 млрд дол., для компаній «другого кола» – 2 млрд дол. З тридцяти компаній «першого кола» 12 дислокувалися у США, 8 – у Японії, 10 – у Європі (з них 5 німецьких, 2 англо-голландські, 1 англійська, 1 голландська, 1 швейцарська).

Нерівномірність розвитку відносин власності зумовлює нерівномірність розвитку й відтворення ринкової системи в різних країнах світу. Відомі відмінності у рівнях економічного розвитку розвинених країн і країн з ринками, що розвиваються. Але відмінності у продуктивності праці, темпах та душових показниках добробуту характерні і для заможних країн. Так, на думку фахівців, у сучасній Британії можна спостерігати феномен певного відставання за конкурентними позиціями. Таке відставання є довгостроковим, адже спостерігається з останньої третини XIX ст., коли британський бізнес не зміг скористатися результатами хвилі нових відкриттів.

Вважається, що британський промисловий капітал з останньої третини XIX ст. еволюціонував повільніше за американський, німецький, а згодом і японський. Тут триваліше зберігалася домінуюча роль фабрики як суб'єкта господарювання, відчувався брак «ембріонів» фірм, які знаходяться на рівні «корпорації-2», або є близькими до цього. Наприкінці 1990-х рр. лише одна британська компанія відповідала кількісним критеріям «корпорації-2», шість компаній наближалися до рівня «другого кола». Повільніша еволюція відносин власності, на думку фахівців, зумовила втрату британською економікою позицій світового лідера понад сто років тому, так само як і її теперішнє відставання від США, Японії та Німеччини [2]. Водночас порівняння провідних британських виробників із французькими та італійськими демонструє переваги перших. Воно відбивається й у відповідно сильніших позиціях Британії у світовій економіці. Отже, відмінності у рівнях розвитку та могутності суб'єктів мікроекономічного рівня зумовлюють особливості відтворення ринкової системи у різних країнах і навпаки.

Втім, починаючи з 2000-х рр., *активними суб'єктами ринкової системи відтворення стають так звані приховані чемпіони* – публічно маловідомі вузькоспеціалізовані фірми середньої ланки з оборотами капіталу не більше 5 млрд. дол. Займаючи від 50 до 95 % обсягів світового ринку у своїй підприємницькій ніші, приховані чемпіони починають визначати експортну потужність національних економік, яка переважно визначається не абсолютними показниками, а часткою експорту на душу населення. За деякими даними, з 3 тис. таких компаній половина дислокується у Німеччині, 13% – у США,

7 % – у Китаї; у Норвегії, Фінляндії, Бразилії налічується до півтора десятка таких фірм. При цьому в Німеччині, Австрії, Швейцарії на 1 мільйон зайнятого населення припадає 14–16 компаній-прихованих чемпіонів; у США – 1,2; у Китаї – 0,1.

Успіх на глобальних ринках для прихованих чемпіонів забезпечує розвиток індустрії, передусім машинобудування. Отже, попри усталену думку, найважливішим джерелом ефективного відтворювального процесу і конкурентоспроможності країни служать, поряд з торгівлею і фінансами, розвинена промисловість та відповідні їй інституційні компетенції, у тому числі, ефективна система державного управління та управління корпоративними правами, що формує необхідні передумови для неоіндустріалізації.

Феномен компаній-прихованих чемпіонів привернув увагу науковців на рубежі століть. Основними факторами успішності прихованих чемпіонів вважаються [3]:

Інноваційний характер діяльності. Так, на інноваційні розробки у середньому звичайні компанії витрачають близько 3 % свого виторгу, великі фірми – 3,6 %, приховані чемпіони – 6 %. У глобальних корпораціях на 1 зайнятого припадає 6 зареєстрованих патентів, у прихованих чемпіонів – 31. При цьому останні витрачають кошти на інноваційний розвиток більш економно, бо один патент для глобальних гравців коштує 2,5 млн дол., тоді як для чемпіонів середньої ланки – 0,5 млн дол.

Висока якість продукції та сервісних послуг у поєднанні з доступністю ціни (ціна продукту компаній-прихованих чемпіонів лише на 10–15 % перевищує ціни їх найближчих конкурентів). *Якщо компанія не може забезпечити якісне обслуговування клієнта за місцем його дислокації або проживання, вона ніколи не зможе отримати статус прихованого чемпіона.* У великих компаній із клієнтами працює, як правило, 8 % службовців, у прихованих чемпіонів – 38 %.

Залучення та належна оплата послуг кваліфікованої праці. Відносно високі витрати підприємств пов'язані не з затратами на сировину, аутсорсинг, оренду, оплату відсотків за кредитами та ін., але насамперед із залученням високопрофесійних фахівців. При цьому, надаючи гідну зарплатню своїм співробітникам, приховані чемпіони невпинно стимулюють їх до підвищення продуктивності.

Сталість управлінських кадрів, які добре розуміють технологію та специфіку виробничих процесів, стратегічні цілі та практичні можливості фірми. Так, середній термін служби топ-менеджера у великій компанії становить 6 років, тоді як у середніх фірмах-

лідерах – 21 рік. Керівник тут, швидше, виконує функції інженера (технократа, за Дж. Гелбрейтом), ніж менеджера-організатора.

Низька залежність від залучення позикового капіталу. Адже основним джерелом інвестування для компаній-прихованих чемпіонів є власні ресурси і самофінансування.

Приховані чемпіони не потребують спеціальної макроекономічної політики; кластерної організації та налагодження супутніх галузей виробництва. Місцем дислокації вони обирають не мегаполіси, а невеликі міста та селища. Отже, якщо пощастить, моно-місце або «непомітна околиця», можуть стати кращим стартовим майданчиком для захоплення 90% світового ринку продукту.

Втім, в умовах нової реальності не лише компанії-приховані чемпіони, але й суб'єкти малого і середнього бізнесу здатні забезпечити високі конкурентні та експортні можливості для країни. Цікавий досвід у цьому контексті демонструє Італія. Відомо, що італійська економіка суттєво залежить від імпорту сировини та енергетичних ресурсів; не може повною мірою розраховувати на вигоди від використання родючої землі та зручного транспортного розташування. Природні особливості існування країни доповнюються специфікою національної промислової структури, обумовленої переважанням малих та дрібних фірм.

Здавалося б, Італія аж ніяк не повинна входити до першої десятки найрозвиненіших країн світу, але входить, обіймаючи в ній у різні роки від 5 до 9 позиції. Поясненням такого парадоксу, позначеного як «парадокс джмелю» (який за законами фізики не повинний літати, але літає), перейнявся відомий італійський економіст Джакомо Бекаттіні [4]. Ключ до розуміння феномену дав аналіз глобальних ринкових трансформацій. Так, на думку автора, стимульоване великими компаніями у післявоєнний період економічне зростання зумовило до кінця ХХ ст. насичення базових потреб для переважної кількості населення у розвинутих країнах. Споживачі стали більш вимогливими, а їх запити – менш стандартизованими і більш індивідуалізованими.

Італія, яка успадкувала від своєї багатовікової історії традиції ремісничої майстерності, любові до стилістичної досконалості, здатності задовольняти вишукані смаки, органічно вписалася в нову картину споживчих уподобань. Споконвічна майстерність у виготовленні одягу та взуття, меблів, предметів домашнього вжитку, тканин і кераміки, шкіряних виробів, ювелірних прикрас, модних аксесуарів та багато іншого виявилася широко затребуваною на найбільш вибагливих і платоспроможних ринках. Це забезпечило

значну експортну експансію Італії здебільшого за рахунок малих підприємств.

Для пояснення феномену інноваційної експортної експансії малих підприємств в умовах глобальних викликів *Бекаттіні апелює до теоретичної спадщини А. Маршалла, зокрема, до маршаллівського поняття промислового округу (промокругу) як специфічної екосистеми функціонування фірми.* Стаття Дж. Бекаттіні «Від «промислового сектора» до «промислового округу»: деякі міркування щодо одиниці виміру в аналізі промислової економіки» (1979) започаткувала становлення дистриктуалізму (*англ.* District – округ) як плідного напрямку економічного аналізу інноваційних факторів відтворювального циклу [5].

Переваги великого підприємства над малим традиційне пояснюються економією від масштабів виробництва. Втім, у промисловому окрузі – своєрідній просторовій конгломерації малих та середніх підприємств – технологічний процес розчленований на безліч фаз, кожна з яких виконується окремими підприємствами. Внаслідок цього економія від масштабу, внутрішня для великого підприємства, у промокругу є зовнішньою для окремих фірм, але внутрішньою для округу. Отже, на ринках, пов'язаних з окремими технологічними фазами, жорстка конкуренція економічних суб'єктів поєднується з глибоким зацікавленням у процвітанні округу загалом. Симбіоз конкуренції та кооперації у формі консорціумів, кредитних кооперативів, асоційованих служб надає округам дивовижної життєздатності, тому навіть у часи кризи вони почуваються краще за великі корпорації [4, р. 133].

Крім економії від масштабу найважливішим формотворчим чинником для промислового округу є індустріальна атмосфера. Це насамперед зв'язки підприємств з рідною землею, її культурним ландшафтом, родинними традиціями, ремісничим досвідом, місцевим патріотизмом. Конкурентне-коопераційні відносини в окрузі не дають підприємствам зупинитися на досягнутому, стимулюють до неупинного технологічного вдосконалення й розвитку виробництва. При цьому люди, так чи інакше причетні до виробництва товарів «для комфортного життя», самі мають прискіпливі споживчі смаки. У цьому сенсі *населення округу можна уподібнити до «безкоштовної лабораторії тестування якості продукції»* [4, р. 239]. Притаманні промисловому округу взаємозалежності поєднують цінності, знання та уподобання, створюючи неповторну індустріальну атмосферу, яка за допомогою формальних і неформальних інститутів охоплює усі

підприємства і технологічні процеси. Тож, промисловий округ виробляє не товар, а підприємницькі здібності [6].

У свою чергу, щоб користуватися перевагами участі в окрузі, підприємства повинні відповідати певним умовам, головними серед яких є вкоріненість у місцевому соціальному контексті, здатність «виділяти речовину соціального склеювання». У цьому зв'язку показовим неуспіхом завершилися спроби деяких транснаціональних корпорацій впровадитися в італійські промокруги з метою використати їхній секрет безперервної інновації. Адже куплені фірми, втративши живі формальні і неформальні зв'язки зі своїм оточенням, виявилися порожньою оболонкою для нових власників.

Специфіка соціокультурних зв'язків як інноваційної складової функціонування італійських округів суттєво обмежує можливості запозичення й тиражування їх досвіду. Втім привабливість цієї моделі щадної («нетравматичної») для суспільства неоіндустріалізації залишається досить високою. Економіка промокругів, звичайно, не охоплює всю Італію, зазначає Бекаттіні, але принаймні протягом двох останніх десятиліть вона є її найбільш динамічною частиною [7]. Дійсно, у 200 промислових округах Італії проживає менше чверті населення та працює близько однієї десятої зайнятих (але більше половини усіх зайнятих у промисловому секторі), які забезпечують майже 50% національного експорту, а в окремих сферах їхній внесок є ще більш відчутним.

Загалом досвід функціонування підприємств різної форми власності свідчить про важливість умілого управління нелінійними економічними процесами на мікрорівні економіки для забезпечення усталеного суспільного розвитку за доби наростаючої невизначеності. На нашу думку, такий досвід може бути корисним для повоєнного відновлення України і сформує соціально-економічні передумови для її подальшої успішної європейської інтеграції.

Список використаних джерел

1. Войтко С. В. Транснаціональні корпорації: навч. посіб. / С. В. Войтко, О. А. Гавриш, О. О. Корогодова, Т. Е. Моїсеєнко. К.: КПІ імені Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2016. 208 с.

2. 2023. Fortune Global 500. Електронний ресурс. URL: <https://fortune.com/ranking/global500/2023/search/>

3. Simon Hermann Hidden Champions – Aufbruch nach Globalia: Die Erfolgsstrategien unbekannter Weltmarktführer. Publisher: Campus Verlag GmbH (August 16, 2012). 447 p.

4. Becattini G. Calabrone Italia. Ricerche e ragionamenti sulla specificità Economica Italiana. Editore Il Mulino. 2007. 272 p.

5. Trullén J. Articles Giacomo Becattini and the Marshall's method. *Investigaciones Regionales – Journal of Regional Research*. 2015. № 32. P. 43–60. Електронний ресурс. URL: <https://www.redalyc.org/pdf/289/28942330004.pdf>

6. Becattini G. Le district industriel: milieu créatif. *Espaces et Sociétés*. 1992. № 66–67. P. 147–163.

7. *Becattini Giacomo* The Marshallian industrial district as a socio-economic notion. *Revue D'économie Industrielle*. 157/1ER Trimestre 2017. Pp. 13–32. Електронний ресурс. URL: <https://journals.openedition.org/rei/6507> DOI: <https://doi.org/10.4000/rei.6507>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

БАЄВА Ольга,

*доцент Національного фармацевтичного
університету, Україна
orcid.org/0000-0002-7770-2364*

У постіндустріальну епоху особливого значення з усіх видів економічних ресурсів набувають людські ресурси. Людський капітал визнаний найціннішим капіталом з усіх видів капіталу. Він розглядається як фактор виробництва і процес його накопичення є важливим для соціально-економічного розвитку країни.

Створення теорії людського капіталу мало значний вплив на розвиток економічної науки. Цьому сприяли такі фактори як: дослідження проблем людини та активізація творчого потенціалу людини. Теорія людського капіталу допомагає дослідити людський розвиток, роль освіти та охорони здоров'я населення в суспільному відтворенні, мотивацію, економічне зростання тощо [1].

Основи теорії людського капіталу було закладено ще на початку 50-60 роках ХХ ст. такими відомими науковцями як Дж. Мінцер [2], Г. Беккер [3], Т. Шульц [4], Е. Денісон [5]. Усі автори виділяють свої ключові моменти в теорії людського капіталу. Людський капітал вони переважно трактували як наявний запас знань, навичок та мотивації. Він, на їх думку, є джерелом майбутніх заробітків, а здатності людини

будуть розвиватися якщо інвестувати в освіту, навчання на підприємстві та охорону здоров'я.

Подальше розкриття теоретичних основ і змісту людського капіталу внесли вчені І. Фішер, Л. Тороу, М. Фрідмен, Ф. Махлуп, У. Петті, А. Сміт, та інші.

Вчений економіст неокласичного напрямку І. Фішер [6] до людського капіталу включав природжені здібності, освіту, талант, кваліфікацію. Він вводив людину до складу капіталу нарівні з іншими матеріальними об'єктами. До структурних елементів капіталу він відносив: здатність до праці, вміння, психологічні особливості, суспільні та культурні якості людини. Фішер запровадив теорію «всеосяжного капіталу». З його позиції, діяльність людей слід спрямовувати на досягнення практичного результату, а капіталом є все те, що приносить дохід.

Американський дослідник Л. Тороу [7] визначив людський капітал як виробничі здібності, обдарування, знання людини, повага до політичної і соціальної стабільності, здатність людей виробляти предмети та надавати послуги.

Американський економіст М. Фрідмен [8] відмічав, що «людський капітал» слід віднести до п'яти основних форм багатства, що приносять доходи, поряд з грошима, акціями, облігаціями та фізичними благами. Кожна з цих форм багатства, на його думку, може приносити дохід у грошовій та негрошовій формах. У концепції Фрідмена людський капітал трактується як дисконтована оцінка суми трудових доходів, які суб'єкт може одержати протягом життя.

Австрійський і американський економіст, один із перших дослідників «економіки знань» Ф. Махлуп [9] відносив до людського капіталу вдосконалення, що сприяють підвищенню фізичних і розумових здібностей людини. Він вважав, що до розвитку країн призводять підвищення рівня освіти, самоосвіта, розширення досвіду, заходи з охорони здоров'я тощо.

Англійський економіст У. Петті оцінював грошову вартість виробничих здібностей людини та першим висловив думку про те, що люди являють собою багатство [10].

Шотландський економіст А. Сміт розробив теорію трудової вартості і порівнював людину, яка має професію, з дорогою машиною. Він наголошував, що основний капітал суспільства складається з матеріального багатства та корисних здібностей людини [11].

Українські вчені приділяли більше уваги продуктивним силам людини та процесу інвестування в розвиток людського капіталу.

З урахуванням сучасних тенденцій, авторське розуміння поняття «людський капітал» слід розглядати як інвестиції в людські ресурси у вигляді витрат на створення системи корпоративної мотивації, інформаційної бази знань, розвиток ефективної системи підтримки здоров'я населення та соціального захисту, формування необхідного рівня різноманітного людського потенціалу.

Джерелами формування та розвитку людського капіталу є галузі освіти, охорони здоров'я, культури, інших соціально-економічних умов життя та розвитку людини.

На сучасному етапі, теорія людського капіталу доводить, що залучення інвестицій в охорону здоров'я, освіту та розвиток людей підвищує конкурентоспроможність та економічну ефективність підприємств. Активізація творчого потенціалу людини та розвиток висококваліфікованої робочої сили сприяє економічному зростанню економіки.

На основі теорії та практики людського капіталу успішно розвиваються провідні європейські країни. Швеція модернізувала свою економіку та повернула лідерські позиції у світовій економіці, Фінляндія за короткий час перейшла від сировинної до інноваційної економіки.

У глобалізованому світі необхідним стає відтворення людського капіталу на якісно новому рівні професійних знань, формування компетентностей, які здатні забезпечити високу конкурентоспроможність національної економіки. Під тиском жорсткої конкуренції за людські ресурси провідні компанії світу підвищують вартість людського капіталу намагаючись залучити кваліфікованих спеціалістів. Багато країн зацікавлені в отриманні готових кваліфікованих кадрів у зв'язку з браком власних спеціалістів високого рівні. Криза економічних, соціальних, політичних та культурних відносин впливає на інтелектуальну міграцію людського капіталу. Формування інтелектуального капіталу відбувається декількома шляхами: підвищення якості освіти та науки, внутрішня міграція працівників з комерційних структур у наукові, імміграція наукових кадрів. Залучення, вдосконалення та збереження інтелектуального людського капіталу є першочерговим завданням розвинених країн [12].

Формування людського капіталу ХХІ ст. здійснюється на базі знань та професійних навичок, яким притаманне креативність, критичне мислення, оволодіння передовими технологіями, підвищення кваліфікації. Людський капітал сьогодні виступає потужним фактором економічного зростання, оскільки він здатний продукувати нові

знання та запроваджувати інновації. Саме тому країни світу почали будувати економіку, яка базується на інформації та знаннях.

Перехід до інформаційного суспільства стимулює інноваційний розвиток економіки, оскільки інтелектуальний капітал відіграє вирішальну роль у забезпеченні успішних зрушень на шляху інноваційного розвитку держави, актуалізує використання інтелектуально-інноваційного чинника в суспільному розвитку, стимулює розвиток інтелектуальної праці та впровадження у суспільне виробництво новітніх технологій, винаходів, наукомістких продуктів, програм, передових ноу-хау тощо. В інформаційному суспільстві визначальну роль відіграють сфери, в яких накопичуються інформаційні знання суспільства [13], [14].

Запровадження економіки знань в Україні та її цифровізації потребує підвищення якості людського капіталу. Збільшення інвестицій в освіту, охорону здоров'я та соціальний захист населення покращить рівень індексу людського капіталу та буде мати позитивний вплив на інноваційний розвиток національної економіки із сталим розширенням видів економічної діяльності.

За даними національного інституту стратегічних досліджень, однією з головних цілей цифрової трансформації економіки в Україні на 2024 р. є збільшення частки ІТ у ВВП країни до 10 %. Задеклароване стратегічною метою уряду збільшення частки ІТ у ВВП країни у сфері цифрової трансформації економіки у 2024 р., упровадження інноваційних проектів у 2024 р. стосовно дослідження зовнішніх ринків і стану стійкості вітчизняної економіки сприятимуть залученню значних незайнятих ресурсів для забезпечення потреб відбудови української економіки, наповнення державного бюджету та розвитку вітчизняних цифрових екосистем з високою доданою вартістю [15].

Економіка сучасного розвитку потребує випереджуючого розвитку людського капіталу, індивідуалізації інтелектуальної праці, трансформації людських ресурсів, створення творчого креативного середовища та соціально-економічного простору.

Список використаних джерел

1. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / А. М. Колот та ін. Київ : КНЕУ, 2009. 711 с.
2. Mincer J. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *Journal of Political Economy*. 1958. Vol. 66. № 2. p. 281–302.

3. Becker G. Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd Ed. Ch.: University of Chicago Press. 1964. 187 p.
4. Shultz T. Investment in Human Capital: The role of Education and of Research. New York: The Free Press. 1971. 324 p.
5. Denison E. The Sources of Economic Growth in the US and Alternative Before US. N.Y.: Committee for Economic Development. 1962. 297 p.
6. Fisher I. The Nature of Capital and income. London, 1927. 235 p.
7. Tnurow L. Investment in Human Capital. Belmont, 1970. 121 p.
8. Friedman M. A Theory of the Consumption Function. N.J.: Princeton University Press, 1957. P. 226.
9. Machlup F. The Economics of Information and Human Capital. N.J.: Princeton University Press, 1984. P. 419.
10. Петті У. Політична арифметика. Hansebooks, 2018. 105 с.
11. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Київ : Port-Royal, 2001. С. 26–56.
12. Баєва, О. (2023). Причини та наслідки інтелектуальної міграції людського капіталу. *Економіка та суспільство*, (52). <https://doi.org/10.32782/10.32782/2524-0072/2023-52-13>
13. Баєва, О. (2023). Державне регулювання людського капіталу як визначальний фактор розвитку економіки. *Економіка та суспільство*, (47). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-30>
14. Подра О.П. Інвестування розвитку людського капіталу в системі чинників інформаційного суспільства: дис. канд. екон. наук: 08.00.07. Хмельницький, 2013. 275 с.
15. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Січень 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-sichen-2024> (дата звернення: 20.04.2024).

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ SMART-МІСТ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

БОЙКО Людмила,

аспірант Державного торговельно-економічного

університету, Україна

orcid.org/0000-0002-6272-1298

В епоху інформаційно-комунікаційних технологій вектор розвитку суспільства та економіки визначається глобальними цифровими трендами та сучасними моделями управління. З огляду на всеохоплюючі процеси цифровізації та урбанізації, однією із найбільш ефективних та своєчасних є концепція технологічно продуманих SMART-міст.

SMART-міста – це інноваційні міста, основою діяльності яких є новітні технології та інші засоби, які використовуються для поліпшення якості життя громадян, підвищення конкурентоспроможності та ефективності роботи міст. Цей динамічний підхід також передбачає забезпечення відповідності змін потребам сучасного та майбутніх поколінь у контексті соціально-економічних, екологічних та культурних аспектів [1].

Суть стратегії SMART-розвитку міст охоплює збір та аналіз великих обсягів даних для прийняття управлінських рішень органами місцевого самоврядування, забезпечення доступу до публічної інформації та прозорості у процесах управління. Також з метою посилення здатності забезпечувати громадян якісними та доступними публічними послугами дана концепція передбачає формування мережі зв'язків та партнерств між органами влади, представниками бізнес-сектору та організаціями громадянського суспільства. На відміну від «традиційного» міста, SMART-місто має оновлену, функціональну та віртуалізовану систему можливостей і сервісів для громадян, характеризується зручною фізичною інфраструктурою, а також високою культурою залучення громадян до розвитку міста [2].

Основними складовими концепції SMART-міста є [3]:

- розумна економіка – економіка, що базується на інформаційно-комунікаційних технологіях та передбачає розвиток електронного бізнесу і електронної комерції; підвищення продуктивності є важливою ознакою економіки такого міста;
- розумні громадяни – мешканці міст мають високий рівень освіти та професійних компетентностей і активно беруть участь у громадському житті міста;

- розумне урядування – система електронного урядування, яка включає різноманітні цифрові системи для взаємодії з громадянами; делегування функцій та розподіл влади є основою соціальної взаємодії між різними інституціями міста;

- розумна мобільність – місто функціонує на основі інноваційних і безпечних транспортно-логістичних систем, використовується інфраструктура ІКТ для поліпшення міського трафіку та забезпечення мобільності міського населення у повсякденному житті;

- розумне середовище – довкілля тісно пов'язане з енергією, оскільки ключовими принципами міста є енергоефективність, зменшення викидів парникових газів та заходи щодо охорони навколишнього середовища.

- розумне життєзабезпечення – управління освітленням, кліматом, вентиляцією, електроприладами та системами безпеки здійснюється за допомогою одного пристрою – пульта або смартфона.

Варто зазначити, що оптимізація управління системами та пристроями у SMART-містах відбувалася паралельно із збільшенням кількості пристроїв, під'єднаних до глобальної мережі, зумовленого стрімким розвитком Інтернету речей.

Дослідник Алан Лучас розглядав Інтернет речей як можливість людей і пристроїв взаємодіяти при будь-яких обставинах і в будь-який час завдяки поєднанню різних технологій[4]. В той же час в дослідженні проведеному Інтернет-співтовариством (ISOC) Інтернет речей визначається як використання можливостей обчислювальної техніки та під'єднання до мережі Інтернет девайсів, датчиків, побутових предметів, що дозволяє пристроям здійснювати обмін і використання даних з мінімальним втручанням людини [5].

Останнім часом люди почали активніше використовувати під'єднані пристрої, оскільки їх кількість та різноманітність динамічно зростає. Звичні фізичні об'єкти обладнані спеціальними датчиками та сенсорами стають в рази зручнішими і більш функціональними у використанні, адже ними можна управляти через мережу Інтернет. Не існує вичерпного списку об'єктів, які можна підключити до глобальної мережі, будь-який предмет може стати частиною великої під'єднаної системи і стати SMART-об'єктом. Відповідно сукупність таких об'єктів утворює SMART-будинки, SMART-виробництва та SMART-інституції, які стають елементами сучасного SMART-міста.

Саме розвиток інформаційно-комунікаційних технологій спричинив появу концепції SMART-міст, управління якими сьогодні

здійснюється на основі роботи датчиків для збору різноманітних даних, наприклад про трафік у місті, енергоспоживання, стан систем водовідведення або про мобільність громадян. Обробка великих обсягів даних згенерованих датчиками вимагає впровадження методів глибокого навчання (deep learning) ще на етапі розробки моделей розумної інфраструктури міста. Такі методи передбачають створення спеціальних механізмів маршрутизації, що дозволяють безперервно отримувати та обробляти дані та уникати при цьому проблем з перенавантаженням мережі [6].

Отже, кількість населення у містах постійно зростає, новітні технології та інструменти з'являються з блискавичною швидкістю, а запит на цифрові альтернативи отримання публічних послуг зростає, тому SMART-міста є перспективною моделлю розвитку, яка сприяє покращенню якості життя громадян. SMART-міста відкривають широкі можливості для трансформації міського середовища, оптимізації управління ресурсами, підвищення конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу міст.

Список використаних джерел

1. Overview of key performance indicators in smart sustainable cities. ITU, 2014. 21 p. International Telecommunication Union: Website. URL: <https://www.itu.int/ssc/TS-Overview-KP>

2. Матвеева О., Мунько А. Упровадження концепції розумного міста у процесі цифрової трансформації України заради сталого розвитку. Науковий вісник: Державне управління. 2023. № 1 (13). С. 138–162. URL: [https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1\(13\)-138-162](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1(13)-138-162) (дата звернення: 24.04.2024).

3. Олешко А. А., Чернаєнко Д. В. Теоретичні основи розбудови SMART-міст України в трансформаційній економіці. Journal of Strategic Economic Research. 2024. № 6. С. 108–115. URL: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.6.11> (дата звернення: 24.04.2024).

4. Лучес А. Інтернет речей. Обладнання, компанії, люди, все. ITU News. – 2013.– № 6. URL: <https://itunews.itu.int/ru/Note.aspx&Note=4373>

5. Rose K., Eldridge S., Chaplin L. The Sinternet of Things: An Overview. Understanding the Issues and Challenges of a More Connected World. – The Internet Society (ISOC), October 2015. – 50 p. URL: <http://www.internetsociety.org/sites/default/files/ISOC-IoT-Overview-20151022.pdf>.

6. Bhattacharya, S., Somayaji, S. R. K., Gadekallu, T. R., Alazab, M., & Maddikunta, P. K. R. (2022). A review on deep learning for future smart cities. *Internet Technology Letters*, 5(1), e187.

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СПРИЯННІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

ГЛУШКО Олег,

операційний директор приватного підприємства

«Голден-фарм», Україна

orcid.org/0009-0005-5170-8011

З 24 лютого 2022 року Україна переживає складний період, пов'язаний із повномасштабним вторгненням Росії. Ця подія призвела до значних руйнувань, людських страждань та економічних втрат. І хоча в таких умовах увага влади зосереджена в першу чергу на можливості знизити потенційні втрати від війни, однак не повинні забуватися й інші важливі складові економічного розвитку.

В сучасних умовах на міжнародному ринку між компаніями в усіх секторах економіки триває серйозна конкурентна боротьба: підприємства використовують усі доступні можливості для того, аби досягти більшого охоплення ринку, а отже потенційно і більших прибутків. Однією із найважливіших характеристик у такому контексті стає інноваційний розвиток того чи іншого підприємства. Причиною цьому є те, що чим більш інноваційним у своїх підходах є підприємство, тим більш унікальні продукти воно може випускати, тим більшу якість вони матимуть, а отже й формуватимуть вищий попит на міжнародному ринку.

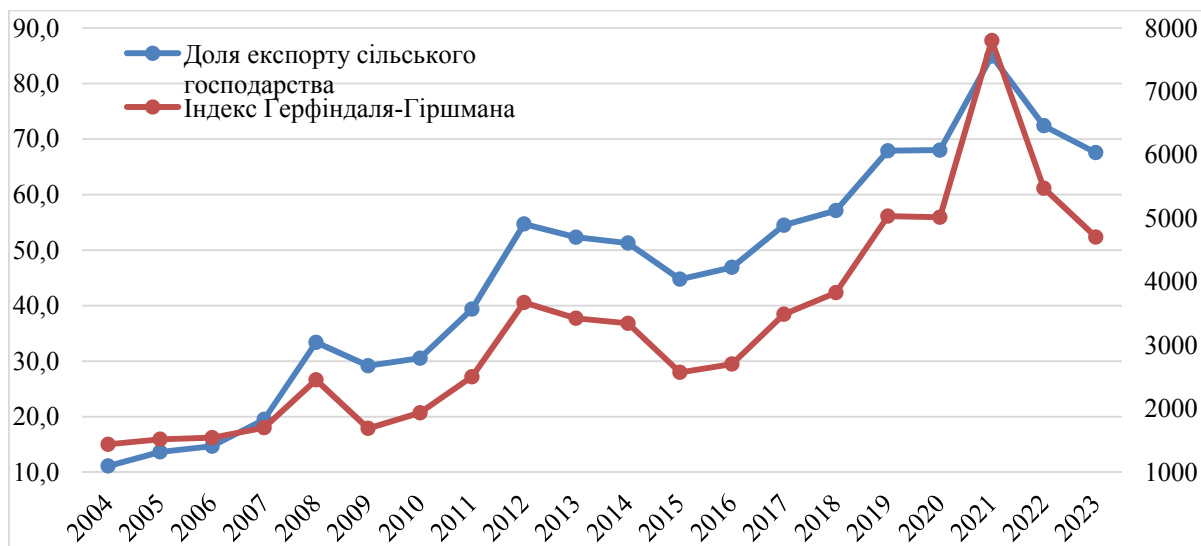
Тим не менш, інновації впливають не лише на розвиток економічних аспектів країни, але й соціокультурних (спрощує та покращує можливості спілкування між людьми), освітніх (сприяє розвитку новітніх методів навчання та здобуття знань), екологічних

(зменшує вплив на зовнішнє середовище), а також позитивно впливає на рівень здоров'я населення (за рахунок покращення рівня медицини та збільшення доступу до неї). Інноваційний розвиток як такий має комплексний вплив на різні аспекти життя і суспільства, сприяючи змінам у багатьох сферах. Зважаючи на це, державна влада повинна приділяти більше часу тому, аби забезпечити більш якісне та ефективно впровадження інновацій на власних підприємствах та установах.

Цифрову трансформацію можна вважати однією із частин інноваційного процесу. Вона полягає в переході від традиційних методів до цифрових, використання ІТ-інструментів, розвиток онлайн-сервісів, автоматизацію процесів тощо. Такі методи дозволяють оптимізувати значну кількість процесів на різного роду підприємствах та установах, дають змогу більш ефективно спілкуватися з клієнтами, значно зменшувати час на обробку навіть великих обсягів даних. Держава у тому числі має значні можливості стосовно розвитку технологій такого роду за допомогою наявних інструментів. При чому кількість таких інструментів є досить значною: це і покращення наявної законодавчої бази, і спрощення умов для залучення інвестицій, і розробка нових освітніх програм, націлених на ознайомлення учнів із цифровими технологіями, тощо. Можливості покращення такого роду технологій таким чином залежать в першу чергу від ефективності проведеної державної політики, залученості представників влади до цього процесу, а також діяльності інших суб'єктів, зокрема підприємств, у даному процесі.

Однією із проблем розвитку української економіки, що особливо яскраво себе проявляє після 2014 року, є її надмірна концентрація. Концентрація економіки в цілому полягає в занадто високій ролі однієї чи кількох галузей у порівнянні з іншими. Таким чином, у випадку виникнення труднощів у даній галузі, що може бути пов'язано як із проблемами в світовому контексті, так і локальному, країна може отримати значні збитки та поступове довге відновлення. З іншого боку, сприятливі умови для розвитку цієї галузі країна може пережити певний економічний стрибок. Тим не менш, в довгостроковій перспективі, це в цілому призводить до скоріше негативних результатів, ніж позитивних.

Українська економіка також є достатньо концентрованою, а саме є залежною від можливості експорту сільськогосподарських продуктів. Легко перевірити це можна за допомогою оцінки долі експорту продукції сільського господарства.

Рис. 1. Доля сільського господарства в експорті товарів України та індекс Герфіндаля Гіршмана

Джерело: складено автором на основі [1]

Як можна побачити з Рисунку 1, частка сільського господарства в експорті поступово зростає, а разом із нею – і індекс Герфіндаля Гіршмана, що першочергово використовувався для оцінки рівня монополізації ринку, але загалом може бути застосовний і для дослідження рівня концентрації чи диверсифікації і інших складових. Значення індексу, починаючи вже з 2011 року, постійно перевищує рівень в 2000. Це є свідченням того, що економіка країни є значно концентрованою. Варто зазначити, що на Рисунку 1 оцінювався в першу чергу експорт товарів, а не послуг, але це не змінило б того факту, що економіка України наразі є надто концентрованою на експорті сільського господарства.

Наведені вище дані говорять про те, що сучасна економіка України потребує проведення такої діяльності, що дозволила б знизити її залежність від експорту продукції сільського господарства. Під час повномасштабного вторгнення негативні ефекти, що проявляються внаслідок подібної надмірної орієнтації, проявили себе дуже яскраво. Так, через перекриття російськими військами основних українських портів, країна довгий час була обмеженою в контексті вивезення власної продукції сільського господарства до інших країн. Це призвело до того, що підприємства не мали змоги отримувати прибутки від цієї діяльності, що могло призвести до їхнього банкрутства (загалом це відбувалося в малому та середньому бізнесі).

Страждала й держава, через зниження податкових надходжень, а також і населення, у зв'язку з тим, що компанії були вимушені приймати відповідні дії для підвищення власної фінансової стійкості (скорочувати персонал, затримувати виплату заробітних плат, тощо).

Для уникнення подібних наслідків у майбутньому, важливим є проведення диверсифікації економіки, тобто ціленаправлена діяльність держави на збільшення ролі інших галузей в розвитку країни. Успішні випадки проведення такої політики уже є в міжнародній практиці: зокрема, Саудівська Аравія, яка значно була сконцентрована на експорті енергоресурсів, успішно провела диверсифікацію економіки, розвинувши різні складові своєї сфери послуг. Іншими словами, країна активно розвиває галузі, які не пов'язані з видобутком нафти: зокрема отримані надприбутки направляються в сферу туризму, медичних послуг та освіти. Значна увага приділялася інфраструктурним проектам, будівництву міст, шкіл, шпиталів, аеропортів тощо. Крім того, наразі країна є одним із новітніх фінансових центрів, що стрімко розвиваються: в країні створюються інвестиційні фонди, стрімко впроваджуються новітні фінансові технології, інновації в банківській системі тощо [2]. Іншими словами, проведення подібного роду масштабної політики може дійсно дати змогу досягти гарних результатів у цьому напрямку.

Хоча Україна має відмінності в характері диверсифікації, що був присутній в Саудівській Аравії, однак діяльність, яку вона має проводити, повинна бути схожою. Варто значно більше уваги приділяти питанням ефективності розподілу грошових коштів для стимулювання розвитку інновацій в країні, сфери послуг. Однією із таких складових має стати й тотальна цифровізація економіки: вона має досить різномірний вплив на рівень диверсифікації. Так цифрові технології можуть створювати нові можливості для бізнесу в різних сферах; покращувати ефективність та продуктивність у різних секторах; більш ефективно розвивати інновації та сприяти розвитку культури, мистецтва, освіти тощо.

В Україні наразі значна активність в напрямку впровадження цифрових технологій іде з боку підприємців: багато компаній використовують цифрові технології у своїй діяльності, а саме активно розвивають електронну комерцію, хмарні технології, можливості дистанційного управління процесами тощо. Особливо яскраво це помітно на прикладі великих компаній (але такі тенденції є значно менш поширеними серед малих та середніх підприємств), а також в секторі інформаційних технологій. За останні роки також були помітні покращення у сфері інтернет-інфраструктури.

Тим не менш, виникає питання в тому, наскільки активно держава впливає на впровадження цифрових технологій. В Україні для цього було створено окремий орган, Міністерство цифрової трансформації, що виступає ініціатором ініціатив щодо модернізації різних секторів шляхом запровадження електронних послуг, політики відкритих даних та взаємодії державних реєстрів. Створений за сприяння міністерства додаток «Дія» має на меті забезпечити універсальний спрощений доступ до державних послуг, що дає змогу уникнути бюрократизації, а також підвищити прозорість багатьох процесів всередині країни. Міністерство також регулює віртуальні активи, просуває електронні довірчі послуги та контролює системи електронного документообігу та ідентифікації. Іншими словами, діяльність організації є досить багатогранною, хоч вона й направлена скоріше на цифровізацію процесів, пов'язаних більше з взаємодією між державою та суспільством.

Насправді ж існує окремий проект, що має на меті впроваджувати цифрові технології в український бізнес – «Дія.Бізнес». Його ціллю є заохочувати створювати бізнес в Україні, навчати населення веденню підприємницької діяльності, підтримувати стартапи, захищати права українських підприємців та сприяти зростанню, масштабуванню та інтернаціоналізації українського бізнесу. Всю його діяльність можна поділити на дві частини: онлайн та офлайн. У першому випадку платформа діє як комплексний ресурсний хаб з бізнес-ідеями, шаблонами юридичних документів, навчальними кейсами підприємців, новинами, консультаціями тощо. В офлайн «Дія.Бізнес» керує мережею центрів підтримки по всій Україні, що надає безкоштовні консультації, проводить освітні заходи тощо. При чому такого роду діяльність продовжується навіть в умовах війни. Тим не менш, складно оцінити, наскільки насправді є ефективною діяльність даної організації: зважаючи на досить значні проблеми розвитку бізнесу в умовах війни можна припустити, що держава повинна значно більше уваги приділяти як питанням їхньої цифровізації, так і забезпечення можливостей для розвитку в цілому.

Сучасні тенденції розвитку цифровізації в Україні досліджував Д.О. Котелевець, зазначаючи, що країна наразі не є однією з таких, що найбільш ефективно використовують свій потенціал у розвитку цифрової економіки [3]. Дослідивши показники готовності національної економіки до цифровізації, учений робить висновок про важливість покращення покриття мережею Інтернет, збільшення уваги проблемам підготовки кваліфікованих кадрів, розвитку цифрової інфраструктури товарів та послуг. Яненкова І.Г. зробила

дещо інші висновки, що полягали в тому, що в Україні процеси цифровізації розвиваються досить швидко, головним чином завдяки людському потенціалу сектору інформаційних технологій, цифровим ініціативам ЄС і діяльності громад [4]. Тим не менш, окремі інституційні фактори та нерозвинена цифрова інфраструктура перешкоджають цьому прогресу. Відмічалось також, що країні не вистачає чітких довгострокових планів та ідей в рамках впровадження даних технологій, що не дивно, зважаючи на повномасштабне вторгнення Росії та фактичну неможливість формування довгострокових планів. Таким чином, учена рекомендує в першу чергу змінити концепцію розвитку цифрових технологій для забезпечення більш злагодженої політики формування даної складової.

Таким чином, роль держави у розвитку цифрових технологій є величезною, оскільки лише вона може скорегувати грошові кошти з бюджету в потрібні галузі. Наразі, зважаючи на війну в Україні, виділити додаткові ресурси задля впровадження нових технологій на підприємства чи організації складно, чи навіть неможливо. Тим не менш, дії в цьому напрямку повинні бути, а особливо – після закінчення війни, оскільки саме в розвитку технологій є основа диверсифікації економіки та підвищення рівня конкурентоспроможності країни, її стійкості.

Список використаних джерел

1. Trade Map. 2024. <https://www.trademap.org/>
2. Guendouz, A. A., Ouassaf, S. M. The economic deversification in Saudi Arabia under the strategic vision 2030. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*. 2020. Vol. 24 № 5. p. 1–23. https://www.researchgate.net/profile/AbdelkrimGuendouz/publication/346080275_The_Economic_Diversification_in_Saudi_Arabia_under_the_Strategic_Vision_2030/links/5fba382a299bf104cf6af618/The-Economic-Diversification-in-Saudi-Arabia-under-the-Strategic-Vision-2030.pdf
3. Котелевець, Д.О. Тенденції розвитку цифрової економіки в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2022. № 5. С. 1–8. <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-5-03-01>
4. Яненкоова, І.Г. Чинники і шлях розвитку цифровізації в Україні. *Наукові дисертації*. № 3. С. 4–22. https://www.researchgate.net/publication/360261528_Cinniki_i_slahi_rozvitku_cifrovizacii_v_Ukraini

РЕЗИЛІЄНТНІСТЬ У СФЕРІ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

ГОЛОВКО Лілія,

старший науковий співробітник Інституту демографії та проблем якості життя НАН України, Україна

orcid.org/0000-0002-3372-764X

ГОЛОВКО Таміла,

здобувач освітнього ступеня «магістр» Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Україна

orcid.org/0009-0005-6802-779X

Загальноосвітні навчальні заклади у наш час є важливим простором соціалізації дітей та підлітків, психосоціальної підтримки і розвитку резилієнтності. Здатність ефективно організовувати освітній процес і надавати якісні послуги в умовах воєнного часу, створювати нові соціальні простори, впроваджувати інноваційні підходи у доступності освітніх послуг є проявом формування стресостійкості. В свою чергу, наявність зовнішніх та внутрішніх ризиків, небезпек, почуття емансипації і громадянського обов'язку формує нові компетентності вчителя, адаптивність та гнучкість у прийнятті рішень в залежності від ситуації.

З моменту повномасштабного вторгнення російських військ, нагальними стали питання безпеки та надання доступності освітніх послуг. Упродовж 2022–2023 рр. по наш час. можна виділити певну поетапність відновлення та організації безперервного освітнього процесу в залежності від можливостей та безпекової ситуації:

- переведення значної частини загальноосвітніх навчальних закладів на онлайн-режим навчання;
- можливість вибору різних форм навчання: онлайн-, офлайн-, змішане, сімейне та індивідуальне навчання;
- створення Пунктів Незламності (для можливості зігрітися, зарядити гаджети чи проводити заняття);
- облаштування підвальних приміщень під укриття, а згодом будівництво більш сучасних укриттів з комфортними умовами навчання;
- використання вільних приміщень Харківського метрополітену для навчання учнів початкової та старшої школи;
- створення хабів цифрової освіти.

Вимогами часу стає використання нестандартних підходів до організації освітнього процесу, зокрема, обладнання вільних, безпечних приміщень метрополітену для створення навчальних кімнат, впровадження нових інструментів покращення стресостійкості. З 1 вересня 2023 р. учні початкової та старшої школи почали офлайн навчання у дві зміни, у приміщенні Харківського метрополітену. У метрополітені облаштували 60 класів: 23 класи – для початкової школи, 37 – для старших класів. Загальна кількість учнів до 1 тис. осіб [1].

Значущим інструментом підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти щодо покращення резилієнтності учасників освітнього процесу є Типова програма. Згідно Наказу «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти «Плекання резилієнтності в закладі освіти»» від 25 липня 2023 р. № 889. першочерговим завданням є ознайомлення з концепцією резилієнтності, закріплення раніше набутих та формування нових компетентностей [2].

Вагомим стає розробка інноваційних гнучких механізмів організації навчального процесу та підготовки кадрів з врахуванням глобальних викликів. Доречним є введення в освітній процес загальноосвітніх навчальних закладів предмету «Основи психології» та факультативу «Психологія поведінки у надзвичайних ситуаціях». Обізнаність та володіння базовими знаннями з психології дозволить якісніше організувати навчальний процес, позашкільні заходи, своєчасно реагувати на прояви надзвичайних ситуацій, запобігати виникненню конфліктним ситуаціям, використовувати необхідні методи для аналізу рівня психоемоційного стану учнів з метою запобігання ознак депресії. Для цього важливим є збільшення кількості годин, у закладах вищої освіти, з дисципліни «Вікова та шкільна психологія», а також введення дисципліни «Травмапедагогіка».

Німецький досвід розвитку травмопедагогіки знайшов своє відображення у освітньому проєкті «Травмапедагогіка для українських шкіл». Реалізація проєкту здійснюється у співпраці з громадськими організаціями «Dialogue for Understanding e.V» та «Агенції розвитку освітньої політики» за підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини упродовж 2023–2025 рр. Надання травмоінформованої педагогічної допомоги здійснюється у два етапи. Перший етап включає визначення у дітей та підлітків психологічних травм та їх причини виникнення, на другому – застосовуються

відповідні заходи покращення емоційного стану та соціальної стабілізації на низовому рівні. Для ефективного реалізації проекту розроблена програма семінарів з травмоінформованої психологічної допомоги для шкільних психологів і вчителів, які будуть проведені у 90 пілотних закладах освіти [3].

У надскладних умовах, наявності повітряних тривог, відбувається модернізація надання освітніх послуг в контексті цифрової трансформації. Зокрема у 2023 р. на базі бібліотек, що стали першими освітніми хабами проекту «Дія. Цифрова освіта», створено близько 3500 хабів з цифрової освіти. Доступність освітніх послуг в сфері діджитал-технологій стала можлива завдяки фінансової підтримки Швеції у співпраці з Міністерством цифрової трансформації, Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні, Української бібліотечної асоціації. Реалізація проекту здійснюється у 12 областях України. На разі діє 6 000 хабів, що надають можливість безкоштовно отримувати цифрову освіту. Хаби розміщуються на базі бібліотек, ЦНАПів, приватних компаній, громадських організацій тощо.

У січні 2024 р. почала діяти нова фандрайзингова ініціатива. У межах якої з березня по травень 2024 р. благодійна організація Theirworld/Global Business Coalition for Education залучатиме кошти у міжнародних бізнесів, організацій та меценатів для придбання необхідної техніки для надання доступності освітніх послуг. Команда «Коаліції девайсів» координуватиме розподіл та передачу гаджетів до громад прифронтових регіонів [4].

З метою забезпечення безперервної освіти ЮНІСЕФ передав 38 902 ноутбуків для українських дітей з 8 областей. Зокрема, Запорізької, Харківської, Херсонської, Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської, Сумської та Чернігівської областей. На перспективу доставка 90 тис. гаджетів в заклади освіти [5]. Технічна забезпеченість сприятиме підвищенню рівня доступності освітніх послуг та можливості використання застосунку Мрія, що сприятиме покращенню саморозвитку учнів.

Отже, зростанню стресостійкості у сфері освіти в умовах війни, сприяє ефективність використання нових підходів в організації освітнього процесу. Доступність освітніх послуг, навіть у прифронтових регіонах, стає можливою за рахунок реалізації новітніх проєктів за міжнародної підтримки та співпраці владних структур, бізнесу та громадських організацій.

Список використаних джерел

1. Школа в метро: Як навчатимуться діти під землею в Харкові. URL: <https://dumka.media/ukr/suspilstvo/1693573223-shkola-v-metro-yak-navchatimutsya-diti-pid-zemleyu-v-harkovi>
2. Міністерство освіти і науки України. Наказ «Про затвердження Типової програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти від 25 липня 2023 р. № 889. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-programi-pidvishennya-kvalifikaciyi-pedagogichnih-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-zagalnoyi-serednoyi-ta-profesijnoyi-profesijno-tehnichnoyi-osviti-plekannya-reziliyentnosti-v-zakladi-osviti>
3. Травмапедагогіка для українських шкіл. URL: <https://edudevelop.org.ua/traumapedagogy.html>
4. 10 000 гаджетів для українських школярів: «Коаліція девайсів» запускає нову фандрейзингову кампанію. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/10-000-gadzhativ-dlya-ukrayinskih-shkolyariv-koaliciya-devajsiv-zapuskaye-novu-fandrejzingovu-kampaniyu>
5. Освіта під час війни: ЮНІСЕФ передав майже 39 тисяч ноутбуків для школярів у межах програми Коаліція девайсів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/osvita-pid-chas-viiny-iunisef-peredav-maizhe-39-tysiach-noutbukiv-dlia-shkolyariv-u-mezhakh-programy-koalitsiia-devaisiv>

ВИЗНАЧНИКИ ТЕХНОЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМІН У СВІТОВОМУ СОЦІУМІ

ГРУЩИНСЬКА Наталія,
*професор Національного авіаційного
університету, Україна*
orcid.org/0000-0002-5606-4666

Сучасний світ трансформує спосіб життя людини, форми спілкування, змінює особливості взаємовідносин, погляди на однакові речі, манери спілкування, і в решті решт, цінності. В статтях філософів, економістів, психологів, які займаються дослідженням проблематики питань формування соціуму майбутнього, зазначається поява технологічного укладу пситехнологій та технологій, пов'язаних

з моральною відповідальністю. Зміни технологічних етапів суспільства супроводжуються змінами самого соціуму. Цінності впливають на бажання людей реалізовуватись і, відповідно, сфери зайнятості.

Глобальні проблеми людства набувають особливої уваги в сучасних умовах зростання глобальних небезпек (ядерної війни, нераціональні витрати природних ресурсів, хвороби, голод, бідність тощо) та потребують розв'язання в координованій співпраці всіх країн[3]. Вивчення технологічних систем дає змогу проаналізувати еволюцію суспільного розвитку, виявити фактори, що впливають на той чи інший період, і спробувати передбачити майбутнє. В даному контексті можна звернутись до технологічної сингулярності.

У філософії слово «сингулярність», що походить від латинського «singulus» – «одиначний, одиничний», позначає одиничність, неповторність події, явища. Технологічна сингулярність – це гіпотетичний момент у майбутньому, коли технологічний розвиток стане стрімким. Ця концепція уперше була запропонована В. Вінджем, який вважає, що якщо людство зуміє уникнути загибелі цивілізації, то сингулярність станеться через прогрес в галузі штучного інтелекту, інтеграції людини з комп'ютером або інших методів збільшення розуму [5].

Поряд з цим, спрогнозувати майбутнє виявляється не простим завданням. Концепція детермінізму, згідно з якою фізичні, поведінкові та ментальні події не є випадковими, а, швидше, обумовлені дією специфічних причинних факторів сформована напроти вагу концепції свободи волі – дії і рішення визначаються вільно людиною та залежать від її рішень безпосередньо. Серед видів детермінізму можна виділити технологічний. Представники технологічного песимізму стверджували, що розвиток техніки негативно впливає на людство та екосистему; представники технологічного оптимізму – навпаки, технологічні досягнення. З часом категоричні розходження зменшилися і на сьогодні можна константувати поєднання двох концепцій в так званий «компатібілізм», яка пояснюється тим, що людина може діяти вільно, лише якщо дія є результатом її волі, і що вона може діяти інакше, якщо вирішить. Враховуючи, що моральна відповідальність вимагає сили волі, а люди повинні відповідати за свої вчинки, емоційний інтелект стає важливою частиною сучасного світу [4].

Якщо сферами шостої технологічної системи є біотехнології, нанотехнології, робототехніка, передові гуманітарні технології, нове природокористування, то сьома і восьма технологічні системи

займаються розробкою нових технологій, технологій свідомості та особистої відповідальності.

Разом з тим, поширення технологій штучного інтелекту може привести до значних соціально-економічних проблем, наприклад масового безробіття. Саме тому, процес досягнення точки сингулярності передбачає креативність, активний саморозвиток людини, професійна перепідготовка співробітників, розробка соціальних програм для пом'якшення наслідків технологічних змін.

Процес активізації змін передбачає руйнування застарілих громадських інститутів через, в першу чергу, незатребуваність. Активними дійовими суб'єктами стають світові корпорації і органи влади.

Техноеволюція як історичний процес розвитку техніки та технологій зазнає постійних стрімких змін. Технологічний розвиток економіки передбачає розвиток економіки шляхом прогресивних зрушень, залучення інвестицій, послідовного зростання науково-технологічного сектору, економіки знань.

Загалом на фоні стрімкого зростання значущості інформаційної складової зменшується вагомість індустріальних форм організації економіки. Новітні технології дають унікальну можливість країнам з обмеженими ресурсами «перестрибнути» цілі цикли промислового розвитку, які ще кілька років тому треба було пройти, щоб досягти сьогоденішнього рівня економічного розвитку західного суспільства.

Питання, які піднімаються вченими з різних спеціальностей стосуються взаємозв'язку штучного та емоційного інтелекту. Побоювання полягають в тому, що штучний інтелект може поглинути емоційний інтелект і змусити людей піддатися машинам, тим самим знищивши людство. Сьогодні емоції, відтворені за допомогою штучного інтелекту, розвиваються на основі справжніх емоцій. Але згодом ШІ вдосконалиться настільки, що стане самостійним елементом і водночас некерованим.

Розвиток самосвідомості та соціальної свідомості важливий для кожної людини. Враховуючи активний розвиток штучного інтелекту, який дозволяє машинам домінувати над людьми в напрямку пізнання та автоматизації, поступово витісняючи ручну працю, емоційне середовище все ще є визначальним для людей. Ось чому майбутні кар'єрні зміни повинні бути зосереджені на творчості, зв'язку з іншими та самоактуалізації, що можливо завдяки розвиненому емоційному інтелекту. Цифрова економіка – економіка майбутнього, і виживання в її умовах потребує ефективної стресостійкості та емоційно стійкої людяності [9]. Працівники вимагають швидких змін

у своїх професійних сферах, що потребує психологічного зрушення з їхнього боку. Емоційний інтелект є основою стабільності та розвитку людини, оскільки це здатність людини розуміти та сприймати власні емоції, керувати своєю поведінкою під час певних емоцій.

Емоційний інтелект може забезпечити гнучкість для адаптації до нових умов, можливості отримати освіту та змінити кар'єру та тип роботи. Тому розвиток емоційного інтелекту вкрай необхідний. В даний час емоційний інтелект – це те, що відрізняє людей від роботів і штучного інтелекту. У той же час штучний інтелект активізується з надзвичайною швидкістю, проникаючи в життя людей не лише як технічні помічники, а як рівні.

Тенденції у світі свідчать про те, що професії майбутнього вимагатимуть більшого емоційного інтелекту, щоб доповнити надзвичайно складні машини, з якими нам доведеться працювати. Майбутнє визначається Четвертою промисловою революцією, яка, з одного боку, сприятиме зростанню населення та міцному здоров'ю, а з іншого боку вимагатиме можливості працевлаштування для всіх, що призведе до значних зрушень у позитивному процесі. Поєднання штучного та емоційного інтелекту – це вже не питання вибору, а факт.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство: Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть. Досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко; наук. ред.: М. І. Михальченко. – К.: Атлант ЮЕмСі, 2006 . – 502 с.

2. Бжезінський, Зб. Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади. Львів: Літопис, 2012. – 168 с.

3. Таліб Н. Homo Deus. Коротка історія людства. К., 2019. 496 с.

4. Фукуяма Ф. Сильна держава: Управління і світовий порядок в XXI столітті (2006) (англ. State-Building: Governance and World Order in the 21st Century.) Cornell University Press, 2004.

5. Сингулярність / А. В. Турчин [Електронний ресурс] // Погляд за межу. – Режим доступу : <http://vzglyadzagran.ru/kosmos/singulyarnost-2.html>.

6. Четверикова А. Про новий світовий порядок // [Режим доступу] <http://firtka.if.ua> (дата звернення 30.12.2023)

7. Brzezinski, Zb. Between Two Ages. America's Role in the Technotronic Era. New York: Harper publishing house, 1970. – 334 pp.

8. Heilbroner, Robert L. Technological Determinism Revisited. Does Technology Drive History? The Dilemma of Technological Determinism. Ed. By Merritt Roe Smith and Leo Marx. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England. 1994. – P. 67–78.

9. World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.weforum.org/r.Competitiveness Rankings.pdf](http://www.weforum.org/r.Competitiveness%20Rankings.pdf). (дата звернення 03.01.2024)

ЦІННІСНО ЗОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

ГУМЕНІЮК Володимир,

*професор Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу, Україна
orcid.org/0000-0002-8493-4470*

ДМИТРУК Віталій,

*аспірант Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу, Україна
orcid.org/0000-0002-0822-8152*

Актуальність дослідження зумовлена тим, що ціннісно зорієнтоване управління містить потенціал розв'язання комплексу проблем корпоративного характеру, пов'язаних із досягненням відповідності цінностей місії, корпоративній культурі, управлінським процесам відповідно до стратегії конкурентоспроможності підприємства, яка забезпечує підтримку досягнутого рівня, створення та нарощування економічної доданої вартості [1].

Ціннісно зорієнтоване управління на підприємствах має вирішальне значення для забезпечення перманентного ціннісного підходу й уникнення тимчасового ефекту ціннісного впливу. Цей підхід підтримується міжнародною консалтинговою компанією McKinsey, зокрема в контексті підвищення ефективності нафтопромислів внесок системи ціннісно зорієнтованого управління детермінується можливістю:

використання сучасних методів планування та контролю, які спрямовані на досягнення максимальної цінності для акціонерів. Відповідно нафтогазовидобувні підприємства змушені ретельно

аналізувати свої стратегічні плани, оптимізувати їх та здійснювати модифікацію для досягнення кращих фінансових результатів;

виявлення неефективних менеджерів та їхньої діяльності, яка заважає досягненню очікуваних результатів і максимізації цінностей. Цінність такої управлінської інформації полягає у можливості вжити відповідні заходи для вирішення зазначеної проблеми;

стимулювання концентрації капіталу, здійснення аквізицій, оскільки нафтогазовидобувні компанії шукають перспективні об'єкти для міжгалузевої інтеграції, нові можливості інвестування для максимізації цінності [2].

Необхідність розробки адаптивних стратегій конкурентоспроможності на засадах ціннісно зорієнтованого управління полягає в тому, що в сучасних умовах нафтогазовидобувні підприємства стикаються з численними викликами стратегічного розвитку, пов'язаними з фінансовою ефективністю, інноваціями, партнерством, соціальною відповідальністю, необхідністю сталого функціонування, формуванням ціннісного лідерства. Економічне моделювання є важливим інструментом для оптимізації інформаційного забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємств з урахуванням ціннісного підходу. Для підвищення ефективності оцінювання експертами і, в результаті, підвищення адекватності побудованої моделі, доцільно вилучити з розгляду ті цінності, які не впливають (не істотно впливають) на конкурентоспроможність нафтогазовидобувних підприємств.

Щоб визначити, які цінності є з найменшими оцінками ступеню впливу на конкурентоспроможність нафтогазовидобувних підприємств, використаємо метод Ворда [3, с. 9034]. Результат представлений в вигляді деревоподібної діаграми.

З метою поглибленого розуміння впливу ціннісно зорієнтованого управління на конкурентоспроможність нафтогазовидобувних підприємств методико-емпіричний підхід відкриває нові перспективи для оцінювання цього зв'язку. Використання різноманітних методологій, включаючи метод експертних оцінок, кластерний аналіз, метод аналогій, дозволяє детально вивчити ступінь впливу імплементації різноманітних цінностей – від комунікаційних і корпоративних до інноваційних, лідерських, мотиваційних; цінностей, пов'язаних з партнерством, репутацією, безпекою, акціонерними інтересами, соціальною відповідальністю, стратегічними ініціативами, сталим розвитком та командною роботою. Зазначений підхід доповнює теоретико-методологічні засади, враховуючи еволюційну концепцію та визначаючи умови, які сприяють генеруванню додаткових

цінностей у контексті забезпечення конкурентоспроможності нафтогазовидобувних підприємств.

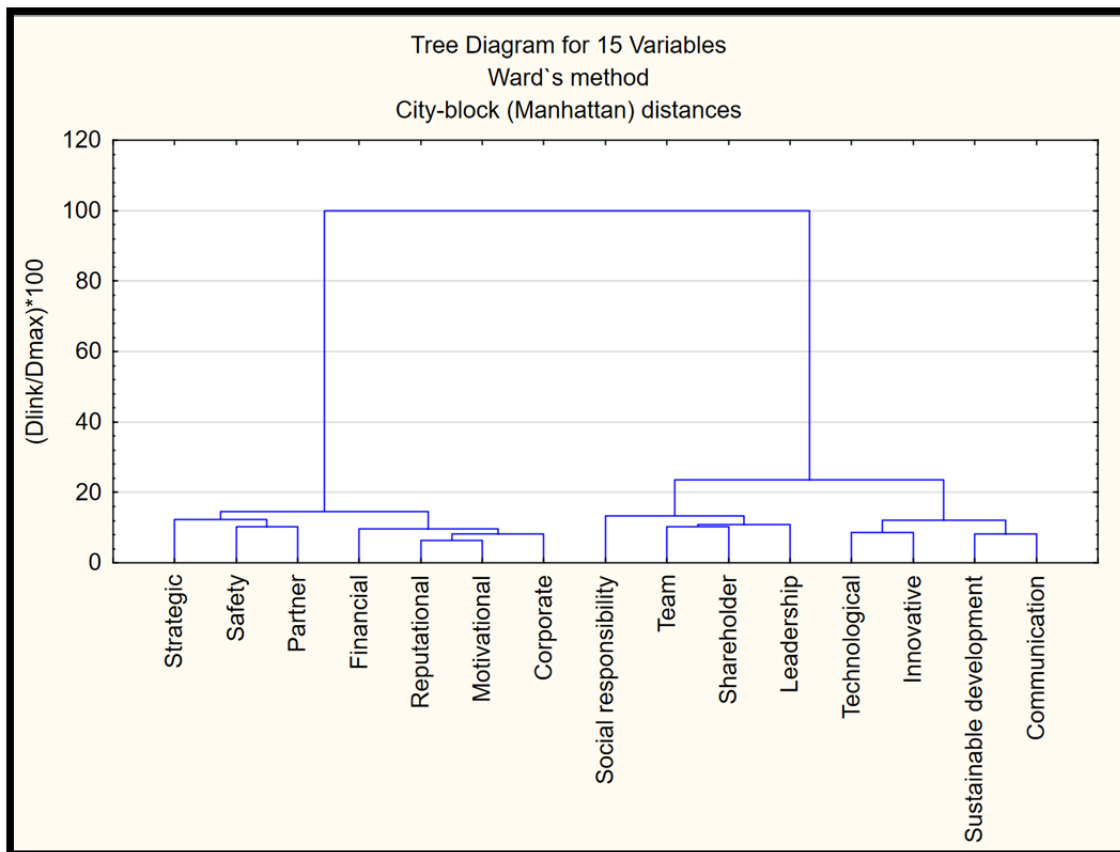

Рис. 1. Дерево цінностей в системі інформаційного забезпечення управління конкурентоспроможністю нафтогазовидобувних підприємств

Джерело: розроблено авторами на основі [3, с. 9034].

Ключовим ендogenous чинником забезпечення конкурентоспроможності нафтогазовидобувних підприємств є формування і реалізація стратегій управління, що базуються на ціннісному підході. Переформатування застарілих практик управління, використання ціннісної парадигми для модернізації корпоративної культури й формування ціннісного вектора організаційного розвитку сприяє підвищенню ефективності діяльності нафтогазовидобувних компаній. Центральним у цьому процесі є впровадження ціннісних мотиваційних механізмів, що виступатимуть драйверами конкурентоспроможності. Інтеграція ціннісного підходу в систему та процеси управління конкурентоспроможністю на підприємствах стає стимулом для підвищення стабільності їх роботи, що забезпечує генерування вищої доданої економічної вартості за рахунок ціннісної компоненти.

Отже, зростаюча складність зовнішнього середовища та необхідність урахування запитів широкого спектру стейкхолдерів змушують нафтогазовидобувні підприємства вести пошук нових підходів до забезпечення їх конкурентоспроможності. У зв'язку з цим, ціннісно зорієнтоване управління стає ключовою технологією, що впливає на стабільність їх функціонування. Завдяки цьому підприємства можуть ефективно вибирати та оптимізувати свої цінності, спрямовуючи ресурсний потенціал на досягнення стратегічних цілей та забезпечення конкурентоспроможності у динамічному ринковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Дмитрук В. В., Гуменюк В. В. Генезис ціннісно зорієнтованого управління: міждисциплінарний і галузевий аспекти. *Економічна теорія та право*. 2022. № 1 (48). С. 29–43. DOI: 10.31359/2411-5584-2022-48-1-29.
2. An excerpt from Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies, McKinsey Quarterly. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/what-is-value-based-management>
3. Encyclopedia of Statistical Sciences. Second Edition. Volume 15 / S. Kotz et al.; ed. by N. Johnson. New Jersey: John Wiley & Sons, Incorporated, 2006. 13000 p.

РОЛЬ ШІ У ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТЕНДЕНЦІЯХ ХХІ СТОЛІТТІ

ДИВАК Володимир,

*доцент Державного торговельно-економічного
університету Україна*

orcid.org/0000-0001-8014-815X

МАТУЗКА Аліса,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми
«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» Державного
торговельно-економічного університету, Україна*

ГОРШКОВА Анастасія,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми
«Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» Державного
торговельно-економічного університету, Україна*

Сучасні світові експерти визнають розробки у сфері штучного інтелекту (ШІ) одним із ключових напрямків науково-технічного прогресу ХХІ століття, який суттєво впливає на глобальний соціально-економічний розвиток.

Вплив ШІ на світ багатогранний:

- Зміна ринку праці: Автоматизація завдань може призвести до втрати робочих місць в одних сферах, але й призвести до створення нових – пов'язаних з розробкою, впровадженням та обслуговуванням ШІ-систем.

- Нерівність у розвитку: Доступ до ШІ-технологій та їх використання може посилювати існуючу нерівність між країнами, регіонами та соціальними групами.

- Захист приватності: Збір та аналіз даних ШІ-системами створюють нові виклики для захисту персональних даних та приватності.

Сутність соціально-економічного розвитку полягає у проведенні необхідних змін, спрямованих на розвиток економічного, соціального й екологічного потенціалів територій для забезпечення високого рівня добробуту та якості життя громадян. Аналіз соціально-економічних тенденцій включає в себе багато факторів, а саме: вивчення динаміки та взаємозв'язків між соціальними та економічними явищами на різних рівнях – від місцевого до глобального. Основні напрямки аналізу включають оцінку змін у рівні життя населення, трудові ринки, рівень зайнятості, демографічні зміни, розподіл доходів, розвиток технологій, торгівлю та інвестиції. Цей аналіз допомагає розуміти тенденції, виявляти виклики та

можливості, що виникають у сучасному світі і розробляти стратегії для досягнення стійкого економічного та соціального розвитку.

Рис. 1. Глобальні проблеми людства

У процесі постійного потягу та бажання спрощення життя, людство постійно змінюється. У другій половині ХХ століття відбувся перехід від ери промисловості до епохи інформації. Якщо у промисловій ері головними викликами були зміни в зайнятості населення у виробництві через автоматизацію, то інформаційна епоха характеризується просуванням та впливом штучного інтелекту. У минулому, люди часто реагували панічно на зміни, що супроводжували нові епохи, переважно через страх втрати робочих місць. Історія відзначає приклади опору механізації через такі самі тривоги. Відомі економісти, політики та науковці регулярно обговорювали методи зменшення негативних наслідків ринкового зменшення праці. Усі ці твердження мали підґрунтя, і завжди було знайдено виходи зі складних ситуацій, хоча поточна трансформація буде абсолютно унікальною порівняно з минулим.

Штучний інтелект (ШІ) безперечно став ключовим фактором у перетворенні соціально-економічних ландшафтів сучасного світу. Штучний інтелект істотно впливає на соціально-економічні процеси ХХІ століття. Він реформує виробництво, трансформує ринок праці, сприяє розвитку аналітики та створює нові етичні та соціальні

виклики. Щоб максимізувати його переваги та зменшити загрози, потрібна тісна співпраця між урядами, громадськістю та приватним сектором, а також постійний нагляд і регулювання. Однією з найважливіших складових ШІ є здатність аналізувати великі обсяги даних та здійснювати прогнозування на їх основі. Це дозволяє компаніям та урядам приймати кращі рішення, базуючись на об'єктивних фактах і трендах, що сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності. Проте, разом із зростанням впровадження ШІ в суспільстві виникають і етичні та соціальні питання. Наприклад, як забезпечити прозорість та відповідальність у використанні даних? Це та інші питання вимагають уважного обговорення та розробки ефективних регулюючих механізмів. Завдяки ШІ, виробництво відчутно модернізується. Автоматизовані системи, розроблені на основі штучного інтелекту, забезпечують підвищення продуктивності, ефективне використання ресурсів та оптимізацію бізнес-процесів. Роботи, що раніше вимагали значних людських зусиль, тепер виконуються швидше, точніше і безпечніше завдяки ШІ. Застосування ШІ також значно впливає на ринок праці. Хоча деякі робочі місця можуть бути автоматизовані, це відкриває нові можливості для людей у сферах, де потрібні креативність, стратегічне мислення та емоційний інтелект, які важко замінити машинами. ШІ також допомагає у створенні нових робочих місць у сферах розробки програмного забезпечення, дослідженнях та підтримці технологій штучного інтелекту.

Поговоримо про взаємодію штучного інтелекту з іншими тенденціями. Взаємодія ШІ є одним з ключових факторів з формування майбутнього суспільства і економіки.

Для прикладу можемо взяти тенденцію розвитку ШІ в різних країнах світу. Наприклад, 17 країн, разом із Канадою, Китаєм, Данією, Францією, Індією, Південною Кореєю і Тайванем, уже оголосили про свої стратегії. Деякі країни вже почали вкладатися фінансово і один з великих прикладів це Китай. Китай вже вклав в цей напрямок понад 10 млрд дол.

Ще в приклад можна взяти указ президента США в 2019 році про «Виконавчий наказ про підтримку американського лідерства в штучному інтелекті». Цей указ буде зосереджений на 5 основних пунктах:

1. Ресурси. Тобто вони матимуть повне право на користування даними федерації.

2. Стандарти. Стандарти будуть встановлені Управлінням з наукової і технічної політики Білого дому і Національним інститутом стандартів і технологій.

3. Міжнародні зв'язки. Буде активна співпраця з іншими країнами в галузі ШІ.

4. Підготовка працівників. Буде впроваджена навчання, яке буде спеціалістів навчатимуть до змін пов'язаних з ШІ. Буде програма стажування, стипендія.

5. Дослідження і розробка. Федерація запропонує агентствам розставити пріоритети в користь ШІ.

Аналіз показав, що країни по всьому світу вкладають значні ресурси в розвиток та впровадження ШІ. Національні стратегії з штучного інтелекту стають невід'ємною частиною стратегій розвитку країн, що свідчить про визнання ШІ як важливого фактора для досягнення конкурентоспроможності та інноваційного розвитку.

Проте, важливо пам'ятати про потенційні виклики, пов'язані зі впровадженням ШІ, такі як ефекти на ринок праці, приватність даних та етичні аспекти. Для успішного використання потенціалу штучного інтелекту необхідно розробляти ефективні стратегії регулювання та етичні стандарти, які забезпечать відповідальне та ефективне використання цієї технології.

У цілому, дослідження підтверджує важливість подальшого вивчення та розвитку штучного інтелекту як ключового чинника глобального розвитку у XXI столітті.

Список використаних джерел

1. <http://elar.nung.edu.ua/bitstream/123456789/6140/1/6717p.pdf>

2. Семигуліна І. Б. Аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку Польщі та її регіонів за період членства країни в Європейському Союзі: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-1_0-pages-46_55.pdf

3. Андрощук Геннадій. Тенденція розвитку технологій ШІ: економіко-правовий аспект <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e84a46de-b4f5-4d78-aa6d-0402063ba4e1/content>

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ ЧИННИКІВ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО СТРАТЕГУВАННЯ

ЄМЕЦЬ Вадим,

*докторант Державного торговельно-економічного
університету, Україна*

orcid.org/0000-0002-8747-2961

Ідентифікацію чинників, що діють на економічне відновлення у контексті глобальних економічних процесів, слід розпочати з дослідження тенденцій які мають місце в межах глобальної економіки, а потім перейти до ідентифікації каналів трансмісії таких чинників на окремо взятую національну економіку.

На сучасному етапі розвитку світової економіки, не дивлячись на періодично виникаюче у експертних та наукових колах «занепокоєння» щодо загроз деглобалізації [4] і навіть регіоналізації [8], глобалізація є найвагомішою особливістю світової економіки, а транснаціональність економічних відносин є базовою властивістю зовнішньоекономічних економічних процесів.

Серед наукових розробок у царині глобалізаційних процесів, які слід, на наш погляд, згадати є напрацювання американського вченого Т. Левітта (T. Levitt 1925–2006), вважається, що у його статті «Глобалізація ринків» (The globalization of markets) (1983 р.) з'явилась перша або одна з перших згадок поняття глобалізації у контексті опису економічних процесів [6]. Наступними після Т. Левітта популяризували цей термін американські вчені Р. Робертсон (R. Robertson 1938–2022) та Ф.Лечнер (F. Lechner 1958 – нині) у своїй статті у 1985 р. вони писали: «щодо концепції «глобалізація» ми маємо справу з процесом під час якого світ перетворюється на єдине місце зі схожими властивостями» [9, 103]. У подальшому дослідженнями глобалізаційних процесів займалась незлічена кількість вчених різного калібру, що заслуговує на проведення окремого дослідження. Під терміном «глобалізація» ми розуміємо постійне але не рівномірне поглиблення інтеграції та країн у світовому вимірі, поняття економічна глобалізація стосується підвищення взаємозалежності між країнами світу через зниження бар'єрів на шляху переміщення товарів, капіталу, робочої сили, інформаційних послуг тощо, що формує низку статистичних та динамічних ефектів різної ваги та масштабів. На сучасному етапі глобалізації зв'язок між переважною більшістю країн є настільки значним, що можна говорити про глобальну економіку, як сформовану цілісну систему, в межах

якої прослідковуються певні перетворення, які ми називаємо тенденціями. Серед найбільш потужних сучасних тенденцій глобальної економіки слід виділити:

- нарощення напруження серед країн світу, що спостерігається у всіх куточках планети. Окрім великої війни у східній частині Європи ми може спостерігати напруження, які можуть вилитись у потужні збройні конфлікти між Китаєм та Тайванем, між Китаєм та Індією, між Південною та Північною Кореєю, між Іраном та Ізраїлем, вже не говорячи про загострення численної кількості конфліктів у низці країн Африки, збіднілих країн Азії, Латинської Америки. Як пишуть експерти Стокгольмського інституту оточуючого середовища: «Ми живемо в час, який визначається кризами глобального масштабу, що характеризується зростанням воєн і конфліктів, а також характеризується зростанням розчарування та цинізму через неспроможність поточної міжнародної системи забезпечити те, що потрібно світу або те, що система сама покликана гарантувати» [12]. У своїй доповіді експерти ООН додають: «можливість глобального спустошення внаслідок ядерної зброї, кліматичних змін, хвороб чи війни, або навіть технологічного зсуву, є відчутною та зростає»[2,33];

- високий рівень нерівномірності розвитку країн світу, поглиблення цієї нерівномірності в умовах слабких темпів економічного зростання. Різниця у економічному розвитку між глобальним Півднем (за виключенням країн Південно-Східної Азії) та глобальною Північчю з кожним роком набуває всебільшого гротестних форм. Як впливає з огляду МВФ: «Глобальна нерівність перебуває в поганому стані і здебільшого не покращується. Розбіжності сьогодні приблизно такі ж, як і на початку 20 століття»[10], а «цілі функціонування міжнародних фінансових установ – місії Світового банку «зменшити рівень бідності шляхом кредитування» бідніших країн і місії Міжнародного валютного фонду «досягти зростання та процвітання» шляхом підтримки фінансової стабільності та монетарної співпраці – здаються проваленими. ... Дійсно, приблизно одна третина людей світу зараз живе в країнах, які платять більше за обслуговування боргу, ніж за освіту чи охорону здоров'я» [12]. Розвинуті країни повільно але впевнено розробляють і запроваджують політики спрямовані на технологічне переоснащення та ресурсозбереження. Слабко розвинені країни спустошують власні природні ресурси, використовують хижацькі підходи під час ведення господарської діяльності, часто вкрай не ефективно використовують фінансові та інші матеріальні активи тощо;

- глобальні фінансові дисбаланси як результат пануючого положення розвинених країн у світогосподарській системі, дають можливість розвиненим країнам отримувати додаткові вигоди від

свого домінування (через нееквівалентний обмін, відтік доходів на вкладений капітал, отримання позичкового капіталу за дешево та функціонування транскордонних виробничих та торгових ланцюгів, які сприяють «осіданню» доданої вартості у заможних країнах) та обумовлюють нагромадження «непідйомного» боргового навантаження на економіки країн, що розвиваються. У своїй доповіді експерти Конференції ООН у справах торгівлі та розвитку (UNCTAD) у 2023 р. писали: «За останнє десятиліття державний борг зростав швидше в країнах, що розвиваються, порівняно з розвиненими країнами. Зростання заборгованості в країнах, що розвиваються, головним чином відбувалося через зростаючі потреби у фінансуванні розвитку, посилені пандемією COVID-19, кризою зростання вартості життя та кліматичними змінами, а також через обмежені альтернативні джерела фінансування» [3].

- екологічні зміни, які трансформуються у економічні деструктивні чинники, здійснюють як системний, так і точковий вплив на глобальну економіку. Як пишуть представники Незалежної експертної групи при G20 (G20 Independent Expert Group): «світ у вогні у прямому та переносному сенсі. У липні 2023 року у світі зафіксували найспекотніший місяць за весь період спостережень, що відбуваються з 1880 року» [11, 17]. Як пишуть експерти Міжнародного енергетичного агентства (IEA): «не існує жодних підстав говорити про існування рівня міжнародної співпраці, який би дав можливість досягти обмеження потепління в межах 1,5 C» [7, 17]. Як результат, крім іншого, поява поняття «екологічні біженці» – явища, яке в останні роки набуває все більшого поширення у світі і вихід його на «плато» у найближчі десятиліття не очікується;

- стрімкий розвиток високих технологій, зокрема, у сфері телекомунікацій, цифровізації, штучного інтелекту тощо. Це з одного боку надає ширші можливості доступу до освіти і науки, різноманітних теорій та практик за для розвитку торгівельної, інвестиційної діяльності, надання послуг, для представників країн, що розвиваються. З іншого боку, підвищує можливості для маніпулювання найменш освіченими групами населення, дає додаткові інструменти соціального контролю для авторитарних режимів, спричиняє посилення соціальної неоднорідності тощо. «Стає все більш очевидним, що стрімкі темпи технологічного розвитку в 21-му столітті створюють нові цифрові загрози для всіх форм демократії, але уряд, промисловість і громадянське суспільство залишаються погано підготовленими для боротьби з цими силами в реальному часі» [5].

Розгортання цих тенденцій, крім іншого, обумовлює певні економічні «викривлення», що спричиняють, на думку автора, формування нерівномірного розподілу загроз та викликів з одного

боку та можливостей з іншого серед країн з різним рівнем розвитку. Розвинені країни у результаті таких процесів отримують асиметрично більше вигід на менше збитків у порівнянні з країнами, що розвиваються.

Список використаних джерел

1. Уманців Ю. М. Трансформаційні процеси в економіці в умовах глобальної конкуренції: цифровий вимір. Економічна теорія та право. 2023. № 2. С. 75–84
2. A New Agenda for Peace. United Nations (July 2023). Pp. 40. <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/our-common-agenda-policy-brief-new-agenda-for-peace-en.pdf>
3. A world of debt. A growing burden to global prosperity. UNCTAD. <https://unctad.org/publication/world-of-debt>
4. Deglobalisation. What Think Tanks are Thinking. 29 November 2022. European Parliament. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/739219/EPRS_BRIE_TT_739219_Deglobalisation_final.pdf
5. Future Digital Threats to Democracy. Center for new American security. (2020). <https://www.cnas.org/future-digital-threats-to-democracy>
6. Levitt T. The Globalization of Markets. Harvard Business Review. From the magazine (May 1983) <https://hbr.org/1983/05/the-globalization-of-markets>
7. Net zero roadmap a global pathway to keep the 1.5 °c goal in reach. International energy agency. (2023 Update) pp. 226 P. 17 https://iea.blob.core.windows.net/assets/9a698da4-4002-4e53-8ef3-631d8971bf84/NetZeroRoadmap_AGlobalPathwaytoKeepthe1.5CGoalinReach-2023Update.pdf
8. O’Neil S. The Globalization Myth: Why Regions Matter. Oct 2022. Yale University Press. Pp.240 <https://www.cfr.org/news-releases/regionalization-not-globalization-economic-story-our-time-writes-shannon-oneil>
9. Robertson, Roland & Lechner, Frank (1985). Modernization, Globalization and the Problem of Culture in World-Systems Theory. Theory, Culture and Society pp. 103–117. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0263276485002003009>
10. Stanley A. Global inequalities. World Inequality Report 2022. IMF. <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2022/03/Global-inequalities-Stanley>

11. Strengthening Multilateral Development Banks. The Triple Agenda. Report Of The Independent Expert Group. September 2023. Pp. 84 <https://www.cgdev.org/sites/default/files/triple-agenda-roadmap-better-bolder-and-bigger-mdbs.pdf>

12. Transitioning to a new global order. Stockholm Environment Institute. (17 January 2024) https://www.sei.org/perspectives/transitioning-to-a-new-global-order/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIItSnsdTDhAMVmpJoCR16VgCXEAAYAiAAEgLGbfD_BwE

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ПОРОДЖЕНІ НЕЮ НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ ГРОШОВИХ ВІДНОСИН

МЕЛЬНИК Олексій,

*професор Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, Україна
orcid.org/0000-0002-7162-3462*

В нинішніх умовах потрібно чітко розуміти той факт, що вся сучасна економіка не тільки швидко глобалізується, а і цифровізується. А це створює певну зовнішню рамку, у якій і розвиваються грошові відносини і до якої вони пристосовуються, породжуючи нові явища. Проте тут варто відзначити, що ці явища ще не мають однозначної суспільної оцінки, а тому вивчення їх природи та визначення місця в системі грошових відносин є достатньо актуальною задачею.

Гроші як особливий товар, що виступає загальним еквівалентом вартості / цінності всіх інших товарів, пройшли довгий шлях і приймали різні форми. При цьому процес їх еволюції ще не закінчився, а тому вони зазнають низки трансформацій. Але перш ніж почати говорити про ці трансформації, треба сказати кілька слів про найважливіші характеристики сучасних грошей.

Можна говорити про те, що сучасні гроші є *неповноцінними грошми*, тобто такими, для яких витрати на виготовлення їх матеріальної основи чи їх матеріального носія є значно меншими ніж той номінальний знак вартості, що на них позначений. Однією з причин такого становища стала необхідність полегшення, спрощення та зменшення витратності проведення платежів в економіці.

Крім того, сучасні гроші є також і *кредитними грошми*, тобто вони є борговими зобов'язаннями певних суб'єктів економіки. При цьому їхня кредитна природа не пов'язана із забезпеченням їх емісії золотом. Тобто сучасні гроші, крім того що вони є кредитними, ще *не є обмінними на золото* за фіксованим курсом.

Також важливою характеристикою сучасних грошей є ще і той факт, що офіційно емітувати грошові знаки у сучасних умовах має виключне право держава (в особі її центрального банку). Тобто сучасні гроші є державними, тому їх ще називають *фіатними* (від лат. fiat – декрет, наказ) [1; с. 28–29]. При цьому основою для використання таких грошей є, з одного боку, державний примус, а з іншого – довіра до держави. Суспільна довіра до таких грошей (як ще одна їх важлива риса) зумовила появу ще одної їх назви – *фидуціарні* (від лат. fiducia – довіра) гроші [2].

Варто зазначити, що національна приналежність грошових знаків стала основою для їх поділу на національні гроші та валюту. Так, першими є ті гроші, що знаходяться в обігу тієї чи іншої країни та є в цій країні офіційним і загальноприйнятим засобом проведення платежів. А валютою стали ті національні грошові знаки, які випущені в обіг певними державами, але перебувають за межами національних кордонів.

Для подальшої характеристики сучасних грошових відносин варто звернути увагу на елементи грошової маси. В ній виділяються готівкові та безготівкові гроші. І ті, й інші мають офіційний статус та обов'язкові до прийому на всій території певної країни. Відмінність між ними полягає у тому, що готівка матеріальна, а безготівкові гроші мають вигляд записів на банківських рахунках, звідки вони і перераховуються на інші банківські рахунки при проведенні платежів. При цьому безготівкові гроші хоча і випускаються суб'єктами банківської системи, але за чітко визначеними правилами, які встановлює саме держава. Вони номіновані у офіційній національній грошовій одиниці, що теж характеризує їх нерозривний зв'язок із традиційними фіатними чи національно-державними грошми. Саме це дає підстави для такої характеристики безготівкових грошей як елементу регульованих державою фіатних грошей, що функціонують у загальній фінансовій системі держави на в межах окремої платіжної (банківської) підсистеми.

А тепер можна перейти до характеристик новітніх тенденцій у сфері грошових відносин. І почнемо їх розгляд саме з появи **електронних грошей**. Нині можна стверджувати, що до понятійного визначення електронних грошей існує кілька різних підходів. Так,

М. Дученко, Ю. Єрешко, О. Шевчук зазначають, що електронні гроші «являють собою умовну назву фінансових коштів, які використовує їх власник на основі електронної системи банківських послуг. Вони приводяться у рух завдяки запровадженню у сфері розрахункових операцій комп'ютерів і сучасних систем зв'язку. Носієм електронних грошей слугують пластикові картки» [3; с. 14]. Це визначення свідчить, що електронні гроші, з одного боку, оскільки вони виражені у національній грошовій одиниці та є елементом національної системи розрахунків, то вони є проявом традиційних фіатних грошей. Але, з іншого боку, вони перетворились на цифровий формат цих фіатних грошей, оскільки стали наслідком запровадження у сфері розрахункових операцій комп'ютерів і сучасних систем зв'язку. Тобто електронні гроші включені у державну фінансову систему на правах окремої платіжної підсистеми.

Крім того, сьогодні, характеризуючи зміни системи українських грошових відносин, не можна не відзначити того факту, що 01.08.2022 р. почав діяти Закон України «Про платіжні послуги». Важлива відмінність цього закону від попереднього в частині, що стосується електронних грошей, полягає у тому, що у новому законі порушена банківська монополія на емісію та обіг електронних грошей. Тобто там зафіксовано, що емітентами електронних грошей в Україні можуть бути не тільки банківські установи. Зокрема, стаття 57 цього закону розширює список емітентів електронних грошей, включаючи до їх переліку також і таких суб'єктів як: «філії іноземних платіжних установ; установи електронних грошей; оператори поштового зв'язку; органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [4]. Також тут важливо відзначити, що для виконання платіжних операцій з електронними грошима їх емітенти мають право відкривати користувачам не тільки традиційні банківські рахунки, а й електронні гаманці.

Ще одною важливою тенденцією у розвитку грошових відносин нині стала поява грошей, конкурентних до фіатних. Процес зростання глобального фінансового стеження у межах діючої глобальної фінансової системи викликав у суспільстві бажання вийти з під цього контролю. Саме тому користувачі платіжних послуг почали активно використовувати децентралізовані системи розрахунків, що базуються на новітніх технологіях і застосовують не звичні фіатні гроші, а **приватні валюти**, які теж існують у цифровому форматі на безмежних просторах інтернету. Частіше за все такі гроші випускаються не державами, а приватними компаніями чи навіть групами неідентифікованих осіб. Проте тут ми будемо говорити лише

про ту частину феномену приватних валют, яка пов'язана виключно з інтернетом і визначається його функціонуванням. По суті, такі приватні гроші в умовах цифровізації, перетворюються на ще один різновид грошей (цифрових грошей), який правильно було б назвати **віртуальними** на відміну від електронних, які є продовженням саме фіатних грошей. У схемах функціонування віртуальних грошей офіційна національна грошова одиниця змінюється на деяку іншу. Ці схеми також покладаються на певний її обмінний курс, який може коливатися, оскільки цінність віртуальних грошей зазвичай базується на їх власному попиті та пропозиції, а це остаточно розриває їх зв'язок із традиційними фіатними грошми. Таким чином віртуальні гроші (точніше валюти) виступають, з одного боку, підвидом приватних (нерегульованих державою) грошей, а з іншого – їх цифровим форматом.

Крім того, варто звернути увагу також і на криптовалюти. Саме вони стали за останні роки найбільш розповсюдженим різновидом віртуальних валют. Спеціальна група ЄЦБ з криптоактивів визначила криптовалюту у якості нового типу активів, записаних у цифровому форматі, існування якого уможливлене за рахунок використання криптографічного захисту [5].

При цьому цей актив не є та не представляє собою фінансового зобов'язання будь-якої ідентифікованої особи. Тобто найсуттєвішою відмінністю криптовалют від інших різновидів віртуальних валют є те, що за останніми стоїть конкретна приватна особа, котра прийняла на себе відповідні зобов'язання у зв'язку із випуском відповідних платіжних засобів і несе відповідальність за їх виконання. За криптовалютою ж (у сенсі чітких зобов'язань та відповідальності) ніхто не стоїть. З цієї точки зору криптовалюти можна назвати *класичними фудуціарними*, але *не кредитними грошми*, хоча інші різновиди віртуальних валют можна віднести саме до категорії кредитних грошей. В сенсі свого випуску та функціонування криптовалюти близькі до початкової форми грошей (*грошей продуктивних*), які після своєї емісії повністю втрачали зв'язок зі своїм емітентом та не підлягали погашенню їх емітентом за номінальною вартістю. Проте назвати криптовалюту класичними продуктивними грошми теж не можна, бо вона не має жодного не тільки боргового, а й матеріального забезпечення.

Список використаних джерел

1. Wray, L. From the State Theory of Money to Modern Money Theory: An Alternative to Economic Orthodoxy, // Levy Economics Institute Working Paper, No. 792, p. 1-35.
2. Колесніченко В.Ф. Гроші та кредит // Навчальний посібник – Харків: Вид. ХНЕУ. – 2008. – 370 с.
3. Гроші та кредит Конспект лекцій. уклад.: М.М.Дученко, Ю.О.Єрешко, О.А. Шевчук. – Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 108 с.
4. Закон України Про платіжні послуги.: – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
5. Cryptoassets – Trends and Implications: website. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ecb.europa.eu/paym/intro/mip-online/2019/html/1906_crypto_assets.en.html

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ

МЕЛЬНИЧЕНКО Олександр,

*аспірант Державного торговельно-економічного
університету, Україна
orcid.org/0000-0001-8642-0388*

Фармацевтична галузь України залишається галуззю, що швидко розвивається, незважаючи на негативний вплив воєнного стану. Після катастрофічного падіння у 2022 році, фармацевтичний ринок України в 2023 році демонструє оптимістичне зростання в грошовому вираженні (в доларах) +9,4 % порівняно з 2022 роком [1]. Цифрова трансформація відіграє важливу роль у цих змінах.

Ключові тренди у світі фармацевтичного маркетингу розглядають використання цифрових технологій як необхідність та спонукають сфокусуватися на персоналізованому цифровому контенті та

інтерактивних платформах [3]. В Україні фармацевтичні компанії продовжують використовувати омніканальність у виборі промоційних стратегій. Найпопулярнішим серед цифрових інструментів залишається просування лікарських засобів в інтернеті та на телебаченні [4].

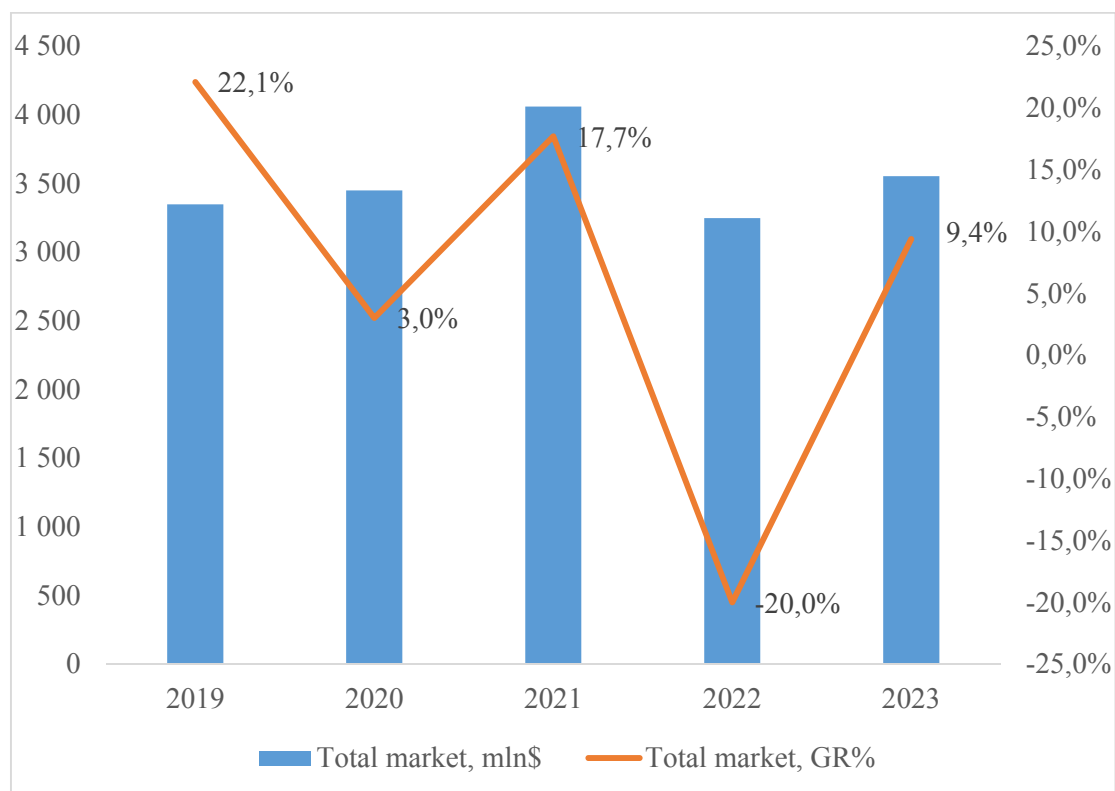

Рис. 1. Динаміка фармацевтичного ринку в 2019–2023 рр. (млн \$)

Джерело: [2]

Однією з основних стратегій просування ОТС-брендів (тобто безрецептурних препаратів) онлайн є сайт бренду. В даній роботі проведено аналіз ефективності просування через сайт бренду групи лікарських засобів, що відносяться до класу пробіотиків (антидіарейних мікробних препаратів). Серед цих препаратів є як лікарські засоби, так і біологічні добавки. В Україні зареєстровано більше 100 брендів пробіотичних препаратів, але не всі вони мають сайт бренду. Тому для дослідження було обрано препарати, які мають свій сайт в Україні, та за даними аналітичної системи дослідження ринку «PharmXplorer» компанії «Proxima Research» входять в ТОП-10

пробіотиків за об'ємами продажів за перший квартал 2024 року [2]. Таким чином, для аналізу було обрано сайти брендів Ентерол, Ентерожерміна, БіоГая, Лактовіт-Форте, Неофлорум.

Таблиця 1

**Динаміка продажів пробіотичних препаратів
у січні–березні 2024 р. (\$)**

Бренд	2024 01	2024 02	2024 03	GR 03.2024/ 01.2024, %
Всього	3 817 917	3 628 231	3 658 459	-4%
Ентерожерміна, Sanofi (France)	1 337 884	1 231 801	1 235 732	-8%
Лінекс, Sandoz (Switzerland)	659 397	632 959	635 558	-4%
Ентерол, Biocodex (France)	610 003	612 698	635 149	4%
Лактіале, Farmak (Ukraine)	565 435	542 056	568 924	1%
БіоГая, Delta Medical (Switzerland)	221 530	211 088	206 842	-7%
Лактімак, Macleods Pharm. (India)	184 441	171 674	162 931	-12%
Неофлорум, Lallemand Health Sol. Inc. (Canada)	121 006	113 176	107 621	-11%
Лактовіт, Mili Healthcare (Great Britain)	118 221	112 781	105 703	-11%

Джерело: [2]

Далі проаналізовано загальні показники відвідування сайту кожного з цих брендів, за даними аналітичного сервісу за перші два місяці 2024 року [5].

Таблиця 2

**Аналіз загальних показників відвідування сайту
у січні–лютому 2024 р.**

Бренд	Сайт	Кількість візитів на сайт в місяць (total visits), візитів	Середній час перебування користувача на сайті (average visit duration), секунд	Кількість сторінок, які переглядаються за візит (pages per visit), сторінок	Показник відмов (bounce rate), %
Ентерол	https://enterol.ua	16 927	41	1,45	75,04
БіоГая	https://biogaia.com.ua	12 699	1	1,03	94,23

Бренд	Сайт	Кількість візитів на сайт в місяць (total visits), візитів	Середній час перебування користувача на сайті (average visit duration), секунд	Кількість сторінок, які переглядаються за візит (pages per visit), сторінок	Показник відмов (bounce rate), %
Лактовіт-Форте	https://lactovit-forte.com.ua	<5000	нема даних	1	99,57
Неофлорум	https://neoflorum.com	<5000	20	1,53	76,38
Ентерожерміна	https://enterogermina.ua	нема даних	нема даних	нема даних	нема даних

Джерело: складено автором на основі [5] (за січень і лютий 2024 р.).

Найбільші значення показника візитів на сайт мають два бренди – Ентерол та БіоГая. За показниками середнього перебування користувача на сайті та кількості сторінок, що переглядаються за візит, за якими визначається якість контенту, інтерес для користувачів в січні-лютому 2024 року представляли сайти брендів Ентерол та Неофлорум, що свідчить про більш якісне наповнення саме цих сайтів потрібною та корисною інформацією. Показник відмов характеризує відсутність переходу на іншу сторінку сайту. Чим вище його значення, тим менш цікавим є сайт для користувачів. Значення цього показника були найвищими для сайтів брендів Лактовіт-форте та БіоГая, а нижчими – для сайтів брендів Ентерол та Неофлорум, що свідчить про кращий контент цих сайтів з огляду отримання потрібної інформації для користувачів.

Отже, найкращі показники відвідування сайту відмічаються для бренду Ентерол. Ці дані повністю корелюють з динамікою продаж бренду в першому кварталі 2024 року. Ентерол – єдиний з проаналізованих брендів демонструє позитивну динаміку в грошах у березні 2024 року в порівнянні з січнем 2024 року (+4 %), тоді як вся група пробіотиків демонструє негативний приріст до аналогічного періоду (-4 %). Таким чином, можна зробити висновок, що цифрові інструменти сприяють підвищенню ефективності бренд-менеджменту у фармацевтичній галузі.

Список використаних джерел

1. Аптечний продаж за підсумками 2023 р.. Щотижневик Аптека online. URL: <https://www.apteka.ua/article/684747> (дата звернення: 15.04.2024).

2. Дані аналітичної системи дослідження ринку «PharmXplorer» компанії «Proxima Research». URL: <https://pharmxplorer.com.ua/doc/1930> (дата звернення: 22.04.2024).

3. Тенденції, що формують світ фармацевтичного маркетингу: 2024 Edition. Щотижневик Аптека online. URL: <https://www.apteka.ua/article/691198> (дата звернення: 20.04.2024).

4. Що робила Фарма в digital: тренди, кейси та інсайти 2023. Щотижневик Аптека online. URL: <https://www.apteka.ua/article/677809> (дата звернення: 20.04.2024).

5. SimilarWeb URL: <https://www.similarweb.com> (дата звернення: 24.04.2024).

БЛАКИТНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

НАМОНЮК Василь,

*доцент Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна
orcid.org/0000-0002-9454-6658*

Сфера сталого фінансування стрімко розвивається, особливо це стосується зелених облігацій. Їх ринок, започаткований у 2007 р., сьогодні оцінюється приблизно в 2 трлн дол. США [1]. Такий успіх зумовив розробку нових інструментів, що фінансують екологічні та соціальні проєкти. Серед них – блакитні облігації, борговий інструмент для фінансування ініціатив з охорони водних ресурсів та океану. Хоча ринок блакитних облігацій зараз відносно невеликий (близько 5 млрд дол. США), він має значний потенціал зростання. Його порівнюють з ринком зелених облігацій 10–15 рр. тому, вказуючи на схожість стадій розвитку [2]. Блакитні облігації можуть стати наступним важливим кроком у розвитку сталого фінансування, враховуючи зростаючу увагу до проблем океану та водних ресурсів.

Метою дослідження є виявлення ключових тенденцій та перспектив ринку блакитних облігацій як нового інструменту сталого фінансування.

Передумовою появи блакитних облігацій стало зростання усвідомлення важливості збереження океану та водних ресурсів. Цілі

сталого розвитку ООН, зокрема ЦСР 14 (збереження морських екосистем), підкреслили необхідність залучення фінансування для вирішення проблем океану. Водночас успіх зелених облігацій продемонстрував ефективність використання боргових інструментів для фінансування екологічних проєктів. Ці фактори створили сприятливі умови для появи блакитних облігацій.

Одним з піонерів на ринку блакитних облігацій стала неприбуткова організація The Nature Conservancy, яка у 2018 р. запустила програму блакитних облігацій для фінансування природоохоронних зусиль на Сейшельських островах. Ця програма використовувала механізм «борг в обмін на природу» (debt-for-nature swap), коли частина державного боргу списується в обмін на інвестиції в природоохоронні заходи [3]. Успіх цієї ініціативи привернув увагу інших учасників ринку. Поступово до випуску блакитних облігацій долучилися міжнародні фінансові інституції, такі як Світовий банк, Міжнародна фінансова корпорація, Азіатський банк розвитку та Експортно-імпортний банк Кореї. Ці організації розробляють власні рамкові документи та принципи для блакитних облігацій, сприяючи стандартизації та довірі інвесторів [4; 5]. Випуск блакитних облігацій набуває особливої популярності в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, що пов'язано зі значною залежністю цього регіону від морських ресурсів.

З 2018 по 2022 р. було випущено 26 блакитних облігацій загальною вартістю приблизно 5,0 млрд дол. США, що демонструє високий річний темп зростання у розмірі 92 % (Рис. 1). У 2020 р. випуск блакитних облігацій становив лише 0,47 % від вартості випуску зелених облігацій, проте вже у 2021 р. загальна вартість випущених блакитних облігацій сягнула рекордних 1,5 млрд дол. США [6]. Це свідчить про стрімкий розвиток ринку блакитних облігацій та зростаючий інтерес інвесторів до цього інструменту сталого фінансування.

У порівнянні з ринком зелених облігацій, де медіанний розмір угоди у 2021 р. перевищував 500 млн дол. США [7], розмір угод на ринку блакитних облігацій є порівняно невеликим. Це підкреслює відносну незрілість ринку блакитних облігацій порівняно з ринком зелених облігацій, який був започаткований у 2007 р. Приватні інвестори, як правило, вимагають суттєвого розміру ринку, перш ніж долучатися до нього.

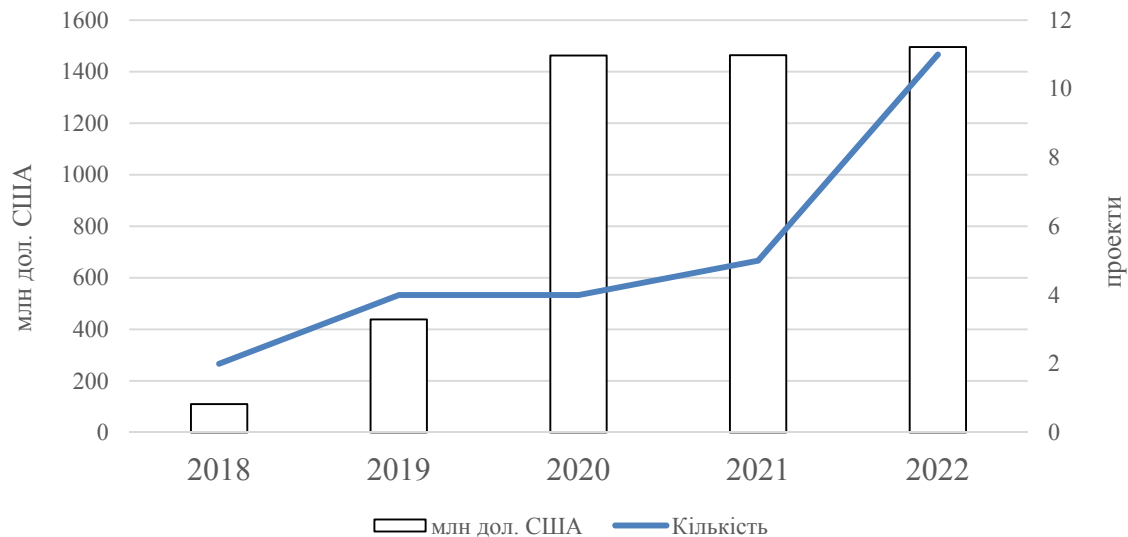

Рис. 1. Емісія блакитних облігацій, 2018–2022 рр.

Джерело: [6]

Більшість блакитних облігацій були випущені в доларах США, незалежно від того, чи базувався емітент у США. Це узгоджується із загальною тенденцією на міжнародних ринках боргового капіталу, де долар США є домінуючою валютою, що використовується в угодах з борговими інструментами. Міжамериканський банк розвитку випустив три блакитні облігації в австралійських доларах, що дозволило йому залучити місцевих австралійських інвесторів та японських інституційних інвесторів [8]. Північний інвестиційний банк, міжнародна фінансова установа з країнами-членами в Північній Європі та країнах Балтії (NIB), випустив дві з трьох облігацій у шведських кронах [9]. Крім того, Mowi, норвезька компанія з виробництва морепродуктів, та Світовий банк випустили блакитні облігації, номіновані в євро. Однак євро недостатньо представлене на ринку блакитних облігацій порівняно з ринком зелених облігацій, де три чверті облігацій випускаються в євро або доларах США [10].

Більше половини блакитних облігацій пов'язані з міжнародними фінансовими установами (рис. 2). Сюди входять блакитні облігації, які були випущені безпосередньо цими установами, наприклад, Світовим банком та Азійським банком розвитку. Крім того, деякі облігації, випущені урядами, були підтримані міжнародною фінансовою установою, як у випадку облігації Сейшельських островів. Також три облігації були випущені національними банками за підтримки Міжнародної фінансової корпорації. З іншого боку,

п'ять виявлених блакитних облігацій були випущені корпораціями, а саме Seaspan Corporation, Maruha Nichiro, Mowi, Grieg Seafood та BRK Ambiental. Решта облігацій були випущені екологічною організацією The Nature Conservancy, державним банком Bank of China та урядом провінції Хайнань, Китай.

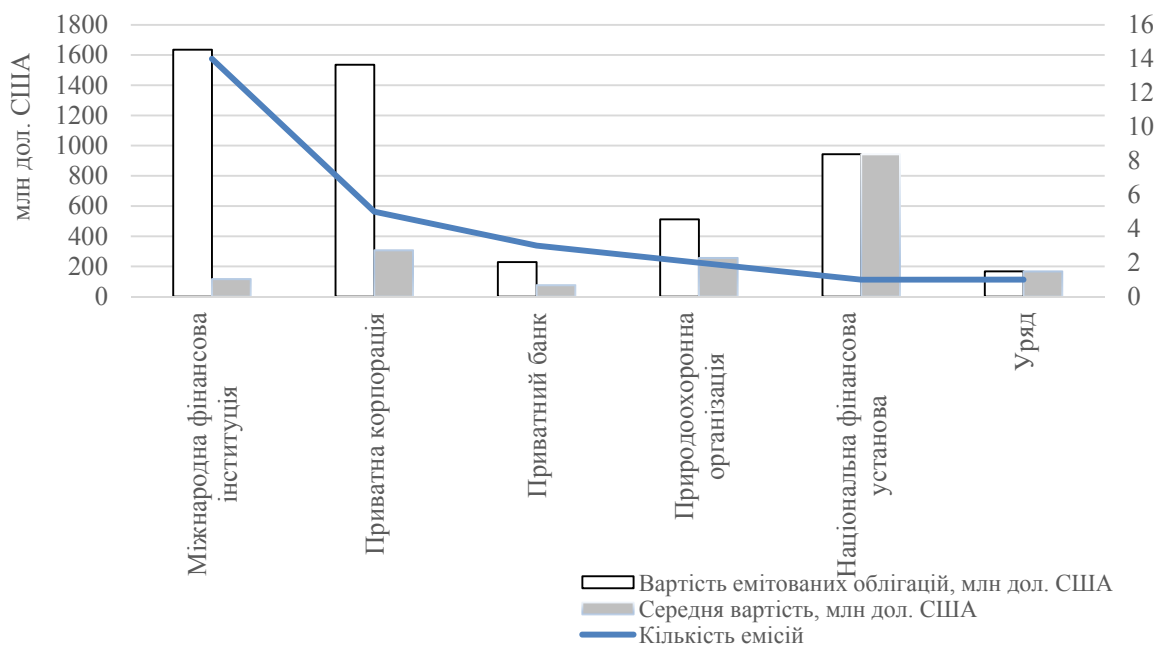

Рис. 2. Емітенти блакитних облігацій, 2018–2022

Джерело: [6]

Такий розподіл емітентів додатково вказує на те, що блакитні облігації все ще перебувають на ранній стадії розвитку. У 2021 р. більше половини вартості випуску зеленого боргу припадало на фінансові та нефінансові корпорації [7]. Однак менше однієї п'ятої блакитних облігацій були випущені корпораціями. Навіть коли такі корпорації, як Mowi та Grieg Seafood, чітко пов'язували свої облігації з водним та морським сектором, вони все ще позиціонували їх як «зелені». Це може бути пов'язано з тим, що ринок зелених облігацій є більш усталеним, а узгодження з рамковими принципами зелених облігацій ICMA викликає більшу довіру серед інвесторів, враховуючи, що фінансові ринки структуровані відповідно до прийнятих інструментів. Крім того, корпорації зазвичай випускають більші за обсягом облігації, що сприяло зростанню ринку зелених облігацій. Ця різниця в середньому розмірі також очевидна на ринку блакитних облігацій: в середньому корпорації випускали облігації, які були в 2,6

рази більшими, ніж облігації, випущені міжнародними фінансовими установами (307 млн доларів США проти 117 млн доларів США).

Незважаючи на виклики, блакитні облігації мають низку рушіїв зростання. По-перше, зростає усвідомлення економічних переваг інвестування в проекти, пов'язані з океаном та водними ресурсами. Наприклад, інвестиції у водопостачання та водовідведення мають стійкі грошові потоки та довгострокові контракти [2]. По-друге, блакитні облігації залишаються осторонь політичних дискусій навколо інвестицій у ESG, що може сприяти їхній привабливості для інвесторів. По-третє, зі зміною поколінь зростає інтерес до сталого інвестування, що створює сприятливе середовище для розвитку ринку блакитних облігацій.

Отже, блакитні облігації мають значний потенціал стати важливим інструментом сталого фінансування. Незважаючи на поточні виклики, такі як відсутність стандартизації та обмежений попит інвесторів, ринок блакитних облігацій демонструє динамічний розвиток. Зусилля міжнародних організацій з розробки уніфікованих принципів, зростання обізнаності про економічні переваги та інтерес молодого покоління до сталого інвестування створюють сприятливі умови для подальшого розвитку цього ринку.

Список використаних джерел

1. Flammer C. Corporate Green Bonds. *Journal of Financial Economics*. 2021. № 142. P. 499–516.

2. Soni A. Blue is the next green: Bonds financing water conservation projects are approaching a 'tipping point'. Markets Insider. URL: <https://markets.businessinsider.com/news/bonds/bond-market-blue-bonds-water-conservation-funding-debt-environment-2024-2> (дата звернення: 01.05.2024).

3. Blue Bonds: An Audacious Plan to Save the World's Oceans. The Nature Conservancy. URL: <https://www.nature.org/en-us/what-we-do/our-insights/perspectives/an-audacious-plan-to-save-the-worlds-oceans/> (дата звернення: 01.05.2024).

4. Green and Blue Bond Framework. Asian Development Bank. 2021. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/731026/adb-green-blue-bond-framework.pdf> (дата звернення: 01.05.2024).

5. Guidelines for Blue Finance. IFC. 2022. URL: <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/4a61d420-82b2-41e9-b2fd-b7fb0af38bba/IFC-Guidelines-for-Blue-Finance.pdf?MOD=AJPERES&CVID=ogvh-4f> (дата звернення: 01.05.2024).

6. Bosmans P., de Mariz F. The Blue Bond Market: A Catalyst for Ocean and Water Financing. *Journal of Risk and Financial Management*. 2023. Т. 16, № 3. С. 184. URL: <https://doi.org/10.3390/jrfm16030184> (дата звернення: 08.05.2024).

7. Climate Bonds Interactive Data Platform. Climate Bonds Initiative. 2022. URL: <https://www.climatebonds.net/market/data/> (дата звернення: 01.05.2024).

8. IDB Invest Issues First Blue Bond in Latin America and the Caribbean. IDB. 2021. URL: <https://www.idbinvest.org/en/news-media/idb-invest-issues-first-blue-bond-latin-america-and-caribbean> (дата звернення: 01.05.2024).

9. NIB Launches Five-Year SEK 1.5 Billion Nordic–Baltic Blue Bond. URL: <https://www.nib.int/releases/nib-launches-five-year-sek-1-5-billion-nordic-baltic-blue-bond> (дата звернення: 01.05.2024).

10. Caramichael J., Rapp A. The green corporate bond issuance premium. *International Finance Discussion Papers*. 2022. №. 1346. 64 p.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МОНІТОРИНГУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

НІКОЛАЄЦЬ Катерина,

професор Державного торговельно-економічного

університету, Україна;

orcid.org/0000-0002-0471-2895

У сучасний період мігранти становлять майже 3 % населення світу, але водночас вони виробляють близько 9 % світового ВВП, що майже на 3 трлн дол більше, ніж якби вони працювали у місцях постійного проживання [1, с. 11]. Масштаби залучення мігрантів до роботи, а також умови і рівень оплати їх праці свідчать про зацікавленість великих компаній у співпраці із ними. Мігранти також можуть забезпечувати вагомі інвестиції у економічний розвиток країн-донорів, сприяти поширенню нових навичок праці, правил організації роботи чи навчання у рідних країнах. Водночас недостатньо ефективного керування міграційними процесами може негативно позначитися на соціалізації мігрантів, їх залученні до продуктивної праці, а також на криміногенній ситуації у низці країн.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє автоматизувати процеси оцінки кількості мігрантів, які перетинають

кордон, їх ідентифікацію із визначенням рівня кваліфікації та бажаного місця працевлаштування, а також верифікувати відомості про конкретних осіб завдяки доступу до відповідних баз даних. Важливим кроком у цьому напрямку став розвиток технологій розпізнавання обличь із використанням штучного інтелекту, що дозволило створювати уточнені бази даних щодо осіб, які у той чи інший час перетинали державний кордон.

У сучасних умовах були актуалізовані цифрові технології перетину кордону (контроль за кількістю мігрантів, визначення серед них тих, кому перетин кордону заборонений тощо); оцифрування процесів, пов'язаних із подачею та обліком заяв; використання відеоконференцій для організації віддалених співбесід (у тому числі й з питань, пов'язаних із працевлаштуванням); використання штучного інтелекту для ухвалення певних рішень щодо мігрантів; використання технології блокчейн задля формування потрібних баз даних. Сучасні цифрові технології також допомагають використовувати окремі сервіси для них ще під час перебування у рідній країні, оцінюючи потенційні вигоди та ризики міграції [2].

Цифрові технології суттєво вплинули на мобільність працівників, породжуючи таке явище як віртуальна міграція. Віртуальні трудові мігранти поступово чинять зростаючий вплив на світовий ринок праці. У цьому контексті важливим видається забезпечення прав мігрантів на рівність у заробітній платі, доступ до освіти та потрібної їм інформації про умови працевлаштування. Водночас діджитал-моніторинг їх роботи тісно пов'язаний не лише із необхідністю забезпечення захисту певних даних, а й із необхідністю впорядкування процесу стягнення податків задля уникнення подвійного оподаткування. Цифрові системи контролю за обміном інформацією мають можливість перевіряти як окремих працівників, так і цілі компанії. Це дозволяє отримати точнішу інформацію про обсяги виконаної роботи, специфіку обміну даними, а також про особливості забезпечення доступу до певних даних, потрібних для виконання тієї чи іншої роботи. Такий моніторинг дозволяє оцінити зосередження зусиль працівників у певній галузі виробництва чи формування інформаційних баз. Це, у свою чергу, робить можливою оцінку потреб роботодавців у працівниках певної кваліфікації, а також виокремлення із числа мігрантів тих, хто потенційно здатний виконувати потрібні операції.

Визначенню потрібних працівників із оцінкою їх навичок сприяють цифрові технології організації опитувань і моніторингу їх результатів за певними, визначеними роботодавцями, параметрами. А

використання штучного інтелекту робить можливим моделювання рівнів співпраці як між окремими потенційними працівниками, так і між уже сформованими командами.

Цифровізація моніторингу міграційних процесів може бути успішно використана й для розробки перспективних напрямів міграційної політики, орієнтованої на відвернення нелегальної міграції із визначенням осередків, орієнтованих на забезпечення нелегального перетину кордонів мігрантами. Виявлення таких осередків можливе за допомогою систем, які дозволяють обробляти цифрові зображення та порівнювати їх із існуючими у базах даних.

Важливу роль цифрові технології відіграють і у процесі забезпечення грошових переказів мігрантів. За прогнозами Світового банку у 2024 р. обсяги грошових переказів через онлайн-банкінги становитимуть 161 млрд дол. США, а середній показник трансакційних витрат буде зменшений до 4,7 % від вартості грошового переказу [3]. Водночас моніторинг грошових переказів дозволяє не лише оцінити кількісні показники у сфері фінансів, а й уточнити кількість мігрантів, які працюють у певній сфері виробництва, їх економічні інтереси та перспективи продовження трудової діяльності. Характер і кількісні показники грошових переказів дозволяють визначити й зацікавленість у певних товарах та послугах через співставлення обсягів переказів та показників реалізації товарів та послуг.

Використання цифрових технологій для різнобічного моніторингу міграційних процесів має важливе значення як для модернізації економічної діяльності, так і для забезпечення національної безпеки. Перспективним напрямом удосконалення моніторингу міграції залишається використання штучного інтелекту із розширенням його функцій завдяки можливостям накопичувати інформацію із різних баз даних та здійснювати порівняльний аналіз її за визначеними параметрами.

Список використаних джерел

1. Migration and the 2030 Agenda. URL: file:///C:/Users/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%94%D1%86%D1%8C%20%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0/Downloads/en_sdg_web%20(1).pdf

2. Witteborn S. Digitalization, Digitization and Datafication: The «Three D» Transformation of Forced Migration Management.

Communication, Culture and Critique. Vol. 15, Issue 2, June 2022. URL: <https://doi.org/10.1093/ccc/tcac007>

3. Digital Remittances – Worldwide / Statista Market Forecast. Statista. URL: <https://www.statista.com/outlook/dmo/fintech/digital-payments/digital-remittances/worldwide>

ПОСТІНДУСТРІАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗГОРТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГАХ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ

ПИЛИПЕНКО Ганна,

професор Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», Україна

orcid.org/0000-0003-2091-4320

ГЕРАСИМЕНКО Тетяна,

доцент Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», Україна

orcid.org/0000-0002-5437-437X

ФЕДОРОВА Наталя,

доцент Українського державного хіміко-технологічного університету, Україна

orcid.org/0000-0003-1693-6260

В сучасних умовах соціально-економічного розвитку, що позначаються постіндустріальними трансформаціями, зазнає змін стратегічна поведінка провідних компаній світу щодо інтернаціоналізації своєї виробничої та інноваційної діяльності. Розвиток глобальних ланцюгів створення вартості революціонував у свій час способи здійснення виробничих процесів: більшість компаній із розвинених економік світу відмовилися від практики виробництва товарів або послуг повністю в одній країні в межах власної організаційної структури. Завдяки використанню таких форм організації бізнесу як офшоринг і аутсорсинг, фірми почали розрізати свої ланцюги створення вартості та зосереджувати економічну діяльність у тих місцях, де виробничі процеси могли бути найбільш ефективними.

Таким шляхом йшли виробники більшості країн західної Європи і США, активно переводячи своє промислове виробництво переважно до країн Східної Азії, залишаючи за собою ті етапи, які створюють

найбільшу додану вартість. Як правило, у країнах базування зосереджувалась й більшість складових інноваційного процесу, оскільки вони роблять найбільший внесок у створення загальної вартості продукції. Завдяки реалізації такої політики ланцюги створення вартості ставали більш глобальними.

У дослідженнях, присвячених географічній розосередженості виробництва, наводиться аргументація щодо позитивного впливу офшорингу на інноваційний процес. Головними з них є наступні:

1. Виведення виробничих процесів в країни з дешевою робочою силою, близькістю до джерел сировини і помірним оподаткуванням дозволяє компаніям знизити витрати виробництва, а вивільнені ресурси спрямувати в дослідницький сектор [1, 2].

2. Розрізання» GVC на більш дрібні відрізки та передача їх виконавцям з інших країн дозволяє материнським компаніям розширити свою присутність у світі й у такий спосіб збільшити доступ до світової скарбниці знань. Вважається, що через створення іноземних дочірніх компаній або встановлення міжфірмових зв'язків з постачальниками та їх R&D підрозділами материнська компанія отримує можливість використовувати місцеві пули знань і збагачувати ними свій інноваційний процес. Як правило, спочатку місцеві фірми переймають виробничий досвід іноземної фірми та отримують необхідні технологічні знання, потім робляться інвестиції у покращення їхньої виробничої й управлінської діяльності, нові підходи й методи адаптуються до місцевих умов і вже потім новостворені нематеріальні активи повертаються в країну базування та слугують підґрунтям для нових інновацій та зростання глобальної конкурентоспроможності [3].

Незважаючи на ці аргументи останнім часом все більше й більше компаній роблять заяви про все меншу віддачу від виведення своїх виробничих потужностей за кордон: прагнення знизити витрати за рахунок використання дешевої робочої сили й інших джерел сировини згодом обертається зниженням ефективності економічної діяльності, у тому числі й щодо інновацій [4]. Та й сама тенденція щодо географічної розосередженості виробництва зазнала суттєвих змін: згідно даних, оприлюднених Reshoring Initiative 2022 Data Report, починаючи з 2010 року відбувається різке зростання решорингових процесів порівняно з прямими іноземними інвестиціями (див. табл. 1).

Решоринг за міжнародними регіонами, 2010–2022 рр.

Регіон	Робочі місця	Компанії	Робочі місця / компанії	% решорингу
Азія	140 562	1 193	118	72
Північна Америка	4 1723	181	231	21
Західна Європа	9 809	135	73	5
Середній Схід	1 771	27	66	1
Східна Європа	1 134	8	140	1
Південна / Центральна Америка	405	8	50	0
Африка	70	3	26	0
Австралія / Океанія	0	5	0	0
Інші країни	627650	4,947	126	0

Джерело: [4]

Як слідує із таблиці 1, домінуючими тенденціями в сучасному світі є домінування решорингових процесів, які свідчать про прагнення компаній повернути своє виробництво назад на батьківщину.

Причини цих процесів, на нашу думку, знаходяться як в теоретичній, так і практичній площинах. Перш за все, слід звернути увагу на той факт, що потягом останніх десятиліть відбувся перехід від уявлень про лінійність інноваційного процесу і відносної ефективності розосередження його складових у різних країнах світу у відповідності з глобальними ланцюгами створення вартості до розуміння його еволюційної природи. Взривний характер наукових відкриттів, скорочення циклів досліджень і розробок розмивають кордони між стадіями інноваційного циклу. Процес досліджень, розробок, виробництва й комерціалізації постають як єдина система з доволі щільними взаємозв'язками між окремими елементами, що не дозволяє їхнє розмежування.

Іншими словами, інновації сьогодні можна отримати на будь-якому етапі інноваційного циклу: під час фундаментальних досліджень отримуються результати, що застосовуються в комерційних цілях, а прикладні дослідження та розробки можуть продукувати нові наукові знання. Як зазначають Г. Пізано та В. Ші, сьогоднішні виробничі операції з низькою вартістю містять зародки нових інноваційних продуктів завтрашнього дня. Тому вивівши більшу частину виробничих процесів за кордон, американці втратили не

тільки здатність розробляти та виробляти високотехнологічні продукти, такі як телевізори, мікросхеми пам'яті та ноутбуки, але й досвід у виробництві таких нових продуктів, як електронний райдер Kindle, високоякісні сервери, сонячні батареї, а також акумулятори, які будуть жити наступне покоління автомобілів [5].

Поряд з цим можна виокремити наступні причини зміни стратегічної поведінки провідних компаній по відношенню до організації інноваційного процесу в глобальних ланцюгах створення вартості.

1. Зміна технологічної бази виробництва та інноваційної моделі, в якій інновації набувають децентралізованого характеру. Технологічною основою сучасного промислового виробництва виступають кіберфізичні системи, які інтегруються у безпроводну мережу цифрового підприємства і об'єднуються в програмовані роботехнічні комплекси. Ланцюг створення доданої вартості вимагає управління, базованого на цінностях, що генеруються власними виробничими потужностями компанії. Більше того, компанія, яка свідомо відділяє НДДКР від виробництва може втратити той потік інновацій, який може бути згенерованим останнім. Це відбувається як внаслідок втрати контролю над виробничими процесами, так і проблемами, що виникають через низьку якість людського, когнітивного та соціального капіталів, які приймають безпосередню участь у виробничому процесі, перенесеному до слаборозвинених країн.

2. Зростання просторових трансакційних витрат. Висока частота трансакцій і взаємообміну між окремими складовими інноваційного процесу, розосередженого в міжнародному просторі уздовж глобального ланцюга створення вартості вимагають посиленої координації, що призводить до зростання трансакційних витрат.

3. Несприятливі інституціональні умови. В першу чергу це стосується питань захисту інтелектуальної власності, які виникають при співробітництві в межах глобального ланцюга створення вартості з представниками країн, в яких недостатньо розвинені інститути специфікації та захисту прав власності. Доступ до нових технологій провідної компанії місцевих виробників може їх перетворити із партнерів на конкурентів за невідповідності правових інститутів, що функціонують в країні походження ТНК і її партнерів по глобальному ланцюгу створення вартості.

4. Глобальні трансакційні ризики. Глобальні процеси, в які втягуються національні економічні системи, наражають їх на ризики з великою часткою невизначеності, які важко або взагалі неможливо спрогнозувати і вжити заходів з нівелювання негативних наслідків.

Для інноваційної діяльності, яка географічно розосереджена в різних країнах світу, такі наслідки є особливо значимими. Пандемія COVID-19 знизилася міжнародну мобільність людського капіталу, звузила можливість обміну як мовчазним знанням, так і науково-технічними ідеями, що викликало провали координації та послабило інноваційну активність провідних ТНК. Сучасні зміни конфігурації геополітичного простору, проявом яких є війна росії проти України, призводять до розриву складових глобального ланцюга створення вартості. Все це заставляє компанії приймати рішення про концентрацію важливих етапів інноваційного процесу в більш безпечних з політико-правової точки зору регіонах.

Список використаних джерел

1. Farrell, D. Offshoring: Value Creation through Economic Change. *Journal of management studies*. 2005. Vol. 42. № 3. P. 675–683. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2005.00513.x>.

2. Vivek, S., Richey, G. Jr., Vivek, D. A longitudinal examination of partnership governance in offshoring: A moving target. *Journal of World Business*. 2009. Vol. 44. № 1. P. 16–30. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2008.03.017>.

3. Luo, Y., Tung, R. A general theory of springboard MNEs. *Journal of International Business Studies*, 2018. Vol. 49. № 2 P. 129–152. <https://doi.org/10.1057/s41267-017-0114-8>.

4. Global Value Chain Development Report, 2022. https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/publications/reports/2022/where-global-value-chains-go-local-eu-regions-global-value-chain-creation-and-local-upgrading_en

5. Pisano G., Shih W. Restoring American competitiveness/ *Harvard business review*, 2009. Vol. 87, № 7–8. p. 114–125.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ У XXI СТОЛІТТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

ПІДВИСОЦЬКИЙ Ян,

*асистент Навчально-наукового інституту міжнародних
відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Україна
orcid.org/0000-0001-7944-6248*

Цифрова трансформація економіки є одним із провідних трендів глобального розвитку. В її основу покладено наукову ідею бізнес-стратегії, яка полягає у широкому повсякденному застосуванні цифрових технологій у виробництві, торгівлі, маркетингу, фінансах тощо задля кращого досягнення поставлених цілей підприємства чи фірми.

Особливістю сучасної цифрової трансформації полягає у прискоренні та інтенсифікації процесів цифровізації, що триває вже понад два десятиліття. У свою чергу цифровізація характеризується зростаючим використанням цифрових технологій підприємствами, державними установами та неурядовими організаціями, працівниками, споживачами та громадянами. Цифрова економіка базується на Інтернет-економіці, але суттєво від неї відрізняється. Нові технології, такі як штучний інтелект, хмарні сервіси, Інтернет речей, блокчейн, прискорюють процес датафікації, тобто створення цифрових представлень об'єктів реального світу, активізують роботу в мережі та сприяють персоналізації. [1, с. 103].

Серед основних тенденцій цифрової трансформації, які позитивно можуть впливати на глобальний економічний розвиток можна виокремити наступні:

розширення можливостей для розвитку міжнародного бізнесу (електронні документи, обмін даними, активний розвиток мобільних і соціальних мереж, програмне забезпечення економічних процесів, хмарні обчислення, Інтернет речей тощо);

покращення рівня конкурентоспроможності країн, регіонів, галузей, підприємств та фірм шляхом впровадження нових бізнес-моделей і технологій (штучний інтелект, цифрові платформи, роботизація, обробка великого масиву даних тощо) [2, с. 56];

підвищення якості отримання різноманітних видів послуг (фінансових, технічних, інформаційних, медичних тощо);

поліпшення ділового клімату і взаємовідносин між суб'єктами економічної діяльності та органами державної влади;

об'єднання зусиль задля вирішення нагальних викликів та проблем людства шляхом взаємодії бізнесу з іншими сферами соціально-економічного існування людства.

У той же час цифрова трансформація може нести у собі ряд загроз, які негативно впливатимуть на розвиток бізнесу та людства в цілому. Особливу увагу слід приділити наступним:

зростання рівня ризиків, пов'язаних із витоком конфіденційної інформації, персональних даних, комерційної таємниці, які можуть бути використані у чужих інтересах і порушити очікування результатів у досягненні поставлених цілей;

втрата прибутку завдяки росту кіберзлочинності; порушення прав інтелектуальної власності;

невідповідність навичок персоналу у використанні цифрових технологій для ведення бізнесу, яка спричинює відставання фірм від своїх конкурентів у темпі досягнення поставлених бізнес-цілей;

психологічна напруга у суспільстві, пов'язана із заміщенням людської праці автоматизацією виробничих процесів; із несприйняттям деяких видів прогресу; із небажанням переорієнтувати вміння і навички у відповідності до технологічних змін;

Для отримання переваг від цифрової економіки необхідні не тільки заходи щодо зміцнення суто цифрового сектора, але і більш значні зусилля для того, щоб підприємства у всіх секторах могли користуватися перевагами цифрових технологій. У багатьох країнах це стосується, зокрема, сільськогосподарського сектора і сектора туризму. Компанії, що інвестують в ІКТ, як правило, є більш продуктивними, конкурентоспроможними і прибутковими [3, с. 78].

Для України розвиток цифровізації економіки важливий в контексті інтеграційних процесів до Європейського Союзу.

Наприкінці 2023-го року лідери країн ЄС ухвалили рішення щодо початку переговорів з Україною щодо вступу. А 19 грудня того ж року відбувся самміт Diiа, на якому Україна представила нові послуги у системі «Дія». Окрім того вже цього року США виділить фінансування у розмірі 150 млн дол. США для підтримки програми цифрової трансформації [4].

За даними 2023-го року частка комп'ютерних послуг становить 41,5 %, є найбільшою в структурі експорту послуг; частка ІТ у ВВП – 4,9 %; обіг ІТ-індустрії – 8 млрд дол. США; компанія, найнявши одного ІТ-фахівця, створює та зберігає 2,7 робочого місця; за останній рік кількість ІТ-фахівців збільшилася майже на 8 % – до 307 600, з них 242 000 працюють в Україні [5].

Таким чином, сучасні глобальні ризики і загрози актуалізують та пришвидшують процеси цифрової трансформації економіки та суспільства. Цифрова економіка у сучасному світі визначає напрямок розвитку світогосподарських систем та стає провідним фактором успішності глобальної конкурентоспроможності окремих підприємств, країн і регіонів. Водночас суперечливий характер процесу трансформації, що полягає у наявності не лише позитивних, а й негативних явищ, має спонукати до селективності впровадження новітніх технологій з огляду на ступінь корисності чи шкідливості економічним процесам.

Для України цифрова трансформація відкриває перспективи запуску інноваційних технологій, які здатні забезпечити стійкість та інклюзивність національної економіки. У той же час в умовах постійних воєнних загроз цифрова трансформація в Україні має розвиватися з огляду на швидкість адаптації економічних суб'єктів до форм і методів ведення бізнесу на міжнародних ринках.

Список використаних джерел

1. Миронова М.І. Розвиток цифрової економіки: глобальні тренди та виклики для України. № 73 (2023): Вісник ЛТЕУ. Економічні науки. С. 103–110.
2. Гражевська Н.І., Чигиринський А.М. Цифрова трансформація економіки в умовах посилення глобальних ризиків і загроз. Економічна наука. С. 53–57. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2021/11.pdf (дата звернення: 19.04.2024).
3. Хаустов В.К. Глобальні тенденції розвитку цифрової економіки в контексті вагомості інтелектуальної власності. Економічна теорія. 2020. № 2: С. 67–81.
4. Головна технологічна подія Мінцифри: що презентують на Diia Summit. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/golovna-tekhnologichna-podiya-mintsifri-shcho-prezentuyut-na-diia-summit>
5. IT RESEARCH UKRAINE IT-індустрія України 2023: адаптивність та стійкість під час війни. URL: <https://itcluster.lviv.ua/projects/it-research-ukraine/>

НЕОМЕРКАНТИЛІЗМ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИЧНА АКТУАЛЬНІСТЬ

САПАЧУК Юрій,

*старший викладач Національного університету
«Києво-Могилянська академія», Україна
orcid.org/0009-0005-4301-5442*

В сучасній економічній теорії із 1970-х рр. *меркантилізму* приділяється досить незначна увага. Цей напрям вважається т. зв. гетеродоксальним поряд із рядом інших підходів, що знаходяться в тіні мейнстрімної течії. Проте, модифікована версія неокласичної економічної теорії після глобальної фінансової кризи втратила свою практичну значимість навіть в своєму останньому bastionі, англо-саксонських країнах. Хоча, доволі часто меркантилізм розглядається як пережиток минулого, в сучасній економіці ХХІ ст. він парадоксальним чином підтверджує свою актуальність.

Основні ідеї меркантилістів знову знаходять своє підтвердження в сучасній світовій економіці [2; Р. 30].

1. Національне багатство не може бути створеним чи базуватись на виробництві сировини чи за відсутності обробного сектору.

2. Навіть не надто ефективний сектор виробництва забезпечує значно вищий рівень доходів в економіці, аніж невиробничий сектор.

Виходячи із цього широкомасштабна деіндустріалізація є вкрай згубною для економіки, навіть попри те, що сучасна економіка характеризується значним обсягом сфери послуг (третинний сектор). На сучасному етапі відбувається загострення протистояння країн глобального Півдня із розвиненими країнами. Здавалосьь, що головним активом постіндустріальної економіки є інформація, проте стійка позитивна демографічна динаміка населення земної кулі, на разі, не зменшила питання актуальність володіння природними ресурсами, що, власне, пояснює політекономічну природу даного загострення.

Фактори розвитку меркантилістичної політики в світовому масштабі:

1. Наявність значного обсягу торгівлі.

2. Достатня кількість акторів міжнародної торгівлі, задля високого рівня конкуренції.

3. Етатизм, централізованість та бюрократична ефективність національної економіки.

Базові передумови теорії меркантилізму [1; Р. 58]:

1. Гроші стимулюють торгівлю.
2. Посилення інфляції витрат визначає рівень цін та темп інфляції.
3. Процентна ставка є суто грошовою змінною, рівень котрої є свідченням (не-) достатньої кількості грошей.
4. Готівка, що не задіяна в торгівлі формує заощадження.
5. Рівень цін та ділова активність визначають обсяг грошової маси, отже, остання пасивно адаптується до виробництва.
6. Надмірна емісія неможлива за умови, що грошова маса підкріплена номінальною вартістю реальних активів.
7. В інструментах грошово-кредитної політики перевага надається дискреційним підходам, а не формальним правилам.

Найбільш популярні напрями сучасних досліджень впливу меркантилізму на сучасну глобалізовану економіку: економічне зростання, концентрація людського капіталу, формування міжнародних резервів.

Глобальна фінансова криза 2008–2010 рр. показала, що вільний нерегульований ринок, в основі якого неоліберальна доктрина, може призвести світову економіку до катастрофи. Криза чітко показала необхідність створення нової теоретичної та макроекономічної парадигми, а також нову модель економічного зростання.

Меркантилістична політика, згідно якої в якості багатства виступає не тільки золото, але й іноземні державні облигації успішно зарекомендувала себе в країнах Південно-Східної Азії. Китай, Японія та Півд. Корея акумулювали на сьогодні більше 5 трлн дол міжнародних резервів [3]. Це дало підстави для звинувачення Китаю в штучному заниженні курсу юаня. За оцінками деяких фахівців недооцінка – 40 %. Міжнародні резерви можуть знизити негативні наслідки для національної економіки від «втечі» іноземного капіталу під час фінансової кризи.

Сучасному технологічному укладу притаманні стрімкі *діджиталізація* та *фінансилізація*. З'явилися чисельні криптовалюти, котрі ефективно виконують грошову функцію обігу. У зв'язку із цим можна передбачити, що розширення криптовалютного обігу знизить вірогідність появи бульбашок ліквідності та змусить Центральні банки відмовитись від маніпуляцій валютними курсами. Проте, практика свідчить, що криптовалюта не в змозі створити реальну конкуренцію класичним фіатним грошам.

Окрім політекономічного існує політичний аспект даної проблематики. Країни глобального Півдня, котрі ефективно

застосовують принципи меркантилізму в сучасній економічній політиці протистоять не країнам глобальної Півночі, як це було відображено в відомій папській енциклопедії («Соціальні питання», 1987 р.), а ТНК-ТНБ, що якісно змінює природу даного протистояння.

Повернення до меркантилістичної економічної політики економічно виправдане в сучасному глобалізованому світі у випадку конкурентного відставання країни. В цьому аспекті є актуальним перехід до змішаного типу економіки, котрий ефективно зарекомендував себе в розвинутих країнах після 2СВ. Формування довгострокової економічної політики України після перемоги над російським агресором повинно врахувати успішний досвід теорії та практики неомеркантилізму.

Список використаних джерел

1. Humphrey T. M. (1999). Mercantilists and classicals: Insights from Doctrinal History. *Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly*, Vol. 85/2, pp. 55–82.

2. Reinert E.S., Reinert S.A. (2011). Mercantilism and economic development: Schumpeterian dynamics, institution building, and international benchmarking. *Oikos*, Vol. 10, № 1, pp. 8–37.

3. Trading Economics <https://tradingeconomics.com/country-list/foreign-exchange-reserves>

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ ЧЕРЕЗ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНИ

СОСНОВСЬКА Ольга,

доцент Української академії друкарства, Україна

orcid.org/0000-0001-5413-2517

ХАМУЛА Орест,

професор Української академії друкарства, Україна

orcid.org/0000-0003-0926-9156

Характер впливу зовнішніх факторів на процес реалізації видавничої продукції через інтернет-магазини має описовий характер, незважаючи на аналіз причинно-наслідкових зв'язків. У багатьох випадках вплив кожного фактора визначається окремо і не враховується одночасна взаємодія інших факторів. Це пов'язано з тим, що

на кінцеві результати значною мірою впливають ринкові змінні, які також називають соціально-економічними факторами, на додаток до цих факторів.

За останні роки авторами зібрано та опрацьовано значний статистичний матеріал, який покладено в основу публікацій щодо розвитку та перспектив видавничо-поліграфічної галузі в Україні. Вагомий внесок зробили такі науковці: Алеф'єва О. В., Волобуєв В. І., Котляревський Ю. В., Машталір О. В., Сеньківський В. М., Швайка Л. А., Штангрет А. М. та ін.

Метою роботи є дослідження основних факторів, що впливають на процес реалізації видавничої продукції через інтернет-магазини та розробка ієрархічної моделі пріоритетності зовнішніх факторів цього процесу.

Методологічною основою роботи є економіко-математичні та загальнонаукові методи аналізу (індуктивний, дедуктивний та порівняльний).

З точки зору ефективності процесу реалізації видавничої продукції через інтернет-магазини цікавим і важливим буде дослідження з використанням методу попереднього визначення впливу ідентифікованого набору факторів на їх аналіз. Крім упорядкування факторів впливів на цей процес за ступенем важливості, така модель дозволить здійснити подальший поділ на внутрішні елементи та виявити ступінь послаблення або посилення впливу фактора [1, с. 54].

Для постановки та вирішення такого завдання необхідно визначити максимально повний набір узагальнених факторів та встановити експертні оцінки їх взаємозв'язків та взаємовпливу в обраному зовнішньому інформаційному середовищі.

Нами було проведено опитування певної кількості книжкових інтернет-магазинів. У ході дослідження експерти визначили та оцінили фактори зовнішнього впливу. На основі цих оцінок було розроблено граф залежностей факторів, що впливають на процес продажу видавничої продукції через інтернет-магазини.

Сукупність зовнішніх факторів позначається певною множиною $H = \{h_1, h_2, \dots, h_n\}$. З цієї множини виділимо підмножину $H_1 \in H$ найважливіших факторів, а саме:

- H_1 – Політичні (ПЛ);
- H_2 – Економічні (ЕК);
- H_3 – Соціально-культурні (СК);
- H_4 – Науково-технічні (НТ);
- H_5 – Демографічні (ДР);

- H_6 – Громадські структури (ГС);
- H_7 – Споживачі (СП);
- H_8 – Постачальники (ПС);
- H_9 – Конкуренти (КН);
- H_{10} – Державне регулювання (ДР).

Підмножина елементів H_1 та можливі зв'язки між ними представлені у вигляді орієнтовного графа, де елементи підмножини H_1 є вершинами, а дуги з'єднують пари сусідніх вершин (H_i, H_j), для яких визначені зв'язки (рисунок 1). Це вказує на те, що один елемент залежить від іншого.

Згідно з методом аналізу ієрархій та основі поданого графа будуємо бінарну матрицю залежності A для множини вершин H_1 використовуючи наступну рівність [2]:

$$a_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо критерій (вершина) } i \text{ залежить від критерію (вершини) } j; \\ 0, & \text{якщо критерій (вершина) } i \text{ незалежить від критерію (вершини) } j. \end{cases}$$

Для зручності матрицю A розмірності 10x10 елементів помістимо в таблицю 1, додавши до неї інформаційний рядок і стовпець з назвами факторів.

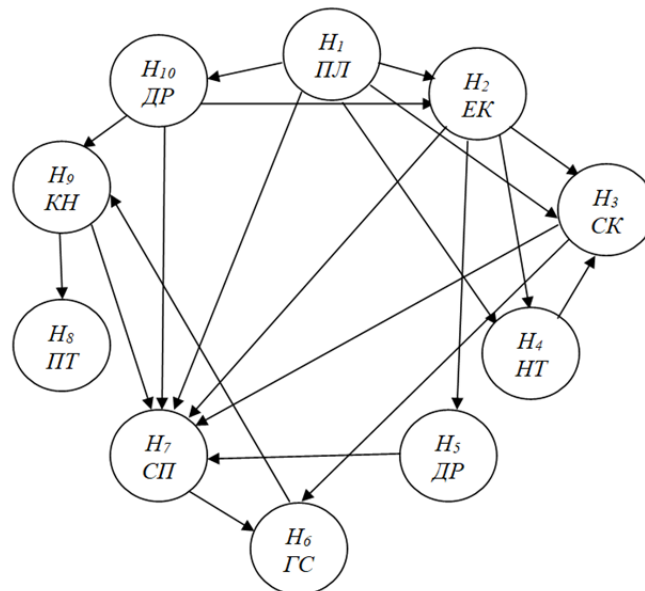

Рис. 1. Граф зв'язків між зовнішніми факторами впливу на процес реалізації видавничої продукції через Інтернет-магазини

Бінарна матриця залежності A для множини вершин H_1

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		ПЛ	ЕК	СК	НТ	ДР	ГС	СП	ПС	КН	ДР
1	ПЛ	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1
2	ЕК	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0
3	СК	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
4	НТ	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
5	ДР	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
6	ГС	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
7	СП	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
8	ПС	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	КН	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
10	ДР	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0

Використовуючи даний метод та матрицю A , матриця досяжності будується наступним чином де 1 – одинична матриця. В результаті матриця досяжності повинна задовольняти наступним умовам:

$$b_{ij} = \begin{cases} 1, \text{ якщо з } i \text{ можна потрапити в } j \\ 0, \text{ в іншому випадку} \end{cases}$$

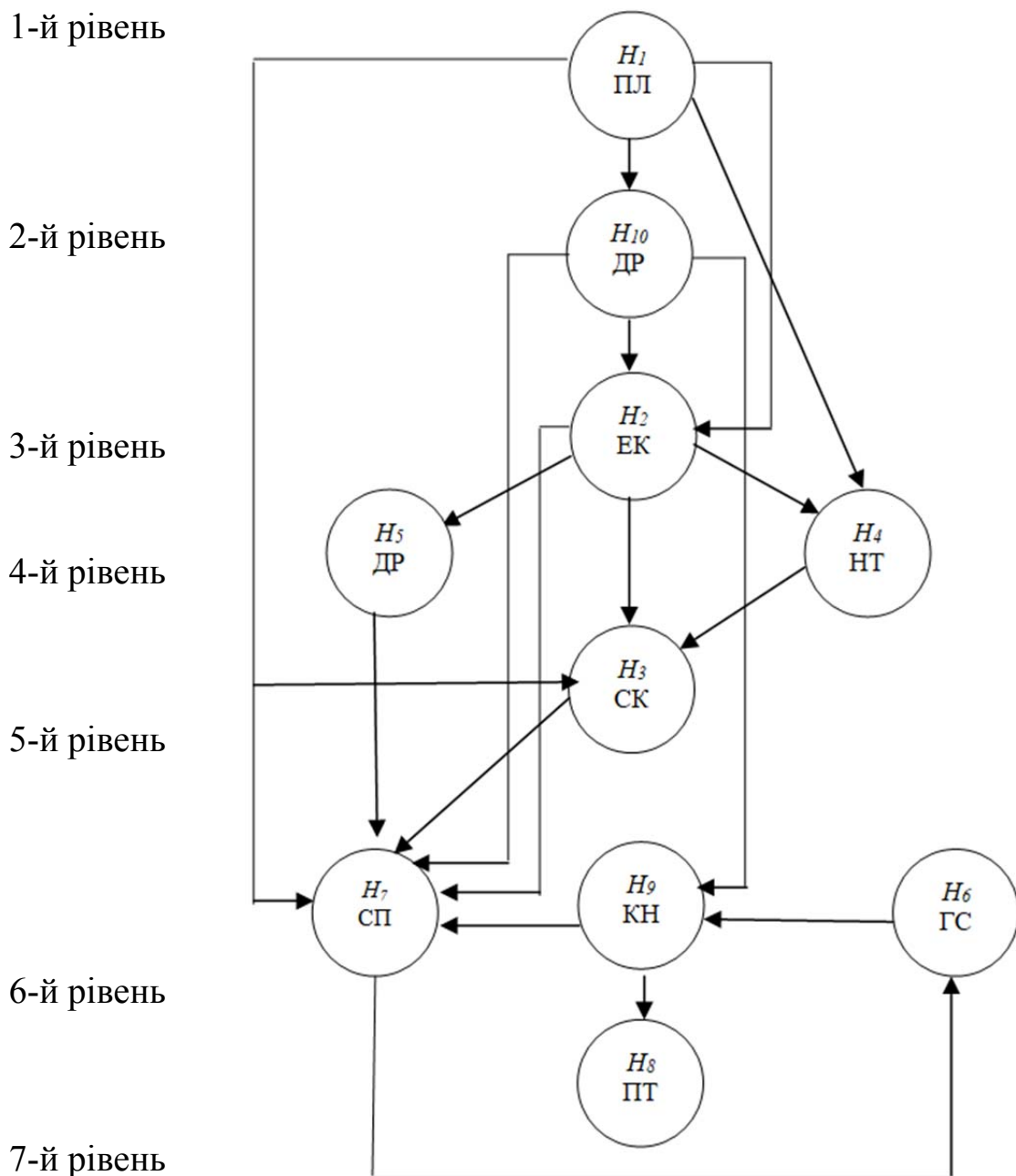
Вершина h_j є досяжною з вершини h_i , якщо на графі існує шлях з вершини h_i у вершину h_j (див. рисунок 1). Підмножину таких вершин назовемо $S(h_i)$. Аналогічно, якщо вершина h_i досяжна з вершини h_j , то вершина h_i є попередньою вершиною вершини h_j . Множину таких вершин позначимо підмножиною $P(h_i)$ [3].

Нарешті, формуємо перетин підмножини досяжних вершин та підмножини попередниць, тобто підмножину, вершини якої є недосяжними.

Підмножина, вершини якої недосяжні з жодної з решти вершин множини h_i , визначає певний рівень ієрархії пріоритетності факторів, приписаних цим вершинам.

Виконання вищезазначених кроків створює перший рівень факторної ієрархії. Дані обрахунки виконуються до отримання останнього фактора, який і буде найбільш вагомим в даному процесі.

Впорядкування факторів за визначеними рівнями дозволило створити ієрархічну модель (рис. 2), яка імітує пріоритетність їхнього впливу на процес продажу видавничої продукції через Інтернет-магазини.

Рис. 2. Структурована модель ієрархії впливу зовнішніх факторів на процес реалізації видавничої продукції через Інтернет-магазини

Слід зазначити, що результат віднесення обраних зовнішніх факторів до відповідного ієрархічного рівня є об'єктивним процесом, достовірність якого забезпечується використанням відомих принципів теорії системного аналізу, моделювання, методології дослідження та розв'язання проблем. Поява тих чи інших зовнішніх факторів на тому чи іншому рівні значною мірою залежить від взаємозв'язків, що

встановлюються між ними, як зазначено у вихідному графі (див. рис. 1). Якщо їх кількість або характер змінюється, то відповідно змінюється і модель. Якщо кожен фактор оцінити певним числовим значенням або присвоїти відповідний ваговий коефіцієнт пріоритетності його впливу на процес збуту видавничої продукції через Інтернет-магазин, згідно отриманих результатів, важливість фактора відповідає номеру рівня ієрархії. При цьому пріоритетність впливу фактора на процес реалізації видавничої продукції через Інтернет-магазин є відносною величиною і може бути змінена відповідно до експертної оцінки його впливу на досліджуваний процес.

Список використаних джерел

1. Швайка Л.А. Ієрархія факторів економічного розвитку поліграфічної галузі України / Л.А.Швайка, В.М. Сеньківський, О.В. Мельников // Наукові записки (Укр. акад. друкарства). – 2011. – Вип. 3. – С. 54–69.

2. Khamula, O., Sosnovska, O., Tymchenko, O., Vasiuta, S., Dudzik, M. Using the method of pairwise comparisons for the multifactor selection of infographics design alternatives. IEEE Published in: 2019 20th International Conference on Research and Education in Mechatronics (REM) Date of Conference: 23–24 May 2019 Wels, Austria. 8744108.

3. Khamula, O., Sosnovska, O., Tymchenko, O., Vasiuta, S., Kunanets, N. Synthesis and Research of a Model of Factors of Infographics Compositional Design with Elements of Visual Communication. Proceedings of the 2nd International Workshop on Intelligent Information Technologies & Systems of Information Security with CEUR-WS. Khmelnytskyi, Ukraine, March 24–26, 2021. pp. 303–322.

ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ТА ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕПОХУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ТАРАСЕНКО Лев,

*здобувач освітнього ступеня «магістр» освітньої програми
«Дипломатія і міжнародне співробітництво» Навчально-наукового
інституту міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, Україна
orcid.org/0009-0000-3292-5284*

На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин в умовах цифрової трансформації більшості розвинутих країн світу та наявності постійного ризику втручання окремих держав у внутрішні справи важливим аспектом для створення умов і підтримання економічної безпеки є вдосконалення механізмів використання інструментів економічної дипломатії країнами, як на рівні міністерства закордонних справ, так і побудови відповідної системи прийняття зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних рішень в цілому. Зокрема важливим для кожної держави, незалежно від рівня її розвитку, під час побудови стратегії економічної співпраці на глобальному рівні, на думку автора, є процес захисту інвестиційної привабливості країни разом з підтримкою стратегічних секторів економіки. Прикладом економічної дипломатії на найвищому рівні є зустріч китайського лідера Сі Цзіньпіня наприкінці березня 2024 року з представниками ділових, стратегічних та наукових кіл США, серед яких були генеральні директори великих компаній. Метою такої зустрічі було ознайомлення потенційно нових американських інвесторів з намірами КНР у проведенні реформ для створення більш сприятливого бізнес-клімату, позицією китайського уряду стосовно важливості подальшої відкритої співпраці з іншими країнами. Такі заходи свідчать про політику залучення й захисту інвестицій і підтримки репутаційного іміджу країни, що є важливим у часи глобальної невизначеності, загрози появи нових економічних бульбашок як-от китайського ринку нерухомості. [1]

Чарльз Чаттерджі розглядає інструменти економічної дипломатії як ключовий детермінант у залученні іноземних інвестицій, але перед викликом інвесторів країна має врахувати кілька факторів. Серед таких автор виокремлює питання вибору галузі, наявності ресурсів, матеріалів, зв'язку з іншими секторами та характеру економічних відносин між державою, що ставить за мету залучення та подальший захист інвестицій, та іншу сторону, що може бути зацікавлена в

спрямуванні інвестицій. При цьому країна повинна гарантувати відповідальність захисту іноземних інвестицій згідно з принципами та положеннями міжнародного права задля забезпечення стабільності та підвищення інвестиційної привабливості такої країни. Історичні приклади таких конфліктів із залученням іноземних інвестицій, як націоналізація активів без обґрунтування, підкреслюють важливість ретельного розгляду кожної ситуації. [2, с. 155-159]

В якості прикладу Чарльз Чаттерджі розглядає історичний досвід Лівії, яка незаконно націоналізувала активи іноземних компаній, таких як BP (Британська нафтова компанія), Техасо (американська нафтова компанія) та Calasiatic (американська нафтова компанія), без обґрунтування суспільного інтересу. Це порушило міжнародні норми та призвело до загострення відносин між Лівією, Великою Британією та Сполученими Штатами, а також до розриву дипломатичних відносин. Це негативно позначилося на економічних відносинах між цими країнами на значний період часу. З іншого боку, законність націоналізації або захоплення іноземних активів може обґрунтовуватися суспільним інтересом, як у справі між Кувейтом і Американською незалежною нафтовою компанією (AMINOIL). У 1948 році Кувейт надавав концесію AMINOIL на видобуток нафти в тодішній «нейтральній зоні», пізніше перейменованій на «Розділену зону». Після цього відбулася низка подій, які негативно вплинули на становище AMINOIL в Кувейті. Концесія містила стабілізаційне застереження, але фінансові положення були змінені Додатковою угодою 1961 року з метою, серед іншого, збільшення виплат Правителю та підпорядкування іноземної компанії місцевому законодавству про податок на прибуток. На основі Тегеранської угоди 1971 року, укладеної між державами Перської затоки та низкою великих нафтових компаній, а також різних резолюцій, прийнятих Організацією країн-експортерів нафти (ОПЕК), фіксовану ціну на нафту було підвищено. Отже, розглянуті автором приклади Лівії та Кувейту показують потенційні наслідки недотримання міжнародних норм, але й вказують на можливість успішного захисту залучених інвестицій разом зі збереженням репутації країни. [2, с. 155–159].

В одному зі своїх досліджень, присвячених засобам економічної дипломатії Китаю на території африканського континенту, Аня Лахтінен аналізує роль китайських державних підприємств у сфері нафтової промисловості та інфраструктурних проектів в Африці. Оскільки в Китаї практика розмежування між державними та приватними підприємствами базується на двох ключових аспектах: державній власності та державному впливі, відтоді деякі компанії, що

виникли у контексті централізованої планової економіки, є чітко державними підприємствами. У таких компаніях керівництво призначається китайським урядом, а керівний склад такого підприємства порівнюється з рівнем міністерських посад. Однак у багатьох випадках розрізнення між «державними» та «приватними» компаніями стає менш очевидним з причини того, що велика кількість підприємств не надає інформації про структуру власності, що ускладнює зрозуміння їхнього статусу з боку сторонніх спостерігачів. Тому, на думку автора, така практика дозволяє країні успішно опанувати ключові сектори економіки за кордоном, одночасно захищаючи такі інвестиції як право на власність, не обмежуючись приватними компаніями, разом із підвищенням інвестиційного клімату регіону. [3, с. 41–43]

Крім того, Аня Лахтінен окремо розглядає дії китайського уряду, який використовує спеціальні кредити через Експортно-імпорتنний банк Китаю для підтримки бізнес-угоди. Так, під час укладання угоди Китай ставить умову, що будівництво та інші контракти укладаються на користь вибраних китайських компаній, державних підприємств або спільних підприємств з китайським бізнесом. До того ж типовою інвестиційною активністю китайських компаній є дії, пов'язані із видобутком нафти та інших природних ресурсів в Африці. Китай інвестує у розвідку та видобуток нафти в країнах з багатими запасами енергетичних ресурсів, таких як Нігерія, Південний Судан, Південно-Африканська Республіка та Замбія, незважаючи на наявність загроз насильства та конфліктів. Також автор влучно висвітлює одно з глобальних проблем міжнародного економічного розвитку, так званого «ресурсного прокляття» на прикладі Африки, де велика кількість природних ресурсів не приносить покращення для населення, а часто призводить до корупції, авторитаризму та конфліктів. Це явище спостерігається у таких країнах, як Ангола, Нігерія та Екваторіальна Гвінея, де доходи від експорту нафти потрапляють до казни уряду та його чиновників, а не сприяють соціальному та економічному розвитку населення. На нашу думку, така практика економічної дипломатії в подібних регіонах містить додаткові ризики для країн, що прагнуть оволодіти визначеними для себе пріоритетними активами, з метою подальшого захисту інвестицій, оскільки в такому випадку економічна дипломатія таких країн може зазнати негативного сприйняття на міжнародній арені, серед іншого з причин інформаційних маніпуляцій в епоху цифрових технологій з боку інших акторів міжнародних відносин, та, наприклад, відштовхнути потенційних інвесторів, що також ускладнює подальший захист інвестицій. [3, с. 41–43]

Підводячи підсумки, в епоху цифрової трансформації великої кількості країн та інформаційної глобалізації суспільства, що може спричинити масові потоки дезінформації, важливим для кожної держави є захист своїх активів, стратегічних секторів економіки, а також інвестицій, як на території країни, так і за її межами. Тому, на нашу думку, важливо вдосконалювати механізми використання інструментів економічної дипломатії для створення умов і підтримання економічної безпеки. Країни повинні гарантувати відповідальність захисту іноземних інвестицій згідно з принципами та положеннями міжнародного права, що сприяє стабільності та підвищенню інвестиційної привабливості країни, а також створюють необхідні передумови для успішного захисту інвестицій разом із збереженням репутації країни. Отже, ефективна економічна дипломатія та захист інвестицій в епоху цифрових технологій вимагають комплексного підходу, який базується на дотриманні міжнародних норм, створенні сприятливого бізнес-клімату та гарантуванні правової стабільності.

Список використаних джерел

1. China's whirlwind economic diplomacy boosts confidence in global growth URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202403/1309795.shtml> (дата звернення 22.04.2024)
2. Chatterjee, C. Economic diplomacy and foreign policy-making. Palgrave Macmillan. 2020.
3. Lahtinen, A. China's Diplomacy and Economic Activities in Africa: Relations on the move. Springer. 2018
4. Іващук, І., Запихляк, В., Іващук, О. Економічна дипломатія як детермінанта економічного прогресу та стратегічний пріоритет розвитку країн. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації, 2023. С. 44–57.
5. ECONOMIC DIPLOMACY–Successful Tool of Foreign Policy URL: <https://www.financialexpress.com/opinion/economic-diplomacysuccessful-tool-of-foreign-policy/3428971/> (дата звернення 22.04.2024)

МОДЕЛЮВАННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ РОЗВИТКОМ РИНКУ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНИМ ЗРОСТАННЯМ ЄС В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

ХАНОВА Олена,

*доцент Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна, Україна
orcid.org/0000-0002-0681-4860*

Глобальні соціально-економічні тенденції ХХІ століття та розвиток ринку високотехнологічної продукції на погляд автора взаємодіють в декількох ключових аспектах, зокрема, це глобалізація та інтернаціоналізація, сталий розвиток, людський капітал, технологічний прогрес. Саме інновації та технологічний прогрес забезпечують зростання технологічної складності, швидкість розвитку високотехнологічних продуктів впливає на соціально-економічну динаміку. Інновації стають ключовим драйвером економічного зростання, що сприяє конкурентоспроможності країн та компаній.

Цифрова трансформація економіки та суспільства є ключовим катализатором сучасних змін. Високотехнологічна продукція інтенсивно використовує цифрові технології, такі як штучний інтелект, аналітика даних, інтернет речей та блокчейн, що стимулює інновації та підвищує продуктивність. Також, інформатизація дозволяє автоматизувати процеси виробництва та управління, що забезпечує зростання ефективності та зниження витрат. Розвиток ринку високотехнологічної продукції прискорює цей процес, створюючи попит на автоматизовані та інтелектуальні системи.

Автором в процесі аналізу ринку високотехнологічної продукції країн ЄС зроблено побудову кореляційно-регресійної моделі, в якій розглянуто вплив експорту основних видів високотехнологічної продукції (X_1 - X_6) на економічне зростання ЄС (Y). В якості показників обрано такі:

Y – ВВП ЄС, трлн. дол. США;

X_1 – Експорт фармацевтичної продукції, млрд. дол. США.

X_2 – Експорт електроніки, млрд. дол. США.

X_3 – Експорт авіакосмічної продукції, млрд. дол. США.

X_4 – Експорт комп'ютерів та обладнання до них, млрд. дол. США.

X_5 – Експорт електричних автомобілів, млрд. дол. США.

X_6 – Експорт медичного діагностичного обладнання, млрд. дол. США.

В табл. 1 наведено вихідні дані для розрахунку, млрд. дол. США.

Таблиця 1

Матриця вихідних даних для побудови кореляційно-регресійної моделі

	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
2018	739,203	357,804	541,054	120,698	66,670	379,305	53,127
2019	786,946	375,969	529,687	123,498	66,218	369,073	55,781
2020	761,149	424,090	522,673	78,783	70,200	325,125	55,655
2021	811,953	498,596	613,510	81,257	77,365	356,141	64,579
2022	900,037	538,307	633,364	84,009	76,356	375,423	63,647

Джерело: [1; 2]

Результати проведеного кореляційного аналізу досліджуваних даних сформовано в табл. 2.

Таблиця 2

Результати кореляційного аналізу

	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
Y	1						
X ₁	0,876225	1					
X ₂	0,856378	0,904514	1				
X ₃	-0,45935	-0,79585	-0,5188	1			
X ₄	0,738692	0,962544	0,900731	-0,81729	1		
X ₅	0,285851	-0,04659	0,342736	0,606086	-0,09298	1	
X ₆	0,819629	0,943286	0,927461	-0,66665	0,95806	0,058185	1

Джерело: розраховано автором на основі [1; 2]

Найбільші кореляційні зв'язки спостерігаються між показником ВВП та експортом фармацевтичної продукції, продукції електроніки, експортом комп'ютерів та експортом медичного діагностичного обладнання.

Результати побудови кореляційно-регресійної моделі дали змогу зробити такі висновки:

X₁ – розрахунок кореляційно-регресійної моделі для експорту фармацевтичної продукції підтверджує високий кореляційний зв'язок (0,76777) та наявність впливу на економічне зростання експорту фармацевтичної продукції в країнах ЄС. Рівняння моделі:

$$Y_1 = 491,7911 + 0,701821X_1$$

X_2 – розрахунок кореляційно-регресійної моделі для експорту електроніки підтверджує високий кореляційний зв'язок (0,733384) та наявність впливу на економічне зростання експорту електроніки в країнах ЄС. Рівняння моделі:

$$Y_2 = 210,8814 + 1,036825X_2$$

X_3 – розрахунок кореляційно-регресійної моделі для експорту авіакосмічної продукції має невисокий кореляційний зв'язок (0,211003) та від'ємний впливу на економічне зростання експорту авіакосмічної продукції в країнах ЄС. Рівняння моделі:

$$Y_3 = 924,5203 - 1,27664X_3$$

X_4 – розрахунок кореляційно-регресійної моделі для експорту комп'ютерів та обладнання до них підтверджує середній кореляційний зв'язок (0,545665) та наявність впливу на економічне зростання експорту комп'ютерів та обладнання до них в країнах ЄС. Рівняння моделі:

$$Y_4 = 175,8484 + 8,744295X_4$$

X_5 – розрахунок кореляційно-регресійної моделі для експорту електричних автомобілів має низький кореляційний зв'язок (0,081711) та наявність невеликого впливу на економічне зростання експорту електричних автомобілів в країнах ЄС. Рівняння моделі:

$$Y_5 = 506,315 + 0,813108X_5$$

X_6 – розрахунок кореляційно-регресійної моделі для експорту медичного діагностичного обладнання має достатньо високий кореляційний зв'язок (0,671791) та наявність значного впливу на економічне зростання експорту медичного діагностичного обладнання в країнах ЄС. Рівняння моделі:

$$Y_6 = 223,8037 + 9,837371X_6$$

Сформована багатофакторна модель зроблених розрахунків у вигляді рівняння має такий вигляд:

$$Y_{\text{ЄС}} = 2533,1599 + 1,036825X_2 + 8,744295X_4 + 9,837371X_6$$

де X_2 – експорт електроніки; X_4 – експорт комп'ютерів та обладнання до них; X_6 – експорт медичного діагностичного обладнання.

Отже, підтвержено значний вплив саме експорту електроніки, експорту комп'ютерів та обладнання до них, експорту медичного діагностичного обладнання на економічне зростання країн ЄС.

Таким чином, можемо зробити висновок, що високотехнологічна продукція на ринку країна ЄС, зокрема виробництво електроніки, комп'ютерів та обладнання до них, а також медичного діагностичного обладнання має глибокий зв'язок з інформатизацією через технологічний прогрес, що дозволяє покращувати якість та ефективність обладнання, та робить його більш конкурентоспроможним на міжнародному ринку; експорт інформаційних технологій, бо розвиток цих секторів стимулюється інформатизацією суспільства та підвищує попит на відповідне обладнання як для внутрішнього, так і для міжнародного ринку.

Список використаних джерел

1. Gross domestic product based on purchasing-power-parity in current prices (dollars). URL: <https://knoema.com/atlas/topics/Economy/National-Accounts-Gross-Domestic-Product/GDP-based-on-PPP>

2. Trade statistics for international business development. URL : https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c33%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ГРОШОВОЇ МАСИ В УКРАЇНІ

ХОХИЧ Дмитро,

доцент Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана, Україна

orcid.org/0000-0003-3787-939X

Динаміка грошової маси показує кругообіг грошей банківської системи. Крім того, грошова маса є одним із низки макроекономічних показників, з допомогою яких можна мати чітке уявлення про стан справ на вітчизняному грошово-кредитному ринку (табл. 1).

Динаміка показників грошової маси в Україні за 2020–2023 рр.

Показники (млн грн)	2020	2021	2022	2023	Приріст, 2023 р. до 2020 р.	
					млрд грн	%
M ₀	516084,8	581010,6	666072,8	716166,6	200081,8	138,8
M ₁	1050050,9	1281238	1571359,9	1863182,9	813132	177,4
M ₂	1847363,5	2069606	2500502,1	3076432,7	1229069,2	166,5
M ₃	1850007,4	2071358	2501621,4	3077185,2	1227177,8	166,3
ВВП _н	4194102	5459574	5191028	6537825	2343723	155,9
Грошова база	595986,1	662499	792536,8	976939,9	380953,8	163,9
ІСЦ*, %	105,0	110,0	126,6	105,1	-	0,1 п

Джерело: розраблено автором на основі [3]

Основні показники стану грошової маси за 2020–2023 рр. наведені у табл. 1, свідчать про мінливість грошових процесів. Динаміка наведених показників у період розгортання пандемії (2020–2021 рр.), підтверджує тенденцію до їх зростання. Аналіз даних таблиці показав, що сума готівкових грошей, що перебувають в обороті, у 2023 р. порівняно із 2020 р. зросла майже у 1,5 рази (на 138,8 %). Це є свідченням зростання популярності готівки (агрегату M₀) серед населення як напередодні пандемії так і на початку повномасштабного вторгнення, що відображає позитивну динаміку готівкових коштів поза банками. Це пояснюється універсальністю готівки як засобу обігу, легкістю використання та можливими перебоями в роботі банківської системи. Цей показник не є якісним для економіки, так як великий обсяг готівки у населення свідчить про високий рівень тіньової економіки, збільшення заощажень та зниження довіри до банків.

Частина грошової маси, що використовується для розвитку економіки, відображається через агрегат M₁. Його динаміка є позитивною та свідчить про стрімке його зростання у період розгортання пандемії (2020 р.), період відміни карантину та більшості обмежень (2021 р.) та у період воєнного стану (177,4 %). Це дає можливість банківській системі використовувати гроші на депозитних рахунках в національній валюті як кредитний ресурс.

Приріст показника монетарного агрегату M₂ у пандемічний період (2020 р.) та період воєнного стану (2023 р.) склав (166,5 %), що фактично дорівнює приросту агрегату M₃ за період з 2020 по 2023 рр. (166,3 %). Слід відмітити, що у період з 2020 по 2023 рр. грошова маса за агрегатом M₂ практично дорівнювала величині агрегату M₃.

Це свідчить про нерозвинений ринок цінних паперів. На кінець 2023 року різниця М3 – М2 склала всього 752,5 млрд грн.

Таким чином, за умов зменшення питомої ваги грошового агрегату М1, абсолютне зростання «широких» грошей в економіці здійснювалось шляхом збільшення безготівкових грошей на рахунках клієнтів в банках в національній та іноземній валютах. Як бачимо, грошові агрегати в період кризи зростали в симетричних пропорціях та збільшували загальний обсяг грошової маси. Отже, в період з 2020 по 2023 рр., грошовий обіг в Україні за грошовими агрегатами змінювався залежно від ситуативних чинників, пов'язаних з динамікою захворювань, а також активним втручанням НБУ в грошові процеси.

Показник грошової бази визначається як сума запасів всієї готівки, яка перебуває в обігу поза банківською системою та в касах банків, а також обсяг резервів комерційних банків на їх кореспондентських рахунках у центральному банку. Даний показник також знаходився у тренді зростання та збільшився за досліджуваний період на 380953,8 млрд грн (163,9 %). Зростання грошової бази загалом відбувається через випуск коштів в обіг через купівлю іноземної валюти.

Важливим макроекономічним показником є коефіцієнт монетизації, що у період активної фази пандемії зріс з 44 % у 2020 р. до 37,9 % на кінець 2021 р. Чинником, що визначає динаміку коефіцієнта монетизації є попит на гроші, який в свою чергу залежить від ступеню довіри економічних суб'єктів до національної грошової одиниці. Чим вищим є рівень монетизації економіки, тим більшим, за інших рівних умов є попит на гроші. З даних табл. 2 бачимо, що значення коефіцієнта монетизації у 2020–2023 рр. було досить низьким (від 44,1 до 47,07), якщо порівнювати з іншими країнами, що розвиваються.

Таблиця 2

Динаміка монетизації, швидкості обігу грошей та мультиплікатору в Україні у 2020–2023 рр.

Показники (млрд грн)	2020	2021	2022	2023	Приріст, 2023 р. до 2020 р.	
					млрд грн	%
Коефіцієнт монетизації, %						
М ₂ /ВВП	44	37,9	48,16	47,05	-	106,9 п
М ₃ /ВВП	44,1	37,9	48,19	47,07	-	106,7 п
Швидкість обігу грошей						
ВВП/М ₃	2,27	2,64	2,08	2,12	-	93,4
Грошово-кредитний мультиплікатор						
М ₃ /ГБ	3,1	3,1	3,16	3,15	-	1,07

Джерело: розраблено автором на основі [3]

Для порівняння: рівень монетизації економіки у цей період сягав 85 % ВВП у Болгарії, 77 % – в Албанії, 74 % – у Хорватії та 68 % – у Польщі [2]. Низький рівень монетизації у 2020–2023 рр. є одним із факторів низького динамізму та адаптивності економіки України, адже достатній рівень забезпеченості економіки грошима є запорукою стрімкого економічного зростання.

Порівнюючи період розгортання пандемії із періодом її закінчення (2021 р.), варто зауважити, що у 2020 р. забезпеченість економіки грошовою масою була суттєво вищою та становила 44,1 %. Це пов'язано з державною політикою підтримки бізнесу під час кризи. Натомість у 2022–2023 рр. за наявними значеннями коефіцієнта монетизації (48,19 % та 47,07 % відповідно) можна прийти до висновку про зростання попиту на гроші в економіці України.

Показник швидкості обігу грошей характеризує інтенсивність їх використання для оплати за товари та послуги. Від того як змінюється швидкість обігу грошей залежить їх пропозиція в обігу, що в свою чергу здійснює вплив на витрати обігу та величину споживання. Нормативне значення цього показника вважається прийнятним за умови, коли кожна грошова одиниця, що знаходиться в обігу здійснює хоча б два обороти за рік. Дані табл. 2 свідчать, що показник швидкості обігу грошей перебував у період пандемії (2020 р.) на рівні 2,27. У період повномасштабного вторгнення (2022 р.) дещо знизився до 2,08, але все ще знаходиться вище нормативного значення.

Індекс споживчих цін (ІСЦ) у 2022 р. зріс на 16,6 в. п. порівняно з 2021 роком. В цілому Національний банк України чітко дотримувався інфляційної цілі, хоча ефект перенесення глобальної інфляції на внутрішні ціни визначив тенденцію до зростання інфляції, що є наслідком порушення логістичних маршрутів доставки товарів через повномасштабне вторгнення.

Грошово-кредитний мультиплікатор є важливим показником грошового обігу. За допомогою цього показника визначається здатність банківської системи на основі грошової бази збільшувати грошову масу в обігу. Кількісно, грошово-кредитний мультиплікатор визначається як відношення грошової маси (М3) до грошової бази за певний період. За допомогою цього показника можна побачити зв'язок грошової бази та грошової маси. Іншими словами як і наскільки зміна грошової бази впливає на мультиплікацію грошової маси.

Аналіз грошово-кредитного мультиплікатора за 2020–2023 роки свідчить про його відносну стабільність. Як показують розрахунки, за останні два роки спостерігаємо незначне зниження даного показника з 3,16 до 3,15. Це свідчить про послідовну та виважену політику Національного банку України стосовно контролю над грошовою масою.

Список використаних джерел

Список використаних джерел наводиться у порядку згадування та оформляється згідно вимог ДСТУ 8302:2015

1. Статистика. Національний Банк України. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sdds>

2. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки в умовах глобальних викликів і загроз. / Єфименко, Т.І., Гасанов С.С., Гриценко А.А., Білорус О.Г., Кораблін С.О., Любич О.О., Бортніков Г.П., Хохич Д.Г. та ін. Колективна монографія. – Київ: ДННУ «Академія фінансового управління». – 2023. – 1160 с. https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=1118&num=4

3. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sdds>

СУЧАСНІ ТРЕНДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ЧАЛЮК Юлія,

професор Київського національного економічного університету

імені Вадима Гетьмана, Україна

orcid.org/0000-0002-4128-392X

В процесі дослідження ідентифіковано соціалізацію як наукове явище, що розглядається або як складова окремих галузей знання (наприклад, політика, педагогіка, психологія, культурологія), або як одна з головних характеристик глобальної і національних економічних систем. *Соціалізація у широкому міждисциплінарному значенні* – це процес інтеграції людини у суспільне життя, її адаптації до норм, правил, цінностей соціуму. *Соціалізація економіки* являє собою процеси збільшення соціального захисту населення у межах досяг-

нення синергетичного ефекту щодо поліпшення добробуту домашніх господарств і забезпечення сталого розвитку економічних систем відповідного рівня: глобальний, національний, регіональний. *Соціалізація у глобальному вимірі* набуває дещо модифікованого змісту через долучення до процесу відтворення людського ресурсу інтернаціональних чинників, пов'язаних з діяльністю міжнародних урядових і неурядових організацій, транснаціональних компаній, формуванням глобального інформаційно-комунікаційного середовища, становленням у структурі глобального ринку самостійного сегмента – ринку соціальних послуг. Отже, соціалізація глобальної економіки є динамічним процесом посилення її соціальної складової, подолання загроз і асиметрій розвитку соціальної сфери, уніфікації соціальних стандартів та забезпечення соціального захисту населення за участю глобальних акторів міжнародних соціально-економічних відносин [1, с. 20–21].

Адаптація і реформування глобальних та національних законодавчих і нормативних документів до нових вимог соціального захисту населення були визначені Цілями сталого розвитку. При цьому акцент зміщується з державної допомоги на: використання змішаних підходів у наданні соціального захисту; розширення напрямів соціального захисту і категорій людей, що його потребують; підвищення інклюзивності, ефективності і результативності допомоги; забезпечення якості соціального захисту; оцінювання сучасних процесів терціаризації, прискореного розвитку третинного сектору економіки; ідентифікацію соціально-економічних наслідків переходу на гнучку модель ринку праці, яка базується на оперативному закритті дефіциту працівників у галузі бездовгострокової освіти, що знижує оплату праці і формує короткострокові трудові навички.

Розвиток інституційного середовища охоплює міжнародні організації, що забезпечують розробку, розповсюдження, впровадження, підтримку і контроль за введенням стандартів соціального захисту у країнах світу з акцентом на ті, що розвиваються, а також на держави з транзитивною економікою. В результаті аналізу структури міжнародного фінансування розвитку встановлено пріоритетність регіональних напрямів інвестування та його прив'язку до рівня доходів. Визначено, що глобальне урядування, координація, інтеграція, фінансування та підзвітність становлять основу міжнародного інституційного механізму реалізації глобальних соціальних стратегій та характеризуються взаємопов'язаністю і в синергічній взаємодії протидіють соціальним загрозам на міжнародному, регіональному та національному рівнях [2, с. 5–7].

Загострення глобальних проблем людства вимагає від міжнародних неурядових організацій посилити свій стабілізуючий вплив на сучасні геополітичні процеси через механізми краудсорсингу і краудфандингу, громадського активізму і лобізму, соціального діалогу і багатосторонніх договірних практик, електронної комунікації, мобілізації народних рухів. Соціальна активність міжнародних неурядових організацій доводить необхідність реформування і модернізації їх діяльності у напрямку правової регламентації статусу, санкційних і стимулятивних процедур, часткового делегування їм окремих функцій державних органів. У недалекій перспективі міжнародні неурядові організації зможуть сформувати глобальне громадянське суспільство, яке буде впливати на світову політику, міжнародні відносини не менш істотно, аніж у національних рамках громади, суспільство чинять тиск на уряд країни, її політичне керівництво.

З метою зменшення інституційного розриву між країнами ЄС та Україною важливо заснувати моніторингову платформу реалізації імперативів соціалізації економіки на основі соціальних інновацій. Для її функціонування необхідно, по-перше, сформувати Комісію з конкурсу соціальних інновацій, до повноважень якої віднести встановлення критеріїв оцінки і відбору інноваційних проєктів; по-друге, створити Фонд соціалізації економіки України, який би займався фінансовими питаннями; по-третє, долучити до платформи Форум «Найкращі соціальні проєкти України», який зобов'язати акумулювати світовий і український досвід реалізації соціальних інновацій через співпрацю з Фондом соціалізації економіки та Комісією з конкурсу соціальних інновацій, а також з приватними й державними науковими установами. У перспективі можливе приєднання Форуму «Найкращі соціальні проєкти України» до Базисних соціальних інновацій ЄС.

У сучасних умовах соціалізація економічних систем на глобальному і національних рівнях дає можливість забезпечити додатковим замовленням бізнес-структури, формувати нові робочі місця та розвивати окрему галузь економіки, яка пов'язана з наданням соціальних послуг. Підприємницькі структури, передусім ті, що стосуються діяльності транснаціональних корпорацій, формують нову систему соціальних стандартів і стимулюють національні суб'єкти підприємницької діяльності долучатися до цієї системи на мезо- і макрорівнях. Соціальна відповідальність суб'єктів господарювання стає більш регламентованою й містить вагомий перелік соціальних

норм, що дає змогу нівелювати тиск на державні владні інститути та інститути місцевого самоврядування [3].

Інтеграція глобальної і національних систем соціального захисту населення у глобальну та національні економіки дає можливість здобути синергетичний ефект за рахунок збільшення кількості робітників сфери соціального захисту (а це є одним з інструментів боротьби з безробіттям і реформування ринків праці); залучення до соціального захисту комерційних і некомерційних недержавних організацій, що дасть додатковий імпульс розвитку і диверсифікації економічних систем; розміщення замовлень зі сфери соціального захисту на площадках суб'єктів підприємницької діяльності (це розширить можливості розвитку суб'єктів господарювання); формування розгалуженого переліку соціальних послуг як складової третинного сектору глобальної та національних економічних систем (зокрема, за рахунок ліцензування, сертифікації й акредитації діяльності у цій сфері).

Розвиток соціальних інновацій є сучасним глобальним трендом та впливає на соціально-економічні системи макро-, мезо- і мікро-рівнів, покращення рівня та якості життя населення. Україна потребує оптимізації процесів розробки / експорту / імпорту / споживання соціальних інновацій, утворення національної системи інкубаторів новітніх брендів, банків і ринків передових ідей, приєднання до міжнародних мереж співробітництва.

Інновації, що застосовуються у межах цифрових технологій, можна розподілити на чотири групи, використовуючи кожен з них для підвищення ефективності соціального захисту: реінновація наявних цифрових технологій за рахунок їх маркетингового просування у нові сегменти споживачів, що дозволяє зменшити період і вартість надання послуг (роботи-консультанти, аналіз масивів даних / Big Data, формування електронних каталогів); удосконалення існуючих послуг за рахунок цифрових технологій та можливість економії ресурсів й охоплення більшої кількості споживачів (формування сторінок у соціальних мережах, надання онлайн-послуг і консультування, доступ до довідкової цифрової інформації); симбіоз та синергія поєднання традиційних послуг із цифровими технологіями (залучення інвестицій і кредитних ресурсів у проєкти соціального захисту через краудфандинг і кредитування p2p, платежі через цифрові платформи, пошук ресурсів благодійності через маркетплейси); використання інноваційних брендів для надання соціальних послуг (штучний інтелект, автоматизовані рішення для інвестування у проєкти соціального захисту, підбір інклюзивного набору послуг).

Ризик нерівності виникає через концентрацію більшості світового багатства в економічно розвинених країнах, що дозволяє їм підвищувати стандарти соціального захисту населення, які не можуть бути виконані іншими країнами світу. Збільшення розшарування суспільства за майновою ознакою у країнах, що розвиваються, і державах із транзитивною економікою породжує незначну кількість багатих, малого прошарку середнього класу і великої кількості громадян, що перебувають на межі чи за межею бідності, що збільшує потреби у соціальному захисті таких країн. Концентрація земельного фонду країн у власності великих компаній (транснаціональні, національні) і заможних людей зменшує економічні та соціальні можливості для більшості громадян, особливо тих країн, які не належать до економічно розвинених.

Процеси глобалізації сприяють концентрації інвестиційних коштів у найбільш розвинених країнах і галузях, що мають найвищу фінансову віддачу. За таких умов точиться безперервна боротьба за перетік інвестицій між країнами, що розвиваються, і державами з транзитивною економікою. Це викликає локальні економічні кризи і формує «пастки розвитку» для таких країн, знижуючи потенціал соціального захисту населення. Ключовим стає прибуток підприємств, що спричинює скорочення персоналу й зниження оплати праці та потребує докладання значних зусиль на соціальний захист звільнених робітників та їхніх сімей. Нефінансові організації (промислові підприємства, сервісні компанії, благодійні організації та ін.) програють у боротьбі за інвестиції. Трансформуються глобальна та національні економіки, а також ринки праці щодо розвитку і забезпечення найбільш прибуткових галузей (наприклад, ІТ-сфера), що створює галузі аутсайдерів, робітники яких потребують соціального захисту через низьку оплату праці, і формує ставлення до сфери надання соціальних послуг як аутсайдеру глобальної і національних економічних систем [4].

Технологічний прогрес і зростання міжнародної конкуренції призводить до скорочення робочих місць у промисловості і сільському господарстві по всіх країнах. Боротьба за інвестиції сприяє переносу виробництв до країн із низькою оплатою праці, стаючи причиною масових звільнень персоналу, з чим не в змозі впоратися сфера послуг. Зниження витрат спонукає бізнес залучати трудових мігрантів, відмовляючись від дорожчої оплати власних громадян. Наведена ситуація збільшує навантаження на соціальну сферу у контексті підтримки безробітних та їхніх сімей, розвиток малого і

середнього бізнесу, зростання витрат на перекваліфікацію персоналу загалом по країні.

Природні катаклізми і техногенні катастрофи, а також погіршення можливостей вести сільське господарство, що є основою отримання доходів для більшості сімей у країнах, що розвиваються, чинять додаткове навантаження на соціальні системи країн. Зростання витрат на боротьбу зі змінами клімату викликає дефіцит грошових ресурсів у питаннях провадження заходів соціальної політики. Втрати від наслідків стихійних лих і техногенних катастроф ураховуються урядами країн як форс-мажорні обставини, що створює ситуацію, коли в країні бракує відповідних резервів на подолання наслідків, і тому кожен такий форс-мажор несе значне навантаження на систему соціального захисту країни і світу. Особливо складною вбачається ситуація у країнах, що розвиваються, і державах із транзитивною економікою, які не мають належних фінансових резервів на рівні приватних, муніципальних та владних інститутів [5].

Хронічна нестабільність і вразливість економічних систем на глобальному та національному рівнях, наявність тривалих економічних потрясінь, стихійні лиха і воєнні конфлікти породжують нерівномірний розвиток економік та систем соціального захисту. Не зважаючи на зростання міжнародних і національних неурядових благодійних організацій, а також витрат на гуманітарну підтримку країн, що постраждали, простежується швидке розшарування країн за рівнем соціального забезпечення. У країнах, що розвиваються, і державах із транзитивною економікою спостерігається швидке зростання політичної і соціальної активності громадян, натомість політичні та соціальні системи не готові до таких змін, що провокує політичні і соціальні вибухи та спотворює побудову і заважає нормальному функціонуванню систем надання / отримання соціальних послуг [6]. Отже, сучасні геополітичні ризики і геоекономічні дисбаланси зумовлюють необхідність подальших спеціальних наукових досліджень процесів соціалізації глобальної економіки.

Список використаних джерел

1. Чалюк Ю.О. Сучасні тренди соціалізації глобальної та національних економічних систем: монографія. Київ : КНЕУ, 2023. 384 с.
2. Sardak S., Bilskaya O., Simakhova A. Potential of economy socialisation in the context of globalisation. *Economic Analysis-XXI*. 2017. № 3(4). Pp. 4–8.

3. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

4. ILO. Social protection. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/social-security/lang--en/index.htm>.

5. The World Bank. Social dimensions of climate change. Retrieved from. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/social-dimensions-of-climate-change>.

6. UN. World social report 2020. Inequality in a rapidly changing world. United Nations, 2020. 196 p.

УПРАВЛІННЯ КАТАСТРОФІЧНИМИ РИЗИКАМИ: ДОСВІД СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

ШТОГРІН Кирил,

асистент Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса

Шевченка, Україна

orcid.org/0000-0002-7431-9810

Бажання зменшити або усунути ризик є одним з основних стовпів існування багатьох фінансових ринків. Одним з проявів необхідності скорочення ризиків є існування світового ринку страхування. У 2023 році загальний обсяг світового ринку страхування склав близько 6,5 трлн дол. США. Прогнозується, що галузь зростатиме приблизно на 9 % щорічно, і досягне майже 8,4 трлн. дол. США у 2026 році.

Одним з видів ризиків, які намагаються усунути фінансові ринки, є катастрофічні ризики. Катастрофічні ризики – це потенційні події або загрози, які можуть призвести до масштабних і серйозних негативних наслідків для людства, цивілізації або навіть усієї планети. Ці ризики характеризуються високим рівнем невизначеності, складності та потенційно руйнівними наслідками. Деякі приклади катастрофічних ризиків включають, у тому числі, зміни клімату. Глобальне потепління може призвести до підвищення рівня моря, екстремальних погодних явищ, втрати біорізноманіття тощо. Катастрофічні ризики можуть бути надзвичайно різноманітними, починаючи від кліматичних ризиків, закінчуючи ризиками втрати майна [1].

Існують 5 методів управління ризиком, у тому числі катастрофічним.

1. Уникнення ризику, тобто не брати участь у діяльності, що потенційно може призвести до травм, хвороб чи смерті.

2. Прийняття ризику, тобто визнання і прийняття ризику як такого. Прийнятий ризик, по суті, – це ціна, яка допомагає компенсувати більші ризики. Наприклад, початковий ризик – це ціна, яку сплачують за страхування, але яка покриє більшу кількість витрат у разі настання страхувального випадку.

3. Розподіл ризиків, тобто коли декілька учасників приймають участь у страхуванні, разом сплачуючи страхові внески, що зменшує їх окремі, індивідуальні витрати, порівняно з самостійними виплатами.

4. Передача ризику, тобто перенесення ризику з себе на іншого учасника на основі контрактних зобов'язань.

5. Запобігання втратам та їх скорочення, тобто намагання мінімізувати збитки, а не повністю їх усунути [2].

Більшою мірою, управління катастрофічними ризиками може здійснюватися у формі попереджувальних заходів або за допомогою механізму передачі ризиків на ринки капіталу.

Другий спосіб управління ризиками, по суті, не усуває вірогідність настання несприятливої події. Міра ризику у глобальному масштабі залишається тією ж самою, але розподіл цих ризиків суттєво змінюється.

Перерозподіл ризиків допоможе потенційно постраждалій країні знизити навантаження на бюджет та спрямувати отримані від страхування катастрофічних ризиків кошти на боротьбу із наслідками катастрофічної події.

Важливим для вибору способу управління ризиками є дослідження характеру потенційних катастроф. Більша частина катастрофічних подій носить не глобальний характер, а регіональний чи місцевий. Високий рівень смертності у Японії, лісові пожежі у регіонах Іспанії, США, тропічні урагани у Південно-Східній Азії [3].

Локальний характер катастроф, формування кластерів та агломерацій, подекуди економічно могутніших за окремі держави, підштовхує до думки про локальний чи регіональний характер управління катастрофічними ризиками. Сприятливим інструментом, з огляду на зазначені фактори, могли б стати цінні папери муніципального рівня.

Найбільш рентабельними рішеннями щодо управління ризиком катастрофічних подій природнього походження є рішення, доступні громадам до катастрофи, щоб захиститися від потенційних збитків.

Катастрофічні облігації забезпечують привабливу норму дохідності для інвесторів, щоб компенсувати ризик настання події. У той час як інвестори катастрофічних облігацій беруть на себе значний фінансовий ризик, цей ризик, як правило, не пов'язаний з ризиками, притаманними іншим типам інвестицій, що робить катастрофічні облігації привабливими для інвесторів інституційного типу. Роль суб'єктів державного та міжнародного сектору на ринку катастрофічних облігацій продовжує зростати. Світовий банк випустив свою першу в історії катастрофічну облігацію у червні 2014 року. Уряд Мексики став лідером державного сектору з розробки програми катастрофічних облігацій, яка охоплювала спочатку ризики землетрусу, а потім ризики урагану. Зараз катастрофічні облігації регулярно використовуються при фінансуванні державою або квазідержавними організаціями програм страхування, наприклад [4]:

- Випуск катастрофічних облігацій Нью-Йоркським столичним управлінням транспорту (MTA) у 2013 році для об'єднання своїх страхових стратегій
- Катастрофічні облігації в Мексиці 2009 та 2012 років емітовані за допомогою платформи MultiCat Світового банку.
- Програма катастрофічних облігацій для страхування майна громадян штату Флорида
- Програма катастрофічних облігацій Організації землетрусів Каліфорнії
- Програма катастрофічних облігацій громадянського страхування штату Луїзіана
- Програма катастрофічних облігацій Техаської вітчизняної асоціації страхування від штормів

Досить новим інструментом є облігації підвищення стійкості (resilience bonds), які призначені для фінансування оновлення чи будівництва інфраструктури. Облігації підвищення стійкості можуть бути структуровані аналогічно звичайним катастрофічним облігаціям, за винятком того, що вони прямо передбачають вплив, який можуть мати проекти підвищення стійкості на шанси, що відбудеться страховий випадок / катастрофічна подія. По суті, облігації підвищення стійкості оцінюються на двох рівнях: перший, що ґрунтується на ймовірності виникнення катастрофічної події без проекту підвищення стійкості; другий, що ґрунтується на ймовірності виникнення катастрофічної події з проектом підвищення стійкості. Якщо припустити, що проект підвищення стійкості зменшує шанси виникнення катастрофічної події, тоді інвестори в облігації підвищення стійкості

повинні бути готові отримати купон меншої вартості після завершення проекту. Різниця у сумі купону представляє фінансову цінність, яку забезпечує проект підвищення стійкості за рахунок зменшення очікуваних втрат облігацій, розміщених на ринках капіталу [5].

Унікальною особливістю облігацій підвищення стійкості відносно катастрофічних облігацій є їх прямиий зв'язок з реальними, місцевими проектами зменшення ризику, такими як захист берегової лінії, перешкоди від повеней чи інших стійких інвестиційних інфраструктурних проектів, розроблених для подолання конкретних небезпек. Є два основні конструктивні елементи, пов'язані з проектами підвищення стійкості: визначення придатних проектів та вимірювання їх потенціалу до зниження ризику. Для успішного впровадження облігацій підвищення стійкості необхідно ретельно проаналізувати та відібрати проекти, які мають найбільший потенціал для зменшення ризиків та підвищення стійкості регіону до катастрофічних подій. Крім того, важливо розробити методологію оцінки ефективності цих проектів з точки зору зниження ризиків, щоб інвестори мали чітке уявлення про потенційні вигоди від своїх вкладень.

Для України, в умовах відсутності деяких елементів фінансової та страхової інфраструктури, було би доцільним застосувати облігації підвищення стійкості, які могли б уможливити фінансування проектів, необхідних для усунення ризиків настання катастрофічних подій як на місцевому, так і на національному рівнях.

Список використаних джерел

1. Mariani M., Amoruso P. The Effectiveness of Catastrophe Bonds in Portfolio Diversification. *International Journal of Economics and Financial Issues*. 2016. Vol. 6, No. 4. P. 1760-1767.
2. Edesess M. Catastrophe Bonds: An Important New Financial Instrument. *Alternative Investment Analyst Review*. 2015. Fall Issue. P. 6-11.
3. Primer on Catastrophe Bonds and Disaster Relief Bonds: What is a Disaster Relief Bond? *Disaster Risk Financing, Analytics & Solutions*. 2023. 4 p.
4. Green K., Mann R. Spotlight on catastrophe bonds. *Schroders*. 2013. October. 4 p.
5. Cox S., Pedersen H. Catastrophe Risk Bonds. *Risk Management & Insurance, College of Business Administration, Georgia State University*. 27 p.

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

ШТУНДЕР Ірина,

*професор Державного торговельно-економічного
університету, Україна*

orcid.org/0000-0001-7778-3072

КОШЕЛЬ Родіон,

*здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми
«Менеджмент антимонопольної діяльності» Державного
торговельно-економічного університету, Україна*

orcid.org/0009-0002-5684-8476

Транснаціональні корпорації є ключовими учасниками глобальної економіки, які володіють та управляють виробництвом товарів (послуг) за межами країни свого походження. Вони розташовують філії у різних країнах світу та діють відповідно до глобальної стратегії, розробленої материнською компанією. Інвестиційні процеси ТНК мають важливе значення для економічної науки та практики господарювання. Рух транснаціонального капіталу є одним з істотних джерел зростання світової економіки, що стимулює розширення міжнародних економічних відносин.

У сучасних умовах інвестиції ТНК виступають вагомим інструментом для забезпечення структурних зрушень у економіці країни, просування технологічного прогресу та підвищення показників господарської діяльності. Дослідження природи та особливостей ТНК розширюють можливості для розуміння і прогнозування динаміки міжнародних інвестиційних процесів та їх впливу на світову економіку.

Оцінюючи вплив транснаціональних корпорацій (ТНК) на динаміку світового економічного розвитку, можна виділити декілька основних напрямів: по-перше, ТНК впливають на конкурентоспроможність економік шляхом введення нових технологій, оптимізації виробничих процесів та глобальної маркетингової стратегії; по-друге, ТНК є основними інвесторами в країни, що розвиваються, і мають значний вплив на їхній економічний розвиток через впровадження нових технологій та створення нових робочих місць; по-третє, ТНК концентрують інновації у власних наукових центрах, що сприяє технологічному розвитку виробництва та підвищує ефективність виробництва; по-четверте, ТНК сприяють обміну досвідом між персоналом з різних країн світу, що призводить до створення

міжнародного ринку праці та зближення процесів професійної підготовки працівників.

Вже давно на світових ринках домінують американські високо-технологічні концерни: виробник смартфонів та програмного забезпечення Apple, маючи вартість у 2,96 трлн дол., став першою в історії компанією, яка наблизилася до позначки в три трильйони. За рік вартість акції Apple зросла на 31%, підраховували аудиторська компанія EY та інформагенція Reuters. На другому місці компанія Microsoft, ціна акції якої зросла на 52 %, а загальна вартість оцінюється у 2,57 трлн дол. На третьому місці – материнська компанія пошуковика Google Alphabet, ціна її акції за рік виросла майже на дві третини, а загальну вартість оцінюють у 1,96 трлн дол. (табл. 1).

Таблиця 1

ТОП-10 найдорожчих компаній світу за ринковою капіталізацією (млрд дол. США)

Місце	Назва компанії	Ринкова капіталізація	Рейтинг 2020 р.	Рейтинг 2021 р.
1	Apple	2,96 трлн. дол.	1	1
2	Microsoft	2,57 трлн. дол.	3	2
3	Alphabet	1,96 трлн. дол.	5	3
4	Saudi Aramco	1,88 трлн. дол.	2	4
5	Amazon	1,72 трлн. дол.	3	5
6	Tesla	1,10 трлн. дол.	8	6
7	Meta Platforms	963 млрд. дол.	6	7
8	Nvidia	744 млрд. дол.	23	8
9	Berkshire Hath.	664 млрд. дол.	10	9
10.	TSMC	567 млрд. дол.	12	10

Джерело: [4]

Журнал Fortune Global 500 провів аналіз найбільших компаній у світі, використовуючи доходи учасників як основний критерій для складання рейтингу. За цим показником першу позицію зайняла американська транснаціональна корпорація Walmart, яка здійснила оборот у розмірі 514,4 млрд дол., а чистий прибуток становив 6,7 млрд дол. Ця мережа багатонаціональних роздрібних торгових мереж у США, відома своїми дисконтними універмагами та складськими магазинами. Компанія має понад 11 700 закладів по всьому світу і є найбільшою у світі за оборотом. Крім того, Walmart є

найбільшим приватним роботодавцем у світі, надаючи роботу понад 2,2 млн працівників [4].

Лідером серед країн, базування найбільших ТНК, є США з 121 компанією, на другому місці – Китай із 119 компаніями, на третьому – Японія з 52 компаніями, далі – Франція з 31 компанією, Німеччина з 29 і Велика Британія з 17 компаніями (Рис. 1).

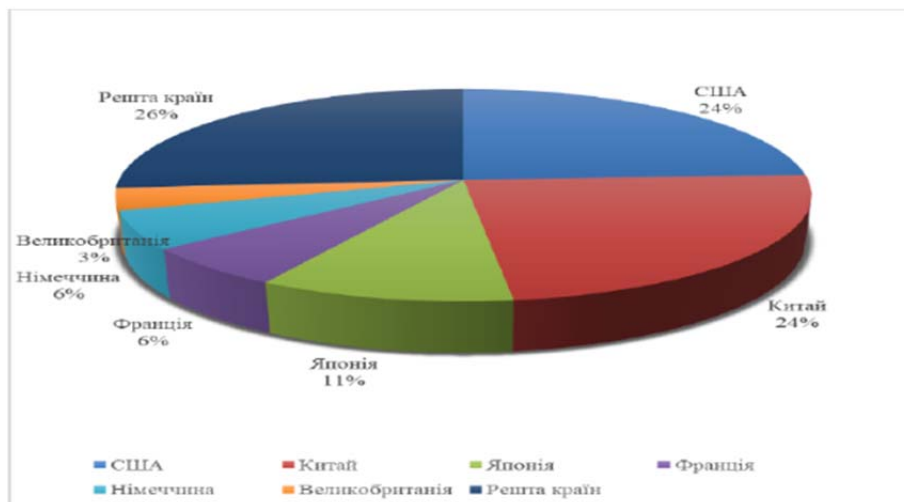

Рис. 1. Розподіл топ 500 найбільших ТНК за країнами базування (%)

Джерело: [2]

Отже, найбільш розвинені країни світу є базою для найбільших ТНК. Транснаціональний капітал залучається в інші країни для розвитку власної системи виробництва та збуту, а також для використання ресурсної бази, включаючи дешевшу робочу силу порівняно з країною базування.

Володіючи величезними фінансовими, виробничими та технологічними ресурсами, які ТНК використовують для впливу на економіку приймаючої країни, вони активно втілюють свої інвестиційні стратегії. Масштаби цього впливу залежать від обсягів капіталу, галузевої структури та привабливості інвестиційного клімату в країні. Досягненнями в інвестиційних процесах ТНК є мега-угоди на суми більше ніж 1 млрд дол. США, а також серія додаткового фінансування, що надається перспективними азійськими компаніями з Китаю, Японії, Індії, Австралії та Сінгапуру. Особливо активними були інвестиційні потоки у сферу фінансових технологій. Інвестиції ТНК у сфері фінансових технологій привертають все більшу увагу транснаціональних корпорацій США, Китаю, Японії, Німеччини.

Компанії країн АСЕАН активно купують fintech-стартапи та створюють власні fintech-департаменти для розширення послуг та інтеграції фінансових технологій у традиційний бізнес. Інтерес до фінансових технологій та інших інноваційних галузей є об'єктивною реакцією ТНК на процеси інформатизації, цифровізації, роботизації та формування мережевих платформ (Рис. 2.). Глобальні світові процеси спонукають ТНК до пошуку таких інвестиційних стратегій, які підвищуватимуть ефективність їхньої діяльності.

Чимало компаній звертаються до стратегій злиття та поглинання, як з власного вибору, так і з необхідності, щоб захистити своє майбутнє. Це може включати об'єднання ресурсів, оптимізацію бізнес-процесів та розширення або диверсифікацію портфелю товарів та послуг.

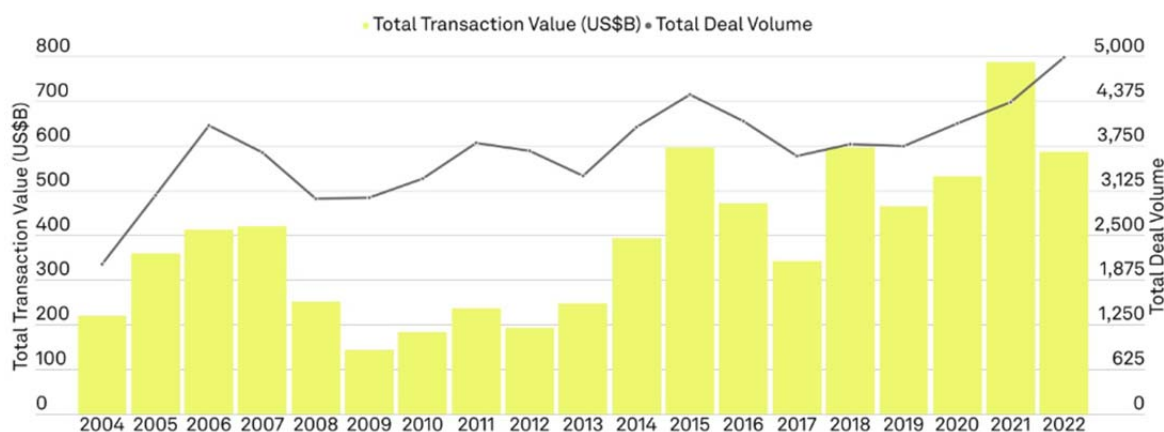

Рис. 2. Глобальні злиття та поглинання у технологічному секторі

Джерело: [5]

В цілому у 2022 році обсяги світових угод злиття та поглинання знизилися, їхня сукупна вартість впала на 37% порівняно з попередніми роками. Вплив пандемії Covid-19 на глобальну економіку, проблеми макросередовища, коливання валютних курсів, сигнали регіональної рецесії та війна в Україні змусили компанії замислитись щодо нових угод. Це створює необхідність адаптації до сучасних реалій і пошуку інноваційних стратегій для відновлення та зміцнення своєї діяльності в нових умовах. ТНК продовжують активно модернізувати свою діяльність, адаптуючись до динамічного глобального ринку, розширюючи ринкові позиції та забезпечуючи фінансову стійкість.

Список використаних джерел

1. World Investment Report 2022 Investment and the Digital Economy (2022) URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2022_en.pdf
2. Кухарик В. Сучасні тенденції розвитку міжнародної інвестиційної діяльності ТНК. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. № 3 (23). 2020. С. 32–43.
3. Носова О.В. Прямі іноземні інвестиції ТНК як фактор інноваційного розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2021. № 100. С. 45–56.
4. Найдорожчі компанії світу за підсумками 2021 року <https://www.dw.com/uk/naidorozhchi-kompanii-svitu-za-pidsumkamyu-2021-roku/a-60296617>
5. Глобальний ринок злиття і поглинання (M&A) в цифрах: 2022 <https://inventure.com.ua/uk/analytics/investments/globalnij-rinok-zlittya-i-poglinannya-manda-v-cifrah:-2022>

ВИКОРИСТАННЯ ЧАТ-БОТІВ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ БІЗНЕСУ НА РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ МАЙДАНЧИКАХ

ЯЦЮК Дмитро,

доцент Державного торговельно-економічного університету, Україна
orcid.org/0000-0002-2165-7760

ТОКАРЬ Валерія,

здобувач освітнього ступеня «бакалавр» освітньої програми «Рекламний бізнес» Державного торговельно-економічного університету, Україна

Сучасний маркетинг можна описати як динамічний, технологічно спрямований і клієнто-орієнтований. Швидкий розвиток цифрових технологій та інтернету значно змінив способи, якими компанії взаємодіють зі своєю цільовою аудиторією. Маркетологи активно використовують цифрові канали комунікації, такі як соціальні медіа, електронна пошта, рекламні мережі тощо, щоб просувати продукти та послуги.

Однією з ключових сучасних тенденцій є персоналізація маркетингових кампаній, коли компанії намагаються створити індивідуальні підходи до кожного споживача на основі даних його попередньої поведінки та інтересів. Крім того, зростає значення відеомаркетингу, віртуальної реальності та інші інноваційні методи просування.

Використання чат-ботів для просування бізнесу на онлайн соціальних майданчиках стає все популярнішим методом залучення клієнтів та підвищення продажів. В загальному вони дозволяють автоматизувати взаємодію з клієнтами, відповідаючи на запитання та надаючи інформацію в реальному часі. Вони можуть бути використані для прийому замовлень, консультацій, розсилки рекламних повідомлень та багато іншого.

Використовувати чат-боти можуть усі клієнти, незважаючи на їхній рівень лояльності до бренду. До речі, даний інструмент не обмежується лише даною перевагою. До основних переваг використання чат-ботів належать:

- високий показник конверсії взаємодії користувача з ботом;
- автоматизація спілкування з можливістю отримати швидкі відповіді на будь-які запитання;
- присутність на декількох он-лайн майданчиках;
- можливість охоплення великої аудиторії.

Чат-боти також дозволяють покращити обслуговування клієнтів, забезпечуючи швидку та ефективну підтримку. Вони можуть працювати цілодобово, без вихідних, що робить їх надзвичайно зручними для користувачів з різних часових поясів. Такий підхід дозволяє підвищити рівень задоволеності клієнтів та позитивно вплинути на репутацію бренду [1].

Незважаючи на таку кількість сильних сторін, чат-боти все ж мають свої недоліки, які іноді заважають компаніям генерувати нових лідів й ростити справжніх амбасадорів бренду. Недоліки використання чат-ботів:

1. Чат-боти можуть мати обмежений запас знань і не завжди здатні дати повну або точну відповідь на питання.
2. Даний інструмент не може відчувати емоції або емпатію, що є неймовірно вагомим в комунікації з людьми.
3. Чат-боти можуть мати проблеми з розумінням нестандартних або недоречних виразів, що може призвести до невірних відповідей.
4. Використання чат-ботів може поставити питання безпеки та конфіденційності даних, особливо у випадках, коли обмін інформацією містить особисті дані.

Хоча чат-боти мають свої недоліки, вони все ж можуть бути корисними для автоматизації комунікації та вирішення простих завдань. Таким чином, використання чат-ботів для просування бізнесу на онлайн соціальних майданчиках може стати важливим елементом стратегії маркетингу та забезпечити підтримку клієнтів на високому рівні [2].

Для того, щоб компенсувати наведені недоліки, чат-бот необхідно весь час вдосконалювати. Напрям покращень допоможе визначити зворотна реакція споживачів, а також аналіз зібраних даних на основі збільшення або зменшення користувачів.

Однією з перших дій, яку необхідно виконати, вдосконалюючи бота, це надати йому здатність розуміти й інтерпретувати нюанси людської мови. Завдяки цьому інструмент надаватиме більш точні та відповідні відповіді. Також важливо врахувати надання відповіді у вигляді голосового повідомлення та його обробці для подальшої роботи.

Ще одна вагома дія – додати часто вживані фрази до повідомлень, що надходитимуть до споживачів. Це створюватиме міцніші комунікаційні зв'язки між брендом та клієнтом, і мотивуватиме клієнта повертатися до оформлення замовлень знову й знову. Також необхідно пропрацювати аспект багатомовної підтримки. Дозволяючи чат-боту спілкуватися кількома мовами, він може обслуговувати більшу та різноманітнішу аудиторію. Проте дану опцію важливо вводити лише за умови, якщо у вашій цільовій аудиторії є представники, що спілкуються іноземною.

Використовуючи дані та налаштування користувача, чат-бот може надавати більш персоналізовані відповіді, а підключивши чат-бот до інших систем і API, його функціонал надаватиме користувачам більш повну та корисну інформацію.

Впроваджуючи ці стратегії, продуктивність чат-бота стане значно вищою, а досвід споживача залишитиме лише позитивні враження, що спонукатимуть його повертатися до бренду й робити нові замовлення.

Чудовим способом збільшити кількість користувачів для свого чат-бота є підхоплення основних тенденцій. Найпопулярнішою тенденцією у 2023-ому-2024-мі роках є використання інструментів штучного інтелекту. Використання ШІ для розробки чат-ботів є дуже популярним та ефективним підходом у сучасній технологічній галузі. Штучний інтелект дозволяє навчити чат-бота розпізнавати та реагувати на різні типи запитань та взаємодіяти з користувачем більш природним способом.

За допомогою методів машинного навчання та обробки природної мови, чат-бот може аналізувати тексти введені користувачем та генерувати відповіді, що відповідають на запитання або надають потрібну інформацію. Штучний інтелект також дозволяє чат-ботам вдосконалювати свої навички взаємодії з користувачем з часом, що робить їх більш ефективними та корисними.

Автоматизація платежів за допомогою чат-ботів є зручним і ефективним способом для компаній оптимізувати свої транзакції. Чат-ботів можна запрограмувати на безпечну обробку платежів, надсилання рахунків-фактур і надання підтверджень платежів, і все це в інтерфейсі розмови. Це не тільки спрощує процес оплати для клієнтів, але й зменшує робоче навантаження для компаній, дозволяючи їм обробляти транзакції автоматично. З розвитком технологій все більше компаній інтегрують платіжні системи чат-ботів, щоб покращити взаємодію з клієнтами та підвищити ефективність роботи.

Оптимізація мікросередовища компанії за допомогою чат-боту може забезпечити більш ефективну комунікацію з клієнтами та партнерами, автоматизацію процесів внутрішнього обміну інформацією, а також поліпшення обслуговування клієнтів шляхом швидких відповідей на їх запитання. Чат-бот може також допомогти збільшити продуктивність співробітників шляхом автоматизації рутинних завдань і підтримки їх в розв'язанні проблем [3].

Роль чат-ботів для сучасного маркетингу полягає в забезпеченні швидкого та ефективного спілкування з клієнтами через автоматизовані відповіді. Чат-боти можуть допомогти у вирішенні питань клієнтів, надавати необхідну інформацію про продукт чи послугу, проводити опитування та отримувати фідбек від користувачів. Вони також можуть використовуватися для автоматизованих рекламних кампаній, роботи з аудиторією у соціальних мережах та в інших маркетингових цілях. Завдяки чат-ботам компанії можуть покращити якість обслуговування клієнтів, збільшити ефективність комунікації та підвищити конверсію.

Роль чат-ботів для розвитку бізнесу в онлайн середовищі значна. Вони можуть допомогти підтримати клієнтів, відповісти на питання, надати інформацію про товари або послуги, приймати замовлення і навіть надавати підтримку після купівлі. Чат-боти забезпечують швидкий та зручний спосіб взаємодії з клієнтами, що може позитивно вплинути на їх задоволеність і вірність бренду. Також вони можуть автоматизувати багато рутинних завдань, звільняючи час працівників

для більш важливих завдань. У цілому, використання чат-ботів може підвищити ефективність та конкурентоспроможність бізнесу в онлайн середовищі.

У майбутньому чат-боти стануть ще більш розумними і спроможними взаємодіяти з людьми на рівні, близькому до природної людської мови. Вони будуть використовувати штучний інтелект для розуміння контексту, емоцій та інших нюансів мовлення, що дозволить їм надавати більш якісні та персоналізовані відповіді. Також можливо, що у майбутньому чат-боти отримають здатність вчитися на основі власного досвіду та взаємодії з користувачами, що ще більше підвищить їхню ефективність.

Список використаних джерел

1. Чат-бот як інструмент маркетингу та просування бізнесу. – [Електронний ресурс] – URL: https://gerabot.com/article/chatbot_yak_instrument_marketingu_ta_prosuvannya_biznesu

2. Топ-5 трендів чат-ботів, на які варто звернути уваги в 2023-му році. – [Електронний ресурс] – URL: https://gerabot.com/article/top_5_chatbot_trends_to_keep_an_eye_on_in_2023

3. Чат-бот для он-лайн бізнесу – як покращити підтримку клієнтів! – [Електронний ресурс] – URL: <https://kwiga.com/ua/blog/chat-bot-dlya-onlajn-biznesu-yak-pokrashiti-pidtrimku-kliyentiv>

AGILE MANAGEMENT: DRIVING GLOBAL SOCIO-ECONOMIC TRENDS IN THE DIGITAL ERA

WYSOCKA Karolina,

Head of Finance and Accounting Department, Kwiatkowski University of Business and Administration in Gdynia, Poland
orcid.org/0000-0002-7304-5168

ZVONAR Viktor,

Professor State University of Trade and Economics, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1300-4791

In today's rapidly changing world of the 21st century, the agile management, which is indeed one of the prime factors in driving global socioeconomic results, has gained paramount importance in comparison with the more stable era of the past. The Agile mind-set originated as a solution to the challenges of software development. But it has now become a game changer not just for the development of software, but also for the re-thinking of conventional management principles.

Agile management is a new way for projects' management and services' delivery based on agility nature, which is based on iterative processes and a commitment to continuous improvement. The origination of agile management in 2000's software development industry could be identified in the Agile Manifesto which was published at that time [1].

It has at its core three fundamental principles namely, customer collaboration, flexibility, and frequent delivery whereas the old waterfall methodologies employed rigid and inflexible approach:

- Customer collaboration – while traditional models tend to limit customer involvement to the planning and delivery phase, agile management enables the customer to be an integral part of the process. It guarantees that the final product is better suited to their demands and expectations.

- Flexibility chained in change responsiveness – agile methods enable organizations to swiftly react to change without abandoning the project. This fosters a near real-time development method that enables the company to realize new requirements rapidly.

- Frequent delivery – by dividing projects into smaller increments and maintaining the direct delivery of results, the agile makes it possible to reduce delivery times and continuously assess and alter the progress. Thus,

the project timeline is shortened, while the ability to change deliverables is improved due to regular feedback and new project development.

The achievements of agile in software development gradually attracted the attention of other sectors and became well-received for use in manufacturing, education, healthcare, and marketing. One of the sectors that benefited from agile was manufacturing, which could improve product development cycles based on iterative work stages. As a result, companies eliminated waste and gained efficiency. In the field of education, agile has played a significant role in redesigning curricular process stages and student learning dynamics.

From a socio-economic point of view, the impact of agile is fundamental and varied: such key issues as productivity, innovation, workforce structure, and corporate culture are deeply affected.

Since agile approaches encourage project teams to think outside the box, creating innovative and unique solutions has become the norm rather than the exception. With the help of the iterative process and continuous feedback, agile methodologies ensure that businesses remain dynamic and competitive.

Secondly, agile also revolutionizes workforce dynamics: since the decision-making process has mostly been decentralized and teams enjoy a high degree of autonomy, lateral relationships have become increasingly crucial. As a result, workers show a higher level of productivity and job-satisfaction while being more engaged .

Finally, one cannot overstate the impact of agile on corporate culture. This methodology is designed to foster such values as transparency, adaptiveness, and a consumer-oriented approach to doing business. This change in cultural norms can be critical for businesses in the fast-changing and high-uncertainty international business environment.

Case studies:

Spotify is one of the most known examples of the combination of creative and agile practices. The company built development teams, or “squads and tribes,” focusing on various aspects of the service and software, which helped make fast adjustments and learn from experience [2].

A Dutch banking giant, ING went through a massive transformation towards full agile that redesigned the whole organization into smaller agile teams. As a result, the company reduced time-to-market and improved customer satisfaction [3].

A fashion retailer, one of the leading organizations in the fast fashion industry, Zara continuously monitors fashion trends and preferences. It is able to get new styles into stores in just a few weeks – much faster than traditional fashion retailers. Such a responsiveness and swift reaction to market demands is a direct application of agile principles [4].

Nokia – Telecommunications: Although the smartphone market led Nokia to experience adversity, the company found another field for its activities, namely, network and telecommunications infrastructure. Leveraging agile in product development and innovation enabled Nokia to shorten its previous product lifecycle, and quickly adapt to existing market tendencies [5].

Although described entities operate in diverse sectors, their successful agility response to the new economics and technology presumably can be applied to any industry.

As we look towards the future, the adaptable and universally applicable Agile principles mean that it will become even more widespread. Other areas of application, such as government services and non-profits, have begun exploring agile methods to improve efficiency and service delivery scope. A notable case is Digital Transformation Agency (DTA) within Australian Government. The DTA has used agile methodologies to develop and maintain its Digital Marketplace, which simplifies the procurement process for government digital projects and services [6].

Agile Management is dynamic; therefore its practices evolve to scale and to integrate into other management frameworks as Lean and Six Sigma [7]. For example, General Electric merged the rigid data-driven advance of Six Sigma with the agility of agile methodologies to assist in the fast-growing field of medical devices, within its healthcare division. Six Sigma is relied on for process improvement and quality control, while the agility methodology is used to increase the cycle of innovation and product development.

In conclusion, Agile management has grown beyond its early applications in software to become a foundation of modern business strategy. The continued development of Agile is apt to build the greatest socio-economic trends of tomorrow, particularly as virtually every form of organization and institution grapples with the ramifications of digital disruption. As we have seen throughout this paper, the principles of agility involve the flexibility to change in a changing world, commitment to

achieving the preferences of a customer or group of customers, and the determination to practice continually. Firms that follow Agile are more equipped to thrive in today's dynamic economic climate and will be more likely to dominate in efficiency and innovation.

References

1. Beck K., Beedle M., van Bennekum A., Cockburn A., Cunningham W., Fowler M., ... & Kern J. (2001). Manifesto for Agile Software Development. <http://agilemanifesto.org>
2. Salameh, A., Bass, J.M. An architecture governance approach for Agile development by tailoring the Spotify model. *AI & Soc* 37, 761–780 (2022). <https://doi.org/10.1007/s00146-021-01240-x>
3. Calnan, M., & Rozen, A. (2019). ING's Agile Transformation—Teaching an Elephant to Race. *Journal of Creating Value*, 5(2), 190-209. <https://doi.org/10.1177/2394964319875601>
4. Denning, S. (2015, March 13). How Agile and Zara Are Transforming the US Fashion Industry. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/stevedenning/2015/03/13/how-agile-and-zara-are-transforming-the-us-fashion-industry/> .
5. Laanti, M., Salo, O., & Abrahamsson, P. (2011). Agile methods rapidly replacing traditional methods at Nokia: A survey of opinions on agile transformation. *Information and Software Technology*, 53(3), 276–290. <https://doi.org/10.1016/j.infsof.2010.11.010>
6. Australian National Audit Office. (2022). Digital Transformation Agency: Procurement of ICT-related services. Retrieved from <https://www.anao.gov.au/work/performance-audit/digital-transformation-agency-procurement-ict-related-services>
7. Agile Alliance. (n.d.). Agile and Six Sigma, how do they mix together? Experience reports. Retrieved from <https://www.agilealliance.org/resources/experience-reports/agile-six-sigma-mix-together/>

Наукове електронне видання

**ЕКОНОМІКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ У ХХІ СТОЛІТТІ**

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

(Київ, 16 травня 2024 року)

Видавець і виготовлювач
Державний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156
Тел. (044) 513 74 18
Електронна пошта knute@knute.edu.ua
168E-2024

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 7656 від 05.09.2022